โคลงโลกนิติ
ฉบับถอดความ

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย
ถอดความ

สำหรับนักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

โคลงโลกนิติ
ฉบับถอดความ

(ฉบับแก้ไขปรับปรุง)
พิมพ์ครั้งที่ ๙

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย
ถอดความ

สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว

โคลงโลกนิติ ฉบับถอดความ

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย ถอดความ

ISBN ๙๗๔-๘๓๔๖-๕๕-๒

ฉบับแก้ไขปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๒)

ผู้จัดพิมพ์ : สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว
โทร. ๘๖๔๐๔๓๔-๕
โทรสาร ๔๑๒๓๐๘๗

ผู้ออกแบบปก : ศิริศักดิ์ ไชยสุข

ผู้จัดจำหน่าย : สายส่ง ดวงแก้ว
โทร. ๘๖๔๐๔๓๔-๕
โทรสาร ๔๑๒๓๐๘๗

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด
๕๔-๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๒ ถนนตรัญสนิทวงศ์ ๑๒
แขววงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
โทร. ๘๖๔๐๔๓๔-๕, ๔๑๒๕๘๘๗,
๔๑๒๕๘๙๑, ๐๑-๙๒๓๘๘๒๕
โทรสาร ๔๑๒๓๐๘๗
E-mail : sahadham@thaimail.com

ราคา ๑๕๐ บาท

ถ้อยแถลงของสำนักพิมพ์

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย ผู้ถอดความ "โคลงโลกนิติ" ฉบับที่พิมพ์เป็นเล่มอยู่ในมือของท่านเล่มนี้ เป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพเรือ สังกัดกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ เป็นชาวราชบุรีโดยกำเนิด เป็นรัฐศาสตร์บัณฑิต ท่านเป็นผู้ที่คงแก่เรียนมาก เพราะท่านเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาบาลีดีที่สุด ท่านเริ่มงานจากการเป็น "นักภาษาโบราณ" กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จึงไม่ต้องสงสัยว่าท่านเปรื่องปราดในภาษาไทยอย่างไร

ท่านเป็น "กวี" ที่มีผลงานมากมาย ดีกรีที่แก่กล้าที่สุดของท่านในความเป็นกวี คือ ท่านเป็นผู้ชนะการประกวด ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวด "กาพย์เห่เรือ" ที่ใช้ในงาน "สมโภชพระชนมายุ ๗๒ พรรษา" ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ในการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคครั้งล่าสุด (ปี พ.ศ. ๒๕๔๒) เป็นความน่าภูมิใจที่สุดของท่าน ที่ในวันนั้นมีมหาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหลายแสนคนเฝ้าชมพระราชพิธีพยุหยาตราชลมารค หรือขบวนเรือริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และหลายล้านคนเฝ้าชมทางโทรทัศน์ ทั้งได้ถ่ายทอดผ่านดาวเทียมไปทั่วโลก คำ "กาพย์" ที่ใช้แห่เรือในวันนั้นท่านเป็นผู้แต่ง

การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคของท่านนี้ มีความสำคัญมากทำให้แก้ปัญหาที่มีใน "โคลงโลกนิติ" บางตอนได้ เช่น ในโคลงบทที่ ๔๖ (บางฉบับเป็น ๔๕) มีอยู่สำนักพิมพ์นึงพิมพ์เป็น

*"**นกแร้ง**บินได้เพื่อ เวหา"*

อีกสำนักพิมพ์เงินพิมพ์เป็น

*"**นกแรง**บินได้เพื่อ เวหา"*

ทีนี้ก็มีการถกเถียงกันว่าอันไหนผิดอันไหนถูก คนส่วนมากก็จะว่าอันแรกถูก อันที่สองผิด เพราะมันมีแต่ "นกแร้ง" ไม่มี "นกแรง" อีกฝ่ายหนึ่งว่าอันที่สองถูก เพราะดั้งเดิมมันเป็นอย่างนี้ จะเถียงกันอย่างไรก็ตามหาข้อสรุปได้ยาก คาถาเดิมที่เป็นภาษาบาลี เป็นตัวตัดสินได้ว่าอันไหนผิดอันไหนถูก ซึ่งท่านก็ถอดความนี้จะชี้ออกมาได้ เช่น ในบทนี้คาถาเดิมว่า

“ปกฺขีนํ พลมากาโส” ซึ่งถ้าจะแปลตามประสาชาวบ้านเขาว่า “อากาศเป็นพลัง (หรือเป็นแรง) ของนก” ซึ่งนกนี้จะเป็นนกอะไรก็ได้ไม่ใช่ “นกแร้ง” อย่างเดียว ทำให้เราตัดสินได้ว่า อันไหนผิดอันไหนถูกระหว่าง

“นกแร้งบินได้เพื่อ เวหา” กับ

“นกแรงบินได้เพื่อ เวหา”

การที่ท่านเป็นกวีที่มีลำดับ และมีความรู้ภาษาไทยและภาษาบาลีดีที่สุดนั้น ทำให้รับประกันได้ว่า การถอดความ “โคลงโลกนิติ” นี้ได้เป็นประโยชน์ที่ไพเราะและมีความถูกต้องที่สุด

สำนักพิมพ์ดวงแก้ว มีความยินดีมากที่มีโอกาสได้จัดพิมพ์หนังสือ “โคลงโลกนิติ ฉบับถอดความ” เล่มนี้ ซึ่งเท่าที่ทราบเป็นฉบับแรกที่ถอดความทั้งหมด ที่มีก่อนเห็นแต่การถอดความโคลงบางโคลงเท่านั้น

ด้วยความปรารถดี

สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว

คำนำ

เมื่อปีพ.ศ ๒๕๓๗ ข้าพเจ้าทำต้นฉบับหนังสือ **โคลงโลกนิติ ฉบับถอดความ** เสร็จแล้ว ได้นำต้นฉบับทั้ง ๆ ที่เป็นต้นร่างด้วยลายมือ ยังไม่ได้พิมพ์ให้เรียบร้อยแต่ประการใด ไปเสนอพระเดชพระคุณ **พระธรรมราชานุวัตร** (กมล ป.ธ.๖) วัดพระเชตุพน เพื่อพิจารณาจัดพิมพ์ พระคุณท่านได้กรุณาตอบรับที่จะพิมพ์โดยที่แทบจะไม่ได้อ่านตรวจทันใด นอกจากสัญญาที่ว่า ให้นำต้นฉบับไปตกลงกับทางโรงพิมพ์ได้เลย และมอบสิทธิในการรักษารายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับรูปเล่มหน้าตาของหนังสือกับทางโรงพิมพ์ให้อย่างเต็มที่ หนังสือโคลงโลกนิติฉบับถอดความ จึงปรากฏรูปเล่มขึ้นเป็นครั้งแรกในฐานะหนังสือที่ระลึกในงานวันอดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๓๗ ข้าพเจ้าผู้เขียนก็รู้สึกพอใจในผลงานที่ปรากฏ

เมื่อหนังสือออกมาเป็นรูปเล่มแล้ว ได้นำมาตรวจดูปรากฏว่ามีข้อบกพร่องผิดพลาดในที่หลายแห่ง ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนจะพิมพ์ก็มั่นใจว่าได้ตรวจดูแล้วอย่างถ้วนถี่ ข้อผิดพลาดบกพร่องนั้น มีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ **สะกดการันต์** คือ ตัวตกตัวเกิน ตลอดจนเครื่องหมายและวรรคตอนต่าง ๆ และ **สำนวนโวหาร** คือ ถอดความไม่กระชับรัดกุม ไม่ชัดเจน หรือยังไม่พอดี อย่างใดอย่างหนึ่ง

หลังจากนั้น หนังสือเล่มนี้ก็ได้ถูกพิมพ์ขึ้นอีกหลายครั้ง ตามสถิติที่มีการจดบันทึกไว้ว่าพิมพ์มาแล้ว ๘ ครั้ง เป็นการพิมพ์ในฐานะหนังสือที่ระลึกทั้ง ๘ ครั้ง และทุกครั้งเป็นการพิมพ์ซ้ำหรือพิมพ์เพิ่มนั้นเอง จึงไม่สามารถจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงอะไรได้เลย ข้าพเจ้าได้เคยปรึกษากับโรงพิมพ์ที่จะรื้อแก้ไขทำแม่แบบพิมพ์ (Plate) กันใหม่ ก็ติดขัดตรงที่ต้องลงทุนมาก ซึ่งโรงพิมพ์ยังไม่พร้อมที่จะทำ

ในระหว่างที่ยังไม่พร้อมนี้ ก็มีรากฎที่เร้าใจอยู่เป็นระยะ ๆ คือ มีผู้เขียนจดหมายบ้าง โทรศัพท์บ้าง คิดต่อโดยตรงบ้าง ว่าอยากจะได้หนังสือโคลงโลกนิติฉบับถอดความเล่มนี้ อย่างทราบว่าจะหาหรือจะซื้อได้ที่ไหน ตัวข้าพเจ้าเองก็ไม่ทราบว่าจะหาหนังสือให้ผู้ต้องการได้จากที่ไหน เพราะหนังสือเล่มนี้พิมพ์แจกในงานการกุศลทุกครั้งไม่ได้พิมพ์จำหน่ายและการพิมพ์แจกในงานการกุศล

เช่นนั้นไม่ว่าจะงานทำบุญอายุ งานฉลองสมณศักดิ์ หรืองานศพอะไรก็ตาม ก็ย่อมจะแจกจ่ายกันในวงจำกัด หมดแล้วก็แล้วกันไป ท่านที่เผอิญไปได้เห็นหนังสือนี้เข้าจากที่ไหนก็ตาม เมื่ออยากจะได้บ้างก็ไม่ทราบว่าจะหาได้ที่ไหน โดยมากจึงมักจะเล็งไปที่ตัวผู้เขียน แต่ข้าพเจ้าผู้เขียนเองก็ได้หนังสือที่พิมพ์ครั้งแรกมาเพียงไม่กี่เล่ม และแจกจ่ายให้เพื่อฝูงไปหมดแล้ว แม้ที่พิมพ์ซ้ำหรือพิมพ์เพิ่มในโอกาสอื่นต่อ ๆ มา โดยมากข้าพเจ้าก็ทราบ สรุปว่าหนังสือเล่มนี้ยังเผยแพร่อยู่ในวงจำกัดแต่ก็มีผู้ต้องการอยู่พอสมควร

นาวาเอก ทองใบ หงษ์เวียงจันทร์ ผู้เป็นต้นคิดให้เกิดหนังสือโคลงโลกนิติฉบับถอดความเล่มนี้ขึ้นมา และขณะนี้เป็นผู้ดำเนินการสำนักพิมพ์ดวงแก้ว เห็นว่าเวลานี้พอจะมีกำลังทำแม่แบบพิมพ์ขึ้นใหม่ได้แล้ว จึงขอให้ข้าพเจ้าปรับปรุงแก้ไขโคลงโลกนิติฉบับถอดความให้เป็นที่เหมาะใจ คือถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็เป็นอันตรงกับความประสงค์ของข้าพเจ้าที่ต้องการจะปรับปรุงแก้ไขมานานแล้ว และอันที่จริงก็ได้ลงมือทำไปบ้างแล้ว คราวนี้จึงได้หยิบยกขึ้นมาตรวจตรากันใหม่ อย่างถ้วนถี่ แก้ไขข้อผิดพลาด ปรับปรุงข้อที่คลาดเคลื่อน แม้แต่เรื่องที่บางท่านอาจเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น วรรคตอนในที่หลาย ๆ แห่ง ก็ได้ปรับแก้จนเป็นที่พอใจของตัวเองแต่แม้กระนั้น ข้าพเจ้าก็ยังไม่กล้ารับรองว่า ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่นี้จะบริสุทธิ์บริบูรณ์หมดทุกตัวอักษร

เมื่อฉบับพิมพ์ครั้งแรกปรากฏออกมานั้น พระเดชพระคุณพระธรรมราชานุวัตรได้มีเมตตาบอกข้าพเจ้าว่า "*มีผิดอยู่ 2 แห่ง*" ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าสะกดการันต์ผิดหรือว่าถอดความผิดตอนนั้นพระคุณท่านยังไม่มีโอกาสอธิบาย ครั้นภายหลัง ข้าพเจ้ามนัสการถาม ได้รับคำตอบว่า "*จำไม่ได้เสียแล้วว่าผิดตรงไหน*" อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงแก้ไขครั้งนี้ก็ทำใน 2 เรื่องที่เอ่ยมานั้น คือ เรื่อง **สะกดการันต์** หรือความถูกต้องของ**ถ้อยคำ** และเรื่อง **สำนวนโวหาร** หรือความถูกต้องของ**ถ้อยความ** และยืนยันได้ว่าได้ทำอย่างเต็มฝีมือ หากยังมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนอยู่อีก ก็จะไม่ขออภัย แต่จะขอแก้ไขให้ถูกต้องในโอกาสต่อ ๆ ไปอีก ท่านผู้ใดพบข้อผิดพลาดบกพร่อง ขอได้โปรดเมตตาชี้ให้เห็น จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย

กันยายน ๒๕๔๒

คำปรารภ
(เมื่อพิมพ์ครั้งแรก)

โคลงโลกนิติ เป็นวรรณกรรมไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย นักพูดนักเขียนนิยมนำข้อความในโคลงโลกนิติไปอ้างอิง ซึ่งทำให้เรื่องที่พูดที่เขียนนั้นมีน้ำหนักน่าเชื่อถือและมีสีสันน่าฟังน่าอ่านเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก

ในคำนำหนังสือ**ประชุมโคลงโลกนิติฉบับหอสมุดแห่งชาติ** ได้เล่าความเป็นมาของโคลงโลกนิติไว้ว่า โคลงโลกนิติเป็นโคลงสุภาษิตเก่าแก่ แต่งมาแต่โบราณครั้งกรุงเก่าเดิมนักปราชญ์ผู้แต่งเที่ยวเลือกหาคาถาสุภาษิตภาษาบาลีและสันสกฤตอันมีอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ คือคัมภีร์โลกนิติบ้าง คัมภีร์โลกนัยบ้าง คัมภีร์อื่น ๆ เช่นชาดกเป็นต้นบ้าง ตลอดจนคัมภีร์พระธรรมบทก็มี เลือกคาถาสุภาษิตเหล่านั้นมาตั้ง แล้วแปลแต่งเป็นคำโคลงไปทุกคาถา รวมเป็นเรื่องเรียกว่า **โคลงโลกนิติ** เป็นสุภาษิตที่นับถือกันมาช้านาน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ฯ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๗๔ มีพระราชประสงค์จะให้จารึกโคลงโลกนิติลงในแผ่นศิลาติดไว้เป็นธรรมทานในวัดพระเชตุพน ฯ จึงโปรดให้กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ซึ่งเวลานั้นยังเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนเดชอดิศร ทรงรวบรวมโคลงโลกนิติของเก่ามาชำระแก้ไขใหม่ให้ประณีตและไพเราะ เพราะของเก่าลอกคัดกันต่อ ๆ มา ปรากฏว่ามีถ้อยคำวิปลาสผิดพลาดมาก ครั้นกรมสมเด็จพระเดชาดิศรทรงชำระแล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้จารึกในแผ่นศิลาติดไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ โคลงโลกนิติจึงปรากฏแพร่หลายตั้งแต่นั้นมา

โคลงโลกนิติถูกกำหนดให้เป็นหนังสือเรียนของนักเรียนและนิสิตนักศึกษาหลายระดับ รวมทั้งประชาชนทั่วไปก็สนใจศึกษากันอย่างกว้างขวาง แต่ปัญหาที่ผู้ศึกษามักจะพบเสมอก็คือมีศัพท์มากมายหลายคำที่เข้าใจยาก และอีกประการหนึ่งนอกจากแปลศัพท์ได้ยากแล้ว การจะเข้าใจความหมายของโคลงทั้งบทก็ยังยากขึ้นไปอีก ทั้งนี้เพราะหลักเกณฑ์ของโคลงจำกัดด้วยจำนวนคำและบังคับเสียงเอกโท ทำให้กวีต้องแต่งโดยอัดคำและอัดความลงไปในรูปแบบของฉันทลักษณ์ที่จำกัด ประกอบกับสุภาษิตที่นำมาแต่งโคลงนั้นส่วน

ใหญ่มีที่มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ อันเป็นภาษาบาลีและสันสกฤตถ้าไม่สืบความไปให้ถึงต้นเค้าเดิมแล้ว ก็อาจตีความหรือถอดความคลาดเคลื่อนไปก็ได้ ดังที่มีเรื่องจริงเคยปรากฏว่าอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในทางจัดทำตำราประเภทคู่มือวิชาต่างท่านหนึ่ง ได้จัดทำคู่มือวิชาภาษาไทย มีการถอดความโคลงโลกนิติบทหนึ่งที่ว่า

คนตื่นคืนหนึ่งช้า จริงเจียว
มล้าวิถีโยชน์เดียว ดุจร้อย
สงสารหมู่พาลเทียว ทางเนิ่น นานนา
เพราะบ่เห็นธรรมน้อย หนึ่งให้เป็นคุณ ฯ (๑๗๔)

บาทที่ ๑ และบาทที่ ๒ ไม่มีปัญญา แต่บาทที่ ๓ ท่านถอดความว่า **น่าสงสารพวกคนพลาเสียยิ่งนักที่จะต้องเดินทางไปอีกเนิ่นนาน**

ความในโคลงบาทที่ ๓ นี้อ่านเผิน ๆ ก็ชวนให้ถอดความดังเช่นที่อาจารย์ท่านนั้นได้ถอดไว้ แต่ถ้าสืบความไปที่ต้นฉบับเดิมของสุภาษิต ก็จะพบว่าภาษิตเดิมท่านว่าดังนี้

ทีฆา ชาครโต รตฺติ
ทีฆํ สนฺตสฺส โยชนํ
ทีโฆ พาลาน สํสาโร
สทฺธมฺมํ อวิชานตํ.

แปลความได้ดังนี้

บาทที่ ๑ สำหรับคนตื่น (นอนไม่หลับ) ราตรีย่อมยาวนาน
บาทที่ ๒ สำหรับคนเหนื่อยล้า ระยะทางโยชน์เดียวย่อมยาวไกล
บาทที่ ๓ สำหรับพวกโง่เขลา การเวียนว่ายตายเกิดย่อมยาวยืด
บาทที่ ๔ (เพราะ) ไม่รู้แจ้งธรรมะอันถูกต้อง

คำว่า **สงสาร** ในโคลงบาทที่ 3 มาจากศัพท์ **สํสาโร** ซึ่งแปลว่า **การเวียนว่ายตายเกิด** ไม่ใช่ **สงสาร** ที่พูดกันในภาษาไทยอย่างที่มักเข้าใจกันโดยทั่วไป การถอดความในบาทที่ 3 นี้ว่า............. "น่าสงสารพวกคนพาลเสียยิ่งนัก..........." ดังนี้ จึงคลาดเคลื่อนไปจากความหมายเดิมเป็นอันมาก

เมื่อข้าพเจ้ารับราชการเป็นอนุศาสนาจารย์โรงเรียนนายเรือ ระหว่างปี พ.ศ. 2534-2536 **นาวาเอกทองใบ หงษ์เวียงจันทร์** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายเรือ ผู้เป็นกัลยาณมิตรได้ปรารภถึง

เรื่องการถอดความโคลงโลกนิติที่มักมีปัญหาดังที่กล่าวมานั้น และได้กรุณาแนะนำให้ข้าพเจ้าลองนำโคลงโลกนิติทั้งหมดมาถอดความดูบ้าง ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาทางภาษาบาลีสันสกฤต อันเป็นภาษาต้นฉบับส่วนใหญ่ของโคลงโลกนิโดยตรง ยังสามารถถอดความโคลงโลกนิติออกมาได้ ผู้ที่ศึกษาภาษาบาลีมโดยตรงอย่างข้าพเจ้าก็น่าจะถอดความได้ตรงหรือใกล้เคียงกับต้นฉบับมากกว่า อีกประการหนึ่งถ้าเราเห็นว่าใครทำยังไม่ถูก และเรารู้ว่าถ้าจะให้ถูก จะต้องทำอย่างไร ก็ไม่ควรรอให้ใครมาทำไม่ถูกอยู่เรื่อยไป แต่ควรจะลงมือทำให้ถูกเสียเองดีกว่า คำแนะนำนี้เป็นแรงจูงใจให้ข้าพเจ้าลงมือถอดความโคลงโลกนิติ จนสำเร็จในเวลาต่อมา **โคลงโลกนิติฉบับถอดความ** จึงมีกำเนิดขึ้นมาด้วยประการฉะนี้

โคลงโลกนิติฉบับถอดความนี้ มีความมุ่งหมายจะให้เป็นคู่มือของนักเรียนนักศึกษาที่ต้องเรียนเรื่องโคลงโลกนิติ รวมทั้งผู้สนใจโดยทั่วไปด้วย นอกจากมีตัวบทโคลงโลกนิติและคำถอดความแล้ว ยังได้จัดทำคำแปลศัพท์ไว้ด้วย เพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในการศึกษาทำความเข้าใจ

ขอเรียนให้ท่านผู้อ่านทราบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ถือว่าตัวเองมีความรู้ความเข้าใจในโคลงโลกนิติเป็นอย่างดีแล้ว แต่ที่หาญทำเรื่องนี้ขึ้นมาก็ด้วยใจรักในฐานะเป็นนักศึกษาธรรมดา ๆ คนหนึ่งเท่านั้น และที่ทำขึ้นมานี้ก็เป็นเพียงแนวทางหนึ่ง เท่าที่สติปัญญาความสามารถของคนธรรมดา ๆ อย่างข้าพเจ้าจะพึงทำได้

ขอขอบคุณ **นาวาเอกทองใบ หงษ์เวียงจันทร์** ผู้จุดประกายความคิดให้แก่ข้าพเจ้า ขอขอบคุณ **เรือเอก บุญมี กาโน** ที่มีแก่ใจช่วยจัดทำยกร่างคำแปลศัพท์ให้ และขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมราชานุวัตร (กมล ป.ธ. ๖) วัดพระเชตุพน ฯ ที่มีเมตตาจัดหาทุนพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก

นาวาโท ทองย้อย แสงสินชัย

กองอนุศาสนาจารย์
กรมยุทธศึกษาทหารเรือ
ธันวาคม ๒๕๓๗

คำชี้แจง

โคลงโลกนิติฉบับถอดความนี้ประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ส่วน คือ

๑. ตัวบทโคลงโลกนิติ

๒. คำแปลศัพท์

๓. บทถอดความ

ตัวบทโคลงโลกนิติ ใช้ฉบับที่กรมสมเด็จพระเดชาดิศรทรงนิพนธ์และได้จารึกลงในแผ่นศิลาติดไว้ในวัดพระเชตุพนฯ เป็นหลัก มีจำนวนโคลงทั้งสิ้น ๒๓๕ บท และหนังสือที่ใช้เป็นต้นฉบับก็คือหนังสือ**โคลงโลกนิติ กองทุนสมเด็จพระสังฆราช พิมพ์ประกาศพระเกียรติคุณงานวันอดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ๗ ธันวาคม ๒๕๓๖** ซึ่งพิมพ์ที่บริษัท สหธรรมิกจำกัด แต่ในโคลงโลกนิติฉบับถอดความนี้ได้แก้ไขอักขรวิธีคือการสะกดการันต์ให้เป็นไปตามที่นิยมในปัจจุบัน โดยถือเอาพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นมาตรฐาน รวมทั้งได้ชำระแก้ไขถ้อยคำบางคำบางแห่งที่พิจารณาเห็นได้แน่ชัดว่าได้เกิดการผิดพลาดพลั้งเผลอขึ้นในเวลาที่ดำเนินการจารึก ทั้งนี้โดยยึดเอาฉันทลักษณ์ของโคลงและความหมายของถ้อยคำถ้อยความที่น่าจะเป็นในที่นั้น ๆ เป็นหลัก

ตัวอย่างที่แก้ไขโดยยึดฉันทลักษณ์ของโคลงเป็นหลักก็เช่นบทที่ ๑๑๙ บาทแรก ต้นฉบับว่า

ผิรู้รู้**จง**ให้ เทียมคน

คำว่า **จง** ผิดฉันทลักษณ์เพราะตรงนี้ต้องเป็นคำเอกหรือไม่ก็ใช้คำตาย จึงได้แก้ **จง** เป็น **จุ่ง** ทั้งนี้เพราะคำว่า **จุ่ง** นี้เป็นคำที่นิยมใช้ในโคลงแทนคำว่า **จง** และก็ทำให้ได้คำเอกถูกต้องตามฉันทลักษณ์ด้วย (สันนิษฐานว่ากวีก็ต้องการใช้คำว่า จุ่ง นั่นเอง แต่ในเวลาจารึกลงในแผ่นศิลา ช่างผู้จารึกกลับจารึกเป็น **จง** ไป)

ตัวอย่างที่แก้ไขโดยยึดความหมายของถ้อยคำถ้อยความที่น่าจะเป็นในที่นั้น ๆ เป็นหลัก ก็เช่นบทที่ ๙๖ ต้นฉบับว่า

พลูหมากจากโอษฐ์โอ้ เสียศรี
หญิงจากจอมสามี ครอบเกล้า

เรือนปราศจากบุตรี ดรุณเด็ก
เมืองจากจอมภพเจ้า **สิ่งนี้**ฤๅงาม

คำว่า **สิ่งนี้** น่าจะคลาดเคลื่อน ว่าโดยรสคำก็ออกจะพื้น ๆ แต่ว่าโดยรสความ นับว่าขาดอะไรไปอย่างสำคัญ คือ ความในโคลงบทนี้ว่าด้วยสิ่งที่ต้องมีของกำกับคู่กันเข้าไว้จึงจะงาม ถ้าขาดสิ่งที่เป็นคู่กำกับกันเสียแล้วย่อมจะไม่งาม **สี่**อย่าง คือ **ปาก** ขาดหมากพลู ๑ **หญิง** ขาดสามี ๑ **เรือน** ขาดเด็ก ๑ **เมือง** ขาดเจ้าเมือง ๑ **สี่**อย่างนี้ย่อมไม่งาม เพราะฉะนั้น ความในที่นี้ จึงงามที่จะเป็น **สี่นี้** มากกว่า **สิ่งนี้**

คำแปลศัพท์ ได้หยิบยกออกมาแปลเฉพาะคำที่เห็นว่าน่าจะเข้าใจยากและคำที่ไม่ค่อยได้พบบ่อยนักในที่ทั่วไป คำธรรมดาสามัญที่รู้กันทั่วไปอยู่แล้วไม่ได้ยกเอามาแปล และในการแปลส่วนใหญ่ก็มุ่งแปลเฉพาะคำนั้น ๆ ไม่ได้แปลแบบรวมความ ทั้งนี้เพราะมีบทถอดความอยู่อีกส่วนหนึ่งแล้ว ในส่วนคำแปลนั้นถือตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานีพ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นหลัก และความหมายที่แปลออกมาก็ไม่ได้เล็งเฉพาะที่ใช้ในโคลงบทนั้น ๆ อย่างเดียว แต่ได้ให้ความหมาย กว้าง ๆ ทั่ว ๆ ไปไว้ด้วย อีกประการหนึ่งไม่ได้ยึดตายตัวว่าแปลศัพท์ว่าอย่างไร ก็จะต้องถอดความอย่างนั้น หรือถอดความอย่างไร ก็จะต้องแปลศัพท์ตามนั้น คำแปลศัพท์กับสำนวนถอดความอาจจะไม่ตรงกันก็ได้ ทั้งนี้การแปลศัพท์มีความมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบความหมายของศัพท์นั้น ๆ เป็นคำ ๆ ไป เพื่อเป็นแนวทางในการลองคิดถอดความเอาเองดูบ้าง

บทถอดความ การถอดความในที่นี้พยายามจะยึดหลัก ๓ ประการคือ

๑. เข้าใจง่าย

๒. ความหมายถูกต้อง

๓. คล้องจองสละสลวย

โดยพยายามให้แต่ละบทประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๓ นี้ให้ได้ครบถ้วนมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้แต่อย่างไรก็ตาม ขอได้โปรดเข้าใจว่า **การถอดความในที่นี้เป็นเพียงสำนวนโวหารแนวหนึ่งเท่านั้น โคลงโลกนิติแต่ละบทอาจจะถอดความด้วยสำนวนโวหารอื่นได้หลายรูปแบบแล้วแต่ความประสงค์ แต่หลักสำคัญอยู่ที่ต้องตีความให้ถูกต้องตามความหมายที่แท้จริง ซึ่งต้องอาศัยการสืบค้นย้อนไปดูต้นฉบับเดิมว่าท่านว่าอย่างไร** ผู้ถอดความในฉบับนี้ได้

พยายามสืบย้อนไปดูต้นฉบับเดิมดังที่ว่านั้นเท่าที่จะสามารถตรวจสอบได้ แต่ก็มีโคลงโลกนิติบางส่วนที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของกวีไทยโดยตรง มิได้มีที่มาจากคัมภีร์ใดกรณีเช่นนี้ก็ได้พยายามขยายความให้ได้ความหมายที่คิดว่าตรงตามความมุ่งหมายของกวีมากที่สุด ถึงกระนั้นโดยรวมแล้วก็ขอให้ถือว่าการถอดความทั้งหมดในที่นี้ยังไม่ใช่ข้อยุติที่ถูกต้องที่สุดแล้ว หากมีหลักฐานข้อมูลใหม่ ๆ หรือมีแนวคิดที่ดีกว่าและถูกต้องกว่า ก็ย่อมสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทถอดความนี้ได้เสมอ.

พระประวัติย่อ
กรมสมเด็จพระเดชาดิศร

กรมสมเด็จพระเดชาดิศร เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในเจ้าจอมมารดานิ่ม ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระนามเดิมของกรมสมเด็จพระเดชาดิศร คือ พระองค์เจ้าชายมั่ง ประสูติเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๓๖ ในรัชกาลที่ ๒ นั้นเองได้ทรงรับ สถาปนาเป็นกรมหมื่นเดชอดิศร ในรัชกาลที่ ๓ เลื่อนเป็นกรมขุนเดชอดิศร ในรัชกาลที่ ๔ เป็นกรมสมเด็จพระเดชาดิศร มีคำประกาศเฉลิมพระยศ แสดงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ดังนี้

"พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ยิ่ง ควรจะเป็นที่คำนับแก่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ให้เลื่อนพระนามตามจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ (ว่า) กรมสมเด็จพระเดชาดิศร เทพยนิกรปิยานุรักษ บวรศักดิพิเศษ บรมเชษฐวราธิวงศ์ พงศานุพงศ์ประดิษฐา สุนทรปรีชานุภาพ ศุภ-กาพยปฏิภาณ สุตไพศาลอรรถธรรมศาสตร ธรรมิกนาถบพิตรนาคนาม จงเจริญพระชนมายุสม วรรณ สุข พล สิริสวัสดิ์"

ได้ทรงกำกับกรมพระอาลักษณ์ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๒ จนตลอดพระมายุ ได้กำกับกรมนาในรัชกาลที่ ๔ สิ้นพระชนม์ ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ พระชันษา ๖๗ ทรงเป็นต้นราชสกุล **เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา**

จากสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

โคลงสี่สุภาพ

โคลงโลกนิติแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพทั้งหมด ดังนั้นการจะอ่ายโคลงโลกนิติให้ได้รส ผู้อ่านจึงควรจะต้องรู้หลักเกณฑ์ของโคลงสี่สุภาพให้ดีพอควร หลักเกณฑ์ของโคลงสี่สุภาพมีดังนี้

ผังโคลงสี่สุภาพ

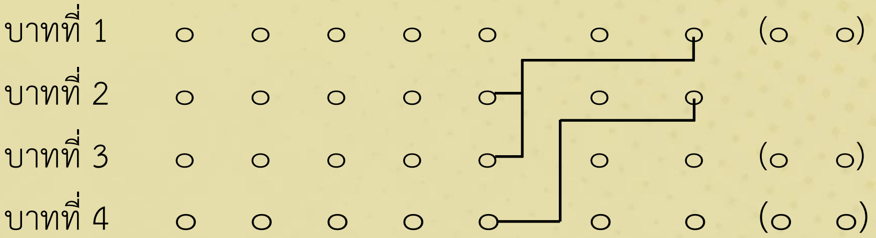

๑. โคลงหนึ่งบทมี ๔ บาท บาทที่ ๑-๒-๓ มีบาทละ ๗ คำ นิยมเขียนแบ่งเป็น ๒ วรรค วรรคแรก ๔ คำ วรรคหลัง ๒ คำ บาทที่ ๔ มี ๙ คำ วรรคแรก ๕ คำ วรรคหลัง ๔ คำ

๒. เฉพาะบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓ ยอมให้เติมคำเพิ่มได้อีก ๒ คำถ้าจำเป็น เรียกว่า **คำสร้อย** (อยู่ในวงเล็บตามผัง แต่เวลาเขียนจริงไม่ได้ใส่วงเล็บ) แต่คำที่ ๒ ของคำสร้อยนิยมให้เป็นคำที่ไม่มีความหมายชัดเจนได้แก่คำว่า **แฮ เฮย เอย นา พ่อ แม่ แล ฤๅ** เป็นต้น คำสร้อยนี้จะมีหรือไม่มีก็ได้

๓. ข้อกำหนดของโคลงสีสุภาพก็คือ "**เอกเจ็ด โทสี**" หมายความว่า บังคับให้ใช้คำที่มีวรรณยุกต์เอกกำกับ หรือจะเรียกว่า **คำเอก ๗ แห่ง** และให้ใช้คำที่มีวรรณยุกต์โทกำกับหรือจะเรียกว่า **คำโท ๕ แห่ง** คำเอก ๗ แห่งได้แก่คำที่ ๔ บาทที่ ๑, คำที่ ๒ และคำที่ ๖ บาทที่ ๒, คำที่ ๓ และคำที่ ๗ บาทที่ ๓, คำที่ ๒ และคำที่ ๖ บาทที่ ๔ ส่วนคำโท ๔ แห่งได้แก่ คำที่ ๕ บาทที่ ๑, คำที่ ๗ บาทที่ ๘, คำที่ ๕ และคำที่ ๗ บาทที่ ๔ (ดูผัง)

๔. ในบาทที่ ๑ ซึ่งโดยปกติ คำที่ ๔ จะเป็นคำเอก และคำที่ ๕ จะเป็นคำโทนั้น ยอมให้สลับที่กันได้ถ้าจำเป็น คือ คำที่ ๔ จะเป็นคำโท และคำที่ ๕ จะเป็นคำเอกก็ได้

๕. คำเอกทั้ง ๗ แห่งยอมให้ใช้คำตายแทนได้ถ้าจำเป็น **คำตาย** คือ คำที่สะกดด้วยแม่กก แม่กด แม่กบ และที่ประสมสระเสียงสั้นทุกคำ กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คำตายก็คือ สระเสียงสั้นและคำที่ผันเสียงไม่ได้นั่นเอง อนึ่ง คำที่ประสมด้วยสระ -ำ หรือ -ัม ท่านจัดเข้าไว้ในจำพวกคำตายด้วย

๖. การที่จะนับว่าเป็นคำหนึ่ง ๆ นั้นโดยปกตินับ ๑ พยางค์เป็น ๑ คำ เช่น **นา** เป็น ๑ คำ **นาวา** เป็น ๒ คำ **นาฬิกา** เป็น ๓ คำ แต่บางที ๒ พยางค์อาจนับเป็น ๑ คำบ้างก็ได้ เช่น

เบิกทรัพย์วันละบาทซื้อ มังสา
นายหนึ่งเลี้ยงพยัคฆา ไข่อ้วน

คำว่า **ละบาท** มี ๒ พยางค์ แต่นับเป็น ๑ คำ คำว่า **พยัคฆา** มี ๓ พยางค์ แต่คำว่า **พยัค** ก็นับเป็น ๑ คำเช่นกัน

๗. ที่เรียกว่า **คำเอก คำโท** ในโคลงสี่สุภาพนั้น ท่านมุ่งหมายเอา**รูปคำ** ที่มีวรรณยุกต์เอกหรือโทกำกับเป็นเกณฑ์ มิได้หมายเอา**เสียง**เอกหรือ**เสียง**โทเป็นสำคัญเช่นคำว่า **ค่า** และ**ข้า** ตามหลักการผันเสียงเป็นเสียงโท แต่คำว่า **ค่า** ถือว่าเป็นคำเอกเพราะมีวรรณยุกต์เอกกำกับ ส่วน **ข้า** เป็นคำโทเพราะมีวรรณยุกต์โทกำกับ

เพราะการถือเกณฑ์ดังกล่าวนี้ เมื่อจำเป็นต้องใช้คำที่โดยปกติมีวรรณยุกต์ไม่ตรงกับข้อกำหนดของโคลง ท่านจึงยอมให้เปลี่ยนวิธีเขียนหรือประสมคำนั้นเสียใหม่ เพื่อให้เกิดรูปคำที่มีวรรณยุกต์ตรงตามที่ต้องการ เช่น

เพียง	เขียนเป็น	**เพี้ยง**	เพื่อให้เป็นคำโท
แล	เขียนเป็น	**แล้**	เพื่อให้เป็นคำโท
ข้าม	เขียนเป็น	**ค่าม**	เพื่อให้เป็นคำเอก
หน้า	เขียนเป็น	**น่า**	เพื่อให้เป็นคำเอก
เล่า	เขียนเป็น	**เหล้า**	เพื่อให้เป็นคำโท

วิธีการเขียนรูปคำเสียใหม่เพื่อให้ได้คำเอกคำโทตามที่ต้องการเช่นนี้เรียกว่า **เอกโทษ** หรือ **โทโทษ** คือถ้าคำนั้นโดยปกติมีวรรณยุกต์โทกำกับ แต่เปลี่ยนใช้วรรณยุกต์เอกโดยให้ได้เสียงเดียวกัน เช่น **หน้า** เขียนเป็น **น่า** อย่างนี้เรียกว่า **เอกโทษ** ถ้าคำนั้นโดยปกติมีวรรณยุกต์เอกกำกับแต่เปลี่ยนใช้วรรณยุกติโท โดยให้ได้เสียงเดียวกัน เช่น **ท่า** เขียนป็น **ถ้า** อย่างนี้เรียกว่า**โทโทษ** คำว่า

โทษ ในคำว่า **เอกโทษโทโทษ** นี้ อาจจะหมายความว่าคำคำนั้นถูกลงโทษให้ต้องเขียนผิดไปจากปกติ หรืออีกนัยหนึ่งอาจหมายความว่าเป็นคำที่มีความผิด คือไม่ถูกต้อง หรือไม่ดี แต่ก็จำเป็นต้องใช้ ว่ากันว่ากวีที่เคร่งจริง ๆ จะไม่ยอมใช้คำที่เป็นเอกโทษ-โทโทษเลย

คำเอกโทษ โทโทษ นั้นเปลี่ยนเฉพาะรูปคำเท่านั้น แต่ความหมายจะไม่เปลี่ยนไปตามรูปคำนั้นด้วย เช่น **เล่า** หมายถึง **พูดบอกเรื่องราวให้ผู้อื่นฟัง** เมื่อจำเป็นต้องเขียนเป็น เหล้า เพื่อให้ได้คำโท คำว่า **เหล้า** ในที่นี้ก็ยังคงความหมายของคำว่า **เล่า** อยู่อย่างเดิม ไม่ได้หมายถึง **น้ำเมาที่กลั่นหรือหมักแล้ว** แต่ประการใด

๘. คำอื่น ๆ นอกจากที่ต้องใช้คำเอกคำโทตามที่กำหนดแล้ว ท่านให้ใช้คำสุภาพ คำว่า **คำสุภาพ** หมายถึง คำที่ไม่มีวรรณยุกต์ใด ๆ กำกับ เช่น **ไป มา คน** เป็นต้น แต่ถ้าจำเป็นก็ยอมให้ใช้คำที่มีวรรณยุกต์กำกับได้ ยกเว้นคำรับสัมผัสไม่นิยมใช้คำที่มีวรรณยุกต่ำกำกับนอกจากสัมผัสที่เป็นคำโท

๙. สัมผัสของโคลงสี่สุภาพเป็นสัมผัสสระ มีอยู่ ๕ แห่ง คือ คำที่ ๗ บาทที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๕ บาทที่ ๒ และส้มผัสกับคำที่ ๕ บาทที่ ๓ ด้วย คำที่ ๗ บาทที่ ๒ (คำโท) สัมผัสกับคำที่ ๕ บาทที่ ๔ (คำโทเช่นกัน) คำที่สัมผัสกันเหล่านี้ไม่นิยมใช้คำเดียวกันหรือคำพ้องเสียงมารับสัมผัสกันแม้รูปคำและความหมายจะต่างกันก็ตาม เช่น ใช้คำว่า **กัน** ในที่ที่จะต้องรับสัมผัสแล้ว ก็ไม่นิยมใช้คำว่า **กัน** มารับสัมผัสอีก แม้จะเขียนต่างออกไปเป็น **กรรณ** หรือ **กัณฐ์** ก็ตาม (แต่กรณีที่เป็นคำพ้องเสียง บางท่านก็อนุโลมให้ใช้สัมผัสกันได้)

๑๐. ตัวอย่างโคลงสี่สุภาพที่ถือกันว่าเป็น**โคลงแบบ** คือ โคลงในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ ตอนพระเพื่อนพระแพงพูดกับนางรื่นนางโรยซึ่งเป็นพี่เลี้ยงดังนี้

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง อันใด พี่เอย
เสียงย่อมยอยศใคร ทั่วหล้า
สองเขือพี่หลับไหล ลืมตื่น ฤๅพี่
สองพี่คิดเองอ้า อย่าได้ถามเผือ

ข้อสังเกตในโคลงแบบ

- ใช้เอกเจ็ดโทสี่ครบตามข้อกำหนดโดยไม่มีการใช้คำตายแทนคำเอก
- มีคำสร้อยในบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓
- คำอื่น ๆ นอกจากเอก ๗ แห่ง โท ๔ แห่ง ล้วนเป็นคำสุภาพคือเป็นคำที่ไม่มีวรรณยุกต์ใด ๆ กำกับทั้งสิ้น (เว้นแต่คำสร้อยในบาทที่ ๑)

ประมวลคำศัพท์สามัญ ที่จะพบบ่อย ๆ ในโคลงโลกนิติ
(เมื่อดูที่คำแปลศัพท์แต่ละบทไม่พบ ให้ดูที่นี่)

คือ - เหมือน, ได้แก่, เท่ากับ, เป็น, เช่น
ไซร้ - อย่างนั้น, เช่นนั้น, ทีเดียว
ดุจ - เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดัง, ราวกับ
บ,บ่ - ไม่
บัณฑิต - ผู้ทรงความรู้, ผู้มีปัญญา, คนดี
ปราชญ์ - ผู้มีปัญญารอบรู้, บัณฑิต
ไป่ - ไม่
พาล - คนชั่วร้าย, คนเกเร, ชั่วร้าย, เกเร, เกะกะ
ฤๅ - หรือ, อะไร, มิใช่, ไม่
แล้ - แล, ทีเดียว, ฉะนี้
ห่อน - เคย, ไม่, ไม่มี

โคลงโลกนิติ

ฉบับถอดความ

โคลงโลกนิติ

ฉบับถอดความ

๑

◎ อัญขยมบรมนเรศเรื้อง	รามวงศ์
พระผ่านแผ่นไผททรง	สืบไท้
แสวงยิ่งสิ่งสดับองค์	โอวาท
หวังประชาชนให้	อ่านแจ้งคำโคลง ฯ

คำแปลศัพท์

อัญขยม - ข้า, ข้าพเจ้า (อ่านว่า อัน-ขะ-หยม)

บรมนเรศ - พระราชาผู้ยิ่งใหญ่

เรื่อง - เรือง, รุ่งเรือง

แผ่นไผท - แผ่นดิน

สืบไท้ - สืบความเป็นใหญ่

ถอดความ

ข้าพะพุทธเจ้า (ขอถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ผู้เป็นจอมคนผู้ยิ่งใหญ่ วงศ์แห่งรามาธิบดี

ได้ทรงครองแผ่นดิน สืบสันตติวงศ์แห่งพระมหากษัตริย์มาทรงแสวงหาสิ่งที่ดียิ่ง ได้ทรงสดับคำสั่งสอน (กล่าวคือโคลงโลกนิตินี้) ทรงปรารถนาให้คนทั้งหลายได้อ่านดูรู้แจ้งคำโคลงโลกนิตินี้ด้วย

๒

◎ ครรโลงโลกนิตินี้ นมนาน
มีแต่โบราณกาล เก่าพร้อง
เป็นสุภษิตสาร สอนจิต
กลดั่งสร้อยสอดคล้อง เวี่ยไว้ในกรรณ ฯ

คำแปลศัพท์

ครรโลง - คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง (แผลงมาจากคำว่าโคลง)

พร้อง - พูด, กล่าว, ร้อง

สุภษิต - สุภาษิต, คำพูดที่เป็นคติ

เวี่ย - ทัด, ประดับ

กรรณ - หู

ถอดความ

โคลงโลกนิตินี้เป็นของมีมานาน
ปราชญ์แต่โบราณกาลท่านกล่าวไว้
เป็นสุภาษิตสอนใจมีสาระมิใช่น้อย
เปรียบประดุจสายสร้อยสอดประดับสำหรับเป็นมงคลแก่หู

๓

◎ ปลาร้าพันห่อด้วย	ใบคา
ใบก็เหม็นคาวปลา	คละคลุ้ง
คือคนหมู่ไปหา	คบเพื่อน พาลนา
ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง	เฟื่องให้เสียพงศ์ ฯ

คำแปลศัพท์

ปลาร้า - ปลาหมักเกลือ ใส่ข้าวคั่ว ใช้เป็นเครื่องจิ้ม, ปลาเน่า

ใบคา - ใบพืชล้มลุกชนิดหนึ่ง ใบคาย แข็ง เอามากรองเป็นตับมุงหลังคา เหง้าใช้ทำยาได้

คละคลุ้ง - คลุ้ง, เหม็นคล้ายกลิ่นของเค็มปนกับของเน่า

พงศ์ - เชื้อสาย, เทือกเถา, เหล่ากอ, สกุล

ถอดความ

ปลาร้า ห่อด้วยใบหญ้าคา
ใบคาก็ย่อมพลอยเหม็นคาวปลาไปด้วย ฉันใด
คนทั้งหลายที่คบค้าสมาคมกับคนพาล
ก็ย่อมได้พบแต่เรื่องร้าย พลอยให้เสียหายถึงตระกูลคนดีไปด้วยฉันนั้น

๔

◎ ใบพ้อพันห่อหุ้ม กฤษณา
หอมระรวยรสพา เพริศด้วย
คือคนเสพเสนหา นักปราชญ์
ความสุขซาบฤๅม้วย ดุจไม้กลิ่นหอม ฯ

คำแปลศัพท์

ใบพ้อ	- ใบต้นกะพ้อ เป็นต้นปาล์มชนิดหนึ่ง
กฤษณา	- เนื้อไม้หอม ที่เกิดขึ้นเมื่อมีสารลงที่เนื้อไม้ จำพวก ต้นสลัดได, ต้นตาตุ่มทะเล
เสพ	- คบหาสมาคมด้วย
เสนหา	- เสน่หา, รักชอบ
ซาบ	- ซาบซ่าน
ฤๅม้วย	- ไม่หมด, ไม่หาย, ไม่จาง, ไม่สิ้นไป

ถอดความ

ไม้กฤษณา ห่อด้วยใบกะพ้อ
ใบกะพ้อก็พลอยหอมระรวยรินกลิ่นกฤษณาไปด้วย ฉันใด
คนทั้งหลายที่คบหาสนิทสนมกับบัณฑิต
ก็ย่อมได้พบความสุขซาบซึ้งมิรู้วายดุจเดียวกับไม้กฤษณา ฉันนั้น

๕

◎ ผลเดื่อเมื่อสุกไซร้ มีพรรณ
ภายนอกแดงดูฉัน ชาดบ้าย
ภายในย่อมแมลงวัน หนอนบ่อน
ดุจดั่งคนใจร้าย นอกนั้นดูงาม ฯ

คำแปลศัพท์

เดื่อ	- มะเดื่อ, ไม้ชนิดหนึ่งมีหลายพันธุ์
พรรณ	- สีของผิว
ฉัน	- เหมือน
ชาด	- วัตถุสีแดงสดชนิดหนึ่ง
บ้าย	- ป้าย, ทำให้ติดเฉพาะที่
บ่อน	- กินฟอนเฟะอยู่ข้างใน

ถอดความ

ผลมะเดื่อเมื่อสุก มีสีสันหมดจด
ดูแต่ภายนอกแดงสดประหนึ่งว่าแต้มด้วยชาด
แต่ภายในอุจาดมีตัวแมลงตัวหนอนบ่อนไส้
เปรียบเหมือนคนร้าย ภายนอกดูงามเรียบร้อย (แต่ภายในมีแต่ความเลวทราม)

๖

◎ ขนุนสุกสล้างแห่ง	สาขา
ภายนอกเห็นหนามหนา	หนั่นแท้
ภายในย่อมรสา	เอมโอช
สาธุชนนั้นแล้	เลิศด้วยดวงใจ ฯ

คำแปลศัพท์

สล้าง - ตั้งอยู่สูงเด่นเป็นหมู่เป็นพวก

สาขา - กิ่ง, ก้าน

หนั่น - แน่น, แน่นหนา

รสา - รส

เอมโอช - รสหวาน, รสอร่อย

สาธุชน - คนดี, คนมีคุณงามความดี

ถอดความ

ผลขนุนที่สุกสล้างอยู่ตามก้านกิ่ง
ดูภายนอกก็เห็นจริงว่ามีแต่หนามเต็มไปหมด
แต่เนื้อขนุนภายในย่อมมีรสหวานอร่อยนัก
เปรียบเหมือนคนดี (ภายนอกดูไม่ประจักษ์ว่างาม) แต่ทว่างามเลิศด้วยดวงใจ

๗

◎ รูปแร้งดูร่างร้าย	รุงรัง
ภายนอกเพียงพึงชัง	ชั่วช้า
เสพสัตว์ที่มรณัง	นฤโทษ
ดังจิตสาธุชนกล้า	กลั่นสร้างทางผล ฯ

คำแปลศัพท์

รูปแร้ง - ตัวของแร้ง

มรณัง - ตาย

นฤโทษ - ไม่มีโทษ, ไม่มีความผิด

เสพ - กิน

กล้ากลั่น - กล้าหาญอย่างยิ่ง, กล้าหาญอย่างรอบคอบ

ทางผล - แนวทางที่ดีงาม, ที่เป็นประโยชน์

ถอดความ

นกแร้งดูรูปร่างเลวร้ายรุงรัง
มองภายนอกน่าเกลียดน่าชัง ช่างชั่วชาชัดๆ
แต่กินสัตว์ที่ตายแล้ว อันไม่มีโทษมีผิด
เปรียบเหมือนคนดีมีน้ำจิตกล้าหาญในการประกอบความดี

๘

◎ ขนุนสุกสล้างแห่ง สาขา
ภายนอกเห็นหนามหนา หนั่นแท้
ภายในย่อมรสา เอมโอช
สาธุชนนั้นแล้ เลิศด้วยดวงใจ ฯ

คำแปลศัพท์

สล้าง - ตั้งอยู่สูงเด่นเป็นหมู่เป็นพวก

สาขา - กิ่ง, ก้าน

หนั่น - แน่น, แน่นหนา

รสา - รส

เอมโอช - รสหวาน, รสอร่อย

สาธุชน - คนดี, คนมีคุณงามความดี

ถอดความ

ผลขนุนที่สุกสล้างอยู่ตามก้านกิ่ง
ดูภายนอกก็เห็นจริงว่ามีแต่หนามเต็มไปหมด
แต่เนื้อขนุนภายในย่อมมีรสหวานอร่อยนัก
เปรียบเหมือนคนดี (ภายนอกดูไม่ประจักษ์ว่างาม) แต่ทว่างามเลิศด้วยดวงใจ

๙

◎ คนพาลผู้บาปแท้ ทุรจิต
ไปสู่หาบัณฑิต ค่ำเช้า
ฟังธรรมอยู่เนืองนิตย์ บ่ซาบ ใจนา
คือจวักตักเข้า ห่อนรู้รสแกง ฯ

คำแปลศัพท์

ทุรจิต - มีจิตใจชั่ว

ฟังธรรม - ฟังคำสั่งสอน

บ่ซาบใจ - ไม่ซึมซาบเข้าในจิตใจ

จวัก - เครื่องใช้ตักข้าวและแกง ทำด้วยกะลามะพร้าว มีด้ามรูปคล้ายทัพพี

เข้า - ข้าว

ถอดความ

คนพาลสันดานบาปใจชั่วช้า
ถึงจะไปคบหาสมาคมกับนักปราชญ์ทุกเช้าค่ำ
ฟังธรรมคำสอนของท่านอยู่เป็นประจำ ก็หาที่จะรับรสธรรมนั้นได้ไม่
เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกงฉะนั้น

๑๐

◎ ผู้ใดใจฉลาดล้ำ	ปัญญา
ได้สดับปราชญ์เจรจา	อาจรู้
ยินคำบัดเดี๋ยวมา	ซับซาบ ใจนา
คือมลิ้นคนผู้	ซาบรู้รสแกง ฯ

คำแปลศัพท์

ล้ำปัญญา - มีความรอบรู้ล้ำเลิศ

สดับ - ฟัง

เจรจา - พูด, อบรม, สั่งสอน

ยินคำ - ได้ยินได้ฟังถ้อยคำ

บัดเดี๋ยว - ประเดี๋ยว

มลิ้น - ลิ้น

ถอดความ

ส่วนคนดีมีปัญญาเฉลียวฉลาด
ได้ฟังนักปราชญ์เจรจา (สั่งสอนธรรม) ย่อมเข้าใจได้
แม้จะได้ฟังเพียงชั่วครู่ยามก็เข้าใจได้ซึมซาบ
เหมือนลิ้นที่รู้รสแกงฉะนั้น

๑๑

◎ หมูเห็นสีหราชท้า ชวนรบ
กูสี่ตีนกูพบ ท่านไซร้
อย่ากลัวท่านอย่าหลบ หลีกจาก กูนา
ท่านสี่ตีนอย่าได้ วากเว้วางหนี ฯ

คำแปลศัพท์

สีหราช - พญาราชสีห์, พญาสิงโต

วาก - เปล่า, หาย

เว้ - เถลไถล, หลบลี้

ถอดความ

หมูเห็นราชสีห์ ก็ท้าสู้ขึ้นว่า
กูมีสี่เท้า มาพบมึง
มึงอย่ากลัว อย่าหลบกู
มึงก็มีสี่เท้า อย่าหนีกูไปเสีย

๑๒

◎ สีหราชร้องว่าโอ้ พาลหมู
ทรชาติครั้นเห็นกู เกลียดใกล้
ฤๅมึงใคร่รบดนู มึงนาศ เองนา
กูเกลียดมึงกูให้ พ่ายแพ้ภัยตัว ฯ

คำแปลศัพท์

พาลหมู - หมูเกเร

ทรชาติ - ชาติชั่ว

เกลียดใกล้ - ไม่อยากเข้าใกล้

ดนู - กู, ฉัน, ข้าพเจ้า

นาศ - พินาศ, เสื่อม, ปนปี้

พ่ายแพ้ภัยตัว - ขอยอมแพ้เสียเอง

ถอดความ

ราชสีห์จึงร้องตอบว่า อะหาเจ้าหมูพาล
มึงมันชาติชั่ว กูเห็นแล้วกูเกลียดไม่อยากเข้าใกล้
ถ้ามึงจะสู้กับกูจริง ๆ แล้ว มึงนั่นแหละจะตายเอง
แต่กูเกลียดความสกปรกของมึง กูจึงยอมให้มึงชนะ

๑๓

◎ กบเกิดในสระใต้ บัวบาน
ฤๅห่อนรู้รสมาลย์ หนึ่งน้อย
ภูมราอยู่ไกลสถาน นับโยชน์ ก็ดี
บินโบกมาค้อยค้อย เกลือกเคล้าเสาวคนธ์ ฯ

คำแปลศัพท์

บัวบาน - ดอกบัวที่กำลังบานสะพรั่ง

รสมาลย์ - ความหอมหวานของดอกไม้

ภุมรา - แมลงผึ้ง, แมลงภู่

ค้อยค้อย - บ่อย ๆ, เนือง ๆ

เสาวคนธ์ - กลิ่นหอม

ถอดความ

กบเกิดในสระใต้ดอกบัวบาน
แต่หารู้รสเกสรบัวสักน้อยหนึ่งไม่
แมลงภู่อยู่ไกลสระเป็นโยชน์ ๆ
บินมาเกลือกกลั้วเกสรบัวได้เสมอ ๆ

๑๔

◎ ใจซนใจชั่วช้า	โฉงเฉง
ใจจักสอนใจเอง	ไป่ได้
ใจปราชญ์คัดตามเพลง	พลันง่าย
ดุจช่างปืนคัดไม้	แต่งให้ปืนตรง ฯ

คำแปลศัพท์

ชนใจชั่วช้า - คนใจบาปใจดำอ้ามหิต

โฉงเฉง - เกะกะ, เกเร

ดัดตามเพลง - ดัดตามแบบอย่างที่ดี

ปืน - ลูกศร

ถอดความ

ใจคนชั่วที่มีจิตใจชั่วช้าเกะกะ
จะใช้ใจสอนใจตัวเองให้ชนะนั้นหาได้ไม่
ใจคนดีคนฉลาดอาจจะดัดให้ดีได้ง่าย
เหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรงฉะนั้น

๑๕

◎ ไม้ค้อมมีลูกน้อม	นวยงาม
คือสัปปุรุษสอนตาม	ง่ายแท้
ไม้ผุดั่งคนทราม	สอนยาก
ดัดก็หักแหลกแล้	ห่อนรื้อโดยตาม ฯ

คำแปลศัพท์

นวย - น้อม

สัปปุรุษ - คนดี, คนมีจิตใจสงบ เยือกเย็น

คนทราม - คนเลว, คนไม่ดี

ห่อนรื้อ - ไม่อาจจะให้เป็นไป

โดยตาม - อย่างที่ใจปรารถนา, ทำตาม

ถอดความ

ไม้ที่มีผลย่อมน้อมกิ่งลงดูงามดาสะพรั่ง
เหมือนคนดีที่อาจสอนสั่งให้ทำตามได้ง่าย
ส่วนไม้ผุ ๆ นั้น เหมือนกับคนชั่ว สอนยาก มักพยศ
ขืนจะดัดก็หักหมด มิได้อ่อนไปตาม

๑๖

◎ เป็นคนควรรอบรู้	สมาคม
สองประการนิยม	กล่าวไว้
หนึ่งพาลหนึ่งอุดม	นักปราชญ์
สองสิ่งนี้จงให้	เลือกรู้สมาคม ฯ

คำแปลศัพท์

สมาคม - การคบค้า, การเข้าร่วมพวกร่วมคณะ

นิยม - กำหนด, ยอมรับ

หนึ่งพาล - คนชั่ว, คนไม่ดี จำพวกหนึ่ง

หนึ่งอุดมนักปราชญ์ - คนมีความรอบรู้ที่น่ายกย่อง จำพวกหนึ่ง

ถอดความ

เป็นคนควรรู้เรื่องการคบหาคนไว้ให้ดี
ซึ่งมีอยู่สองประการที่ท่านสอนไว้
คือคบพาลประการหนึ่ง และคบบัณฑิตประการหนึ่ง
สองประการนี้จงเลือกคบให้ถูกต้องเถิด

๑๗

◎ คนใดไปเสพด้วย คนพาล
จักทุกข์ทนเนานาน เนิ่นแท้
ใครเสพท่วยทรงญาณ เปรมปราชญ์
เสวยสุขล้ำเลิศแล้ เพราะได้สดับดี ฯ

คำแปลศัพท์

เสพ - คบค้า, เข้าหมู่เข้าพวก

เนา - อยู่

ท่วย - หมู่, เหล่า

ทรงญาณ - ผู้มีความรู้ที่ถูกต้อง

เปรม - รักใคร่, ชอบใจ, ชอบพอ

ถอดความ

ใครคบพาลทรชน
ก็จะต้องทุกข์ทนไปแสนนานอยู่เป็นนิตย์
ใครคบบัณฑิตผู้ทรงความรู้และคุณธรรม
ก็จะได้สุขเลิศล้ำา เพราะได้เรียนรู้แต่ความดี

๑๘

◎ ได้เห็นนักปราชญ์ไซร้ เป็นสุข
อยู่ร่วมเรือนหายทุกข์ ค่ำเช้า
ผู้พาลสั่งสอนปลุก ใจดั่ง พาลนา
ยลเยี่ยงนกแขกเต้า ตกต้องมือโจร ฯ

คำแปลศัพท์

ผู้พาล - คนชั่ว, คนเลว, คนไม่ดี

ยล - ดู

เยี่ยง - แบบอย่าง, เช่น

นกแขกเต้า - นกชนิดหนึ่ง ปากงุ้มเป็นขอ ชอบอยู่เป็นฝูงใหญ่ กินผลไม้ เลียนภาษาคนได้

ตกต้องมือโจร - อยู่กับโจร, โจรชุบเลี้ยง

ถอดความ

ได้เห็นบัณฑิตก็เป็นสุขไม่มีใดเหมือน
ยิ่งถ้าได้อยู่ร่วมเรือนทุกค่ำเช้าก็ยิ่งหมดทุกข์ร้อน
คนพาลสั่งสอนคนที่มาคบด้วยให้เป็นพาลเขลา
เหมือนเรื่องนกแขกเต้าที่ตกไปอยู่ในหมู่โจร

๑๙

◎ จงนับสัปปุรุษรู้ บุญกรรม์
จงละหลีกพาลอัน ชั่วร้าย
จงสร้างสืบบุญธรรม์ ทุกเมื่อ
(จงสร้างสืบบุญวัน ค่ำต่อ วายนา)
จงนึกนิตย์ชีพคล้าย ดุจด้วยฟองชล ฯ

คำแปลศัพท์

จงนับ - จงนับถือ, จงยอมรับ

สัปปุรุษ - คนผู้มีศรัทธาในศาสนา, คนผู้มีจิตใจสงบ

บุญกรรม์ - บุญ=คุณความดี, กรรม์=ความชั่ว, ความเลว

บุญธรรม์ - กุศล, คุณงามความดี

นึกนิตย์ - คิดใคร่ครวญอยู่เป็นประจำ

ชีพ - ชีวิต

ฟองชล - ฟองน้ำ

ถอดความ

จงคบหานับถือคนดีที่รู้จักบาปบุญคุณโทษ
จงหลีกเว้นเสียจากคนพาลชั่วร้าย
จงทำบุญคือความดีทุกวันทุกคืน (จนกว่าชีวิตจะหาไม่)
จงระลึกไว้เนื่อง ๆ ถึงความไม่เที่ยงของชีวิตอันเปรียบได้กับฟองน้ำ

๒๐

◎ คบกากาโหดให้ เสียพงศ์
พาตระกูลเหมหงส์ แหลกด้วย
คบคนชั่วจักปลง ความชอบ เสียนา
ตราบลูกหลานเหลนม้วย ไม่ม้วยนินทา ฯ

คำแปลศัพท์

คบกา - เข้าพวกกา, อยู่ในหมู่กา

เสียพงศ์ - เสียชื่อเสียงของตระกูล

เหมหงส์ - หงส์ทอง

ปลงความชอบ - ละทิ้งความดี ความถูกต้อง

ตราบลูกหลานเหลนม้วย - จนกระทั่งลูกหลานเหลนตายไปแล้ว

ไม่ม้วยนินทา - ไม่หมดสิ้นคำนินทา

ถอดความ

คบกา กาชั่วก็ทำให้เสียเผ่าพงศ์
พาให้หงส์เสื่อมเสียศักดิ์ตระกูลไปด้วย
คบคนชั่ว ก็จะพาให้ละทิ้งความถูกต้องดีงาม (ไปถือเอาแต่ชั่ว)
จนชั่วลูกชั่วหลาน ตายแล้วยังไม่สิ้นคำนินทา

๒๑

◎ มดแดงแมลงป่องไว้	พิษหาง
งูจะเข็บพิษวาง	แห่งเขี้ยว
ทรชนทั่วสรรพางค์	พิษอยู่
เพราะประพฤติมันเกี้ยว	เกี่ยงร้ายแกมดี ฯ

คำแปลศัพท์

ไว้พิษหาง - มีพิษอยู่ที่หาง

จะเข็บ - ตะเข็บ สัตว์จำพวกเดียวกับตะขาบ แต่ตัวเล็กกว่า

พิษวางแห่งเขี้ยว - มีพิษอยู่ที่เขี้ยว

สรรพางค์ - ทั่วทั้งตัว

ทรชน - คนชั่ว, คนไม่ดี

เกี้ยว - รัด, พันแน่น, ติดแน่น

ถอดความ

มดแดง แมลงป้อง พิษอยู่ที่กัน
งู ตะเข็บตะขาบ พิษอยู่ที่เขี้ยว
แต่คนชั่ว พิษมีอยู่ทั่วตัว
เพราะพฤติการณ์ของคนชั่วอาจทำให้เห็นชั่วเป็นดีและดีเป็นชั่วได้

๒๒

◎ นาคีมีพิษเพี้ยง สุริโย
เลื้อยปทำเดโช แช่มช้า
พิษน้อยหยิ่งโยโส แมลงป่อง
ชูแต่หางเองอ้า อวดอ้างฤทธี ฯ

คำแปลศัพท์

นาคี - งู, พญานาค

เพี้ยง - เพียง, เท่า, เสมอ, เหมือน

สุริโย - พระอาทิตย์

ทำเดโช - วางก้าม, เกะกะระราน, วางอำนาจ

พิษน้อย - มีพิษนิดหน่อย

หยิ่ง - จองหอง, อวดดี, ลำพอง, ถือตัว

โยโส - โหยกเหยก, อวดดี

ฤทธี - อำนาจ

ถอดความ

พญานาคมีพิษร้าย (และมีความยิ่งใหญ่) ปานว่าดวงสุริยา
แต่ยามไปมาก็เลื้อยช้า ๆ มิได้อวดอำนาจสำแดงฤทธิ์
แมลงปองมีพิษเพียงน้อยนิด ทว่ากลับหยิ่งยโส
ชูแต่หางตนเอง ทำเป็นโอ่ อวดอำนาจ

๒๓

◎ ความรู้ผู้ปราชญ์นั้น	นักเรียน
ฝนทั่งเท่าเข็มเพียร	ผ่ายหน้า
คนเกียจเกลียดหน่ายเวียน	วนจิต
กลอุทกในตะกร้า	เปี่ยมลันฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

นักเรียน - ชอบศึกษา, ชอบเรียนรู้

ทั่ง - แท่งเหล็กสำหรับใช้รองรับในการตีโลหะ

ผ่ายหน้า - ภายหน้า, ข้างหน้า, ในอนาคต

คนเกียจ - คนขี้เกียจ, เกียจคร้าน

กล - เหมือน, เช่น, อย่าง

อุทก - น้ำ

ถอดความ

คนฉลาด ย่อมหมั่นแสวงหาความรู้เอาไว้
พยายามบากบั่นไปเพื่อประโยชน์ในภายหน้า
คนเกียจคร้านมีแต่ระอาเบื่อหน่ายอยู่ในน้ำจิต (ไม่คิดทำอันใด)
ดั่งน้ำไม่มีวันล้นตะกร้าได้ฉะนั้นแล

๒๔

◎ กะละออมเพ็ญเพียบน้ำ ฤๅติง
โอ่งอ่างพร่องชลชิง เพื่องหม้อ
ผู้ปราชญ์ห่อนสุงสิง เยียใหญ่
คนโฉดรู้น้อยก้อ พลอดนั้นประมาณ ฯ

คำแปลศัพท์

กะละออม - หม้อน้ำ

เพ็ญเพียบน้ำ - เต็มเพียบด้วยน้ำ

ติง - กระเพื่อม, ไหว, มีเสียง

ชล - น้ำ

ชิงเฟื่องหม้อ - แข่งกันส่งเสียงดังลั่นหม้อน้ำ

เยียใหญ่ - ทำเป็นคนใหญ่โต, มักใหญ่ใฝ่สูง

คนโฉด - คนโง่เขลาเบาปัญญา

ก้อ - แสดงอาการระริกระรี้ป้อไปป้อมา

พลอด - พูดเรื่อยไป

ถอดความ

หม้อที่เต็มด้วยน้ำ ย่อมไม่มีเสียง
โอ่งอ่างที่น้ำไม่เต็ม ย่อมจะส่งเสียงกระฉอก (เมื่อยามเคลื่อนไหว)
บัณฑิตไม่คุยโม้โอ้อวดพูดพล่อยๆ
คนโง่ รู้อะไรนิดหน่อยก็พูดมากจนเกินดี

๒๕

◎ งาสารฤๅห่อนเหี้ยน	หดคืน
คำกล่าวสาธุชนยืน	อย่างนั้น
ทุรชนกล่าวคำฝืน	คำเล่า
หัวเต่ายาวแล้วสั้น	เล่ห์ลิ้นทรชน ฯ

คำแปลศัพท์

งาสาร - งาช้าง

ห่อนเหี้ยน - เคยสิ้น

สาธุชน - คนดี

ทุรชน - คนชั่ว

ทรชน - คนชั่ว

เล่ห์ - เหมือน, เช่น

ถอดความ

งาช้างงอกแล้วไม่หดคืน
วาจาของคนดีก็คงยืนอยู่เช่นนั้นได้
แต่คนชั่วพูดออกไปแล้วยังกลับคำกลับกลอก
หัวเต่าผลุบเข้าผลุบออกเช่นเดียวกับคำคนชั่ว

๒๖

◎ ทรชนอย่าเคียดแค้น อย่าสนิท
อย่าห่างศัตรูชิด อย่าใกล้
คือไฟถ่านแรงฤทธิ์ ถือถลาก มือนา
แม้นดับแล้วบ่ไหม้ หม่นต้องมือดำ ฯ

คำแปลศัพท์

ศัตรู - ข้าศึก, คนไม่ถูกกัน

ไฟถ่านแรงฤทธิ์ - ถ่านไฟ ที่มีไฟกำลังร้อนแรง

ถลาก - ถาก ๆ, เฉียด ๆ

ถอดความ

คนชั่วนั้น อย่าไปโกรธแค้น อย่าไปคบหา
เหมือนศัตรู ก็อย่าห่างเกินไป อย่าใกล้เกินไป
ถ่านไฟที่ยังติดไฟอยู่ จับเข้ามือก็พอง
แม้ดับแล้ว จับเข้ามือก็เปื้อนดำ

๒๗

◎ มิตรพาลอย่าคบให้ สนิทนัก
พาลใช่มิตรอย่ามัก กล่าวใกล้
ครั้นคราวเคียดคุมซัก เอาโทษ ใส่นา
รู้เหตุสิ่งใดไซร้ ส่อสิ้นกลางสนาม ฯ

คำแปลศัพท์

มิตรพาล - เพื่อนชั่ว, เพื่อนไม่ดี

เคียด - โกรธ, เคือง

โทษ - ความผิด

ส่อสิ้น - เปิดเผยหมด

กลางสนาม - กลางชุมชน, กลางที่ประชุม

ถอดความ

มีเพื่อนเป็นพาล จงอย่าทำตัวให้สนิทจนเกินไป
คนพาลไม่ใช่เพื่อน อย่าพูดอะไรให้รู้มากไป
ถึงคราวเขาไม่ชอบใจขึ้นมา ก็จะหาเรื่องใส่เรา
รู้ความลับอะไรก็จะเอาไปเปิดเผยให้รู้กันทั่ว

๒๘

◎ หมาใดตัวร้ายขบ บาทา
อย่าขบตอบต่อหมา อย่าขึ้ง
ทรชนชาติชวงทา- รุณโทษ
อย่าโกรธอย่าหน้าบึ้ง ตอบถ้อยถือความ ฯ

คำแปลศัพท์

ขบ	- กัด
บาทา	- เท้า
ขึ้ง	- แค้น, เคือง, โกรธ
ชาติช่วง	- สันนิษฐานว่าเป็นคำเดียวกับ **ชาติชั่ว**=พวกคนเลวร้าย
ทารุณ	- ดุร้าย, โหดร้าย, ร้ายกาจ
โทษ	- ร้าย, ผิด

ถอดความ

หมาใดดุร้าย กัดขาเราเข้านั่น
อย่ากัดตอบหมานั้น แล้วก็อย่าโกรธที่มันทำ
คนชาติชั่วระยำมาทำสิ่งเลวร้ายอะไรให้
อย่าโกรธตอบ อย่าบูดบึ้งเข้าใส่ แล้วก็อย่าถือสาหาความ

๒๙

◎ ลูกสะเดาน้ำผึ้งซาบ โซมปน
แล้วปลูกปองรสคนธ์ แอบอ้อย
ตราบเท่าออกดอกผล พวงตก
ขมแห่งสะเดาน้อย หนึ่งรู้โรยรา ฯ

คำแปลศัพท์

สะเดา - ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใบและดอกผลมีรสขม

น้ำผึ้งซาบโซมปน - คลุกเคล้าให้น้ำผึ้งซึมซาบ

ปอง - มุ่งปรารถนา

รสคนธ์ - รสหอมหวาน

แอบอ้อย - ใกล้ต้นอ้อย

ถอดความ

ลูกสะเดา เอามาคลุกเคล้าผสมกับน้ำผึ้งไม่น้อย
แล้วปลูกไว้กับอ้อย หวังจะให้ได้รสหวาน
ตราบจนถึงกาลออกผลดกเป็นพวงสะพรั่ง
รสขมจะจืดจางแม้เพียงนิดหนึ่งก็หาไม่

๓๐

◎ พริกเผ็ดใครให้เผ็ด ฉันใด
หนามย่อมแหลมเองใคร เชี่ยมให้
จันทน์กฤษณาไฉน ใครอบ หอมฤๅ
วงศ์แห่งนักปราชญ์ได้ เพราะด้วยฉลาดเอง ฯ

คำแปลศัพท์

เชี่ยม - เสี้ยม=ทำให้แหลม

จันทน์ - ไม้จันทน์ ซึ่งเป็นไม้ที่มีเนื้อไม้ ดอกและผลมีกลิ่นหอม

กฤษณา - ไม้มีเนื้อไม้ซึ่งมีกลิ่นหอมโดยธรรมชาติ

ถอดความ

พริกเผ็ด ไม่มีใครสั่งให้เผ็ด
หนามแหลม ไม่มีใครเสี้ยมให้
ไม้จันทน์ไม้กฤษณา หอมเองไม่มีใครอบ
เชื้อสายบัณฑิตฉลาดได้เอง (ไม่มีใครสอน)

๓๑

◎ จันทน์แห้งกลิ่นห่อนได้ ดรธาน
อ้อยหีบชานยังหวาน โอชอ้อย
ช้างเข้าศึกเสี่ยมสาร ยกย่าง งามนา
บัณฑิตแม้ทุกข์ร้อย เท่ารื้อลืมธรรม ฯ

คำแปลศัพท์

ดรธาน - หายไป (ตัดมาจาก **อันตรธาน**)

หีบ - บีบเค้นให้น้ำหวานไหลออกมา

ชาน - กากอ้อยที่ถูกบีบน้ำหวานออกแล้ว

เสี่ยมสาร - เสงี่ยมงาม

รื้อ - หรือ, ฤๅ

ถอดความ

ไม้จันทน์แม้แห้งแล้วก็ยังไม่หายหอม
อ้อยแม้เข้าเครื่องหีบก็ยังไม่หายหวาน
ช้างสารแม้เข้าศึกก็ยังไม่ทิ้งลีลาอันงามสง่า
บัณฑิตแม้ได้ทุกข์ตั้งร้อยเท่าก็ยังไม่ทิ้งธรรมะ

๓๒

◎ ฝูงหงส์หลงเข้าสู่ ฝูงกา
สีหราชเคียงโคนา คลาดเคล้า
ม้าต้นระคนลา เลวชาติ
นักปราชญ์พาลพาเต้า สี่นี้ไฉนงาม ฯ

คำแปลศัพท์

สีหราช - พญาสิงโต, ราชสีห์

คลาดเคล้า - เดินเคลียคลอกันไป

ม้าต้น - ม้าพระที่นั่งโดยเฉพาะ

เต้า - ไป

ถอดความ

หงส์หลงเข้าฝูงกา
ราชสีห์เดินเคียงคู่กับโคนา
ม้าทรงของพระราชาอยู่ปนกับฝูงลา
บัณฑิตกับคนพาลพากันไปด้วยกัน สี่สิ่งนี้ไม่งามเลย

๓๓

◎ แมลงวันแสวงเสพด้วย	ลามก
พาลชาติเสาะสิ่งรก	เรื่องร้าย
ภุมราเห็จเหินหก	หาบุษ- บานา
นักปราชญ์ฤๅห่อนหม้าย	หมั่นสู้แสวงธรรม ฯ

คำแปลศัพท์

เสพ - กิน, หากิน

ลามก - ของสกปรก

กุมรา - แมลงผึ้ง, แมลงภู่

เห็จเหินหก - โบกโบยบินไปมา

บุษบา - ดอกไม้

หม้าย - ม่าย, ทิ้งขว้าง, ละเลย, มองผ่านเลยไป

ถอดความ

แมลงวันหากินกับของสกปรกระยำ
คนชั่วชอบทำแต่เรื่องเลวร้ายแรง
แมลงผึ้งบินแสวงแต่เกสรดอกไม้ทุกเมื่อ
บัณฑิตไม่รู้เบื่อที่จะแสวงหาธรรม

๓๔

◎ เนื้อปองน้ำหญ้าบ่	ปองทอง
ลิงบ่ปองรัตน์ปอง	ลูกไม้
หมูปองอสุจิของ	หอมห่อน ปองนา
คนเคลิบเคลิ้มบ้าใบ้	ห่อนรู้ปองธรรมฯ

คำแปลศัพท์

เนื้อ - สัตว์ป่าประเภท กวาง เก้ง เป็นต้น

ปอง - มุ่งปรารถนา

รัตน์ - แก้ว แหวน เงินทอง

อสุจิ - ของสกปรก

เคลิบเคลิ้ม - ขาดสติ, ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี

ถอดความ

เนื้อต้องการแต่น้ำแต่หญ้า หาต้องการทองคำไม่
ลิงต้องการแต่ลูกไม้ หาต้องการแก้วไม่
หมูต้องการแต่ของเหม็น หาต้องการของหอมไม่
คนพาลผู้โฉดเขลา ต้องการแต่เรื่องร้าย หาต้องการธรรมไม่

๓๕

◎	กายเกิดพยาธิโรคร้าย	ยาหาย
	แต่พยศยาไป่วาย	ตราบม้วย
	ชาติเสือห่อนหายลาย	ลบผ่อง
	กล้วยก็กล้วยคงกล้วย	กลับกล้ายฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

กาย - ร่างกาย

พยาธิ - โรคภัยไข้เจ็บ

ยาหาย - รักษาหายได้

พยศ - ความดื้อดึง, ถือตัวไม่ยอมทำตาม

ยาไป่วาย - รักษาไม่หาย

กล้าย - กล้วยลูกผสมพันธุ์หนึ่ง ถือว่าเป็นคนละอย่างกับกล้วย

ถอดความ

ร่างกายเกิดโรค ยังพอรักษาหายขาด
แต่สันดานชั่วชาติ รักษาจนตายก็ยังไม่หาย
ชาติเสือแม้ตัวตายแต่ลายยังไม่ลบไปด้วย
กล้วยอยู่ที่ไหนก็คงเป็นกล้วย จะกลับเป็นกล้ายนั้นยังไม่เคยมี

๓๖

◎ ขุนเขาสูงร้อยโยชน์	คณนา
ขุนปราบด้วยโยธา	ราบได้
จักล้างพยศสา-	หัสยาก
ยศศักดิ์ให้เท่าให้	พยศนั้นฤๅหาย ฯ

คำแปลศัพท์

โยชน์ - มาตราวัดระยะ ๑๐๐ เส้นเป็น ๑ โยชน์ (ประมาณ ๑๖ กิโลเมตร)

คณนา - นับได้

ขุน - ขุนเขา (ภูเขาใหญ่)

ปราบ - ทำให้ราบ

โยธา - กำลังพลคนเยอะ ๆ

พยศ - ความดื้อดึง, ถือตัว, ความเกเร

สาหัส - หนัก, รุนแรง

ถอดความ

ขุนเขาสูงนับด้วยร้อยโยชน์ยิ่งใหญ่
ก็อาจปราบให้ราบลงได้ แม้ด้วยกำลังคน
แต่จะแก้สันดานชั่วฉลให้กลับดีนั้นยากแสนยาก
ให้ยศให้ศักดิ์มากเท่ามาก ก็แก้สันดานชั่วให้หายไม่ได้

๓๗

◎ คบคนผู้โฉดเคลิ้ม อับผล
หญิงเคียดอย่าระคน ร่วมห้อง
อย่าคบหมู่ทรชน สอนยาก
บัณฑิตแม้ตกต้อง โทษสู้สมาคม ฯ

คำแปลศัพท์

โฉด - โง่เขลาเบาปัญญา

เคลิ้ม - เผลอตัวหลับไป

อับผล - ไม่มีประโยชน์, ไม่ได้ประโยชน์

เคียด - เคือง, โกรธ

ตกต้องโทษ - ถูกลงโทษ, ทำผิดพลาด

สู้สมาคม - ควรพยายามคบค้าสมาคมด้วย

ถอดความ

คบคนพาล พาลพาให้เสียผลไร้ประโยชน์
หญิงร้าย ใจขี้โกรธอย่าร่วมห้องเป็นผัวเมีย
คนชั่วหัวดื้อ จงละเสียอย่าสมาคม
บัณฑิตแม้จะต้องโทษทุกข์ระทม ก็จงคบหาเถิด

๓๘

◎ ภูเขาอเนกล้ำ	มากมี
บมิหนักแผ่นธรณี	หน่อยไซร้
หนักนักแต่กระลี	ลวงโลก
อันจักทรงธารได้	แต่พื้นนรกานต์ ฯ

คำแปลศัพท์

อเนก - มากมาย

ธรณี - แผ่นดิน

กระลี - คนชั่วร้าย, คนเลว

ลวงโลก - หลอกลวงชาวบ้าน, หลอกลวงมนุษย์

ทรงธาร - รองรับ

พื้นนรกานต์ - พื้นนรก, นรกขุมต่ำที่สุด-อเวจี

ถอดความ

ภูเขาใหญ่น้อยมีอยู่อเนกอนันต์
แต่ก็ไม่หนักแผ่นดินแม้แต่นิดหนึ่ง
ที่หนักนักนั้นก็คือคนเลวลวงโลก
จะรองรับได้ก็แต่นรกอเวจี

๓๙

◎ ภูเขาทั้งแท่งล้วน	ศิลา
ลมพยุพัดพา	บ่ขึ้น
สรรเสริญแลนินทา	คนกล่าว
ใจปราชญ์ฤๅเฟื่องฟื้น	ห่อนได้จินต์จล ฯ

คำแปลศัพท์

ศิลา - หิน

พยุ - พายุ, ลม, ลมแรง

บ่ขึ้น - ไม่ปลิว, ไม่หวั่นไหว, ไม่ขยับเขยื้อน

แล - และ

เฟื่องฟื้น - ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม, กระเพื่อมไปตาม

จินต์ - จิตใจ

จล - หวั่นไหว

ถอดความ

ลมพายุใหญ่ไม่สามารถทำให้-
ภูเขาหินทึบขยับเขยื้อนได้ ฉันใด
ลมปาก คือคำนินทาและสรรเสริญ
ก็ไม่สามารถทำให้จิตใจของบัณฑิตหวั่นไหวได้ ฉันนั้น

๔๐

◎ ห้ามเพลิงไว้อย่าให้	มีควัน
ห้ามสุริยแสงจันทร์	ส่องไซร้
ห้ามอายุให้หัน	คืนเล่า
ห้ามดั่งนี้ไว้ได้	จึ่งห้ามนินทา ฯ

คำแปลศัพท์

เพลิง - ไฟ

สุริย - พระอาทิตย์

ให้หันคืน - ให้หวนกลับคืน

จึ่ง - จึง

ถอดความ

ห้ามไฟอย่าให้มีควัน
ห้ามเดือนตะวันอย่าให้ส่องสว่าง
ห้ามอายุให้ย่างย้อนกลับ
ห้ามดั่งนี้ได้พร้อมสรรพ จึงค่อยห้ามนินทา

๔๑

◎ ภูเขาเหลือแหล่ล้วน	ศิลา
หามณีจินดา	ยากได้
ฝูงชนเกิดนานา	ในโลก
หานักปราชญ์นั้นไซร้	เลือกแล้วฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

เหลือแหล่ - ทั้งหลายทั้งปวง

ศิลา - หิน

มณีจินดา - แก้วแหวน เงินทอง, รัตนธาตุที่มีอยู่ในเนื้อหิน

ถอดความ

ภูเขาเป็นอันมาก ก็ล้วนมีแต่หินผา
จะหาแก้วมณีจินดาสักดวงก็แสนยาก
คนที่เกิดมามีเป็นอันมากในโลกนี้
จะหานักปราชญ์เมธี เลือกค้นแล้วยังไม่ค่อยจะเจอ

๔๒

◎ ป่าหลวงหลายโยชน์พร้อม พฤกษา
หาแก่นจันทน์กฤษณา ยากไซร้
ฝูงคนเกิดมีมา เหลือแหล่
หาปราชญ์ฤๅจักได้ ยากแท้ควรสงวน ฯ

คำแปลศัพท์

ป่าหลวง - ป่าใหญ่

พฤกษา - ต้นไม้

จันทน์กฤษณา - ไม้หอมมีค่ามาก

เหลือแหล่ - มากมาย

ควรสงวน - ควรถนอมรักษาไว้, ควรหวงแหน

ถอดความ

ป่าใหญ่กว้างยาวหลายโยชน์สะพรั่งด้วยพฤกษา
แต่จะหาแก่นจันทน์ไม้กฤษณาได้แสนยาก
ฝูงคนที่เกิดมามีอยู่หลายหลาก
จะหานักปราชญ์สักคนก็แสนยาก (เมื่อพบแล้ว) ก็ควรจะบำรุงเลี้ยงไว้ให้ดี

๔๓

◎ มัจฉามีทั่วท้อง	ชโลธร
หาเงือกงูมังกร	ยากได้
ทั่วด้าวพระนคร	คนมาก มีนา
จักเสาะสัปปุรุษไซร้	ยากแท้จักมี ฯ

คำแปลศัพท์

มัจฉา - ปลา

ชโลธร - แม่น้ำ, ทะเล, ห้วงน้ำ, ท้องน้ำ

เงือก - สัตว์น้ำในนิยาย ท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นปลา

มังกร - สัตว์ในนิยายจีน รูปร่างคล้ายงู มีตีนมีเขา

ด้าว - แดน, ประเทศ , ดินแดน

เสาะ - แสวงหา

สัปปุรุษ - คนมีจิตใจสงบ, คนดีมีคุณธรรม

ถอดความ

ปลามีอยู่ทั่วทุกสาคร
แต่จะหาเงือกหามังกรสักตัวก็ทั้งยาก
ผู้คนมีอยู่หลายหลากทั่วทุกถิ่นประเทศ
จะหาคนดีพิเศษสักคนยากที่จะเจอ

๔๔

◎ ดารามีมากร้อย ถึงพัน
บ่เปรียบกับดวงจันทร์ หนึ่งได้
คนพาลมากอนันต์ ในโลก
จะเทียบเท่าปราชญ์ไซร้ ยากแท้ฤๅถึง ฯ

คำแปลศัพท์

ดารา - ดวงดาว

บ่เปรียบ - ไม่สามารถเปรียบเทียบ

อนันต์ - มากมายก่ายกอง

ถอดความ

ดวงดาวมีอยู่นับร้อยพัน
ก็ยังมิอาจเปรียบกับดวงจันทร์ดวงเดียวได้
คนพาลมีอยู่เป็นอเนกอนันต์ในโลก
จะเทียบกับบัณฑิตคนเดียว ก็ยากที่จะเทียมถึง

๔๕

◎ เหมหงส์เลี้ยงชีพด้วย สาคร
ช้างพึ่งพนาดร ป่าไม้
ภุมราบุษบากร ครองร่าง ตนนา
นักปราชญ์เลี้ยงตัวได้ เพื่อด้วยปัญญา ฯ

คำแปลศัพท์

เหมหงส์ - หงส์ทอง

สาคร - แม่น้ำ, ห้วงน้ำ, ทะเล

พนาดร - ป่าใหญ่

ภูมรา - แมลงผึ้ง, แมลงภู่

บุษบากร - ดอกไม้

ครองร่างตน - เลี้ยงตัวตน

เพื่อ - เพราะ

ถอดความ

หงส์ทองเลี้ยงชีวิตอยู่ในลำน้ำ
ช้างป่าย่อมประจำอาศัยป่าอยู่
ผึ้งภู่ครองชีพอยู่ด้วยดอกไม้
บัณฑิตดำรงตนอยู่ได้ด้วยสติปัญญา

๔๖

◎ นกแรงบินได้เพื่อ	เวหา
หมู่จระเข้เต่าปลา	พึ่งน้ำ
เข็ญใจพึ่งราชา	จอมราช
ลูกอ่อนอ้อนกลืนกล้ำ	เพื่อน้ำนมแรง
(ครวญขร้ำ)	(แม่ให้กินนม) ฯ

คำแปลศัพท์

แรง	- มีกำลัง, มีแรง
เพื่อ	- เพราะ
เวหา	- ท้องฟ้า
เข็ญใจ	- คนยากจน
ราชา	- พระเจ้าแผ่นดิน, ผู้ปกครองบ้านเมือง
ลูกอ่อน	- เด็กทารก
อ้อนกลืนกล้ำ	- ร้องไห้ออดอ้อน
ครวญขร้ำ	- ครวญคร่ำ, คร่ำครวญ

ถอดความ

นกจะบินได้ก็เพราะมีท้องฟ้า
จระเข้เต่าปลาจะมีกำลังก็เพราะได้น้ำ
คนตกระกำจะรอดได้ก็เพราะพึ่งเจ้าบ้านผ่านเมือง
ลูกอ่อนจะได้กินนมเนือง ๆ ก็เพราะออดอ้อนคร่ำครวญ
(อากาศเป็นกำลังของนก อุทกเป็นกำลังของปลา
พระราชาเป็นกำลังของคนเข็ญใจ ร้องไห้เป็นกำลังของเด็กน้อย)

๔๗

◎ ป่าพึ่งพาลพยัคฆ์ร้าย	ราวี
เสือพึ่งไพรพงพี	เถื่อนถ้ำ
ความชั่วพึ่งความดี	เท็จพึ่ง จริงนา
เรือพึ่งแรงน้ำน้ำ	หากรู้คุณเรือ ฯ

คำแปลศัพท์

พาล - สัตว์ร้าย

พยัคฆ์ร้าย - เสือร้าย

ราวี - รบกวน

ไพร - ป่า

พงพี - ป่าดง

เถื่อน - ป่า

ถอดความ

ป่าพึ่งเสือ (เพราะเสือช่วยป้องกันคนไม่ให้ทำลายป่า)
เสือพึ่งป่าได้อาศัยอยู่ในป่าในถ้ำ
ความชั่วพึ่งความดี (เพราะมีความดี จึงทำให้คนรู้จักความชั่ว)
เรื่องเท็จพึ่งเรื่องจริง (เพราะมีเรื่องจริง จึงทำให้คนรู้จักเรื่องเท็จ)
เรือพึ่งน้ำ (เพราะน้ำทำให้เรือลอยไปมาได้)
น้ำพึ่งเรือ (เพราะมีเรือไปมาอยู่ ลำน้ำจึงยังคงมีอยู่ได้)

๔๘

◎ ตีนงูงูไซร้หาก	เห็นกัน
นมไก่ไก่สำคัญ	ไก่รู้
หมู่โจรต่อโจรหัน	เห็นเล่ห์ กันนา
เชิงปราชญ์ฉลาดกล่าวผู้	ปราชญ์รู้เชิงกัน ฯ

คำแปลศัพท์

หัน - หมุนกลับมามอง, ย้อนมาดู (ภาษาถิ่นพายัพหัน=เห็น)

เห็นเล่ห์ - เห็นกลอุบาย, เห็นเงื่อนงำ, เห็นท่าที

เชิง - ท่วงที, อุบาย, ท่าที

ถอดความ

งูย่อมเห็นตีนงูด้วยกัน
ไก่ย่อมเห็นนมไก่ด้วยกัน
โจรกับโจรย่อมรู้เล่ห์เหลี่ยมกัน
ปราชญ์ย่อมรู้เชิงปราชญ์ด้วยกัน

๔๙

◎ มีอายุร้อยหนึ่ง นานนัก
ศีลชื่อปัญจางค์จัก ไป่รู้
ขวบเดียวเด็กรู้รัก- ษานิจ- ศีลนา
พระตรัสสรรเสริญผู้ เด็กนั้นเกิดศรี ฯ

คำแปลศัพท์

ศีลชื่อปัญจางค์ - ศีลมีองค์ห้า, ศีลห้า, เบญจศีล

ขวบเดียวเด็ก - เด็กอายุหนึ่งขวบ

รักษานิจศีล - รักษาศีลห้าเป็นประจำ

พระ - พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เกิดศรี - เกิดดี, เกิดมาดี, เกิดสิริมงคล, เกิดความเจริญรุ่งเรือง

ถอดความ

มีอายุถึงร้อยปีนานนักหนา
แม้แต่เบญจศีลก็ยังไม่รู้จักรักษา
เด็กขวบเดียวรู้จักรักษาศีลห้า
พระพุทธองค์สรรเสริญว่าเด็กนั้นเกิดมามีความดียิ่งกว่า

๕๐

◎ คนใดยืนอยู่ร้อย พรรษา
ใจบ่มีปรีชา โหดไร้
วันเดียวเด็กเกิดมา ใจปราชญ์
สรรเพชญบัณฑูรไว้ เด็กนั้นควรยอ ฯ

คำแปลศัพท์

ยืนอยู่ - อายุยืนอยู่ถึง

พรรษา - ปี

ปรีชา - ปัญญาสามารถ, ความรอบรู้จัดเจน

โหด - ชั่ว, ร้าย

ไร้ - ขัดสน, ไม่มี

ใจปราชญ์ - มีจิตใจเฉลียวฉลาด, มีปัญญา

สรรเพชญ - ผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง (นามพระพุทธเจ้า)

บัณฑูร - พูด, กล่าว, ตรัส, รับสั่ง,

ควรยอ - ควรยกย่อง, ควรเชิดชู

ถอดความ

คนใดมีอายุยืนอยู่ร้อยปี
แต่เขลาสิ้นดี ไร้สติปัญญารู้ผิดชอบ ฉลาดเฉลียว
เด็กอายุวันเดียวเกิดมามีสติปัญญาเป็นนักปราชญ์
พระสรรเพชญพุทธเจ้าตรัสว่าเด็กนั้นควรสรรเสริญกว่า

๕๑

◎ คนใดยืนเหยียบร้อย ขวบปี
ความอุตสาห์ฤๅมี เท่าก้อย
เด็กเกิดขวบหนึ่งดี เพียรพาก
พระตรัสว่าเด็กน้อย นี่เนื้อเวไนย ฯ

คำแปลศัพท์

ยืนเหยียบ - อายุยืนเกือบ ๆ

ความอุตส่าห์ - ความอุตสาหะ, ความพากเพียรพยายาม

เท่าก้อย - แม้แต่นิดน้อย

ขวบหนึ่ง - อายุ ๑ ปี

เพียรพาก - พากเพียรพยายาม

พระ - พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อเวไนย - ชาติเชื้อของผู้ควรแนะนำสั่งสอน

ถอดความ

คนใดอายุยืนนับร้อยปี
แต่ไม่มีความอุตสาหะพากเพียรแม้สักนิด
เด็กขวบเดียวมีน้ำจิตพากเพียรขยัน
พระพุทธองค์ตรัสว่าเด็กน้อยนั้นนับเป็น
หน่อเนื้อเวไนย (ผู้ควรจะสั่งสอนให้บรรลุธรรมได้)

๕๒

◎ อายุถึงร้อยขวบ	เจียรกาล
ธัมโมชอันโอฬาร	วันหนึ่ง
เด็กน้อยเกิดประมาณ	บ่รู้
เห็นถ่องธรรมยิ่งผู้	แก่ร้อยพรรษา ฯ

คำแปลศัพท์

เจียรกาล - ยืนนาน, กาลนาน, ช้านาน

ธัมโมช - รสแห่งพระธรรม, ความสุขสดชื่นที่ควรได้ รับจากพระธรรม

โอฬาร - ยิ่งใหญ่, มากมาย, กว้างขวาง

เห็นถ่องธรรม - เห็นแจ้งในธรรม, เห็นชัดเจนในธรรม

ถอดความ

มีอายุยืนนานถึงร้อยปีเป็นกำหนด
แต่มิได้รู้รสล้ำแห่งธรรมอันโอฬาร
เด็กน้อยเกิดไม่นานเพียงวันเดียว แต่เห็นธรรมประจักษ์
(พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญว่า) เด็กนั้นประเสริฐนักกว่าคนแก่ร้อยปี

๕๓

◎ มีอายุอยู่ร้อย ปีปลาย
ความเกิดแลความตาย ไป่รู้
วันเดียวเด็กหญิงชาย เห็นเกิด ตายนา
ลูกอ่อนนั้นยิ่งผู้ แก่ร้อยปีปลาย ฯ

คำแปลศัพท์

ร้อยปีปลาย - ร้อยปีกว่า ๆ

วันเดียวเด็กหญิงชาย - เด็กหญิง เด็กชาย อายุ ๑ วัน

ถอดความ

มีอายุอยู่จนถึงร้อยปีกว่า
แต่ไม่พิจารณาให้รู้เห็นถึงความเกิดและความตาย
เด็กหญิงชายที่เกิดมาวันเดียว แต่เห็นตายเห็นเกิด
(พระพุทธองค์ตรัสว่า) เด็กอ่อนนั้นประเสริฐยิ่งกว่าคนแก่ร้อยปี

๕๔

◎ ธิรางค์รู้ธรรมแม้	มากหลาย
บกล่าวให้หญิงชาย	ทั่วรู้
ดุจหญิงสกลกาย	งามเลิศ
อยู่ร่วมเรือนผัวผู้	โหดแท้ขันที ฯ

คำแปลศัพท์

ธิรางค์ - นักปราชญ์, ผู้ทรงความรู้

ธรรม - สิ่งถูกต้อง, สิ่งที่มีประโยชน์ (อ่านว่า ทำ-มะ)

สกลกาย - ทั่วทั้งร่างกาย

ขันที - ชายที่ถูกตอน

ถอดความ

นักปราชญ์หากแม้จะรู้ธรรมมากมาย
แต่ไม่บอกกล่าวสอนสั่งให้คนทั้งหลายได้รู้ด้วย
ก็เหมือนหญิงสาวสวยที่งามเลิศทั่วทั้งเรือนร่าง
แต่อยู่ร่วมเรือนร่วมทางกับสามีที่เป็นขันที

๕๕

◎ เว้นวิจารณ์ว่างเว้น สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง ไป่รู้
เว้นเล่าลิขิตสัง- เกตว่าง เว้นนา
เว้นดั่งกล่าวว่าผู้ ปราชญ์ได้ฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

เว้น - ละเลย

วิจารณ์ - การพิจารณาไตร่ตรอง

ที่ถาม - สิ่งที่ควรถาม

เล่า - เล่าเรียน, ท่องบ่น

ลิขิต - ขีดเขียน

สังเกต - เฝ้าดู, ศึกษาอย่างละเอียด

ถอดความ

เว้นจากการสดับฟัง ๑ เว้นจากการคิดนึกตรึกตรอง ๑
เว้นจากการสอบถามสิ่งที่ยังไม่รู้ ๑
เว้นจากการท่องบ่นหรือสังเกตเห็นแล้วจดบันทึกไว้ ๑
เว้นจาก ๔ ประการนี้แล้ว จะเรียกว่าเป็นนักปราชญ์ได้ไฉน

๕๖

◎ รู้ธรรมเทียมเท่าผู้	ทรงไตร
เจนจัดอรรถภายใน	ลึกล้น
กล่าวแก้สิ่งสงสัย	เลอะเลื่อน
รสพระธรรมอั้นอ้น	ว่ารู้ใครชม ฯ

คำแปลศัพท์

รู้ธรรม - รู้ดีรู้ชั่ว, รู้หลักดำเนินชีวิต, รู้สิ่งจริงแท้มีประโยชน์

ผู้ทรงไตร - ผู้จำหรือรู้พระไตรปิฎก

อรรถ - เนื้อความ, เนื้อหาสาระ, ประโยชน์

ลึกล้น - ลึกยิ่ง

เลอะเลื่อน - เลอะเลือน, ไม่แจ่มแจ้ง

อั้นอ้น - นิ่งอึ้ง, อ้ำอึ้ง

ถอดความ

รู้ธรรมะเท่าเทียมกับผู้เรียนจบพระปิฎกไตร
เชี่ยวชาญข้ออรรถข้อธรรมอยู่ภายในอย่างลึกซึ้ง
แต่เมื่อคราวกล่าวแก้ปัญหามาถึง กลับตอบเลอะเลือนไป
รสพระธรรมที่รู้นั้นไซร้ก็อั้นตันเปล่า ใครเล่าจะชมว่ารู้จริง

๕๗

◎ รู้น้อยว่ามากรู้ เริงใจ
กลกบเกิดอยู่ใน สระจ้อย
ไป่เห็นชเลไกล กลางสมุทร
ชมว่าน้ำบ่อน้อย มากล้ำลึกเหลือ ฯ

คำแปลศัพท์

รู้น้อย - มีความรู้น้อย

มากรู้ - มีความรู้มาก

เริงใจ - มีใจหลงระเริงประมาท

กลกบ - เหมือนกบ

สระจ้อย - สระน้ำเล็ก ๆ

ชเล - ทะเล

น้ำบ่อน้อย - สระน้ำน้อย ๆ

ถอดความ

รู้อะไรเพียงเล็กน้อย ก็ระเริงใจว่ารู้มากรู้จบ
ไม่ผิดอะไรกับกบที่เกิดอยู่ในสระเล็ก ๆ กระจิริด
ไม่เคยสักนิดที่จะเห็นทะเลมหาสมุทรอันกว้างไกล
ก็หลงชมว่าน้ำในสระน้อยนั้นช่างมากล้ำเหลือลึก

๕๘

◎ รูปชั่วมักแต่งแกล้ง	เกลาทรง
ใจขลาดมักอาจอง	อวดสู้
น้ำพร่องกะละออมคง	กระฉอก ฉานนา
เฉาโฉดโอษฐ์อวดรู้	ว่ารู้ใครเทียม ฯ

คำแปลศัพท์

รูปชั่ว - รูปร่างหน้าตาไม่หล่อไม่สวย

แต่งแกล้งเกลา - แต่งอย่างประณีต, แต่งอย่างประดิดประดอย

ทรง - รูปร่าง

ใจขลาด - ใจมักกลัว, คนขี้ขลาด

อาจอง - กล้าหาญ

กะละออม - หม้อน้ำ

กระฉอกฉาน - กระเพื่อมออกมากระจาย

เฉาโฉด - โง่เขลา

โอษฐ์ - ปาก, พูด

ถอดความ

ขี้เหร่มักชอบแต่งตัวฉูดฉาด
ขี้ขลาดมักทำทีอวดกล้า
โง่เขลาเบาปัญญามักอวดรู้ยิ่งกว่าใคร ๆ
เหมือนน้ำไม่เต็มหม้อไหแบกไปมีแต่เสียงกระฉอก

๕๙

◎ จระเข้คับน่านน้ำ	ไฉนหา ภักษ์เฮย
รถใหญ่กว่ารัถยา	ยากแท้
เสือใหญ่กว่าวนา	ไฉนอยู่ ได้แฮ
เรือเขื่องคับชเลแล้	แล่นโล้ไปไฉน ฯ

คำแปลศัพท์

คับน่านน้ำ - ตัวโตใหญ่เต็มแม่น้ำา

ภักษ์ - อาหาร

รัถยา - ถนน, หนทาง

ยากแท้ - แล่นไปได้ยาก

วนา - ป่า

เขื่อง - ใหญ่, โต

ชเล - ทะเล

แล่นโล้ไปไฉน - จะพายให้แล่นไปได้อย่างไร

ถอดความ

จระเข้ใหญ่กว่าแม่น้ำจะหาเหยื่อคงขัดสน
รถใหญ่กว่าถนนจะขับขี่คงยากพิลึก
เสือใหญ่กว่าไพรพฤกษ์จะเอาป่าที่ไหนเตร็จเตร่
เรือใหญ่กว่าทะเลจะแล่นโล้ไปได้อย่างไร

๖๐

◎ *มณฑกทำเทียบท้าว	ราชสีห์
แมวว่ากูพยัคฆี	แกว่นกล้า
นกจอกว่าฤทธี	กูยิ่ง ครุฑนา
คนประดากขุกมีข้า	ยิ่งนั้นแสนทวี ฯ

คำแปลศัพท์

มณฑก - กบ **ทำเทียบ** - ถือตัวไปเทียบเทียม

ท้าวราชสีห์ - พญาสิงโต **พยัคฆี** - เสือโคร่ง

แกว่นกล้า - แกล้วกล้า, ว่องไวกล้าหาญ

ครุฑ - พญานกที่เป็นพาหนะของพระนารายณ์

นกจอก - นกกระจอก

ฤทธี - ฤทธิ์, ความสามารถ, ความเก่งกาจ

คนประดาก - คนที่เป็นเชลย, คนที่เป็นทาส

บุก - พลัน

มีข้า - มีบ่าวไพร่, มีคนรับใช้

ยิ่งนั้นแสนทวี - ยิ่งกว่านั้นแสนเท่า

ถอดความ

กบมันทำท่าจะเป็นราชสีห์
แมวก็ทำทีจะเป็นพยัคฆ์ร้ายคะนอง
นกกระจอกผยองว่ากูมีฤทธิ์กว่าพญาครุฑ
คนจนที่สุดเผอิญมั่งมีมักจะหยิ่งผยองกว่านั้นอีกหลายเท่า

---

*คล้ายบทที่ ๔๓๕

๖๑

◎ หิ่งห้อยส่องก้นซู่	แสงจันทร์
ปัดเทียบเทียมรัตนอัน	เอี่ยมข้า
ทองเหลืองหลู่สุวรรณ	ธรรมชาติ
พาลว่าตนเองอ้า	อาจล้ำเลยกวี ฯ

คำแปลศัพท์

ส่องก้น - ใช้แสงที่ก้นส่องสว่าง

ซู่ - สู้

ปัด - ลูกปัด = เม็ดแก้วธรรมดามีรูกลวงสำหรับร้อยเป็นเครื่องประดับ

รัตน - แก้ว

เอี่ยมข้า - สูงค่า, มีค่ามาก (ข้า=ค่า)

หลู่ - ดูถูก, เหยียดหยัน

สุวรรณ - ทองคำ ธรรมชาติ - ที่เกิดเอง

อาจ - กล้า, ห้าวหาญ, เก่งกาจ

ล้ำเลย - ดียิ่งกว่า, ประเสริฐกว่า

กวี - ผู้รู้, ผู้ปราชญ์, ผู้มีความสามารถ, ผู้ฉลาดหลักแหลม

ถอดความ

เอาหิ่งห้อยมาแข่งแสงพระจันทร์
เอาลูกปัดมาเทียมจะให้ทันแก้วสะอาดล้ำค่า
เอาทองเหลืองมาเทียบราคากับทองคำธรรมชาติ
ก็เหมือนคนโง่คิดว่าตัวฉลาดยิ่งกว่าปราชญ์กวี

๖๒

◎ เสือผอมกวางวิ่งเข้า	โจมขวิด
ไป่ว่าเสือมีฤทธิ์	เลิศล้ำ
เล็บเสือดั่งคมกริช	เสือซ่อน ไว้นา
ครั้นปะปามล้มขว้ำ	จึ่งรู้จักเสือ ฯ

คำแปลศัพท์

โจมขวิด - กระโดดเข้าไปขวิด

ไป่ว่า - ไม่รู้ว่า, ไม่คิดว่า

กริช - มีดสองคม รูปคดปลายแหลม

ปะ - ประเชิญหน้ากัน

ปาม - ถูกขยุ้มด้วยเล็บ

ล้มขว้ำ - ล้มคว่ำ

ถอดความ

กวางเห็นเสือผอม ก็กระโจนเข้าขวิด
นึกว่าเสือนั้นไม่มีฤทธิ์เดชสำคัญอันใด
แต่เสือนั้นถึงจะผอมก็ยังซ่อนเล็บอันแหลมคมไว้
ครั้นถูกเสือตะปบล้มคว่ำลง กวางจึงรู้ฤทธิ์เสือ

๖๓

◎ ทองเหลืองเปลื้องร้ายห่อน เห็นมี
ขัดเท่าขัดราคี เล่าไซร้
นพคุณหมดใสสี เสร็จโทษ
ถึงบ่แต่งตั้งไว้ แจ่มแจ้งไพบูลย์ ฯ

คำแปลศัพท์

เปลื้องร้าย - ทำให้หมดจากความมัวหมอง, ทำให้พ้นจากสิ่งไม่ดี

ขัดเท่าขัด - ถึงจะเฝ้าขัดสีเท่าใด

ราคีเล่า - กลับหมองมัวขึ้นอีก

นพคุณ - ทองคำเนื้อเก้า เป็นทองบริสุทธิ์

เสร็จโทษ - ความมัวหมองหายหมดสิ้นไป

ถึงบ่แต่ง - ถึงไม่ตกแต่ง

ตั้งไว้ - นำมาวางไว้, เก็บไว้

แจ่มแจ้ง - ส่องแสงประกาย

ไพบูลย์ - อย่างเต็มที

ถอดความ

อันทองเหลือง ที่จะขจัดมลทินโทษให้หมดไปได้นั้นยังไม่เคยมี แม้จะขัดแล้วขัดเล่าก็ยังกลับมัวหมองอีกอยู่นั่นเอง แต่ทองนพคุณ เมื่อขจัดมลทินโทษจนสีสดใสเสร็จแล้ว ถึงจะเก็บไว้เฉย ๆ มิได้นำมาแต่ง ก็ยังสุกปลั่งอยู่เสมอ

๖๔

◎ พระสมุทรไหวหวาดห้วย	คลองสรวล
เมรุพลวกปลวกสำรวล	ร่าเร้า
สีหราชร่ำคร่ำครวญ	สุนัขเยาะ หยันนา
สุริยส่องยามเย็นเข้า	หิ่งห้อยยินดี ฯ

คำแปลศัพท์

พระสมุทร	- ทะเล	**ไหว**	- สั่น, สะเทือน
หวาด	- สะดุ้งกลัว, หวั่น	**สรวล**	- หัวเราะ
เมรุ	- ภูเขากลางจักรวาล, ภูเขาใหญ่		
พลวก	- พังทลาย, ยุบตัว		
ปลวก	- จอมปลวก		
สำรวล	- หัวเราะ		
ร่าเร้า	- ร่าเริงดีอกดีใจ		
ร่ำ	- ร้องไห้		
คร่ำครวญ	- ร้องร่ำรำพัน		
สุริย	- พระอาทิตย์ (คำนี้อาจเป็น **สูรย์** ก็ได้)		

ถอดความ

เมื่อทะเลหลวงบ้าคลั่งอยู่โครมครืน ประดาห้วยคลองก็ครื้นเครง เมื่อเขาพระสุเมรุเอนทรุดไปเอง ปลวกเตี้ยต่างก็เริงร่าระริกเร้า เมื่อพญาสีหราชคร่ำครวญโศกเศร้าเหล่าสุนัขก็ยิ้มเยาะเย้ยหยัน เมื่อสุริยะส่องแสงถึงยามสายัณห์หมู่หิ่งห้อยน้อยก็พากันยินดี (เมื่อเห็นผู้ยิ่งใหญ่กว่าตัวตกต่ำลงฉะนี้ ผู้ด้อยกว่ามักจะดีใจว่า เอ็งทรุดเสียทีก็ดีแล้ว ที่นี้ถึงคราวข้าจะเผยอหน้าได้บ้างละ)

๖๕

◎ แมวล่าหนูแซ่ซี้ จรจรัล
หมาล่าวิฬาร์ผัน สู่หล้าง
ครูล่าศิษย์ละธรรม์ คบเพื่อน พาลนา
เสือล่าป่าแรมร้าง หมดไม้ไพรสณฑ์ ฯ

คำแปลศัพท์

ล่า - ถอย, ไม่อยู่

แซ่ซี้ - ส่งเสียงอื้ออึง

จรจรัล - เที่ยวไป, เดินไป, วิ่งเดินขวักไขว่ (อ่านว่า จอ-ระ-จัน / จอน-จะ-รัน)

วิฬาร์ - แมว

สู่หล้าง (สู่ล่าง) - ลงข้างล่าง, ลงใต้ถุนบ้าน

ละธรรม์ - ทิ้งความดี

ป่าแรมร้าง - ป่าเสื่อมโทรม

หมดไม้ไพรสณฑ์ - ไม้หมดป่า

ถอดความ

แมวไม่อยู่ หนูก็ร่าเริงขวักไขว่
หมาไม่อยู่ แมวก็ผันผายลงใต้ถุนบ้าน
ครูไม่อยู่ ศิษย์สำราญลืมคำสั่งสอน พากันจรไปคบเพื่อนผิด
เสือไม่อยู่สถิต ป่าก็โรยร้าง ถูกตัดถูกถางจนหมดป่า

๖๖

◎ จามรีขนข้องอยู่ หยุดปลด
ชีพบ่รักรักยศ ยิ่งไซร้
สัตว์โลกซึ่งสมมติ มีชาติ
ดูเยี่ยงสัตว์นั้นได้ ยศซ้องสรรเสริญ ฯ

คำแปลศัพท์

จามรี	- เนื้อทราย มีขนละเอียด หางยาวเป็นพู่
ขนข้องอยู่	- ขนหางเกี่ยวหรือติดข้องกับอะไรอยู่
หยุดปลด	- หยุดเดินแล้วค่อย ๆ ทำให้หลุดออก
ยศ	- สิ่งประดับที่สวยงาม, ความมีหน้ามีตาความมีชื่อเสียง
สัตว์โลก	- หมู่สัตว์ โดยความหมายคือมนุษย์
สมมติ	- (อ่านว่า สม-มด) ยอมรับตกลงกัน
มีชาติ	- มีสกุล, มีกำเนิดดี
ซ้อง	- ร้องพร้อม ๆ กัน
สรรเสริญ	- ยกย่อง, เชิดชู

ถอดความ

จามรี เมื่อขนหางไปเกี่ยวติดสิ่งไรอยู่ ก็หยุด ค่อย ๆ ขยับให้หลุดก่อน (ไม่ยอมให้ขนหางขาด)
(แม้ถูกศัตรูไล่ตามก็ไม่หนี รักขนหางอันถือว่ามีค่ายิ่งกว่าชีวิต
มันเป็นแต่เพียงสัตว์ ซึ่งชาวโลกสมมุติกันว่ามีตระกูลสูง
แต่จงดูเยี่ยงของมันไว้เถิด (ถ้าแม้ประพฤติได้เช่นนั้น) ก็จะได้เกียรติยศควรแก่การสรรเสริญ

๖๗

◎ นพคุณใส่เบ้าสูบ แสนที
ค้อนเหล็กรุมรันตี ห่อนม้วย
บ่เจ็บเท่าธุลี สักหยาด
เจ็บแต่ท่านชั่งด้วย กล่ำน้อยหัวดำ ฯ

คำแปลศัพท์

นพคุณ - ทองคำเนื้อเก้า, ทองบริสุทธิ์

เบ้า - ดินหรือโลหะปั้นเป็นรูปคล้ายถ้วยสำหรับหลอมหรือผสมโลหะ

สูบแสนที - หลอมแล้วหลอมเล่าตั้งแสนครั้ง

รุมรัน - รุมกันตีกระหน่ำ

ห่อนม้วย - ไม่สูญเสียเนื้อทอง หรือสูญเสียความเป็นทองคำ

ธุลี - ฝุ่น ละออง

สักหยาด - สักนิดหนึ่ง

กล่ำ - ชื่อมาตราเงินโบราณ

๒ กล่อม เท่ากับ ๑ กล่ำ คือ อัฐ

๒ กล่า เป็น ๑ ไพ (กล่ำ = มะกล่ำตาช้าง กล่อม = มะกล่ำตาหนู)

หัวดำ - ลักษณะของเม็ดมะกล่ำตาช้างมีสีดำอยู่ที่ส่วนหัว

ถอดความ

ทองนพคุณใส่เบ้าหลอมละลายสักแสนครั้ง
ใช้ค้อนเหล็กกระหน่ำไม่ยั้ง ก็ยังไม่สิ้นค่า
การกระทำดังว่านี้ ไม่ทำให้รู้สึกต่ำต้อยแม้สักนิด
แต่เมื่อท่านเอาเม็ดมะกล่ำหัวดำมาเทียบน้ำหนักชั่งทองนี่สิแสนจะเจ็บปวด

๖๘

◎ เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้ ชีพม้วยมรณา ฯ

คำแปลศัพท์

เสียสิน - เสียเงินทอง, เสียทรัพย์

สงวน - ถนอมรักษาไว้, หวงแหน

ศักดิ์ - ความมีหน้ามีตา, อำนาจ, ความสามารถ, ฐานะ

วงศ์หงส์ - เชื้อสายหรือเหล่ากอผู้ดี

เสียรู้ - แพ้รู้

เสียสัตย์ - เสียคำพูด, พูดอย่างหนึ่ง ทำอย่างหนึ่ง

ถอดความ

ถึงจะเสียทรัพย์ ก็ขอให้รักษาไว้ซึ่งศักดิ์ศรีอันประดุจพญาหงส์
แม้จะเสียศักดิ์ศรีไปบ้าง แต่มุ่งสิ่งที่ต้องการรู้ก็ควรยอม
และหากจะเสียรู้ ก็ขอให้รักษาไว้ซึ่งความสัตย์เถิด
อันความสัตย์นั้น แม้จะต้องเสียชีพ ก็อย่ายอมให้เสียเป็นอันขาด

๖๙

◎ ตัดจันทน์ฟันม่วงไม้	จัมบก
แปลงปลูกหนามรามรก	รอบเรื้อ
ฆ่าหงส์มยุรนก	กระเหว่า เสียนา
เลี้ยงหมู่กากินเนื้อ	ว่ารู้ลีลา ฯ

คำแปลศัพท์

จันทน์	- ไม้จันทน์
ม่วง	- ต้นมะม่วง
จัมบก	- ต้นจำปา
แปลงปลูก	- เปลี่ยนไปปลูก
มยุร	- นกยูง (อ่านว่า มะ-ยุ-ระ)
กระเหว่า	- นกกาเหว่า
หมู่กา	- ฝูงกา
ลีลา	- ท่าทาง ท่วงทีในการฟ้อนรำ

ถอดความ

ตัดไม้จันทน์ ฟันไม้มะม่วง ทะลวงไม้จำปาทิ้งเสีย
แล้วปลูกต้นหนามอันรกเรื้อขึ้นแทน
ฆ่าพญาหงส์ ปลงมยุรา ล้างล่านกกาเหว่าเสียสิ้น
แล้วเลี้ยงหมู่กาอันเลวร้ายว่ารอบรู้ในลีลาของนก
(ช่างวิปริตเสียไม่มีละ !)

๗๐

◎ เอาสารเทียมอูฐโอ้ เป็นมูล
เก็บปัดเทียมแก้วปูน ค่าไว้
เมืองใดพิกัดพูน มีดั่ง นี้นา
นับแต่ไกลอย่าได้ ไต่เต้าเมืองเข็ญ ฯ

คำแปลศัพท์

สาร - ช้าง

เทียม - ให้มีค่าเสมอ

อูฐ - สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง ใช้เป็นพาหนะในถิ่นทะเลทราย ถือว่าเป็นสัตว์พาหนะที่ไม่มีสกุลอะไรนัก

เป็นมูล - เป็นต้นเค้า, เป็นมาตรฐาน

ปัด - เม็ดแก้วที่ไม่มีค่า เจาะรูตรงกลางสำหรับร้อยด้าย

แก้ว - รัตนชาติมีค่า

ปูนค่า - ตีราคาไว้

พิกัด - กำหนดราคา, กำหนดคุณค่า

พูน - มีมากขึ้น

ไต่เต้า - เดินทางไป

เมืองเข็ญ - เมืองด้อยพัฒนา, เมืองเถื่อน

ถอดความ

ตีราคาพญาช้างสารเท่ากับอูฐ (ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์ชั้นเลว)
ราคาลูกปัดเท่ากับแก้วมีค่า
เมืองใดกำหนดค่าของสิ่งต่าง ๆ เป็นดังที่ว่านี้
เมืองนั้นเป็นเมืองลำบาก จงอยู่ให้ห่าง อย่าไป

๗๑

◎ น้ำเคี้ยวยูงว่าเงี้ยว	ยูงตาม
ทรายเหลือบหางยูงงาม	ว่าหญ้า
ตาทรายยิ่งนิลวาม	พรายเพริศ
ลิงว่าหว้าหวังหว้า	หว่าดิ้นโดยตาม ฯ

คำแปลศัพท์

น้ำเคี้ยว - สายน้ำคด

เงี้ยว - งู

ยูง - นกยูง

ทราย - เนื้อทราย

เหลือบ - ชำเลือง, ชายตาดู

นิลวาม - มีสีดำวาววาม

หว้า - ลูกหว้า (ไม้ขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง ผลสุกสีม่วงดำ กินได้)

หว่า - ว้าเหว่, รู้สึกโหยหาด้วยความปรารถนา

ดิ้นโดยตาม - กระเสือกกระสนติดตามไป

ถอดความ

แม่น้ำคดเคี้ยว นกยูงคิดว่าเป็นงูจึงบินตามไป (หมายจะกินงู)
เนื้อทรายเห็นหางนกยูงเป็นพุ่ม คิดว่าเป็นหญ้า (ก็ตามไปหมายจะกินหญ้า)
นัยน์ตาของเนื้อทรายดำสุกใสแวววาว
ลิงคิดว่าเป็นลูกหว้า ก็โดดตามไป หมายจะกินลูกหว้า
(สัตว์เหล่านี้ไล่ตามกันไปเพราะความหิวกระหาย
เหมือนหมู่คนที่ไส่ไขว่คว้าสิ่งต่าง ๆ เพราะความหลงผิด)

๗๒

◎ สังขารหวัวผู้ว่า	ตนทระนง
ทรัพย์ย่อมหวัวคนจง	ว่าเจ้า
หญิงหวัวแก่ชายหลง	ชมลูก
มัจจุราชหวัวผู้เถ้า	บรู้วันตาย ฯ

คำแปลศัพท์

สังขาร - ร่างกาย, ตัวตน

หวัว - หัวเราะเยาะ

ผู้ว่า - บุคคลผู้กล่าวว่า, บุคคลผู้คิดว่า

ทระนง - ถือตัว, หยิ่งในเกียรติของตัว

จง - ตั้งใจ, หมายใจ

ว่าเจ้า - ว่าเป็นเจ้าของ

มัจจุราช - เจ้าแห่งความตาย, พญายม

ผู้เถ้า (-เฒ่า) - ผู้มีอายุ

ถอดความ

สังขาร ย่อมยิ้มเยาะผู้ที่ทระนงตน (ว่าจะอยู่ยืนหยัด)
ทรัพย์สมบัติย่อมยิ้มหยันผู้ที่คิดว่าเป็นเจ้าของ
สาวงามผ่องย่อมยิ้มยั่วชายที่หลงชมลูกเต้า
มัจจุราชย่อมยิ้มเย้ยผู้เฒ่าที่ไม่รู้สำนึกถึงวันตาย

๗๓

◎ มือด้วนคิดจะมล้าง	เขาหมาย
ปากด้วนถ่มน้ำลาย	เลียบฟ้า
หิ่งห้อยแข่งแสงฉาย	สุริเยศ
คนทุพพลอวดกล้า	แข่งผู้มีบุญ ฯ

คำแปลศัพท์

มือด้วน - คนไม่มีมือ

มล้าง - ล้าง, ทำลาย, พังทลาย

หมาย - เป็นเป้าหมาย, เป็นสำคัญ, หมายใจ

ปากด้วน - ปากแหว่ง, ปากที่ไม่มีริมฝีปาก

เลียบฟ้า - รดฟ้า

แสงฉาย - แสงส่อง

สุริเยศ - พระอาทิตย์

คนทุพพล - คนไม่มีบุญ, คนยากจน, คนอ่อนแอ, คนโง่

ถอดความ

มือด้วนดังฤๅคิดจะสัประยุทธ์เช่นฆ่าผู้อื่น
ปากแหว่งยังขืนจะถ่มน้ำลายรดฟ้า
หิ่งห้อยหรือจะท้าแข่งแสงตะวัน
คนอ่อนเอี้ยทุกสิ่งอันไฉนจะกล้าแข่งผู้มีบุญ

๗๔

◎ แว่นตามาใส่ผู้	อันธการ
คนหนวกฟังสำนาน	ขับร้อง
คนใบ้ใฝ่แสดงสาร	โคลงกาพย์
เฉกเครื่องประดับซ้อง	ใส่ให้วานร ฯ

คำแปลศัพท์

ผู้อันธการ - ผู้อยู่ในโลกมืด, คนตาบอด

คนหนวก - คนหูหนวก, คนหูตึง

สำนาน - เสียง

ใฝ่แสดงสาร - มุ่งที่จะกล่าวหรือพูดชี้แจงเนื้อหาสาระ

โคลงกาพย์ - บทกวี

เฉก - เหมือน

ซ้อง - ทำพร้อม ๆ กัน

วานร - ลิง

ถอดความ

หาแว่นมาให้ตาบอดใส่ให้เหมาะ
ขับขานเพลงเสนาะให้หูหนวกสดับ
แสดงศัพท์กาพย์กลอนให้แก่บ้าใบ้
ก็เหมือนเอาเครื่องประดับมาสวมใส่ให้แก่วานร

๗๕

◎ วัดช้างเบื้องบาทรู้	จักสาร
วัดอุทกชักกมุทมาลย์	แม่นรู้
ดูครูสดับโวหาร	สอนศิษย์
ดูตระกูลเผ่าผู้	เพื่อด้วยเจรจา ฯ

คำแปลศัพท์

วัด - สอบขนาดหรือปริมาณของสิ่งต่าง ๆ เช่นส่วนยาว ส่วนกว้าง ส่วนสูง หรือความรู้เป็นต้น

เบื้องบาท - ที่เท้า

สาร - ช้าง

อุทก - น้ำ

ชัก - ดึงขึ้น

กมุทมาลย์ - ดอกบัว ในที่นี้หมายเอาสายบัวหรือก้านบัว

แม่นรู้ - รู้ได้ชัด, รู้ได้แน่

ดูครู - วัดความรู้ครู

สดับโวหาร - ฟังคำพูด

ตระกูล - สกุล, วงศ์, เชื้อสาย, เผ่าพันธุ์

เผ่าผู้ - ชาติตระกูลของคน

เพื่อด้วยเจรจา - ด้วยการพูดจาปราศรัยด้วย

ถอดความ

ขนาดของช้าง ดูรอยเท้าก็รู้ได้
ความลึกของน้ำ ชักสายบัวขึ้นดูก็รู้ได้
ความสามารถของครู ฟังกันที่ลีลาโวหารเมื่อสอนศิษย์ก็รู้ได้
ชาติตระกูลจะสูงต่ำ ดูกันที่ถ้อยคำเจรจาก็รู้ได้

๗๖

◎ พระสมุทรสุดลึกล้น คณนา
สายดิ่งทิ้งทอดมา หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา กำหนด
จิตมนุษย์ นี้ไซร้ ยากแท้หยั่งถึง ฯ

คำแปลศัพท์

พระสมุทร - ทะเล

คณนา - คะเนนับ, คำนวณนับ

สายดิ่ง - เชือกที่ผูกก้อนหินหรือท่อนเหล็กที่ปลาย เพื่อใช้วัดความลึกของน้ำเป็นต้น

ทิ้งทอด - ทิ้งลงไปในน้ำวัดดู

ยากแท้หยั่งถึง - ยากที่จะวัดได้

ถอดความ

มหาสมุทรถึงจะลึกเพียงไร
ก็อาจทอดสายดิ่งวัดดูได้
ภูเขาแม้จะสูงปานไร ก็อาจกำหนดวัดดูได้
แต่น้ำจิตน้ำใจของมนุษย์นี่สิยากนักที่จะหยั่งวัดดูได้ว่าดีร้ายประการไร

๗๗

◎ ไม้ล้มควรค่ามได้	โดยหมาย
คนล้มจักข้ามกราย	ห่อนได้
ทำชอบชอบห่อนหาย	ชอบกลับ สนองนา
ทำผิดผิดจักให้	โทษแท้ถึงตน ฯ

คำแปลศัพท์

ไม้ล้ม - ต้นไม้ล้ม

ค่าม - ข้าม

กราย - ใกล้

ทำชอบ - ทำความดี

ชอบห่อนหาย - ความดีไม่หนีไปไหน

ทำผิด - ทำความชั่ว ความเลว

ถอดความ

ไม้ล้มถ้าจะข้ามก็ข้ามได้ดังใจ
คนล้มลงไปอย่าเพิ่งข้ามกรายดูหมิ่น
ทำดี ความดีไม่สูญสิ้น จะกลับมาสนอง
ทำชั่ว ความชั่วจะจำจองเป็นโทษทุกข์แก่ผู้กระทำ

๗๘

◎ ไม้ล้มจักค่ามให้	ดูการ
คนท่าวล้มข้ามพาน	ห่อนได้
เสือผอมอย่าอวดหาญ	เข้าผลัก เสือแฮ
พาลประทุษฐ์ตกไร้	อย่าได้ทำคุณ ฯ

คำแปลศัพท์

ค่าม - ข้าม

ดูการ - ดูให้เหมาะ, ดูให้ทั่ว

คนท่าวล้ม - คนหกลัม โดยความหมาย คือ คนตกทุกข์ได้ยาก

ข้ามพาน - ข้ามหน้าข้ามตา หรือดูถูกดูหมิ่น

ประทุษฐ์ - โหดร้าย, ทารุณ, ชั่วร้าย

ตกไร้ - ตกทุกข์ได้ยาก

ทำคุณ - ทำการช่วยเหลือ, เอื้ออาทร

ถอดความ

ไม้ล้ม ถ้าจะข้าม ก็ให้ดูว่าควรหรือมิควร
คนล้ม อย่าเพิ่งด่วนกรายข้ามหยามหน้า
เห็นเสือผอม อย่าอวดกล้าเข้าผลักเสือ (เพราะแรงเสือยังมี)
คนชั่วสัญชาติเชื้อ ถึงจะทุกข์ยากไร้ ก็อย่าทำใจดีเข้าไปช่วย

๗๙

◎ ทรชนยากไร้อย่า ทำคุณ
อย่าหยิบทรัพย์อุดหนุน หย่อนให้
ก่อเกื้อเกือบเกินทุน มันมั่ง มีนา
ครั้นค่อยคลายวายไร้ กลับสู้ดูแคลน ฯ

คำแปลศัพท์

ทรชน - คนชั่วร้าย

ยากไร้ - ยากจนไร้ทรัพย์สิน

ก่อเกื้อ - ช่วยเหลือเกื้อกูล

วายไร้ - หมดเคราะห์หมดโศก

กลับสู้ - หันมาแว้งกัด

ดูแคลน - ดูถูกดูหมิ่น

ถอดความ

คนชั่ว ถึงจะตกทุกข์ได้ยาก ก็จงอย่าได้ทำความดีอันใดให้ อย่าหยิบยื่นทรัพย์ออกช่วยเหลือเจือจานให้เลย เพราะเมื่ออุปถัมภ์ค้ำจุนจนกลับมั่งมีขึ้นมาได้ พอค่อยสุขสบายขึ้น ก็มักจะดูถูกดูแคลนคนที่เคยช่วยเหลือ

๘๐

◎ แม้นทำคุณท่านได้ ถึงพัน
ครั้นโทษมีแต่อัน หนึ่งไซร้
ติฉินหมิ่นคำหยัน เยาะกล่าว
กลบลบคุณหลังได้ ยิ่งด้วยพันทวี ฯ

คำแปลศัพท์

ถึงพัน - ทำตั้งพันครั้ง

โทษ - ความผิดพลาด

ติฉิน - ตำหนิติเตียน

หมิ่น - ดูถูกเหยียดหยัน

คำหยันเยาะกล่าว - กล่าวเยาะหยัน

กลบ - ปกปิด

ลบ - ลบล้าง

คุณหลัง - บุญคุณที่เคยทำไว้

ยิ่งด้วยพันทวี - ร้อยเท่าพันเท่า

ถอดความ

ทำความดีมานับด้วยร้อยด้วยพันชนิด
ครั้นพอทำพลาดผิดขึ้นมาแม้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น
ก็มักจะถูกติฉินหมิ่นหยันพูดจาเยาะเย้ยให้
ลบล้างความดีที่ทำไว้ เห็นความผิดหนักขึ้นไปหลายพันเท่า

๘๑

◎ ทำคุณท่านห่อนรู้	คุณสนอง
ท่านบ่แทนคุณปอง	โทษให้
กลกาแต่งยูงทอง	ลายเลิศ
ยูงเอาหมึกหมัอไล้	ลูบสิ้นสรรพางค์ ฯ

คำแปลศัพท์

ทำคุณ - ทำการช่วยเหลือ เชิดชู, ทำความดี

คุณสนอง - ทำความดีตอบ

ปอง - มุ่ง, ประสงค์

โทษให้ - ให้โทษ, ให้ร้าย

กล - เหมือน, ดังเช่น

ยูง - นกยูง

หมึกหม้อ - เขม่าหม้อสีดำ

ไล้ - ทาโดยละเลงทั่ว ๆ ไป

สรรพางค์ - ทั่วทั้งตัว

ถอดความ

ทำคุณงามความดีให้ แต่เขากลับไม่คิดถึงคุณที่ทำ ไม่แทนคุณแล้ว มิหนำยังกลับหาโทษใส่ให้อีกเล่า เหมือนนิทานเก่าเรื่องกาเขียนลายให้นกยูงเสียงามลออ แต่นกยูงกลับเอาเขม่าหม้อละเลงให้กาจนดำไปสิ้นทั้งตัว

๘๒

◎ เทพาพันเทพเรื้อง ฤทธิรงค์
บ่เท่าพระอินทร์องค์ หนึ่งได้
คุณพันหนึ่งดำรง ความชอบ ไว้นา
มีโทษอันหนึ่งไซร้ กลบกล้ำพันคุณ ฯ

คำแปลศัพท์

เทพา - เทพยดา, เทวดา

พันเทพ - พันองค์

เรื้อง - เรือง, รุ่งเรือง, โชติช่วง

ฤทธิรงค์ - มีอิทธิฤทธิ์เกรียงไกร, มีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์มากมาย

คุณพันหนึ่ง - คุณความดีตั้งพันอย่าง

มีโทษอันหนึ่ง - มีความผิดพลาดครั้งเดียว

กลบกล้ำ - ปกปิด, ลบล้าง, กลบเกลื่อนหายไป

พันคุณ - คุณความดีตั้งพัน

ถอดความ

เทพยดาพันองค์มีฤทธิรงค์เรืองเดช
ยังไม่เท่าอินทร์อมเรศวร์ เพียงองค์เดียวเท่านั้น
ผู้ทำคุณถึงพันครั้งตั้งไว้แต่ความดี
เพียงความผิดอันหนึ่งที่มีก็ลบล้างคุณได้ทั้งพัน

๘๓

◎ ใครซื่อซื่อต่อตั้ง ตามกัน
ใครคดคดผ่อนผัน ตอบเต้า
ทองแดงว่าสุวรรณ ยังถ่อง เหมือนฤๅ
ดุจลูกสูสองเถ้า ว่าโอ้เป็นลิง ฯ

คำแปลศัพท์

ซื่อ - ซื่อสัตย์

ซื่อต่อตั้ง - ซื่อสัตย์ตอบแทน

คด - คิดคด, ทรยศ

คดผ่อนผันตอบเต้า - ทรยศตอบ

สุวรรณ - ทองคำ

ถ่อง - งดงาม, แจ่มใส, รุ่งเรือง

ดุจลูกสู - เหมือนลูกท่าน

เถ้า - เฒ่า, ผู้มีอายุ

ถอดความ

ใครซื่อต่อเรา เราก็ซื่อตอบ
ใครคดต่อเรา เราก็คดตอบ
ทองแดงจะว่าเป็นทองคำเพียงเห็นว่าสุกปลั่งเหมือนกัน (ก็เอาซี)
ก็อย่างลูกของเจ้าทั้งสอง (เป็นคนแท้ ๆ) ยังเห็นเป็นลูกลิงไปได้

๘๔

◎ ใครทำโทษโทษนั้น แทนทด
ใครคิดจิตคดคด ต่อบ้าง
ใครจริงจึ่งจริงจรด รักต่อ กันนา
ใครใคร่ร้างเร่งร้าง รักร้างแรมไกล ฯ

คำแปลศัพท์

ทำโทษ - ทำความผิด ความชั่ว

จิตคด - จิตใจคดโกง

จริง - ซื่อสัตย์

จรด - ตอบ

ร้าง - จากไป, เหินห่าง

แรม - ร้างไป, จากไป

ถอดความ

ใครทำร้ายต่อเรา เราก็จะทำร้ายต่อเขาตอบแทน
ใครคิดคดต่อเรา เราก็จะคิดคดต่อเขาบ้าง
ใครจริงใจต่อเรา เราก็จะจริงใจต่อเขา
ใครแหนงหน่ายคลายรักจากเรา เราก็จะร้างรักคลายหน่ายแหนงเช่นกัน

๘๕

◎ นายรักไพร่ไพร่พร้อม รักนาย
มีศึกสู้จนตาย ต่อแย้ง
นายเบียนไพร่กระจาย จากหมู่
นายบ่รักไพร่แกล้ง ล่อล้างผลาญนาย ฯ

คำแปลศัพท์

นาย - ผู้บังคับบัญชา, เจ้านาย, ลูกพี่

ไพร่ - ผู้ใต้บังคับบัญชา, ลูกจ้าง, ลูกน้อง

ต่อแย้ง - ต่อต้านไว้

เบียน - เบียดเบียน, รังแก, ข่มเหง

กระจาย - หลบหนี, เหินห่าง

แกล้งล่อล้างผลาญ - กลับมาทำลายล้างผลาญ

ถอดความ

นายรักไพร่ ไพร่ก็จะพร้อมใจกันรักนาย
แม้มีศึก ก็จะอาสาเข้าสู้จนตัวตายแทนนาย
นายทารุณไพร่ จนไพร่ต้องหนีกระจัดกระจาย
นายที่ไม่รักไพร่เช่นนี้ จะถูกไพร่หลอกล่อล้างผลาญเอาบ้าง

๘๖

◎ ข้าท้าวเอาจิตท้าว	แม่นหมาย
บ่าวท่านเอาใจนาย	แม่นหมั้น
ศิษย์ท่านผ่อนผันผาย	โดยจิต ครูนา
อยู่ที่เรือนตัวนั้น	แต่น้ำใจเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ข้า - บ่าวไพร่, คนรับใช้, ลูกน้อง, ผู้ใต้บังคับบัญชา

ท้าว - ผู้เป็นใหญ่, ผู้บังคับบัญชา, เจ้านาย

เอาจิต - เอาใจใส่, คอยปฏิบัติให้ถูกใจ

แม่นหมาย, แม่นหมั้น - เที่ยงแท้, แน่นอน

บ่าว - คนใช้, ลูกน้อง

ศิษย์ท่าน - ศิษย์ของครู

โดยจิตครู - ตามใจคุณครู

อยู่ที่เรือนตัว - อยู่ที่บ้านตัวเอง

น้ำใจเอง - ทำอะไรก็ได้ตามใจตนเอง

ถอดความ

เป็นข้าในท้าวพญาผู้ใด ก็ต้องเอาใจท้าวพญาผู้นั้น
เป็นบ่าวท่านผู้ใด ก็ต้องเอาใจนายผู้นั้น
เป็นศิษย์ผู้ใด ก็ต้องเอาใจครูผู้นั้น
แต่ถ้าอยู่บ้านตัวเองก็ไม่ต้องเอาใจใคร ทำได้ตามใจตัว

๘๗

◎ รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว
เสมออยู่หอแห่งเดียว ร่วมห้อง
ชังกันบ่แลเหลียว ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง ป่าไม้มาบัง ฯ

คำแปลศัพท์

อยู่ขอบฟ้าเขาเขียว - อยู่ไกลสุดขอบฟ้า อยู่ป่าเขาดงพงเขียว

เสมอ - เหมือน

หอแห่งเดียว - บ้านหลังเดียวกัน

ตาต่อ - สบตา, มองตา

ถอดความ

คนรักกัน แม้จะอยู่ห่างไกลสุดขอบฟ้าป่าเขาเขียว
ก็เหมือนอยู่ในที่แห่งเดียวได้ร่วมเรือนและร่วมห้อง
คนเกลียดกันจนไม่ปรารถนาจะมองหน้ากัน
(แม้อยู่ด้วยกัน) ก็เหมือนมีขอบฟ้ามากั้นมีป่าไม้มาบัง

๘๘

◎ ให้ท่านท่านจักให้ ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง นอบไหว้
รักท่านท่านควรครอง ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้ แต่ผู้ทรชน ฯ

คำแปลศัพท์

ให้	- เอื้อเฟื้อ, เผื่อแผ่
นบ	- เคารพ, กราบไหว้, อ่อนน้อม
ปอง	- มุ่งปรารถนา
ควรครองความรักเรา	- ควรมอบความรักให้เรา
เว้นไว้	- ยกเว้นเฉพาะ
ทรชน	- คนชั่วร้าย, คนไม่ดี

ถอดความ

ผู้ให้ย่อมได้รับการให้ตอบ
ผู้ไหว้ย่อมได้รับการไหว้ตอบ
ผู้รัก ย่อมได้รับความรักตอบ
ทั้งสามประการนี้ ยกเว้นเฉพาะที่ทำแก่คนชาติชั่วเท่านั้น

๘๙

◎ แม้นมีความรู้ดั่ง	สัพพัญญู
ผิบ่มีคนชู	ห่อนขึ้น
หัวแหวนค่าเมืองตรู	ตาโลก
ทองบ่รองรับพื้น	ห่อนแก้วมีศรี ฯ

คำแปลศัพท์

ดั่ง - ดัง

สัพพัญญู - พระพุทธเจ้า, ผู้รู้สรรพสิ่ง

ผิ - ถ้าหากว่า

ห่อนขึ้น - ย่อมไม่เจริญรุ่งเรือง

ค่าเมือง - ค่าควรเมือง, มีค่าเทียบเท่าบ้านเมืองทั้งเมือง

ตรู - งดงาม

ตาโลก - เป็นที่หมายปองของชาวโลก

ทอง - ทองคำ

ห่อนแก้วมีศรี - ย่อมไม่เป็นแก้วที่มีสง่าราศี

ถอดความ

แม้จะมีความรู้ปานว่าพระสัพพัญญู (ผู้รอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง) แต่ถ้าขาดผู้ยกย่องเชิดชู ก็หาได้มีชื่อเสียงอันใดไม่ ประดุจแก้วหัวแหวนค่าควรเมืองงามตรึงตาผู้พบเห็น ถ้าขาดทองรองพื้นเสียแล้ว แก้วนั้นจะมีสง่าได้ไฉน

๙๐

◎ ราชรถปรากฏด้วย ธงชัย
ควันประจักษ์แก่ไฟ เที่ยงแท้
ราชาอิสระใน สมบัติ
ชายย่อมเฉลิมเลิศแล้ ปิ่นแก้วเกศหญิง ฯ

คำแปลศัพท์

ราชรถ - ยานพาหนะที่ประทับของพระราชา

ธงชัย - ธงซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะ

ประจักษ์ - เห็นชัดแจ้ง

อิสระ - เป็นใหญ่

สมบัติ - ราชสมบัติ

เฉลิม - ยกย่อง

ปิ่นแก้วเกศ - ปิ่นทำด้วยแก้วมีค่าสำหรับประดับศีรษะ

ถอดความ

ธงชัยที่งอนรถเป็นเครื่องปรากฏแห่งราชรถ
ควันไฟเป็นเครื่องปรากฏแห่งเปลวเพลิง
ราชสมบัติที่ได้เถลิงเป็นที่ปรากฏแห่งพระราชา
ชายที่เป็นภัสดาเสมือนปิ่นแก้วประดับเกล้า เป็นที่ปรากฏแห่งเหล่านารี

๙๑

◎ รำฟ้อนสุนทรด้วย รูปา
ร้องขับศัพท์เสน่หา ยิ่งแท้
มวยปล้ำลำสันสา- มารถจึ่ง ดีแฮ
รักกับชังนั้นแล้ เพื่อลิ้นเจรจา ฯ

คำแปลศัพท์

สุนทร - งดงาม (อ่านว่า สุน-ทะ-ระ)

รูปา - รูปพรรณ, สัณฐาน, ทรวดทรง

ร้องขับ - ขับร้อง, ร้องเพลง

ศัพท์เสน่หา - เสียงเพราะ, เสียงไพเราะ

ลำสัน - บึกบึน, สมส่วน

สามารถ - เก่งกล้า

เพื่อลิ้น - เพราะลิ้น

ถอดความ

ฟ้อนรำจะดีอยู่ที่รูปลีลางามเก๋
ขับร้องจะมีเสน่ห์อยู่ที่น้ำเสียงแจ่มใส
มวยปล้ำจะมีชัยอยู่ที่ลำสันแลสามารถ
แต่จะรักหรือชังนั้นเด็ดขาดอยู่ที่ลมปากเจรจา

๙๒

◎ กระเหว่าเสียงเพราะแท้ แก่ตัว
หญิงเลิศเพราะรักผัว แม่นหมั้น
นักปราชญ์มาตรรูปมัว หมองเงื่อน งามนา
เพราะเพื่อรสธรรมนั้น ส่องให้เห็นงาม ฯ

คำแปลศัพท์

กระเหว่า - นกกาเหว่า

แม่นหมั้น - มั่นคง

มาตร - แม้ว่า

มัวหมองเงื่อนงาม - ขี้เหร่ไม่งดงาม

เพื่อรสธรรม - เพราะผลแห่งคุณความดี

ส่องให้เห็นงาม - ทำให้มองเห็นความงาม

ถอดความ

น้ำเสียงเสนาะเป็นความงามของกระเหว่า
ปรนนิบัติสามีทุกค่ำเช้าเป็นความงามของหญิง
บัณฑิตแม้รูปทรามทุกสิ่งก็ยังมีแงให้งามได้
คือรสแห่งธรรมคำที่ขานไขเป็นเครื่องส่องให้เห็นความงาม

๙๓

◎ นารายณ์วายเว้นจาก	อาภรณ์
อากาศขาดสุริยจร	แจ่มหล้า
เมืองใดบ่มีวร	นักปราชญ์
แม้ว่างามล้นฟ้า	ห่อนได้งามเลย ฯ

คำแปลศัพท์

นารายณ์ - พระวิษณุ ซึ่งเป็นพระเจ้าองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์

วายเว้น - งดเว้น, ไม่มี

อาภรณ์ - เครื่องประดับ

อากาศ - ท้องฟ้า

สุริย - พระอาทิตย์

จร - ลอย, เคลื่อน

แจ่มหล้า - ส่องสว่างแผ่นดิน

วร - ประเสริฐ, เลิศ

ถอดความ

พระนารายณ์ปราศจากเครื่องประดับ
ท้องฟ้าอับแสงตะวันฉาย
เมืองวายว่างนักปราชญ์
เหล่านี้แม้จะงามผงาด แต่ก็หาความโสภาบ่มิได้เลย

๙๔

◎ เขาใดไร้ถ้ำราช-	สีห์หมาง
สระโหดหงส์ละวาง	วากเว้
พฤกษ์ใดบกใบบาง	นกหน่าย
สาวซัดชู้โอ้เอ้	เพราะชู้ชายทราม ฯ

คำแปลศัพท์

เขา - ภูเขา **ราชสีห์** - พญาสิงโต

หมาง - ไม่สนใจ, ไม่ใส่ใจ, เหินห่าง

สระโหด - สระไม่มีน้ำ, สระไม่มีจอกแหนและบัวบาน

หงส์ - นกในนิยาย ถือว่าเป็นนกตระกูลสูง

วาก - หนีหาย **เว้** - เถลไถล

พฤกษ์ - ต้นไม้ **บกใบบาง** - ขาดใบ

นกหน่าย - นกหนีหาย

ซัด - เหวี่ยงทิ้งไป, เบนหนีไป

ชู้ - คู่รัก

โอ้เอ้ - ซักช้า ในที่นี้หมายความว่า บ่นว่าแสดงความเบื่อหน่าย

ชู้ชายทราม - ชายคู่รักไม่ดี

ถอดความ

ภูเขาไม่มีถ้ำ ราชสีห์ก็เมินไม่มามั่ว
สระไม่มีบัว หงส์ก็เหินเหห่าง
ต้นไม้ใบบาง นกก็ร้างหน่ายหนี
ชายรูปชั่ว นารีก็ชิงชัง ไม่อยากเป็นชู้ชม

๙๕

◎ ป่าใดไกลพยัคฆ์ร้าย ราวี
ไม้หมดม้วยบ่มี ร่มชื้อ
หญิงยศงดงามดี ผัวหน่าย
เป็นที่หมิ่นชายยื้อ หยอกเย้าเสียตน ฯ

คำแปลศัพท์

พยัคฆ์ร้าย - เสือร้าย

ราวี - รบกวน

ไม้หมดม้วย - ไม้หมดเกลี้ยง

ร่มชื้อ - ร่มเย็น

หญิงยศ - ผู้หญิงที่มีตระกูลดี, หญิงที่มีฐานะดี

ผัวหน่าย - ผัวเบื่อ, ผัวไม่รัก, ผัวไม่อยู่ด้วย

หมิ่น - ดูถูก

ยื้อหยอกเย้า - แย่งกันแทะโลมเกี้ยวเล่น

เสียตน - เปลืองตัว, เสียเกียรติ, เสียชื่อเสียง

ถอดความ

ป่าไร้เสือร้ายคำรามคำรน
ไม้ทุกต้นจะถูกตัดทำลายไม่เหลือไว้เป็นร่ม
หญิงงามทั้งยศศักดิ์ก็อุดม แต่ว่าผัวหนีหน่าย
เป็นที่หมิ่นแห่งหมู่ชายที่หมายแย่งกันชมเล่น

๙๖

◎ พลูหมากจากโอษฐ์โอ้	เสียศรี
หญิงจากจอมสามี	ครอบเกล้า
เรือนปราศจากบุตรี	ดรุณเด็ก
เมืองจากจอมภพเจ้า	สี่นี้ฤๅงาม ฯ

คำแปลศัพท์

จาก - ปราศจาก

โอษฐ์ - ปาก

พลูหมาก - ของสำหรับเคี้ยวอมแล้วบ้วนน้ำทิ้งประกอบด้วยใบพลู หมาก และปูนแดง เรียกรวมว่ากินหมาก คนกินหมากริมฝีปากจะแดงเรื่อ เป็นที่นิยมกันในสมัยหนึ่ง

เสียศรี - เสียศักดิ์ศรี,เสียความงาม

จอมสามี - ยอดสามี, สามีที่ดี

ครอบเกล้า - ปกครอง, ดูแล, เอาใจใส่

เรือน - บ้าน

บุตรี - ตามศัพท์แปลว่าลูกสาว แต่ในที่นี้หมายเอาทั้งลูกสาวและลูกชาย

ดรุณเด็ก - เด็กหนุ่ม, เด็กน้อย

จอมภพเจ้า - พระเจ้าแผ่นดิน, เจ้าเมือง

ถอดความ

ปากที่ไร้หมากพลูย่อมเสียศรี
หญิงที่ไร้สามีเสมือนฉัตรกั้นเกศ
เรือนที่ไร้ดรุณเพศลูกหญิงชาย
เมืองที่ไร้เจ้านายปกครอง ทั้งสี่นี้มีแต่เศร้าหมอง
ดังฤๅจะงาม

๙๗

◎ เจ็ดวันเว้นดีดซ้อม ดนตรี
อักขระห้าวันหนี เนิ่นช้า
สามวันจากนารี เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า อับเศร้าศรีหมอง ฯ

คำแปลศัพท์

ดีดซ้อม - ฝึกซ้อมเล่นเครื่องดนตรี

อักขระ - ตัวหนังสือ, ในที่นี้หมายถึง การเล่าเรียน เขียนอ่าน

ห้าวันหนี - ห้าวันก็ลืมเลือน

จากนารี - อยู่ไกลผู้หญิง, จากผู้หญิงไปที่อื่น

เป็นอื่น - เอาใจออกหาก, นอกใจ

เว้นล้างหน้า - ไม่ล้างหน้าในเวลาตื่นนอน

ศรี - ความสง่า, ความงาม, ความน่าดูน่าชม

ถอดความ

ดนตรี เว้นฝึกซ้อมเจ็ดวัน ก็ฝืดมือ
วิชาหนังสือ ทิ้งไปห้าวัน ก็ล้าหลัง
หญิงงามที่หวัง จากไปสามวันก็เป็นอื่น
หน้าตาที่สดชื่น ไม่ล้างวันเดียว ก็หมดสง่าราศี

๙๘

◎ ดอยใดมีถ้ำราช-	สีห์ประสงค์
เหมืองมาบมีบัวหงส์	หากใกล้
ต้นไม้พุ่มพัวพง	นกมาก มีนา
สาวหนุ่มตามชู้ไซร้	เพราะชู้ชอบตา ฯ

คำแปลศัพท์

ดอย - ภูเขา

ประสงค์ - ต้องการ

มาบ - หนองน้ำใหญ่

หากใกล้ - เข้าไปใกล้

พุ่มพัวพง - มีพุ่มกิ่งใบหนาแน่น

ชู้ - คู่รัก, คนรัก

ชอบตา - ถูกตา, ถูกใจ

ถอดความ

ราชสีห์มีมาสิงก็เพราะภูเขามีถ้ำ
เหมหงส์มาลงซ้ำเพราะสระน้ำมีบัว
หมู่นกมาพันพัวเพราะไม้มีใบเป็นพุ่มพง
สาวหนุ่มรักลุ่มหลงเพราะต้องเนื้อพึงใจกัน

๙๙

◎ เปือกตมชมชื่นเชื้อ	กาสร
หงส์กับบุษบากร	ชื่นช้อย
ภิกษุเสพสังวร-	ศีลสุข ไซร้นา
บุรุษรสรักร้อย	เท่าน้อมในหญิง ฯ

คำแปลศัพท์

เปือกตม - โคลนตม

ชมชื่น - เป็นที่ชื่นชม

กาสร - ควาย

บุษบากร - อันเต็มไปด้วยดอกไม้=สระน้ำ

ชื่นช้อย - ชื่นชมชอบใจ

เสพสังวรศีล - มีความสำรวมระวังในศีล

บุรุษ - ผู้ชาย

รสรักร้อยเท่า - มีความรักตั้งร้อยเท่า (เมื่อเปรียบเทียบกับความรักชอบใจที่ควายมีต่อตม, หงส์มีต่อสระบัว และภิกษุมีต่อศีล)

ถอดความ

ควายชอบนอนแช่ในโคลนตม
หงส์ชอบชื่นชมกับสระบัว
ภิกษุระวังตัวย่อมมีสุขเมื่อรักษาศีล
แต่ชายย่อมถวิลรักหญิงงาม เป็นร้อยเท่ากว่าพวกที่กล่าวมา

๑๐๐

◎ ใครจักผูกโลกแม้ รัดรึง
เหล็กเท่าลำตาลตรึง ไป่หมั้น
มนตร์ยาผูกนานหึง หายเสื่อม
ผูกเพื่อไมตรีนั้น แน่นเท้าวันตาย ฯ

คำแปลศัพท์

โลก - หมู่มนุษย์, ผู้คนทั้งหลาย

รัดรึง - ผูกติดกัน

ลำตาล - ลำต้นของต้นตาล

ตรึง - ทำให้อยู่กับที่

หมั้น - มั่น, แน่น

มนตร์ - บทคาถาศักดิ์สิทธิ์, คำศักดิ์สิทธิ์

ยา - ยาแฝด=ยาที่เชื่อกันว่า ถ้าหญิงทำให้สามี กินแล้วจะทำให้สามีรัก

หึง - นาน

เพื่อ - ด้วย

ไมตรี - ความหวังดีต่อกัน, ความเอื้อเฟื้อต่อกัน

เท้า - จนกระทั่ง

ถอดความ

อันว่าโลกคือหมู่ชนใครจะผูกไว้ด้วยสิ่งไร
เหล็กเท่าลำตาลโตใหญ่มัดตรึงไว้ก็ไม่แน่นหนา
ใช้มนตร์คาถายาวิเศษ นานเข้าก็เสื่อมหาย
ผูกด้วยไมตรีนี้จนวันตายก็ยังอยู่แน่นไม่แคลนคลอน

๑๐๑

◎ จำสารสับปลอกเกี้ยว	ตีนสาร
จำนาคมนตร์โอฬาร	ผูกแท้
จำคนเพื่อใจหวาน	ต่างปลอก
จำโลกนี้นั่นแล้	แต่ด้วยไมตรี ฯ

คำแปลศัพท์

จำ - ผูก, มัด

สาร - ช้าง

สับปลอกเกี้ยว - ใส่ปลอกรัด

นาค - งูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย

มนตร์ - บทคาถาศักดิ์สิทธิ์, คำศักดิ์สิทธิ์

โอฬาร - ยิ่งใหญ่, มากมาย

เพื่อ - ด้วย, เพราะ

ใจหวาน - ใจอ่อนโยน, ใจดี, ใจมีเมตตา

ต่าง - แทน

โลก - หมู่มนุษย์

ไมตรี - ความเป็นเพื่อน, ความรัก ความหวังดี, ความเอื้อเฟื้อต่อกัน

ถอดความ

ผูกช้าง ใช้ปลอกสวมที่เท้าช้าง ก็อยู่
ผูกงู ใช้มนตร์สะกด ก็ได้ผล
ผูกคน ใช้น้ำใจและวาจาอ่อนหวาน ก็เข้าที
ผูกคนทั้งโลกนี้ ใช้ไมตรีเป็นสายสัมพันธ์

๑๐๒

◎ เรียนพระธรรมแท้ผูก ศาสนา
ปลอกผูกคชตรึงตรา ตรากหมั้น
มนตร์ดลแลหยูกยา สมรรถผูก งูแฮ
ผูกโลกทั้งหลายนั้น แน่นด้วยไมตรี ฯ

คำแปลศัพท์

พระธรรม - คำสั่งสอนในศาสนา

แท้ - จริง ๆ จัง ๆ

ศาสนา - ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์

ปลอก - สิ่งที่ทำเป็นวงสำหรับสวมหรือรัดสิ่งต่าง ๆ เช่น สวมเท้าช้าง ให้อยู่กับที่

คช - ช้าง

ตรึงตรา - ติดแน่น

ตราก - ทนทาน

หมั้น - มั่น, แน่น, แน่นอน

มนตร์ดล - คำศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เป็นไป

สมรรถ - สามารถ

ถอดความ

การศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย ผูก (รักษา) พระศาสนาไว้ได้
ปลอก ผูกช้างสารให้อยู่กับที่ได้
มนตราและยาวิเศษ ผูกงูได้
ไมตรี ผูกโลกทั้งโลกไว้ได้

๑๐๓

◎ ผจญคนมักโกรธด้วย	ไมตรี
ผจญหมู่ทรชนดี	ต่อตั้ง
ผจญคนจิตโลภมี	ทรัพย์เผื่อ แผ่นา
ผจญอสัตย์ให้ยั้ง	หยุดด้วยสัตยา ฯ

คำแปลศัพท์

ผจญ - ต่อสู้ ประจัญหน้า, เอาชนะ

มักโกรธ - ชี้โกรธ, โกรธง่าย

หมู่ทรชน - หมู่คนชั่ว, หมู่คนไม่ดี

ดีต่อตั้ง - ใช้ความดีเข้าต่อสู้

อสัตย์ - คนไม่ซื่อสัตย์

สัตยา - ความซื่อสัตย์, ความซื่อตรง

ให้ยั้งหยุด - ให้เอาชนะ

ถอดความ

คนมักโกรธ เอาชนะได้ด้วยไมตรี
คนไม่ดี เอาชนะด้วยทำดีต่อ
คนตระหนี่ขี้ขอ เอาชนะด้วยให้ทรัพย์
คนพูดสับปลับ เอาชนะด้วยความสัตย์จริง

๑๐๔

◎ รบศึกชนะได้ ในณรงค์
รบแม่เรือนตัวยง ขยาดแพ้
รบใจซักให้คง ความสัตย์
ถือว่าผู้นั้นแล้ เลิศล้ำชายชาญ ฯ

คำแปลศัพท์

รบศึก - ต่อสู้กับข้าศึก

ณรงค์ - สนามรบ, การต่อสู้

แม่เรือน - หญิงผู้ปกครองเรือน, ภรรยา

ตัวยง - (แม่เรือน) ที่ร้าย

ขยาด - ครั่นคร้าม, กลัว, ยอม

รบใจ - ต่อสู้กับความรู้สึกนึกคิดฝ่ายต่ำ

ซักให้คงความสัตย์ - ดำรงจิตใจอยู่ในความซื่อสัตย์

ถอดความ

รบศึกชนะสงคราม (ถือว่าฉกรรจ์ฉกาจ)
รบชนะภริยาให้อยู่ในอำนาจได้ (ถือว่าเก่ง)
รบกับน้ำใจตัวเองให้ดำรงอยู่ในสัจจะ
นั่นแหละถือว่าเป็นยอดชนะยอดชายชาญจริง ๆ

๑๐๕

◎ คนใดคนหนึ่งผู้ ใจฉกรรจ์
เคียดฆ่าคนอนันต์ หนักแท้
ไป่ปานบุรุษอัน ผจญจิต เองนา
เธียรท่านเยินยอแล้ ว่าผู้มีชัย ฯ

คำแปลศัพท์

ใจฉกรรจ์ - ใจเหี้ยม, ใจโหด

เคียด - เคือง, โกรธ

อนันต์ - มากมาย

ไป่ปานบุรุษ - ไม่เท่าบุคคล

ผจญจิตเอง - ต่อสู้เอาชนะจิตใจตนเอง

เธียร - นักปราชญ์, ผู้มีปัญญารอบรู้

ถอดความ

บุคคลใดน้ำใจฉกาจกล้า
(เอาชนะ) และเข่นฆ่าคนนับอเนกอนันต์
บุคคลนั้นยังไม่เสมอเหมือนผู้ที่ชนะใจตนเอง
บัณฑิตท่านชมอยู่ครื้นเครงว่าเป็นยอดผู้ชนะ

๑๐๖

◎ แพ้ศึกหลบหลีกได้ รอดตน
แพ้คดีทุกข์ทน ทรัพย์ผ้าย
แพ้เบี้ยค่นจนจน ตัวยาก ก็ดี
แพ้แม่เรือนทำร้าย ยากเท้าบรรลัย ฯ

คำแปลศัพท์

ทรัพย์ผ้าย - เสียทรัพย์ (ผ้าย=เคลื่อนจากที่)

แพ้เบี้ย - แพ้การพนัน

ค่นจน (ข้น-) - มีน้อยลง, ยากจน

ตัวยาก - ทำให้ตัวเองยากไร้

แพ้แม่เรือน - แพ้ภรรยา

ยาก - ลำบาก, เจ็บปวด

เท้า - จนกระทั่ง

บรรลัย - ตาย

ถอดความ

แพ้ศึกสงคราม ถ้าหลบหลีกได้ก็รอดตาย
แพ้คดีความทุกข์มากมาย ก็แค่เสียทรัพย์
แพ้พนันจนย่อยยับ ก็เพียงตกทุกข์ได้ยาก
แพ้ภริยาร้ายสิลำบาก จะต้องทุกข์ทนจนวันตาย

๑๐๗

◎ สงครามแสวงท่วยแกล้ว อาสา
กลคดีพึงหา ท่านรู้
ยามกินรสโอชา ชวนเพื่อน กินนา
หาปราชญ์ล้ำเลิศผู้ เมื่อแก้ปริศนา ฯ

คำแปลศัพท์

ท่วย - กำลังพล, ทหาร

แกล้ว - กล้า, องอาจ, เก่ง, ว่องไว

กลคดี - มีคดีความขึ้นโรงขึ้นศาล

ท่านรู้ - บุคคลผู้มีความรู้=ทนายความ

รสโอชา - ของกินอร่อย

ปริศนา - สิ่งหรือถ้อยคำที่ผูกขึ้นเป็นเงื่อนงำ

ถอดความ

เมื่อมีศึกสงคราม ต้องการคนกล้าหาญ
คราวมีกลคดีพิลึกพิสดาร ต้องการคนมีความคิด
ยามกินอาหารรสถูกจิต ต้องการเพื่อนที่รัก
เวลาเกิดปริศนาหนัก ต้องการนักปราชญ์ผู้ปรีชา

๑๐๘

◎ แสวงรู้พึงคบด้วย บัณฑิต
แสวงทรัพย์คบพาณิช ง่ายได้
แสวงหายศศักดิ์ชิด ชอบราช
ผิใคร่ได้ลูกไซร้ เสพส้องเมียสาว ฯ

คำแปลศัพท์

แสวงรู้ - แสวงหาความรู้

พาณิช - พ่อค้า

ชิดชอบ - ใกล้ชิดและทำความดีความชอบ

ราช - พระเจ้าแผ่นดิน, ผู้ปกครอง, ผู้หลักผู้ใหญ่, ผู้บังคับบัญชา

ผิใคร่ได้ - ถ้าอยากได้

เสพส้อง - ร่วมประเวณี, ร่วมเพศ, ช่องเสพ

ถอดความ

แสวงหาวิชาความรู้ ต้องคบหากับหมู่นักปราชญ์
แสวงหาทรัพย์ จงอย่าขาดคบกับพ่อค้าวาณิช
แสวงหายศศักดิ์ ทำภักดีสนิทกับเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน
แต่ถ้าอยากมีลูก ต้องอยู่กินกับเมียสาวเป็นได้สมใจ

๑๐๙

◎ หายากเชิงรอบรู้ การกิจ
หายากเชิงชาญชิด ชอบใช้
หายากเช่นเชิงมิตร คุงชีพ
หายากเชิงช่างให้ ชอบน้ำใจจริง ฯ

คำแปลศัพท์

เชิงรอบรู้ - มีความรอบรู้ดี

การกิจ - กิจการงานต่าง ๆ

เชิงชาญชิดชอบใช้ - คนใกล้ชิดที่ใช้ทำอะไร ๆ ได้ดังใจ

เชิงมิตร - คนที่เป็นเพื่อนจริง ๆ

คุงชีพ - ตลอดชีวิต, นานไปจนตาย

เชิงช่าง - คนมีฝีมือในทางศิลปะต่าง ๆ

ถอดความ

คนที่รอบรู้ในสรรพกิจการ หายาก
คนที่รับใช้ไหว้วานได้ดังใจ หายาก
คนที่เป็นเพื่อนรักกันจนบรรลัยมิได้คิดเอาเปรียบ หายาก
คนที่คมเฉียบในเชิงศิลปการช่างอย่างถูกใจ ก็หายาก

๑๑๐

◎ ร้อยคนหาแกว่นแกล้ว กลางณรงค์
พันหนึ่งหาปัญญายง ยิ่งรู้
แสนคนเสาะคนตรง ยิ่งยาก
ไป่เท่าคนหนึ่งผู้ อาจอ้างอวยทาน ฯ

คำแปลศัพท์

ร้อยคน - ในจำนวนคนร้อยคน

แกว่นแกล้ว - คนแก่นแกล้วกล้า

กลางณรงค์ - กลางสนามรบ, กลางการต่อสู้ชิงชัย

พันหนึ่ง - คนพันคน

ปัญญายง - คนมีปัญญารอบรู้

เสาะ - แสวงหา

คนตรง - คนซื่อตรง

ผู้อาจอ้าง - ผู้มีความสามารถ

อวยทาน - ให้ทาน

ถอดความ

ร้อยคน จะหาคนกล้าหาญไปศึกสงคราม ได้คนหนึ่ง
พันคน จะหาคนมีสติปัญญาเฉียบคม ได้คนหนึ่ง
แสนคน จะหาคนที่ซื่อสัตย์ ได้คนหนึ่ง
แต่ก็ยังไม่ยากเท่าหาคนมีอัธยาศัยทำบุญให้ทานให้ได้สักคนหนึ่ง

๑๑๑

◎ ช้างม้าเมียมิ่งแก้ว เงินทอง
ตัวมิตายจักปอง ย่อมได้
ชีวิตสิ่งเดียวของ หายาก
ใช่ประทีปเทียนไต้ ดับแล้วจุดคืน ฯ

คำแปลศัพท์

ปอง - ปรารถนา

ใช่ - ไม่ใช่

ประทีป - ตะเกียง, โคม

ไต้ - เชื้อเพลิงสำหรับจุดไฟให้สว่าง ทำด้วยไม้หรือเปลือกเสม็ดคลุกกับน้ำมันยางแล้วห่อด้วยใบไม้เป็นดุ้น ๆ

จุดคืน - จุดให้ไฟติดขึ้นใหม่

ถอดความ

ช้าง ม้า เมียรัก และทรัพย์สมบัติเงินทองทั้งหลาย
ตัวยังมิตาย ถ้าต้องการก็พอหา
ชีวิตนั้นแหละหนาเป็นสิ่งเดียวที่หายาก แม้นย่อยยับ
ไม่เหมือนประทีปดวงเทียนที่ดับแล้วก็จุดขึ้นใหม่ได้

๑๑๒

◎ หาสินห้าขวบเข้า	พยายาม
แสวงคู่ผู้เมียสาม	ขวบข้าว
แสวงรู้ค่อยเรียนตาม	ต่อเจ็ด ขวบนา
แสวงใฝ่เฝ้าไทท้าว	ต่อสิ้นสุดกรรม ฯ

คำแปลศัพท์

หาสิน - หาเงิน, หาทรัพย์

แสวงคู่ - หาคู่ครอง

ผู้เมีย - ผัวเมีย

แสวงรู้ - แสวงหาความรู้

แสวงใฝ่เฝ้าไทท้าว - หาความดีความชอบในทางรับราชการ

สิ้นสุดกรรม - ตาย

ถอดความ

แสวงหาทรัพย์สมบัติ เพียงห้าปีคงพอมีเงินทอง
แสวงหาคู่ครอง สักสามปี ก็คงเจอเนื้อคู่
แสวงหาวิชาความรู้ แค่เจ็ดปี คงพอเรียนจบรู้รอบ
แสวงหาความดีความชอบกับเจ้านาย จงทำไปจนกว่าจะตาย

๑๑๓

◎ เมื่อน้อยเรียนเร่งรู้ วิชา
ครั้นใหญ่หาสินมา สู่เหย้า
เมื่อกลางแก่ศรัทธา ทำแต่ บุญนา
ครั้นแก่แรงวอกเว้า ห่อนได้เป็นการ ฯ

คำแปลศัพท์

วิชา - ความรู้

เหย้า - บ้าน, เรือน

เมื่อกลางแก่ - เมื่อถึงวัยกลางคน

ศรัทธา - ความเลื่อมใสในศาสนา

ครั้นแก่ - ครั้นชราแก่เฒ่า

แรงวอกเว้า - แรงลดน้อยถอยลง

ห่อนได้เป็นการ - ทำอะไรไม่เป็นผลสำเร็จ

ถอดความ

เมื่ออายุยังน้อย ให้หมั่นหาวิชาความรู้ไว้
เมื่อเติบใหญ่ จึงค่อยแสวงทรัพย์สินมาใส่เรือน
วัยกลางสร้างศรัทธาเตือนทำแต่บุญกุศล
ยามแก่เรี่ยวแรงทุรพล จะคิดทำอะไรก็ไม่เป็นการ

๑๑๔

◎ ความรู้เรียนเมื่อน้อย หนังสือ
ค่อยสมรรถจึงหัดปรือ โล่ดั้ง
รู้แล้วเลิศอย่าถือ ตนถ่อม เถิดพ่อ
บุญจักให้ใครรั้ง เริ่มรู้เป็นเอง ฯ

คำแปลศัพท์

หนังสือ - วิชาความรู้ในตำรา

สมรรถ - มีความสามารถ

หัดปรือ - ฝึกฝนให้ชำนาญ

โล่ดั้ง - เครื่องถือสำหรับป้องกันอาวุธ ในที่นี้หมายเอาวิชาอาวุธหรือวิชาต่อสู้ป้องกันตัว

ถือตน - อวดว่าตนเก่งหรือดีกว่าคนอื่น

ถ่อม - อ่อนน้อมถ่อมตน

บุญ - คุณธรรมความดี

รั้ง - สร้างขึ้น, ทำขึ้น

ถอดความ

วิชาหนังสือควรเรียนเมื่ออายุยังน้อย
ครั้นค่อยเติบกล้าจึงเรียนวิชาอาวุธไว้ป้องกันตัว
เมื่อเก่งแล้วอย่าเมามัวจงถ่อมตนไว้เถิด
บุญจะเกิดอย่ารอให้ใครทำให้ ต้องรู้จักทำไว้ด้วยตนเอง

๑๑๕

◎ ปางน้อยสำเหนียกรู้ เรียนคุณ
ครั้นใหญ่ย่อมหาทุน ทรัพย์ไว้
เมื่อกลางแก่แสวงบุญ ธรรมชอบ
ยามหง่อมทำใดได้ แต่ล้วนอนิจจัง ฯ

คำแปลศัพท์

ปางน้อย - เมื่อยังเด็ก

สำเหนียกรู้ - คอยเอาใจใส่แสวงหาความรู้

เรียนคุณ - ศึกษาเล่าเรียนสิ่งที่ดีมีประโยชน์

ธรรมชอบ - ทำแต่ความดี ความชอบ

ยามหง่อม - ยามแก่เฒ่าชรา

อนิจจัง - ไม่เที่ยงแท้แน่นอน

ถอดความ

เมื่ออายุยังน้อย ให้เล่าเรียนวิชา
ครั้นเติบใหญ่ขึ้นมาจึงแสวงหาทรัพย์สมบัติ
คราวกลางคนจนถึงแก่ถนัดควรทำบุญใฝ่ธรรม
ยามหง่อมจนหง่ำจะทำอะไรได้ เพราะชีวิตวันวัยไม่เที่ยงแท้แน่นอน

๑๑๖

◎ ความรู้ดูยิ่งล้ำ สินทรัพย์
คิดค่าควรเมืองนับ ยิ่งไซร้
เพราะเหตุจักอยู่กับ กายอาต- มานา
โจรจักเบียนบ่ได้ เร่งรู้เรียนเอา ฯ

คำแปลศัพท์

ดูยิ่งล้ำ - ดูจะมีคุณค่ายิ่งกว่า

ค่าควรเมือง - มีค่าเท่ากับเมืองทั้งเมือง

กายอาตมา - ตัวตนของเรา

เบียน - ลักขโมย, แย่งชิง

ถอดความ

วิชาความรู้มีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สมบัติ
จะคิดค่าพิกัดก็ยิ่งกว่าทุกสิ่งหมดทั้งเมือง
เพราะอยู่นานเนืองติดตนไปจนตาย
โจรผู้ร้ายมิอาจจะลักชิง ควรชายหญิงเร่งเรียนรู้ไว้เถิด

๑๑๗

◎ จักเรียนความรู้พิ-	นิจครู
จักกล่าวภรรยาดู	พวกพ้อง
จักขึ้นสู่บนภู-	เขาค่อย เดินนา
จักเสพกามาพร้อง	โกรธไซร้รำพึง ฯ

คำแปลศัพท์

พินิจครู - พิจารณาผู้สอน, คัดเลือกผู้สอน

เสพกามา - ร่วมประเวณี, ร่วมเพศ

กล่าวภรรยา - หาภรรยา, หาคู่ครอง

พร้อง - พูด, กล่าว, ร้อง

รำพึง - คิดคำนึง, ใคร่ครวญ

ถอดความ

จะเรียนวิชา ให้พิจารณาถึงครู
จะหาภรรยาให้ดูถึงตระกูลพงศ์เผ่า
จะขึ้นภูเขา ให้ค่อย ๆ เดินขึ้นไป
จะเสพกามหรือโกรธใคร ให้ค่อย ๆ คิดให้ดีเสียก่อน

๑๑๘

◎ ความเพียรเป็นอริแล้ว เป็นมิตร
คว้านเกียจเป็นเพื่อนสนิท ร่วมไร้
วิชาเฉกยาติด ขมขื่น
ประมาทเหมือนดับไต้ ชั่วร้ายฤๅเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

อริ - ข้าศึก, ศัตรู

คร้านเกียจ - เกียจคร้าน, เฉื่อยชา

ร่วมไร้ - เป็นเพื่อนที่ทำให้ยากจน, ร่วมอยู่ในเวลายากจน

เฉก - เหมือน

ประมาท - ขาดความรอบคอบ, ขาดความระมัดระวัง, ขาดสติ

ไต้ - เชื้อเพลิงสำหรับจุดไฟให้สว่างใช้อย่างเป็นคบหรือเทียน

ถอดความ

ความเพียรพยายาม เป็นศัตรูในตอนแรก แล้วกลับเป็นมิตรในตอนหลัง
ความเกียจคร้าน เป็นมิตรในตอนแรก แล้วกลับเป็นศัตรูในตอนหลัง
วิชาความรู้ เป็นยาขมในตอนแรกเรียน แต่ลงท้ายแก้ไข้ได้
ความประมาทเหมือนดับไฟมืดมิด ไม่เห็นผิดเห็นถูก

๑๑๙

◎ ผิรู้รู้จุ่งให้ เทียมคน

จักเงื่องเงื่องเป็นกล เงื่องแหง้

จักสุกอย่าสุกปน ดิบครึ่ง หนึ่งนา

ทางไล่ไว้หนีแก้ รอดแคล้วภัยพาล ฯ

คำแปลศัพท์

ผิ - ถ้า, หาก

จุ่ง - จง

เทียมคน - เท่าทันคน, เท่าคนอื่น

เงื่อง - โง่, เซ่อ

เป็นกล - เป็นอุบาย, เป็นเหลี่ยม, เป็นเชิง

เงื่องแหง้ (-แง่) - แกล้งโง่, โง่อย่างมีชั้นเชิง

ทางไล่ - ทางที่ได้เปรียบหรือมีโอกาสจะรุกคู่ต่อสู้

ไว้หนี - คิดเผื่อจะต้องถอยหรือถูกรุกกลับ

แคล้ว - คลาด, พ้น

ภัยพาล - ภัยจากคนเกเร, ภัยจากผู้คนทั่วไป, ภัยทั่ว ๆ ไป

ถอดความ

ถ้าจะรู้ ต้องรู้ให้ทันคน

ถ้าจะโง่ฉงน จงโง่ให้มีแง่มีเลี่ยม

ถ้าจะสุกก็ต้องสุดเยี่ยม อย่าครึ่งสุกครึ่งดิบไม่ดี

ถ้าจะไล่ ก็จงระวังทางหนี จึงจะรอดพ้นจากผองภัย

๑๒๐

◎	ความรู้รู้ยิ่งได้	สินศักดิ์
เป็นที่ชนพำนัก		นอบนิ้ว
อย่าเกียจเกลียดหน่ายรัก		เรียนต่อ
รู้ชอบใช่หอบหิ้ว		เหนื่อยแพ้แรงโรย ฯ

คำแปลศัพท์

รู้ยิ่ง	- รู้จริง, รู้มาก, มีความรู้มากก็ยิ่งดี
สิน	- ทรัพย์, เงินทอง, ข้าวของ
ศักดิ์	- ยศ, ชื่อเสียง
นอบนิ้ว	- เคารพ, นอบน้อม, กราบไหว้
เกียจ	- เกียจคร้าน
เกลียด	- เบื่อ
รู้ชอบ	- รู้ดี, รู้บาปบุญคุณโทษ, มีความรู้ไว้เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

ถอดความ

ความรู้ยิ่งรู้สูงก็ยิ่งได้ทรัพย์สินและยศศักดิ์
ใคร ๆ ก็หวังพึ่งพำนักเคารพนับถือ
ไม่ควรดื้อหน่ายเรียนเพียรพยายาม
รู้ไว้ใช่ต้องแบกหามหอบหิ้วให้หนักแรง

๑๒๑

◎ วิชาเป็นเพื่อนเลี้ยง ชีวิต
ยามอยู่เรือนเมียสนิท เพื่อนร้อน
ร่างกายสหายติด ตามทุกข์ ยากนา
ธรรมหากเป็นมิตรข้อน เมื่อม้วยอาสัญ ฯ

คำแปลศัพท์

วิชา - ความรู้

เมียสนิท - เมียรัก

เพื่อนร้อน - เพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมยาก

ธรรม - คุณความดี, บุญกุศล

ข้อน - ทุบ, ตี ในที่นี้หมายถึงเดือดร้อนหรือคับแค้นเมื่อใกล้ตาย

ม้วยอาสัญ - ตาย

ถอดความ

วิชาความรู้ เป็นเพื่อนช่วยในยามหาเลี้ยงชีวิต
ภรรยา เป็นเพื่อนสนิทในเวลาอยู่เรือนร่วมห้อง
ร่างกาย เป็นเพื่อนสองในคราวตกทุกข์ได้ยากทุกยาม
ธรรมะ เป็นเพื่อนติดตามในเมื่อถึงเวลาตาย

๑๒๒

◎ เป็นชายความรู้ยิ่ง เป็นทรัพย์
ทุกประเทศมีผู้นับ อ่านอ้าง
สตรีรูปงามสรรพ เป็นทรัพย์ ตนนา
แม้ตกยากไร้ร้าง ห่อนไร้สามี ฯ

คำแปลศัพท์

นับ - นับถือ

อ่านอ้าง - นำไปกล่าวถึง, นำไปยกย่อง, นำไปพูดถึงด้วยความนับถือ

รูปงามสรรพ - รูปร่างงามพร้อมทุกส่วน, รูปงามได้สัดส่วน

ตกยากไร้ร้าง - ตกระกำลำบาก ไร้ญาติขาดมิตร

ห่อนไร้ - ไม่ไร้

ถอดความ

สำหรับผู้ชาย วิชาความรู้ นับว่าเป็นทรัพย์
ทำให้มีผู้นับหน้าถือตาในที่ทุกสถาน
สำหรับผู้หญิง รูปนับว่าเป็นทรัพย์
แม้ตกทุกข์ได้ยาก ยังพอหาสามีไว้เป็นที่พึ่งได้

๑๒๓

◎ เห็นใดจำให้แน่ นึกหมาย
ฟังใดอย่าฟังดาย สดับหมั้น
ชนม์ยืนอย่าพึงวาย ตรองตรึก ธรรมนา
สิ่งสดับทั้งนั้น ผิดเพี้ยนเป็นครู ฯ

คำแปลศัพท์

เห็นใด - เห็นสิ่งใด, เห็นเรื่องใด

ฟังใด - ฟังข้อความใด

สดับหมั้น (-มั่น) - ฟังให้ดี, ฟังแล้วจำให้มั่น

ชนม์ยืน - อายุยืน

อย่าพึงวาย - อย่าละเลย, อย่าทอดทิ้ง

ตรองตรึกธรรม - คิดทบทวนหลักความจริง, ใคร่ครวญถึงความชั่วความดี

ถอดความ

ดูอะไร จงดูให้นึกออกและจำได้
ฟังอะไร อย่าฟังเปล่าเอาเรื่องราวให้มั่นคง
ชีวิตยังไม่ปลดปลงพึงตรึกตรองธรรมอย่าได้ขาด
ได้ดูฟังสิ่งที่ผิดพลาด จงจำเอาไว้เป็นครู

๑๒๔

◎ เภตราเพียบล้มล่ม	จมอรร- ณพนา
เกวียนหนักหักเพลาพลัน	ง่ายไซร้
น้ำน่านซ่านตลิ่งคัน	เพราะเปี่ยม เต็มแฮ
ผู้ประจาคมากให้	ทรัพย์ม้วยหมดตัว ฯ

คำแปลศัพท์

เภตรา - เรือ, เรือสำเภา

เพียบ - เต็มแปล้, บรรทุกมาก

อรรณพ - แม่น้ำ, ห้วงน้ำ

เพลา - แกนสำหรับสอดในดุมรถหรือดุมเกวียน (อ่าน พล ควบ สระ เ-า)

น้ำน่าน - แม่น้ำ, ทะเล

ซ่านตลิ่งคัน - ลันฝั่ง, ลันคันกั้น

ผู้ประจาค - ผู้บริจาค, ผู้เสียสละ

ทรัพย์ม้วย - ทรัพย์สินหมดสิ้น

ถอดความ

เรือเพียบมักจะล่มจมทะเลหลวง
เกวียนบรรทุกหนักหน่วงให้เพลาหักมักพลาดแพลง
น้ำหลากไหลแรงมักจะเซาะตลิ่งพัง
บริจาคเกินกำลัง ก็มักจะหมดเนื้อหมดตัว

๑๒๕

◎ พลอดนักมักพลาดพลั้ง พลันผิด
หาญนักมักชีวิต มอดม้วย
ตรองนักมักเสียจริต จักคลั่ง
รักนักมักหลงด้วย เล่ห์ลิ้นลมหญิง ฯ

คำแปลศัพท์

พลอดนัก - พูดมาก

หาญนัก - กล้าเกินไป

ตรองนัก - คิดมาก

เสียจริต - เป็นบ้า

คลั่ง - แสดงอาการผิดปกติอย่างอาการคนบ้า

มักหลง - มักมัวเมา, มักหมกมุ่น, มักคลั่งไคล้, มักลืมตัว

เล่ห์ลิ้นลมหญิง - มายาคำพูดของผู้หญิง ปักคลยู่หิน

ถอดความ

พูดพร่ำเกินไป ก็มักจะพลั้งผิดได้ง่าย
กล้าบ้าบิ่นเกินไป ก็มักจะเอาชีวิตไม่รอด
คิดฟุ้งซ่านเกินไป ก็มักจะเป็นบ้า
รักจนเกินไปก็มักจะหลงเล่ห์ลิ้นคารมหญิง (จนเสียท่า)

๑๒๖

◎ คนใดโผงพูดโอ้ อึงดัง
อวดว่ากล้าอย่าฟัง สับปลี้
หมาเห่าเล่าอย่าหวัง จักขบ ใครนา
สองเหล่าเขาหมู่นี้ ชาติเชื้อเดียวกัน ฯ

คำแปลศัพท์

โผง - โผงผาง=พูดตรง ๆ ไม่เกรงใจใคร

สับปลี้ - พูดกลับกลอกเชื่อไม่ได้

ขบ - กัด

ชาติเชื้อ - เหล่าก่อ, ชนิด, จำพวก

ถอดความ

คนที่พูดจาโผงผางเอะอะตึงตัง
มักอวดเก่งกล้า ก็อย่าไปฟังเพราะโม้ไปเปล่า ๆ
เหมือนหมาที่ชอบเห่ามักจะไม่กัดใครสักที
สองพวกที่กล่าวมานี้ มีนิสัยพอ ๆ กัน

๑๒๗

◎ เสือใดแรงร้ายระ พะพง
อาจอุกบุกดงยง ขบคั้น
กินสัตว์สุระทะนง ศักดิ์สาธุ์
จักฉิบหายตายหมั้น เพราะร้ายแรงทะนง ฯ

คำแปลศัพท์

ระ - กระทบ, ระราน, ปะทะ, เกะกะ

พะพง - ดงไม้, ป่าไม้

อาจอุก - บังอาจ

ยง - กล้า, ใจกล้า

ขบคั้น - กัดกิน

สุระทะนง - กล้าและทะนงตัว

ศักดิ์สาธุ์ - มีอำนาจทำอะไรก็ทำได้

หมั้น - มั่น, แน่นอน

ถอดความ

เสือที่ดุร้ายตระเวนป่าอาละวาด
สำแดงอำนาจขบกัดไปทุกป่าดง
เที่ยวกินสัตว์ทำอาจองว่าสูงศักดิ์กว่าทุกสัตว์
จักต้องฉิบหายตายวิบัติ เพราะทะนงฤทธิ์ดุร้ายจนเกินไป

๑๒๘

◎ ลับหลังบังเบียดล้าง ลบคุณ
ต่อพักตร์ยกยอบุญ ลึกซึ้ง
คบมิตรจิตปานปุน เป็นดุจ นี้นา
กลดั่งเสพน้ำผึ้ง คลุกเคล้ายาตาย ฯ

คำแปลศัพท์

บังเบียด - ยักเอาไว้เป็นประโยชน์ของตัว, ปิดบัง

ล้างลบคุณ - เนรคุณ

ต่อพักตร์ - ต่อหน้า

ปานปุน - เปรียบปาน

กลดั่ง - เหมือนดัง

เสพ - กิน

ยาตาย - ยาพิษกินแล้วตาย

ถอดความ

ลับหลังไม่มีพูดถึงความดีมีแต่กล่าวร้าย
ต่อหน้าสาธยายยกย่องบุญคุณอย่างวิเศษ
มีเพื่อนน้ำจิตทุเรศดั่งว่ามา
ก็เหมือนดื่มน้ำผึ้งเดือนห้าอันผสมด้วยยาพิษ

๑๒๙

◎ ผู้อื่นแม้ประโยชน์ไซร้ เสมอมิตร
มิตรประทุษฐ์ทำจิต เจ็บช้ำ
กายกับพยาธิชิด ใครชอบ เลยนา
รุกขชาติในป่าล้ำ เลิศให้เป็นยา ฯ

คำแปลศัพท์

ผู้อื่น - ผู้ที่มิใช่ญาติพี่น้อง ไม่ใช่มิตรสหาย

ประโยชน์ - มีประโยชน์, ช่วยเหลือเกื้อกูล,ทำประโยชน์ให้

เสมอมิตร - เสมือนมิตรแท้, เท่ากับเป็นเพื่อน

มิตรประทุษฐ์ - เพื่อนชั่ว, เพื่อนเลว, เพื่อนที่หักหลังเพื่อน, เพื่อนที่ทำร้ายเพื่อน

พยาธิ - โรคภัย, ความเจ็บไข้, ตัวเชื้อโรค

รุกขชาติ - ต้นไม้

ถอดความ

ผู้อื่นที่ทำประโยชน์ให้ก็นับได้ว่าเป็นมิตร
แต่เพื่อนที่คดคิดประทุษร้ายให้เจ็บช้ำคือศัตรู
เหมือนพยาธิอาศัยอยู่ในร่างกายใครจะชอบใจ
แต่ต้นไม้อยู่ในป่าไกลยังมีค่าใช้เป็นยารักษาโรค

๑๓๐

◎ สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ ในตน
กินกัดเนื้อเหล็กจน กร่อนขร้ำ
บาปเกิดแต่ตนคน เป็นบาป
บาปย่อมทำโทษซ้ำ ใส่ผู้บาปเอง ฯ

คำแปลศัพท์

เนื้อในตน - เนื้อเหล็กนั่นเอง

กร่อน - หมดไปสิ้นไปทีละน้อย, สึกหรอ

ขร้ำ (=คร่ำ) - คร่ำคร่า, เก่าผุไป

บาป - ความชั่ว, ความศร้าหมอง, ความมัวหมอง

คนเป็นบาป - คนชั่ว, คนเลว

ย่อมทำโทษ - ย่อมให้ผลชั่ว

ถอดความ

สนิมเหล็กเกิดจากเนื้อเหล็กที่มีมลทิน
แล้วกัดกินเนื้อเหล็กจนผุกรอนคร่ำคร่า
ผลบาปหยาบช้าเกิดขึ้นแต่ตัวคนทำบาป
แล้วสาปใส่โทษแก่คนทำให้ทนทุกข์ไปเอง

๑๓๑

◎ ฟักแฟงแตงเต้าถั่ว	งายล
หว่านสิ่งใดให้ผล	สิ่งนั้น
ทำทานหว่านกุศล	ผลเพิ่ม พูนนา
ทำบาปบาปซั้นซั้น	ไล่เลี้ยวตามตน ฯ

คำแปลศัพท์

เต้า - น้ำเต้า (พืชล้มลุกชนิดหนึ่ง)

ยล - พิจารณาดู

ทำทานหว่านกุศล - ทำบุญ, ทำความดี, ทำสิ่งที่มีประโยชน์

ทำบาป - ทำความชั่ว, ทำความผิด

ซั้น (๑) - นั้น (ซั้นซั้น=นั้น ๆ)

ซั้น (๒) - รีบ (ซั้นซั้น=รีบ ๆ, ถี่ ๆ, ทันที, เร็ว ๆ)

ไล่เลี้ยว - ตามติดไปทุกแห่ง

ตามตน - ตามตัวผู้ที่ทำ

ถอดความ

ประดาพืชพันธุ์เป็นต้นว่า ฟัก แฟง แตง น้ำเต้า ถั่ว งา
ปลูกพืชชนิดใด ย่อมได้ผลแห่งพืชชนิดนั้น
เหมือนคนทำความดี เป็นต้นว่าทานการกุศล ย่อมได้ดีเป็นผลเพิ่มพูนขึ้น
คนทำชั่ว ย่อมได้ชั่วเป็นผลตามสนองไม่ลดละ

๑๓๒

◎ ยายำประกอบด้วย	มนตร์ดล
เคราะห์โศกโรคบนปน	ปะไซร้
แม้นบุญช่วยอวยผล	ผลเพิ่ม พูนนา
แม้บาปบุรพกรรมให้	บาปซ้ำเสียศูนย์ ฯ

คำแปลศัพท์

ยายำ - ยาที่กระทำด้วยคุณไสยศาสตร์เพื่อให้ศัตรูหรือคนไม่ชอบเกิดโรคภัยอย่างใดอย่างหนึ่ง

มนตร์ - บทคาถาศักดิ์สิทธิ์, คำศักดิ์สิทธิ์

ดล - ทำให้เป็นไป, บันดาลให้เป็นไป

เคราะห์ - สิ่งที่นำผลมาให้โดยไม่ได้คาดหมาย เป็นเรื่องในทางไม่ดี

โศก - ความทุกข์, ความเศร้า, ความเดือดร้อนใจ

โรค - ความเจ็บไข้, ความเจ็บป่วย

บน - ขอร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยโดยให้คำมั่นว่าจะให้สิ่งของตอบแทนหรือทำตามที่ให้สัญญาไว้เมื่อเป็นผลสำเร็จ

บุญ - คุณความดี, **อวยผล** - ให้ผล

บาปบุรพกรรม - ความชั่วที่เคยทำไว้

ศูนย์ - สูญ, ว่างเปล่า, ไม่มีอะไร, เสียหายไป

ถอดความ

อำนาจของยาและเวทมนตร์ที่ทำให้เป็นไป ก็ดี
เคราะห์ ความเศร้าโศก โรคภัย และความเป็นไปตามคำ
บนบานศาลกล่าวที่ต้องประสบเข้า ก็ดี
ถ้าได้ทำบุญไว้ ผลบุญจะช่วยให้หายกลายเป็นดี
ถ้าเคยทำบาปไว้ ผลบาปจะสาปส่งซ้ำทำให้สูญเสียยิ่งขึ้น

๑๓๓

◎ มีสินฤๅเท่าผู้ มีคุณ
ข้าศึกฤๅปานปุน พยาธิไซร้
รักใดจักเพิ่มพูน รักอาต-มานา
แรงอื่นฤๅจักได้ เท่าด้วยแรงกรรม ฯ

คำแปลศัพท์

สิน - ทรัพย์, เงินทอง

ผู้มีคุณ - ผู้มีความดี, ผู้มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล

ปานปุน - เปรียบปาน

พยาธิ - ความเจ็บไข้

เพิ่มพูน - เพิ่นพูน, มีมากขึ้น

อาตมา - ตัวเอง

แรง - กำลัง

กรรม - การกระทำที่ทำด้วยเจตนา, การกระทำที่มีความตั้งใจเป็นส่วนประกอบ

ถอดความ

มีทรัพย์สมบัติยังไม่ศรีสวัสดิ์เท่ามีบุญความดี
ศัตรูไพรีใด ๆ ก็ยังไม่เท่าเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นข้าศึก
รักใครก็ไม่ล้ำลึกเท่ากับรักตัวเอง
แรงอะไรที่ว่าเก่งก็ยังไม่แข็งเท่าแรงกรรม

๑๓๔

◎ อย่าโทษไทท้าวท่วย เทวา
อย่าโทษสถานภูผา ย่านกว้าง
อย่าโทษหมู่วงศา มิตรญาติ
โทษแต่กรรมเองสร้าง ส่งให้เป็นเอง ฯ

คำแปลศัพท์

อย่าโทษ	- อย่ายกความผิดให้
ไท	- ผู้เป็นใหญ่
ท้าว	- ผู้เป็นใหญ่
ท่วย	- หมู่, เหล่า
เทวา	- เทวดา
สถาน	- ที่อยู่, สถานที่, พื้นที่
ภูผา	- ภูเขาหิน
ย่านกว้าง	- ที่โล่งกว้างใหญ่
วงศา	- เชื้อสาย, เหล่ากอ, ตระกูล
กรรมเอง	- การกระทำของตัวเอง

ถอดความ

อย่าโทษเทพยดาฟ้าสวรรค์
อย่าโทษภูเขาเขตขัณฑ์น่านน้ำ
อย่าโทษพี่น้องซ้ำซัดไปที่ญาติมิตร
โทษแต่กรรมของตนเองปกาศิตส่งให้เป็นไปเอง

๑๓๕

◎ หมอแพทย์ทายว่าไข้ ลมคุม
โหรว่าเคราะห์แรงรุม โทษให้
แม่มดว่าผีกุม ทำโทษ
ปราชญ์ว่ากรรมเองไซร้ ก่อสร้างมาเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ไข้ - เจ็บป่วย, เป็นโรค

ลมคุม - เกิดจากโรคลม, มีโรคลมเป็นเหตุ

โหร - ผู้พยากรณ์โชคชะตาราศี

เคราะห์แรง - อำนาจลึกลับที่ชั่วร้าย

รุมโทษให้ - รุมให้โทษ, รุมทำร้าย

แม่มด - หญิงหมอผี, หญิงที่ใช้อำนาจทำอะไรได้ โดยอาศัยผีช่วย

ผีกุม - ถูกผีเข้า, ถูกผีควบคุมอยู่ในอำนาจ

กรรมเอง - การกระทำของตัวเอง

ถอดความ

(เมื่อเกิดเหตุขึ้น)
แพทย์บอกว่าเป็นเพราะโรคเจ็บป่วยหรือธาตุลมกำเริบจึงเป็นเช่นนี้
โหรบอกว่าเคราะห์กำลังไม่ดี จึงมีอันเป็นไป
พวกทรงเจ้าเข้าผีว่าโทษทั้งนี้ไม่มีอะไร เป็นเพราะผิดผี
แต่ปวงปราชญ์เมธีท่านว่าเป็นเพราะกรรมที่ทำมาเอง

๑๓๖

◎ แม้มีตัวใหญ่เพี้ยง ภูผา
สูงเจ็ดลำตาลสา- มารถแท้
พงศ์พันธุ์เผ่าจันทรา สุริเยศ ก็ดี
ครั้นว่าไร้ทรัพย์แล้ ทั่วหล้าฤๅเห็น
(นับหน้าฤๅมี) ฯ

คำแปลศัพท์

เพี้ยง - เพียง, เท่า, เหมือน

สูงเจ็ดลำตาล - สูงประมาณเท่าต้นตาล ๗ ต้นต่อกันขึ้นไปหมายความว่า สูงใหญ่มาก

พงศ์พันธุ์เผ่า - เชื้อสาย, เหล่ากอ

จันทรา - พระจันทร์

สุริเยศ - พระอาทิตย์

ทั่วหล้า - ผู้คนทั่วไป

ถอดความ

แม้จะมีร่างกายใหญ่โตเท่าภูเขา
ความสามารถไม่เบา สูงเจ็ดช่วงต้นตาลต่อ
ทั้งเป็นเนื้อหน่อพระจันทร์พระอาทิตย์
แม้นไม่มีทรัพย์สักนิด ใครเขาจะนับถือหรือเหลือบตามามอง

๑๓๗

◎ คนผู้หินชาติช้า พงศ์พันธุ์
ครั้นมั่งมีสินสรรพ์ อวดอ้าง
แม้ผู้เผ่าสุริยจันทร์ สูงศักดิ์ ก็ดี
ครั้นทรัพย์แรมโรยร้าง หมู่ร้ายดูแคลน ฯ

คำแปลศัพท์

ผู้หินชาติ - ผู้มีกำเนิดต่ำ เลวทราม

ช้าพงศ์พันธุ์ - มีเชื้อสายเหล่ากอชั่วช้า

สินสรรพ์ - ทรัพย์สินทุกอย่างพร้อม

อวดอ้าง - พูดอวดสรรพคุณหรือคุณวิเศษ, ยกตนข่มผู้อื่น

หมู่ร้าย - หมู่คนที่ด้อยกว่า

ดูแคลน - แสดงอาการเป็นเชิงดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม

ถอดความ

คนตระกูลต่ำซ้ำเลวทรามชั่วช้า
แม้นมั่งมีขึ้นมาก็เชิดหน้ามีผู้นับถือ
คนตระกูลสูงมีชื่อทั้งมียศศักดิ์
แม้ไร้ทรัพย์ก็อัปลักษณ์เป็นที่ใคร ๆ ลบหลู่ดูแคลน

๑๓๘

◎ แม้มีเนตรพ่างเพี้ยง พันจัก- ษุแฮ
มีวิชารู้หลัก เลิศล้น
ปัญญายิ่งยศศักดิ์ ฦๅทั่ว ภพนา
รู้เท่าใดฤๅพ้น พ่ายแพ้ความตาย ฯ

คำแปลศัพท์

เนตร	- ตา
พ่าง	- เหมือน, เช่น
เพี้ยง	- เพียง, เท่า, เสมอ, เหมือน
พันจักษุ	- ดวงตาพันดวง=พระอินทร์
รู้หลัก	- รู้สาระ, รู้แนวดำเนินการ
ปัญญายิ่ง	- มีความรอบรู้ปราดเปรื่อง
ยศ	- ชื่อเสียง, เกียรติคุณ
ศักดิ์	- อำนาจ, ความสามารถ
ฦๅ	- ลือ, เลื่องลือ, มีชื่อเสียง
ภพ	- โลก, แผ่นดิน

ถอดความ

แม้จะมีดวงตามากมายปานว่าพระอินทร์
รู้หลักวิชาเชี่ยวชินเป็นล้ำเลิศ
มีปัญญาประเสริฐทั้งยศศักดิ์เลื่องลือนักไปทั่วพิภพ
รู้เท่าไรก็ไม่พ้นต้องสยบพ่ายแพ้แก่ความตาย

๑๓๙

◎ มีฤทธิแรงมากแม้น ทศพล ก็ดี
หักพระเมรุทบทน ท่าวแท้
หยิบยกสี่สากล ชูกลอก ไว้นา
บัดย่อมจะพ่ายแพ้ แก่ท้าวมฤตยู ฯ

คำแปลศัพท์

ฤทธิ - อำนาจศักดิ์สิทธิ์

แม้น - เหมือน, เช่น, คล้าย

ทศพล - พระผู้มีกำลัง ๑๐ ประการ หมายถึง พระพุทธเจ้า

พระเมรุ - ภูเขาใหญ่กลางจักรวาลชื่อเขาพระสุเมรุ

ทบทน - พับไปพับมา

ท่าวแท้ - ถล่มทลายให้ราบ

สี่สากล - ทวีปทั้ง ๔ ในโลก (ตามคติโบราณ)

ชูกลอกไว้ - ยกขึ้นขยับให้กลิ้งไปมา

บัด - ในที่สุด, ในทันใด

ท้าวมฤตยู - พญามัจจุราช, ความตาย

ถอดความ

มีฤทธิแรงแข็งขันปานดังว่าสมเด็จพระทศพล
หักเขาพระสุเมรุตั้งแต่บนทลายราบลงกับปฐพี
หยิบทวีปทั้งสี่ถือชูกวัดไกวไปมา
แต่มิทันช้า ก็ย่อมจะพ่ายแพ้แก่ความตาย

๑๔๐

◎ มีฤทธิ์รู้ยิ่งแม้น สัพพัญญู ก็ดี
เหินเห็จเตร็จไตรตรู ทั่วหล้า
ดำดินแหวกสินธู ทุกทวีป
รู้เท่ารู้ล้นฟ้า ห่อนพ้นความตาย ฯ

คำแปลศัพท์

สัพพัญญู - ผู้รู้สิ่งทั้งปวง, พระพุทธเจ้า

เหิน - ร้อนไป, บินไปในอากาศ, ขึ้นเดิน ไปในอากาศ

เห็จ - เหาะ, ไปในอากาศ

เตร็จ - ไปมา

ไตร - สาม หมายถึง ภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ

ตรู - งาม

สินธู - แม่น้ำ, สายน้ำ, ทะเล, มหาสมุทร

ทวีป - ส่วนของเปลือกโลกที่เป็นพื้นดิน ในที่นี้หมายถึง โลกหรือทวีปทั้ง ๔ ตามคติโบราณ

รู้เท่ารู้ล้นฟ้า - มีความรู้มากมาย

ถอดความ

มีฤทธิ์และมีความรู้ปานว่าพระศรีสรรเพชญ
สามารถเหาะเหินระเห็จเที่ยวไปได้ทั่วทั้งสามภพ
ดำน้ำดำดินได้สิ้นจบทั่วทุกทวีปมณฑล
รู้ล้นฟ้าสากล ฤาจะหลีกพ้นจากความตาย

๑๔๑

◎ มีบุตรป่วงหนึ่งเกี้ยว พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ รึงรัด มือนา
สามบ่วงใครพ้นได้ จึ่งพ้นสงสาร ฯ

คำแปลศัพท์

เกี้ยวพันคอ - ผูกติดคอ, พัวพันคอ

บาทา - เท้า

คลอ - ไม่หนีห่าง

เยี่ยง - เหมือน

ปอ - เส้นใยที่ทำจากเปลือกไม้บางชนิดสำหรับฟั่นเป็นเชือกหรือถักทอเป็นกระสอบเป็นต้น

สงสาร - การเวียนว่ายตายเกิด

ถอดความ

ลูก เป็นบ่วงผูกคอ
ทรัพย์ เป็นบ่วงผูกเท้า
เมีย เป็นบ่วงผูกมือ
สามบ่วงนี้ ใครหลุดพ้นได้ จึงจะพ้นจากเวียนตายเวียนเกิด

๑๔๒

◎ บัญญัติลูกเต้าทรัพย์ สินสกล
ผู้โฉดคิดเวียนวน โศกเศร้า
บ่คิดว่าตัวตน ศูนย์เปล่า ไซร้ฤๅ
เมียลูกทรัพย์หากเข้า เกาะยื้อยามมรณ์ ฯ

คำแปลศัพท์

บัญญัติ - การตั้งกฎ, การกำหนดหมาย, การสมมุติขึ้น

ลูกเต้า - ลูกผู้มีกำเนิดจากพ่อแม่

สกล - ทั้งสิ้น, ทั้งหมด

ผู้โฉด - ผู้โง่เขลาเบาปัญญา

ศูนย์เปล่า - ว่างเปล่า

ยื้อ - แย่ง, ชิง

ยามมรณ์ - คราวตาย

ถอดความ

ลูกก็ดีทรัพย์สมบัติทั้งปวงก็ดีเป็นเพียงของสมมุติบัญญัติขึ้นมา
แต่คนที่ไร้สติปัญญาก็มักจะหลงคิดติดทุกข์ติดสุข(ว่าเป็นของเรา)
ช่างโง่เขลาไม่คิดบ้างว่าตัวตนแท้ ๆ ของตนเองก็หามีไม่
ลูกเมียทรัพย์สมบัติฤๅจะช่วยฉุดยุดยื้อให้รอดได้ในยามตาย

๑๔๓

◎ ผู้ใดมีมั่งขั้ง เงินทอง
ลูกที่ดีให้ครอง สืบไว้
ลูกร้ายอย่าพึงปอง มอบทรัพย์ ให้นา
พึงวิจารณ์ประมวญให้ รอบรู้เป็นคุณ ฯ

คำแปลศัพท์

มั่งขั้ง (-คั่ง) - มีทรัพย์มากมาย

ลูกร้าย - ลูกที่ดื้อดึง, ลูกที่ไม่อยู่ในโอวาท

วิจารณ์ - พิจารณา, ใคร่ครวญ

ประมวญ - ประมวล, รวบรวม

รอบรู้ - รอบคอบ, รู้รอบคอบ

ถอดความ

ผู้มีทรัพย์สินเงินทองมั่งคั่งพึงสดับ !
ลูกดีควรให้รับครอบครองสืบสกุลไว้
ลูกเลวชาติอย่าพึงมอบให้ มันจะล้างผลาญ
พึงวิจัยวิจารณ์ให้รอบถ้วนแล้วจะเป็นคุณ

๑๔๔

◎ มีลูกจากโทษแท้ สาธารณ์
เข้าบ่อนคบคนพาล ลักลี้
ส้องเสพสุราบาน การบาป
จากโทษแท้เท่านี้ ลาภล้ำบิดา ฯ

คำแปลศัพท์

จากโทษแท้	- อยู่ห่างความผิด ความชั่ว
สาธารณ์	- ทั่วไป, เลวทราม
ลักลี้	- หัวขโมย, ลักของเขาแล้วหลบหนีไป
ส้องเสพ	- ดื่ม
สุราบาน	- น้ำเหล้า
ลาภล้ำบิดา	- เป็นสิ่งประเสริฐของพ่อแม่

ถอดความ

มีลูกที่หลีกเว้นจากความชั่วร้ายสารพัด
เช่นว่าเข้าบ่อนจรจัดคบคนชั่วหัวขโมย
ร่ำสุราบมิราโรยชอบเล่นแต่ชั่วหยาบ
เท่านี้ก็เป็นอุดมลาภเลิศล้ำแก่บิดามารดา

๑๔๕

◎ ลูกหนึ่งยอดยิ่งล้ำ ประยูร
ลูกหนึ่งเทียมตระกูล พ่อแท้
ลูกหนึ่งถ่อยสถูล กว่าชาติ
สามสิ่งนี้มีแล้ เที่ยงแท้ทุกคน ฯ

คำแปลศัพท์

ยอดยิ่งล้ำ - ประพฤติดีหรือมีคุณความดียิ่งกว่า

ประยูร - วงศ์ตระกูล, พ่อแม่

เทียมตระกูลพ่อ - มีความประพฤติดี พอ ๆ กับพ่อแม่

ถ่อยสถูล - มีความประพฤติเลว สถูล = สถุล : หยาบ, ต่ำช้า, เลวทราม

กว่าชาติ - กว่าชาติตระกูล, กว่าพ่อแม่

ถอดความ

ลูกประเภทหนึ่ง ประเสริฐเลิศล้ำกว่าพ่อแม่
ลูกประเภทหนึ่ง เสมอ ๆ กับพ่อแม่
ลูกประเภทหนึ่ง เลวทรามกว่าพ่อแม่
ลูกสามประเภทนี้แลที่พ่อแม่จะต้องได้พบ

๑๔๖

◎ มีลูกลูกเล่าไซร้	หลายประการ
ลูกหนึ่งพึงล้างผลาญ	ทรัพย์ม้วย
ลูกหนึ่งย่อมคบพาล	พาผิด มานา
ลูกที่ดีนั้นด้วย	ว่ารู้ฟังคำ ฯ

คำแปลศัพท์

ลูกเล่าไซร้ - เรื่องลูกนั้นท่านกล่าวไว้ว่า --, เรื่องลูกนั้นเสา - -

ทรัพย์ม้วย - ทรัพย์หมดสิ้น

รู้ฟังคำ - อยู่ในโอวาท, ว่านอนสอนง่าย

ถอดความ

ลูกนั้นมีหลายประเภท
ลูกหนึ่งทุเรศด้วยล้างผลาญทรัพย์สมบัติ
ลูกหนึ่งถนัดแต่คบพาลพาไปหาผิด
แต่ลูกดีดังดวงจิตคือสั่งสอนอันใดก็เชื่อฟัง

๑๔๗

◎ มีลูกดื้อลูกขี้	กาแก
มีทาสเทียรตำแย	แส้ไส้
มีเรือรั่วขี่แพ	ดีกว่า
มีแม่เรือนเปื้อนให้	เดือดร้อนเพรางาย ฯ

คำแปลศัพท์

ลูกขี้กาแก - ลูกที่ไม่ดี

เทียร - ย่อม, ล้วนแล้วไปด้วย

ตำแย - ต้นตำแย

แส้ไส้ - ทำให้เดือดร้อน, ทำให้เจ็บแสบ

เปื้อน - ทำสกปรก, ทำอะไรไม่เรียบร้อย

เพรางาย - เวลาเช้า, เช้าค่ำถอดความ

ถอดความ

มีลูกดื้อ ก็เหมือนขี้นกขี้กา
มีคนใช้ชั่วช้า เหมือนตำแยที่แสบคัน
มีเรือรั่วก็ป่วยการ ไปข้ามขี่แพเสียดีกว่า
มีเมียที่ไม่เข้าท่า ต้องเดือดร้อนอยู่ทุกวันคืน

๑๔๘

◎ พระจันทร์โอภาสด้วย ราตรี
แสงสว่างแผ้วพันสี ส่องหล้า
กษัตริย์อ่าอินทรีย์ เรืองรุ่ง งามนา
บุตรที่ดีรุ่งหน้า พวกพ้องพงศ์พันธุ์ ฯ

คำแปลศัพท์

โอภาส - สว่างไสว, ส่องแสง

ราตรี - กลางคืน

แผ้ว - ใส, หมดจด

พันสี - มีสีแห่งแสงพันสี = ดวงอาทิตย์

ส่องหล้า - ส่องโลก, ส่องแผ่นดิน

อ่า - ประดับ, ตกแต่ง, งามสง่า

อินทรีย์ - ร่างกาย

รุ่งหน้า - เชิดหน้าชูตา

ถอดความ

พระจันทร์จะงามก็เมื่อยามราตรี
พระอาทิตย์จะสดสีก็เมื่อตอนกลางวัน
ราชันจะสง่าก็เมื่อเวลาทรงเครื่อง
บุตรจะทำตระกูลให้รุ่งเรืองก็ต่อเมื่อเป็นบุตรที่ดี

๑๔๙

◎ ว่าเมียมีมากล้ำ หลายเมีย
เมียหนึ่งยกยอเยีย อย่างแหม้
เมียหนึ่งส่ายทรัพย์เสีย ศูนย์จาก ตนนา
เมียหนึ่งทำโทษแท้ เที่ยงให้ฉิบหาย ฯ

คำแปลศัพท์

ว่าเมีย - กล่าวถึงคำว่าเมีย

ยกยอ - ยกให้, เชิดชู

เยีย - ทำให้เป็น, งามยิ่ง, งามเพริศพริ้ง

อย่าแหม้ (-แม่) - เหมือนแม่

ส่ายทรัพย์ - ผลาญทรัพย์สิน, ใช้จ่ายทรัพย์สิน

ทำโทษแท้ - ทำความผิด ความเลวล้วน ๆ

เที่ยง - แน่นอน

ถอดความ

เมียมีหลายประเภท
เมียหนึ่งวิเศษควรยกย่องอย่างแม่
เมียหนึ่งคอยแส่ส่ายทรัพย์ให้สูญหมด
เมียหนึ่งก็คิดคดคอยทำร้ายให้ฉิบหาย

๑๕๐

◎ เมียมากจุ่งระมัดหมั้น ตัวตน
มันย่อมหามนตร์ดล คิดร้าย
รักนักมักหลงกล การเสน่ห์
ควรประหยัดอย่าหง้าย จักสิ้นเสียตัว ฯ

คำแปลศัพท์

เมียมาก - มีเมียหลายคน

จุ่ง - จง

ระมัดหมั้น (-มั่น) - ระมัดระวังให้มั่น

มนตร์ดล - ใช้เวทมนตร์ทำให้เป็นไป

การเสน่ห์ - เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ, เรื่องหลงรัก

อย่าหง่าย (-ง่าย) - อย่าใจง่าย, อย่าใจเบา, อย่าดูเบา

เสียตัว - เสียท่า, เสียอำนาจให้เมีย, อยู่ใต้อำนาจเมีย

ถอดความ

คนหลายเมียควรระวังตัวให้จงหนัก
เพราะหมู่เมียขี้มักมีเล่ห์กลคิดการร้าย
ให้หลงเสน่ห์ไม่หนีหน่ายไม่ลืมหูลืมตา
ควรระวังไว้ทุกท่า อย่ามักง่าย จะเสียคน

๑๕๑

◎ หญิงประทุษฐ์ทำเล่ห์ซ้อน	เหนือชาย
คิดคดมุ่งมั่นหมาย	ค่ำเช้า
คอยไข้ป่วยปางตาย	อับลาภ
เอาพิษเพิ่มภักษ์เข้า	เหตุนั้นควรถวิล ฯ

คำแปลศัพท์

ประทุษฐ์ - ชั่วร้าย, เลวทราม

ทำเล่ห์ - ทำกลอุบายหรือเงื่อนงำให้หลงเข้าใจผิด, ทำมารยา

คิดคด - คิดทรยศ

คอยไข้ป่วย - คอยหาโอกาสตอนเจ็บไข้

ปางตาย - ใกล้ตาย, เกือบตาย

อับลาภ - ย่อยยับขัดสน, อับจน

เอาพิษเพิ่ม - เอายาพิษใส่

ภักษ์ - อาหาร

ถอดความ

หญิงร้ายมักหาอุบายคิดร้ายต่อสามี
น้ำจิตบัดสีคิดคดอยู่ทุกเช้าค่ำ
คอยเมื่อผัวป่วยหนักซ้ำมาสิ้นทรัพย์สิน
เอายาพิษผสมกับอาหารให้กิน ควรระวังถวิลให้จงดี

๑๕๒

◎ หญิงชั่วผัวหย่าร้าง สามคน
ข้าหลีกหนีสามหน จากเจ้า
ลูกศิษย์ผิดครูตน สามแห่ง
เขาหมู่นี้อย่าเข้า เสพส้องสมาคม ฯ

คำแปลศัพท์

หญิงชั่ว - ผู้หญิงหลายใจ, ผู้หญิงสำส่อน

ข้า - บ่าวไพร่, คนรับใช้

เจ้า - ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า, นาย

ผิดครู - ทำผิดต่อผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้, ประพฤติผิดต่อครูบาอาจารย์

เสพส้อง - คบหา

สมาคม - เข้าร่วมพวกร่วมคณะ

ถอดความ

หญิงร้ายหย่าร้างมาแล้วสามผัว
คนใช้ชั่วหนีนายมาแล้วสามคน
ศิษย์เลวประพฤติผิดครูตนมาแล้วสามสำนัก
สามจำพวกนี้อย่าเข้าสมัครสมาคมด้วย

๑๕๓

◎ หญิงชั่วชู้ร้ายรัก ฤาคลาด
เห็นบุรุษนักปราชญ์ เกลียดใกล้
แมลงวันย่อมเอาชาติ อสุภ เน่านา
บ่เสาะกลิ่นดอกไม้ ดุจผึ้งภุมรา ฯ

คำแปลศัพท์

ชู้ร้าย - คนรักที่เป็นคนชั่ว, มีคนชั่วเป็นคู่ครอง

ฤาคลาด - มีหรือที่จะผิดไปจากที่กล่าว, ไม่คลาดแคล้วกันไปได้

บุรุษนักปราชญ์ - ชายผู้มีปัญญารอบรู้, ชายที่เป็นคนดีมีศีลธรรม

เกลียดใกล้ - ไม่อยากเข้าใกล้

เอาชาติอสุภ - ชอบสิ่งสกปรกเหม็นเน่า

เสาะ - แสวงหา

ภูมรา - แมลงภู่, ผึ้ง

ถอดความ

หญิงร้ายย่อมชอบแต่ชายชั่ว
พบชายดีก็เกลียดกลัวไม่กล้าใกล้
เหมือนแมลงวันชอบใจแต่ซากศพเน่า
พบดอกไม้ฤาจะคลุกเคล้าเหมือนกับแมลงผึ้ง

๑๕๔

◎ ปางก่อนเคยร่วมน้ำ ใจจิต
เคยยื่นทรัพย์ไปล่ปลิด ปลดให้
เคยเป็นมิ่งเมียสนิท หลายชาติ มานา
ในชาตินี้จึ่งได้ เสพส้องครองกัน ฯ

คำแปลศัพท์

ปางก่อน - ชาติก่อน

ไปล่ - ผาย, แบะ, แปล้, เลยไป

ปลิด - ยกออกให้

มิ่งเมียสนิท - ภรรยาที่ดี

จึ่ง - จึง

เสพส้อง - คบหาอยู่กินด้วยกัน

ครองกัน - อยู่ด้วยกัน, อยู่ร่วมกัน

ถอดความ

ชาติก่อนเคยร่วมน้ำใจกันเป็นอาจิณ
ชาตินี้ยังหยิบยื่นทรัพย์สินออกเกื้อกูลกันมา
เพราะเคยเป็นสามีภรรยากันมาหลายชาติ
ชาตินี้จึงไม่แคล้วคลาดได้อยู่คู่ครองกัน

๑๕๕

◎ อากาศหฤโหดร้าย	คือกา
สัตว์สี่ตีนคือลา	โหดแท้
นักพรตมักโกรธา	หฤโหด
ร้ายกว่าร้ายนั้นแล้	แต่ผู้นินทา ฯ

คำแปลศัพท์

อากาศ - บนท้องฟ้า

หฤโหด - ชั่วร้าย

สัตว์สี่ตีน - สัตว์ที่มีสี่เท้า

นักพรต - นักบวช, ผู้ทรงศีล

มักโกรธา - ชอบโมโห ฉุนเฉียว

ร้ายกว่าร้าย - ร้ายยิ่งกว่านั้น

ผู้นินทา - ผู้ที่ชอบนินทาผู้อื่น

ถอดความ

บรรดานก เลวที่สุดคือกา
บรรดาสัตว์สี่เท้า เลวที่สุดคือลา
บรรดานักบวช เลวที่สุดคือฤษีขี้โกรธหึงสา
แต่ที่ร้ายกว่าที่กล่าวมาทั้งหมดคือคนนินทา

๑๕๖

◎ ถ่อลอยกลางแม่น้ำ ฤๅจะเอา
แม้มิบุบบางเบา มอดย้ำ
สตรีรูปลำเพา ผัวหย่า เล่าแฮ
ยักหล่มถ่มร้ายซ้ำ ไม่ร้ายแรงหึง ฯ

คำแปลศัพท์

ถ่อ - ไม้สำหรับยันแล้วดันเรือไป

มอดย้ำ - ตัวมอดกัดกิน

รูปลำเพา - รูปร่างสวยงาม

ผัวหย่า - ผัวทิ้ง, ผัวไม่อยู่ร่วมด้วย

ยักหล่มถ่มร้าย - รอยบุ๋มที่ตะโพกทั้ง ๒ ข้าง ถือว่าเป็นลักษณะไม่ดี

หึง - หวงแหนทางประเวณี (ถ้าเขียน **หึงส์** จะหมายถึงความเบียดเบียน, การทำร้าย, การคิดให้เขาทนทุกข์)

ถอดความ

เห็นถ่อลอยน้ำมาคิดจะคว้าเอา
ถึงลำถ่อสลักเสลามิบุบสลาย แต่ก็ถูกมอดชอนไชเสียแล้ว
เหมือนสาวร่างงามผ่องแผ้ว แต่ผัวหย่า
เพราะกิริยาวาจาหยาบคายซ้ำร้ายยังขี้หึง

๑๕๗

◎ ดังฤๅแม่น้ำและ หนทาง
ศาลสระโรงบึงบาง บ่อห้วย
เปรียบประดุจใจนาง ในโลก นี้นา
ฤๅอิ่มเวลาด้วย แห่งห้องสงสาร ฯ

คำแปลศัพท์

ดังฤๅ - เช่นไร, เหตุไร, เหตุไฉน

ศาล - ศาลา, ที่พักร้อน

สระ - แอ่งน้ำขนาดใหญ่

โรง - ที่ปลูกไว้สำหรับอยู่หรือไว้สิ่งของคล้ายเรือน

บึง - แหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้ำขังตลอดปี

บ่อ - บ่อน้ำ

ห้วย - ทางน้ำที่ไหลจากภูเขา

ใจนาง - ใจผู้หญิง

ฤๅอิ่ม - มีหรือจะอิ่ม, ไม่อิ่ม

เวลา - ขอบเขต, ขีดคั่น, ความรู้จักพอ

ห้องสงสาร - วังวนแห่งการเวียนว่ายตายเกิด

ถอดความ

อันว่าแม่น้ำและหนทาง
ศาลา สระน้ำ โรงพักแรม และห้วยหนองคลองบึง
ใจนารีในโลกนี้ย่อมเปรียบได้กับสิ่งเหล่านี้
เพราะไม่มีขอบเขตที่จะอิ่มในการรองรับใคร ๆ
(เพราะสามารถรองรับใคร ๆ ได้โดยไม่มีขอบเขตที่จะอิ่ม)

๑๕๘

◎ แมลงวันท่วยเด็กน้อย	นารี
พลูกัดชลคุณฑี	ลูกไม้
น้ำไหลแลฤๅษี	สิทธิเดช
เจ็ดสิ่งนี้อย่าได้	เกลียดอ้างเป็นเดน ฯ

คำแปลศัพท์

ท่วย - หมู่

นารี - ใบพลูที่ถูกกัดเว้าแหว่ง

พลูกัด - ใบพลูที่ถูกกัดเว้าแหว่ง

คุณฑี (คนที) - หม้อน้ำ

ผลไม้ - ผลไม้

น้ำไหล - แม่น้ำ, สายน้ำ

ฤๅษี - นักบวชผู้อยู่ป่า

สิทธิเดช - ผู้มีฤทธิ์, ผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์

อ้าง - พูดว่า, กล่าวว่า

เดน - ของเหลือที่ไม่ต้องการแล้ว, ของที่เหลือจากที่คนอื่นกิน หรือใช้หรือเลือกเอาไปแล้ว

ถอดความ

แมลงวัน ๑ เด็กน้อย ๑ นารี ๑
พลูที่กัดแล้ว ๑ หม้อน้ำ ๑ ลูกไม้ ๑
น้ำ ๑ ฤๅษีผู้ทรงฤทธิเดช ๑
๗-๘ สิ่งเหล่านี้ อย่าได้รังเกียจว่าเป็นเดน

๑๕๙

◎ ดูข้าดูเมื่อใช้ การหนัก
ดูมิตรพงศารัก เมื่อไร้
ดูเมียเมื่อไข้จัก จวนชีพ
อาจจักรู้จิตได้ ว่าร้ายฤาดี ฯ

คำแปลศัพท์

ข้า - คนรับใช้, ลูกน้อง, ผู้ใต้บังคับบัญชา

การหนัก - งานหนัก, งานที่ยากลำบาก

มิตร - เพื่อนฝูง

พงศา - ญาติพี่น้อง

เมื่อไร้ - เมื่อเราตกทุกข์ได้ยาก

เมื่อไข้ - เมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย

จวนชีพ - ใกล้ตาย

ร้ายฤาดี - เป็นคนใจร้ายหรือคนใจดี

ถอดความ

ข้าทาสบริวาร ดูกันที่คราวใช้งานหนัก
ญาติมิตร จะรักจริงหรือมิรัก ดูเมื่อเรายากไร้
เมียรัก จะดูน้ำใจก็เมื่อผัวเจ็บป่วยปางตาย
ดูในยามดังกล่าวนี้จะรู้ได้ว่าในน้ำใจนั้นร้ายหรือดี

๑๖๐

◎ ทาสาอย่าคิดไว้ วางใจ
ปกปิดกลภายใน อย่าหง้าย
เลศลับสิ่งใดใด เห็นเหตุ
มันแนะนำทำร้าย หมดสิ้นเสียตัว ฯ

คำแปลศัพท์

ทาสา - คนใช้

กลภายใน - เรื่องราวภายในบ้าน

อย่าหง้าย (-ง่าย) - อย่ามักง่าย

เลศลับ - ความลับ, ของสำคัญ

เห็นเหตุ - เห็นเงื่อน, เห็นช่องทาง

แนะนำ - นัดแนะเป็นสายนำคนร้ายเข้ามาในบ้าน

ทำร้าย - ทำการจี้ปล้น, ทำอันตราย

เสียตัว - หมดเนื้อหมดตัว

ถอดความ

อย่าไว้วางใจคนรับใช้
กลความภายในจงปกปิดอย่ามักง่าย
ความลับหากแพร่งพรายรู้ตื้นลึก
มันจะเป็นไส้ศึกยกเอามาทำร้าย ผู้เป็นนายจะเสียตัว

๑๖๑

◎ ความลับอย่าให้ทาส จับที
ปกปิดมิดจงดี อย่าแผร้
แม้ให้ทราบเหตุมี หลายหลาก
นับว่าข้าทาสแท้ โทษร้ายเร็วถึง ฯ

คำแปลศัพท์

ทาส - คนรับใช้

จับที - รับรู้, แอบรู้, จับท่วงทีได้

มิดจงดี - มิดชิด

อย่าแผร้ (-แพร่) - อย่าเผยให้ทราบ, อย่าเปิดเผย

ข้าทาส - เป็นข้าของคนรับใช้, ตกเป็นเบี้ยล่างของคนรับใช้

ถอดความ

ความลับอย่าให้คนรับใช้รู้ท่วงที
ควรปกปิดให้จงดีอย่าแพร่งพราย
แม้นให้มันทราบต้นสายจะกลายเป็นเหตุขึ้นหลายแหล่
นายนั่นแหละจะกลับเป็นคนรับใช้แท้ ๆ ผลร้ายมาถึงตัว

๑๖๒

◎ หญิงทาสทางทาสใช้	โดยควร
อย่าและเล็มลามลวน	วากเว้
รู้รสก่อเชิงชวน	ใช้ยาก
ดังแมลงป่องจระเข้	ก่งแหง้งอนหาง ฯ

คำแปลศัพท์

หญิงทาส - คนรับใช้ที่เป็นผู้หญิง

ทางทาส - ตามแนวทางของคนรับใช้, ตามหน้าที่การงานของคนรับใช้

และเล็ม - พูดเกี้ยวพาราสี

ลามลวน - ล่วงเกิน

วากเว้ - ทำพูดจาเกาะแกะวุ่นวาย

รู้รส - ได้เสพ, ได้รับรู้รสเพศ

ก่อเชิง - ทำแง่งอน, เจ้าแง่แสนงอน

ชวนใช้ยาก - ชักจะทำให้ดื้อดึงใช้ทำการงานยาก

ก่งแหง้ (-แง่) - โก่งก้น, โก่งหาง

ถอดความ

หญิงคนใช้ก็จงใช้งานตามหน้าที่โดยควร
อย่าลามลวนและเล็มในเชิงเสน่หาให้วายวุ่น
ได้รู้เชิงเคียงคู่จะเคืองขุ่นข้างใช้ยาก
เหมือนแมลงป่องหรือจระเข้เย่อหยิ่งมากเที่ยวชูหาง

๑๖๓

◎ *ช้างสารหกศอกไซร้ เสียงา
งูเห่ากลายเป็นปลา อย่าต้อง
ข้าเก่าเกิดแต่ตา ตนปู่ ก็ดี
เมียรักนอนร่วมห้อง อย่าไว้วางใจ ฯ

คำแปลศัพท์

ข้างสารหกศอก - ช้างใหญ่ สูงหกศอก

เสียงา - งาหัก

กลายเป็นปลา - ทำเชื่องช้า, ไม่ดุร้าย มีลักษณะเหมือนปลาซ่อน (หัวงูเห่ากับหัวปลาช่อนมีลักษณะคล้ายกัน)

อย่าต้อง - อย่าแตะต้อง, อย่าจับต้อง

ข้าเก่า - คนใช้ดั้งเดิม

เกิดแต่ตาตนปู่ - ที่มีมาตั้งแต่ปู่ตาของตน

ถอดความ

ช้างสาร สูงหกศอก แม้ว่างาจะหักหาย
งูเห่าแม้จะกลายคล้ายปลาซ่อนอย่าช้อนจับ
ข้าเก่า แม้ว่าเคยขอรับ ๆ มาแต่ครั้งปู่ย่า
เมียรักนอนร่วมเคหา เหล่านี้อย่าไว้วางใจ

---

* ดูบทที่ ๔๐๑

๑๖๔

◎ หญิงชายบ้าบาปเถ้า	ทุรชน
ใครอดออมข้าคน	หมู่นี้
สิริห่อนจากตน	คลาคลาด
มาอยู่ชูตีนกี้	เมื่อรื้อวางวาย ฯ

คำแปลศัพท์

บ้า - เสียสติ, วิกลจริต, สติฟั่นเฟือน

บาป - ชั่วช้า, เลวทราม

เถ้า - เฒ่า=คนแก่

ทุรชน - คนชั่วร้าย

อดออม - อดใจ, ให้อภัย, ไม่ถือสา

ข้าคน - คนที่มีฐานะต่ำ, คนที่อยู่ในความปกครองของเจ้านา

สิริ - มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความเจริญ

ห่อนจากตน - ไม่หนีจากตัว

คลาคลาด - เคลื่อนย้าย

ชูตีน - สนับสนุน, ส่งเสริม

กี้ - เวลาที่ผ่านไปหยก ๆ, บัดเดี๋ยวนี้เอง, ทันทีทันใด

เมื่อรื้อ - เมื่อถึงเวลาที่จะต้องเป็นไป

วางวาย - ตาย

ถอดความ

คนบ้า ๑ คนแก่ ๑ คนพาล ๑
ผู้ใดสะกดใจไม่ถือโทษต่อคนเหล่านี้ได้
มิ่งขวัญสิริมงคลจะไม่ห่างหายไปจากผู้นั้น
ความดีนั้นจะอยู่รองรับ แม้เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว

๑๖๕

◎ พ่อชั่วคนรู้ย่อม สาธารณ์
แม่ชั่วปากสามานย์ กล่าวกล้า
พ่อแม่โคตรสันดาน สุทธชาติ
คำอ่อนหวานบานหน้า ร่วมรู้อันดี ฯ

คำแปลศัพท์

สาธารณ์ - ทั่วไป, เลวทราม, ชั่ว

ปากสามานย์ - ปากเลวทรามต่ำช้า

โคตร - วงศ์สกุล, ต้นตระกูล, เผ่าพันธุ์

สันดาน - อุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิด

สุทธชาติ - มีกำเนิดบริสุทธิ์, เกิดมาเป็นคนดี

ถอดความ

พ่อเลว ลูกก็มีกิริยาหยาบช้า
แม่เลว ลูกก็มีวาจาสามานย์
พ่อแม่มีอัธยาศัยงดงามสะอาด
ลูกก็มีกิริยาเรียบร้อยวาจาอ่อนหวาน นี้เป็นเรื่องที่รู้กันอยู่

๑๖๖

◎ พ่อตายคือฉัตรกั้ง หายหัก
แม่ดับดุจรถจักร จากด้วย
ลูกตายบ่วายรัก แรงร่ำ
เมียมิ่งตายวายม้วย มืดคลุ้มแดนไตร ฯ

คำแปลศัพท์

ฉัตร	- เครื่องสูงชนิดหนึ่งมีรูปร่างคล้ายร่มที่ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ
กั้ง	- กั้น
หาย	- สูญหาย, หมดสิ้น
หัก	- เสียหาย, ใช้การไม่ได้
แม่ดับ	- แม่ตาย
รถจักร	- ล้อของรถ
แรงร่ำ	- ร้องไห้ด้วยความเสียใจอย่างมาก
แดนไตร	- ทั้ง ๓ โลก

ถอดความ

พ่อตาย เสมือนว่ายอดฉัตรหักสะบั้น
แม่ตาย ปานว่ารถทั้งคันสูญสิ้นล้อ
ลูกตาย ได้แต่ตัดพ้อพร่ำรักรำพันถึง
เมียตาย นี่สิลึกซึ้งประหนึ่งว่ามืดมิดไปหมดทั้งสามโลก

๑๖๗

◎ พิษร้อนในโลกนี้ มีสาม
พิษหอกดาบเพลิงลาม ลวกไหม้
ร้อนจริงก็มียาม หยุดหย่อน เย็นนา
ร้อนสิ่งเดียวร้อนไร้ ยิ่งร้อนฤๅวาย ฯ

คำแปลศัพท์

ลาม - แผ่ขยายมากออกไปทุกที

ร้อนไร้ - เดือดร้อน อันเกิดจากความขัดสน ไร้ทรัพย์ไร้ญาติขาดมิตร

ฤๅวาย - ไม่รู้จักหาย

ถอดความ

พิษร้อนในโลกนี้มี ๓ อย่างเป็นที่สุด
หนึ่งคือพิษร้อนจากอาวุธมีหอก ดาบ เป็นต้น
สองคือพิษร้อนจากไฟที่ลวกลนจนไหม้พอง
พิษร้อนทั้งสองยังมีเวลาระงับดับลงได้
แต่พิษร้อนที่สามคือความยากไร้ นี่สิไม่มีเวลาระงับดับเย็น

๑๖๘

◎ หวานใดในโลกนี้ มีสาม สิ่งนา
หวานหนึ่งคือรสกาม อีกอ้อย
หวานอื่นหมื่นแสนทราม สารพัด หวานเอย
หวานไป่ปานรสถ้อย กล่าวเกลี้ยงคำหวาน ฯ

คำแปลศัพท์

รสกาม - ความหวานชื่น สนุกสนาน อันเกิดจากการเสพหรือสัมผัสรูปรสกลิ่นเสียง

อีกอ้อย - และความหวานของอ้อย

ทราม - อ่อน, หย่อน

ไป่ปาน - ไม่เท่า, ไม่เหมือน

รสถ้อย - ความไพเราะแห่งคำพูด

กล่าวเกลี้ยง - กล่าวไพเราะ, กล่าวได้หมดจด

ถอดความ

รสหวานในโลกนี้มีสาม
หนึ่งคือหวานรสกาม สองคือหวานรสอ้อย
แต่สารพันรสหวานก็ยังเล็กน้อยไม่หวานแท้
หวานที่สามนี่สิแน่ คือหวานมธุรสวาจา

๑๖๙

◎ ธรรมดายาโรคร้อน รสชม
กินก็บำบัดลม และไข้
คนซื่อกล่าวใครชม ว่าชอบ หูแฮ
จริงไป่จริงนั้นไซร้ ฝ่ายหน้านานเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

โรคร้อน - ร้อนใน , ไข้ตัวร้อน, โรคที่ทำให้เกิดอาการร้อนภายใน

บำบัด - ทำให้หาย, ทำให้ทุเลา

คนซื่อกล่าว - คนพูดตรง ๆ, คนพูดตรงไปตรงมา

ชอบหู - ถูกหู, ฟังแล้วชอบใจ, ฟังแล้วถูกใจ

ฝ่ายหน้า - ข้างหน้า, ภายหน้า

นานเห็น - ช้านานกว่าจะเห็น, นานไปก็จะเห็นกันเอง

ถอดความ

ธรรมดายาแก้โรค มักจะมีรสขม
แต่กินแล้วก็แก้ลมและแก้ไข้ลดลง
คนซื่อพูดตรง ๆ ใครเล่าจะชม เพราะว่าไม่ถูกหู
แต่เท็จหรือจริงก็จะรู้ ไปภายหน้าย่อมได้เห็นจริง

๑๗๐

◎ โทษท่านผู้อื่นเพี้ยง เมล็ดงา
ปองติฉินนินทา ห่อนเว้น
โทษตนเท่าภูผา หนักยิ่ง
ป้องปิดคิดซ่อนเร้น เรื่องร้ายหายศูนย์ ฯ

คำแปลศัพท์

โทษ - ความผิด, ความพลั้งพลาด

เพี้ยง - เพียง, เท่า

เมล็ดงา - เป็นคำเปรียบว่า เล็กน้อยเต็มที (งามีเมล็ดเล็ก ๆ)

ปอง - มุ่ง

ห่อนเว้น - ไม่ว่างเว้น

ภูผา - ภูเขาหิน

ป้องปิด - ปกปิด

เรื่องร้าย - เรื่องชั่วร้าย, ความผิด

หายศูนย์ - สูญหาย, ทำให้หมดสิ้นไป, ทำให้ไม่มีใครรู้เห็น

ถอดความ

ความผิดของผู้อื่นแม้เล็กน้อยเพียงเท่าเมล็ดงา
ก็ตั้งหน้าตั้งตาติเตียนไม่ละเว้น เห็นเป็นเรื่องใหญ่
ความผิดของตนเบาเสียเมื่อไร ใหญ่ปานว่าภูเขา
ก็ปิดป้องปัดเป่าซ่อนเร้นให้เห็นว่าเล็กน้อยหรือไม่ผิดเลย

๑๗๑

◎ คนรักมีมากไซร้ แสดงผล
ชังมากนินทาตน โศกเศร้า
รักมากเมื่อกังวล วานช่วย กันนา
ชังมากมักรุมเร้า กล่าวร้ายรันทำา ฯ

คำแปลศัพท์

แสดงผล - แสดงออกในทางยกย่อง, แสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์

ชังมาก - คนชังมาก

รักมาก - มีคนรักมาก

เมื่อกังวล - เมื่อเกิดเรื่องราว, เมื่อมีทุกข์ร้อน

รุมเร้า - รุมกันเข้ามารุกเร้า, รุมกันเข้ามาทำเอา

รันทำ - ทุบตี, ทำเอาดังว่าเข้ามาทุบดีทำร้าย

ถอดความ

มีคนรักมาก เขาก็ชมเราว่าดีมีคุณค่า
มีคนชังมาก เขาก็นินทาให้เราได้ทุกข์
มีคนรักมาก เมื่อฉุกละหุก ก็ไหว้วานให้ช่วยได้
มีคนชังมาก ก็มักจะกล่าวร้ายรุมกันทำให้เดือดร้อน

๑๗๒

◎ ดอกบัวหนามณะก้าน คนฉิน
สระก็มีมลทิน ไป่พร้อง
น้ำล้างสิ่งของกิน พึงเกลียด ตินา
คลองอาบอากูลซ้อง สิ่งร้ายเป็นดี ฯ

คำแปลศัพท์

หนามณะก้าน - มีหนามคือตุ่มระคายคมอยู่ที่ก้าน

คนฉิน - คนตำหนิ, คนติเตียน

มลทิน - มัวหมอง, ไม่สะอาด, โคลนตม, สกปรก

ไป่พร้อง - ไม่พูด, ไม่ว่า, ไม่ตำหนิ

น้ำล้าง - น้ำที่ใช้ชำระล้าง

ติ - ตำหนิ

อากูล - สกปรก, ไม่สะอาด

ซ้อง - พูดพร้อมกัน, ร้องสรรเสริญ

ถอดความ

ดอกบัวมีหนามที่ก้านคนก็ค่อนว่าระคายเมื่อโดน
แต่สระบัวทั้งสระมีแต่ตมโคลนไม่มีใครติฉิน
น้ำล้างสิ่งของถ้าจะกินก็รังเกียจไม่กล้ากลืน
แต่น้ำคลองลงอาบทุกวันคืนจะสกปรกไปบ้างก็ยังว่าดี

๑๗๓

◎ ลิ้นพราหมณ์ตานกแร้ง จมูกมด
น้ำจิตพระยากำหนด ยากแท้
คำครูสั่งสอนบท ธรรมเมศ
ห้าสิ่งนี้แหลมแล้ รวดรู้เร็วจริง ฯ

คำแปลศัพท์

ลิ้นพรามหณ์ - การพูดของพราหมณ์หรือชาวอินเดียลังกาทั่วไป ซึ่งปกติจะพูดรัวเร็ว จึงเรียกคนที่พูดเร็วหรือพูดคล่องว่า ลิ้นพราหมณ์ หรือ ลิ้นลังกา ในทางสำนวนโวหารหมายถึง พูดพล่อย ๆ จนไม่น่าเชื่อถือ

ตานกแร้ง - สายตาของอีแร้งซึ่งสามารถมองเห็นได้ไกล

จมูกมด - ได้กลิ่นไวเหมือนมด ในทางสำนวนโวหาร หมายถึง ไหวตัว หรือรู้ตัวทันเหตุการณ์

น้ำจิตพระยา - น้ำใจของผู้เป็นใหญ่, น้ำพระทัยพระเจ้าแผ่นดิน

ธรรมเมศ - ธรรมะ (ธรรม+อีศ = ธรรมเมศ **อีศ** นี้ภาษากาพย์กลอน เรียกว่า "ศ เข้าลิลิต" คือเติม **อีศ** เข้ามาเพื่อให้ได้ครุลหุหรือ ได้เอกโท โดยไม่มีความหมายเพิ่มขึ้น)

ถอดความ

ถ้อยคำภาษาของพราหมณ์ ๑ ตาของแร้ง ๑ จมูกของมด ๑
น้ำพระทัยของท้าวพญา ๑
คำสั่งสอนธรรมะของครูบาอาจารย์ ๑
ทั้งห้านี้เป็นสิ่งแหลมคม ลึกซึ้ง และรวดเร็วยากที่จะตามทันได้

๑๗๔

◎ คนตื่นคืนหนึ่งช้า จริงเจียว
มล้าวิถีโยชน์เดียว ดูจร้อย
สงสารหมู่พาลเทียว ทางเนิ่น นานนา
เพราะบ่เห็นธรรมน้อย หนึ่งให้เป็นคุณ ฯ

คำแปลศัพท์

คนตื่น - คนที่นอนไม่หลับ

มล้า - เมื่อยล้า, อ่อนกำลัง

วิถี - หนทาง, ทางเดิน, ระยะทาง

โยชน์เดียว - ไกลเพียง ๑ โยชน์ (๑๖ กม.)

ดุจร้อย - เหมือนไกลตั้ง ๑๐๐ โยชน์

สงสาร - การเวียนว่ายตายเกิด

หมู่พาล - หมู่คนชั่ว, คนเลว, คนโง่

เทียว - ไปหรือมาบ่อย ๆ อีกนัยหนึ่งจะใช้เป็นคำประกอบในความหมายว่า ทีเดียว, เชียว ก็ได้

ถอดความ

ราตรีเดียว สำหรับคนนอนไม่หลับ ช่างยาวนานนักหนา
ระยะทางโยชน์เดียว สำหรับคนเหนื่อยล้า ช่างยาวไกล
สงสารวัฏคือการเวียนเกิดเวียนตาย สำหรับคนโง่เขลาระย
ผู้ไม่เคยเห็นแจ้งสัจธรรมเพียงน้อยหนึ่ง-ช่างยืดยาวเนิ่นนาน

๑๗๕

◎ เฝ้าท้าวเทียมเสพด้วย	ยาพิษ
เข้าสู่สงครามชิด	ใช่ช้า
ทรงครรภ์แลพาณิช	เที่ยวท่อง ชเลนา
บัดชื่นบัดเศร้าหน้า	กล่าวใกล้ความตาย ฯ

คำแปลศัพท์

เฝ้า - ไปพบ, ไปหา, ไปอยู่รับใช้ใกล้ชิด

ท้าว - ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน

เทียม - เหมือน, คล้าย, เสมอเหมือน, เปรียบเสมือน

เสพด้วยยาพิษ - กินยาพิษ, อยู่ใกล้ยาพิษ

ทรงครรภ์ - ตั้งท้อง, มีท้อง, คนมีท้อง

พาณิช - พ่อค้า

ชเล - ทะเล

บัดชื่น - ประเดี๋ยวสดชื่น

บัดเศร้าหน้า - ประเดี๋ยวหน้าเศร้า, โศกเศร้า

ถอดความ

เข้ารับราชการใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน เท่ากับกินยาพิษ
เสมือนเข้าประชิดชิงชัยในสงครามกล้า
ประหนึ่งหญิงมีครรภ์และปานพ่อค้าที่ท่องทะเลไกล
คนเหล่านี้ย่อมใกล้ความตาย จึงเดี๋ยวก็สุขเดี๋ยวก็เศร้า

๑๗๖

◎ บรรทมยามหนึ่งไท้ ทรงฤทธิ์
หกทุ่มหมู่บัณฑิต ทั่วแท้
สามยามพวกพาณิช นรชาติ
นอนสี่ยามนั้นแล้ เที่ยงแท้เดียรฉาน ฯ

คำแปลศัพท์

บรรทม - หลับ

ยามหนึ่ง - หนึ่งชั่วยามหรือ ๓ ชั่วโมง (คืนหนึ่งมี ๔ ยามหรือ ๑๒ ชั่วโมง)

ไท้ - ผู้เป็นใหญ่

ทรงฤทธิ์ - ผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์

หกทุ่ม - สองชั่วยาม หรือ ๖ ชั่วโมง (เวลา ๖ ทุ่ม หรือ ๒๔ นาฬิกา แต่ก่อนนิยมเรียกว่า "สองยาม" คือสองชั่วยาม)

สามยาม - สามชั่วยาม หรือ ๙ ชั่วโมง

นรชาติ - ผู้เกิดมาเป็นคน, คนทั่วไป

นอนสี่ยาม - นอน ๑๒ ชั่วโมง, นอนทั้งคืน

เดียรฉาน - สัตว์ทั่วไปนอกจากมนุษย์

ถอดความ

นอนเพียงยามเดียว คือกษัตริย์ทรงตริตรัสการแผ่นดิน
นอนสองยาม คือบัณฑิตทั้งสิ้นผู้เป็นปราชญ์ปรีชา
นอนสามยาม คือพวกพ่อค้าคิดการทางธุรกิจ
นอนทั้งสี่ยามหลับสนิท คือเดรัจฉานผู้เฉาโฉด

๑๗๗

◎ ราชาธิราชน้อม ในสัตย์
อำมาตย์เป็นบรรทัด ถ่องแท้
ฝูงราษฎร์อยู่ศรีสวัสดิ์ ทุกเมื่อ
เมืองดั่งนี้เลิศแล้ ไพร่ฟ้าเปรมปรีดิ์ ฯ

คำแปลศัพท์

ราชาธิราช - พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่

สัตย์ - ความซื่อสัตย์สุจริต

อำมาตย์ - ข้าราชการ, ข้าเฝ้า, ที่ปรึกษา

บรรทัด - ซื่อตรง, ยึดมั่นความซื่อสัตย์

ถ่องแท้ - ชัดเจนแจ่มแจ้ง, เที่ยงแท้, มั่นคง

ฝูงราษฎร์ - ประชาชน, พสกนิกร

ศรีสวัสดิ์ - อยู่ดีมีสุข, อยู่รอดปลอดภัย

ไพร่ฟ้า - ข้าแผ่นดิน, ราษฎร, ประชาชน

เปรมปรีดิ์ - ชื่นสำราญบานใจ

ถอดความ

ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงทศพิธราชธรรมเป็นเมธี
หมู่อำมาตย์มุขมนตรีซื่อสัตย์
ทวยราษฎรก็อยู่เป็นสุขศรีสวัสดิ์ทุกเช้าค่ำ
เมืองเช่นนี้แหละเลิศล้ำไพร่ฟ้าสุขเกษมเปรมปรีดิ์

๑๗๘

◎ ข้าท่านคร้านหลีกเจ้า จากเจียร
ชีบ่เล่าเรียนเขียน อ่านไซร้
ชาวนาละความเพียร ไถถาก
สามสิ่งนี้โหดให้ โทษแท้คนฉิน ฯ

คำแปลศัพท์

ข้าท่าน - เป็นบ่าวไพร่หรือคนรับใช้คนอื่นเขา

คร้าน - เกียจคร้าน

หลีกเจ้า - หลบเลี่ยงเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชา

เจียร - นาน, เนิ่นนาน, ช้านาน

ชี - นักบวช

โหด - ไม่ดี, เลว

ฉิน - ติ, ตำหนิ, นินทา, ติเตียน

ถอดความ

คนรับใช้เกียจคร้านหลีกหนีจากเจ้านาย
นักบวชเบื่อหน่ายไม่เล่าเรียนพระคัมภีร์
ชาวนาไม่เอาดีขี้เกียจหว่านไถ
สามจำพวกนี้ใช้ไม่ได้ คงจะต้องตำหนิติเตียน

๑๗๙

◎ นายเรือนใหญ่อยู่เหย้า เรือนตน
นายช่างเป็นใหญ่คน ลูกบ้าน
ท้าวพระยาใหญ่กว่าชน ในเขต แดนนา
นักปราชญ์ใหญ่แปดด้าน ทั่วด้าวทิศา ฯ

คำแปลศัพท์

นายเรือน - พ่อบ้าน, หัวหน้าครอบครัว

ใหญ่ - เป็นใหญ่

เหย้า - เรือน, บ้านเรือน

นายช่าง - ผู้ชำนาญในการฝีมือ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่นี้หมายถึงผู้ปกครองหมู่บ้าน

ท้าวพระยา - พระเจ้าแผ่นดิน (**พระยา** = พญา)

ในเขตแดน - ในราชอาณาจักร, ในประเทศ

แปดด้าน - แปดทิศ

ด้าว - ดินแดน, ประเทศ, ต่างประเทศ

ทิศา - ทิศ

ถอดความ

พ่อบ้านแม่เรือนเป็นใหญ่เฉพาะในเรือนของตัว
นายบ้านก็ใช่ชั่วเป็นใหญ่กว่าคนในหมู่บ้าน
ท้าวพญามหาศาลเป็นใหญ่กว่าคนในประเทศ
แต่นักปราชญ์นั้นวิเศษเป็นใหญ่ไปทั้งแปดทิศ

๑๘๐

◎ สตรีดีรูปได้ เป็นทรัพย์
ชายฉลาดความรู้สรรพ ทรัพย์ได้
พราหมณ์ทรงเวทยานับ ว่าทรัพย์ พราหมณ์นา
ภิกษุเกิดลาภไซร้ เพื่อรู้เทศน์ธรรม ฯ

คำแปลศัพท์

ดีรูป - รูปสวย, รูปงาม

ความรู้สรรพ - มีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ

ทรัพย์ได้ - หาทรัพย์สินได้

พราหมณ์ - ผู้ถือเพศนักบวชไว้ผม นุ่งขาวห่มขาว เป็นผู้ทำพิธีกรรมทางศาสนา

ทรงเวทยา - มีความรู้ทางพระเวท, ทรงไว้ซึ่งพระเวท

เกิดลาภ - ได้ปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะ, ได้รับไทยธรรม

เพื่อ - เพราะ

รู้เทศน์ธรรม - เทศน์เก่ง, แสดงธรรมเก่ง, สั่งสอนธรรมะได้เก่ง

ถอดความ

รูปร่างเป็นทรัพย์ของสตรี
ความรู้บรรดามีเป็นทรัพย์ของบุรุษ
ทรงไตรเพทสูงสุดเป็นทรัพย์ของพราหมณ์
รู้เทศน์ธรรมอันงามเป็นทรัพย์ของภิกษุ

๑๘๑

◎ เรียนสรรพสบศาสตร์ลิ้น เพลงศิลป์
ประสิทธิ์เสร็จทั้งแดนดิน ย่อมได้
ตามปัญญายิ่งโดยจินต์ คดีโลก
สอนอัชฌาสัยไซร้ ห่อนได้มีครู ฯ

คำแปลศัพท์

สรรพ - ทุกสิ่ง, ทั้งปวง, ทั้งหมด

สบ - พบ, ได้พบ, ได้รับ

ศาสตร์ - ระบบวิชาความรู้

เพลงศิลป์ - กระบวนหรือชั้นเชิงทางฝีมือ, ศิลปวิชาการ รวมทั้งกระบวนเพลงและศิลปะต่าง ๆ

ประสิทธิ์ - ทำให้สำเร็จ

โดยจินต์ - โดยความคิด, สมตามที่คิด

คดีโลก - ทางโลก, เรื่องของโลก

อัชฌาสัย - นิสัยใจคอ

ถอดความ

สรรพวิทยาการไม่ว่าจะเป็นดนตรีหรือศิลปะใด ๆ
สามารถจะศึกษาเรียนรู้ให้สำเร็จได้
ตามแต่สติปัญญาความคิดในวิสัยโลก
แต่อัธยาศัยสันดาน (จะดีหรือเลว) ไม่มีครูที่ไหนสอนได้

๑๘๒

◎ เรียนรู้ครูบอกได้ เสร็จสรรพ์
สบศาสตรศิลป์ทุกอัน ย่อมรู้
อัชฌาสัยแห่งสามัญ บุญแต่ง มาแฮ
ครูทักนักสิทธิผู้ เลิศได้บอกเลย ฯ

คำแปลศัพท์

เสร็จสรรพ์ - หมดสิ้นทุกอย่าง

อัชฌาสัย - นิสัยใจคอ

สามัญ - สามัญชน, คนทั่ว ๆ ไป

บุญแต่งมา - คุณความดีที่ทำไว้ในชาติก่อนช่วยสร้างเสริมมา

ครูทัก - ครูบาอาจารย์ทั่วไป (บางที จะเป็น **ครูพัก**ก็ได้)

นักสิทธิ - ผู้สำเร็จ, ผู้ทรงภูมิรู้

ถอดความ

วิชาความรู้ครูสอนให้ได้สารพัน
วิทยาการทุกสิ่งอันบอกให้รู้ได้
แต่อัธยาศัยแห่งสามัญชนเป็นผลบุญบาปที่แต่งมา
หาได้มีครูบาผู้เชี่ยวชาญมาสอนให้เป็นไปไม่เลย

๑๘๓

◎ แม้นบุญยังอย่าได้ ชวนขวาย
อย่าตื่นตีตนตาย ก่อนไข้
ลูกพร้าวอยู่ถึงปลาย สูงสุด ยอดนา
ใครพร่ำน้ำตักให้ หากรู้เต็มเอง ฯ

คำแปลศัพท์

บุญยัง - ยังมีบุญอยู่, ยังมีคุณความดีแต่หนหลังสนับสนุนอยู่

ขวนขวาย - หมั่นเสาะแสวงหาเพิ่มเติมโดยมิยอมหยุดนิ่ง

อย่าตื่น - อย่าตื่นเต้น, อย่าตื่นตกใจ

ตีตนตายก่อนไข้ - กังวลทุกข์ร้อน หรือหวาดกลัวในเรื่องที่ยังไม่เกิดขึ้น

ลูกพร้าว - มะพร้าว

พร่ำ - ทำบ่อย ๆ, ทำซ้ำ ๆ

ถอดความ

ถ้าบุญบารมียังมีอยู่ก็ไม่จำต้องดิ้นรน
และอย่าได้ตื่นตีตนไปก่อนไข้ (สิ่งที่ตั้งใจทำคงสำเร็จเอง)
ผลมะพร้าวอยู่ไกลถึงยอดสูงสุด
มีใครฉุดชักน้ำขึ้นไปใส่ให้เล่า หากแต่มันเต็มของมันเอง

๑๘๔

◎ นกน้อยขนน้อยแต่ พอตัว
รังแต่งจุเมียผัว อยู่ได้
มักใหญ่ย่อมคนหวัว ไพเพศ
ทำแต่พอตัวไซร้ อย่าให้คนหยัน ฯ

คำแปลศัพท์

ขนน้อย - มีขนตามตัวน้อย หรืออาจจะหมายถึง คาบขนสิ่งไร ๆ ไปทีละน้อย ๆ ก็ได้

รังแต่ง - ทำรัง

คนหวัว - ผู้คนหัวเราะเยาะ

ไพเพศ - เยาะเย้ย (เสียงและรูปคล้าย ๆ **ไพเพิด** ซึ่งแปลว่า ตะเพิด, ทำเสียงขับไล่)

ถอดความ

นกตัวน้อย ขนมันก็น้อยพอสมกับตัว
(นกตัวน้อย คาบขนสิ่งไร ๆ ไปแต่น้อยพอสมกับตัว)
ถึงทำรังก็เพียงให้เมียกับผัวพออยู่อาศัย
คนมีความสามารถน้อยแต่คิดการใหญ่ คนเขาก็เย้ยเยาะ
จึงควรทำให้พอเหมาะกับตน อย่าให้คนเขาเย้ยหยัน

๑๘๕

◎ เห็นท่านมีอย่าเคลิ้ม	ใจตาม
เรายากหากใจงาม	อย่าคร้าน
อุดสาห์พยายาม	การกิจ
เอาเยี่ยงอย่างเพื่อนบ้าน	อย่าท้อทำกิน ฯ

คำแปลศัพท์

เห็นท่านมี - เห็นคนอื่นมั่งมีทรัพย์สิน

เคลิ้มใจ - เผลอใจ, ลืมตัวลืมใจ

เรายาก - เรายากจน ขัดสน

ใจงาม - ใจดี, ใจบุญ, ใจโอบอ้อมอารี

คร้าน - เกียจคร้าน

อุตส่าห์ - มีความขยันขันแข็ง, มีมานะอดทน

การกิจ - ทำการงาน

ท้อ - ท้อแท้, ท้อถอย, หมดแรง

ทำกิน - ทำมาหากิน

ถอดความ

เห็นใครเขามั่งมีอย่าระริกระรี้เคลิ้มตามเขา
เรายากจนก็อย่าจับเจ่าน้ำใจสู้
หมั่นเรียนหมั่นรู้และหมั่นทำทุกการกิจ
ดูเพื่อนบ้านแล้วเอามาคิด อย่าท้อแท้เรื่องทำกิน

๑๘๖

◎ เริ่มการตรองตรึกไว้ ในใจ
การจะลุจึงไข ข่าวแจ้ง
เดื่อดอกออกห่อนใคร เห็นดอก
ผลผลิตติดแล้วแผร้ง แพร่ให้คนเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

เริ่มการ - เริ่มงาน, เริ่มทำงาน

ตรองตรึก - คิดใคร่ครวญ, คิดวางแผน

การจะลุ - การงานจะถึงความสำเร็จ

ไขข่าวแจ้ง - บอกให้ผู้อื่นรู้

เดื่อ - มะเดื่อ

ห่อนใครเห็น - ไม่มีใครเห็น, ไม่เคยมีใครเห็น

ผลผลิต - มีผลเกิดขึ้นแล้ว

แผร้ง - แพร่ง=แพร่งพราย, เปิดออกให้รู้

แพร่ - เผย, ทำให้รู้เห็นกันทั่ว ๆ

ถอดความ

คิดจะทำอะไร เก็บเอาไว้ในใจของเราก่อน
ต่อเมื่อคิดสำเร็จทุกตอนจึงค่อยบอกให้คนรู้
เหมือนมะเดื่อออกดอกดูก็ไม่มีใครเห็นดอก
ต่อเมื่อผลมันออกจึงรู้ว่า อ้อ นั่นลูกมะเดื่อ

๑๘๗

◎ การใดตรองผิดไซร้ เสียถนัด
เอาสิ่งนั้นตรองขัด คิดแก้
หนามยอกสิ่วแคะคัด ฤๅออก
หนามต่อหนามนั้นแล้ เขี่ยไค้คืนถอน ฯ

คำแปลศัพท์

ตรองผิด - คิดผิด, วางแผนผิด

เสียถนัด - เสียหายไปมากมาย

ตรองขัด - คิดหาทางป้องกัน, คิดขัดขวางความเสียหายนั้นมิให้เกิดขึ้นอีก

หนามยอก - หนามทิ่ม, หนามตำ

สิ่ว - เครื่องมือช่างไม้ช่างทอง สำหรับใช้ตอกเจาะสลัก ปรุ ดุน และ แร

แคะ - แงะออก

คัด - งัดออก

ไค้ - งัดไปข้าง ๆ, งัดออก

คืนถอน - หลุดออก, ถอนกลับขึ้นมา

ถอดความ

ทำการอันใดผิดพลาดเสียหาย
เอาการอันนั้นแหละเป็นอุบายบทเรียนแก้ไข
หนามยอกเท้าจะเอาสิ่วอันใหญ่งัดหรือจะออก
ก็ต้องเอาหนามชนิดที่ยอกนั่นแหละมาเขี่ยจึงจะถอนขึ้น

๑๘๘

◎ ผมผิดคิดสิบห้า วันวาร
ทำไรผิดเทศกาล ขวบเข้า
เลี้ยงเมียผิดรำคาญ คิดหย่า
ทำผิดไว้คิดเศร้า ตราบเท้าวันตาย ฯ

คำแปลศัพท์

ผมผิด - ตัดผมผิดทรง

วาร - วัน, คราว, ครั้ง

เทศกาล - คราวสมัยที่กำหนดไว้

ขวบเข้า - คิดเป็นปี, เสียเวลาเป็นปี

เลี้ยงเมียผิด - ได้ภรรยาไม่ดี

ทำผิด - ทำความชั่ว

ตราบเท้า - จนกระทั่ง

ถอดความ

ตัดผมผิดทรง เสียใจแค่สิบห้าวัน
ทำไร่ทำนาผิดฤดูกาล กลุ้มใจไปหนึ่งปี
มีเมียผิดวิถี อย่างดีก็รำคาญใจแล้วคิดหย่า
แต่ถ้าทำบาปหยาบช้า จะต้องทุกข์ใจไปจนวันตาย

๑๘๙

◎ เดินทางต่างเทศให้ พิจารณ์
อาสน์นั่งนอนอาหาร อีกน้ำ
อดนอนอดบันดาล ความโกรธ
ห้าสิ่งนี้คุณล้ำ เลิศล้วนควรถวิล ฯ

คำแปลศัพท์

ต่างเทศ - ต่างบ้าน, ต่างเมือง, ต่างประเทศ

พิจารณ์ - ตรวจตรา, ตริตรอง, สอบสวน

อาสน์นั่งนอน - ที่นั่ง, ที่นอน

อดบันดาล - อดใจไว้ไม่ให้ -- เกิดขึ้น

ควรถวิล - ควรคิด, ควรคำนึง

ถอดความ

เมื่อจะเดินทางไปต่างถิ่น พึงพิจารณาสิ่งเหล่านี้
ที่พัก ๑ อาหาร ๑ น้ำ ๑
การอดนอน ๑ การอดใจไม่โกรธง่าย ๑
เตรียมคิดไว้ให้พร้อมทั้ง ๕ ประการนี้จะเกิดคุณประโยชน์มหาศาล

๑๙๐

◎ อาศัยเรือนท่านให้ วิจารณ์
เห็นท่านทำการงาน ช่วยพร้อง
แม้มีกิจโดยสาร นาเวศ
พายถ่อช่วยค้ำจ้อง จรดให้จนถึง ฯ

คำแปลศัพท์

เรือนท่าน - บ้านคนอื่น

วิจารณ์ - รอบคอบ, ตรวจตรา, ตริตรอง

ช่วยพร้อง - ช่วยทำ, ช่วยเอาเป็นธุระ

โดยสาร - อาศัยไปด้วย, เดินทางไปโดยยานพาหนะอย่างใดอย่างหนึ่ง

นาเวศ - นาวา (นาวา+อีศ), เรือ

ถ่อ - ไม้สำหรับยันแล้วดันให้เรือเดิน

ค้ำ - กิริยาที่เอาถ่อปักลงแล้วดันเรือไป

จรด - จด, ถึง, จ่อให้ถึง, ทำให้ถึง

ถอดความ

อาศัยอยู่ในบ้านเขา จงเฝ้าพินิจดูให้ดี
เห็นการงานเขามี ควรช่วยจับช่วยทำ
แม้อาศัยไปทางน้ำในเรือแพของใคร
ควรช่วยถ่อพายให้ ไปจนกว่าจะถึงปลายทาง

๑๙๑

◎ เขาบ่เรียกสักหน่อยขึ้น เคหา
ท่านบ่ถามเจรจา อวดรู้
ยกตนอหังการ์ เกินเพื่อน
สามลักษณะนี้ผู้ เผ่าร้ายฤาดี ฯ

คำแปลศัพท์

เคหา - บ้าน, เรือน

เจรจา - พูด

อวดรู้ - อวดความรู้, อวดเก่ง

ยกตน - พูดแสดงให้เห็นว่าตนเหนือกว่าผู้อื่น

อหังการ์ - ทะนงตัว, เย่อหยิ่ง

เกินเพื่อน - เกินคนทั่ว ๆ ไป

เผ่าร้าย - เป็นพวกคนไม่ดี

ถอดความ

ยังไม่ได้เชื้อเชิญ ก็เข้าไปในบ้านเรือน
ยังไม่ทันถาม ก็เอ่ยเอื้อนทำเจรจาอวดรู้
เห็นเพื่อนฝูง ก็ลบหลู่ยกตัวให้เกินมิตรสหาย
สามลักษณะนี้ท่านว่าร้าย มิใช่พงศ์เผ่าของคนดี

๑๙๒

◎ เป็นคนคลาดเหย้าอย่า เปล่ากาย
เงินสลึงติดชาย ขอดไว้
เคหาอย่าศูนย์วาย เข้าเปลือก มีนา
เฉินฉุกขุกจักได้ ผ่อนเลี้ยงอาตมา ฯ

คำแปลศัพท์

คลาดเหย้า - ไกลบ้าน, จากบ้านจากเรือน

อย่าเปล่ากาย - อย่าไปตัวเปล่า

เงินสลึง - เงินทองแม้เล็กน้อย

ติดชายขอดไว้ - พกติดชายผ้าชายกางเกงไว้ หมายความว่า เอาติดตัวไปด้วย

เคหา - บ้าน, เรือน

ศูนย์วาย - ไม่มี

เข้าเปลือก - ข้าวเปลือก

เฉินฉุก - มีเรื่องเกิดขึ้นปัจจุบันทันด่วน, ฉุกเฉิน

ขุก - พลัน, ทันทีทันใด

ผ่อน - ค่อยทยอยเอาออกมา

อาตมา - ตนเอง, ตัวเอง

ถอดความ

วิสัยคนรอบคอบ ออกจากบ้านอย่าไปตัวเปล่า
เงินทองควรเอาติดตัวไปบ้าง แม้เพียงเล็กน้อย
อยู่กับเรือนอย่าปล่อยให้บ้านเปล่าข้าวเปลือกคือเสบียงมีติดบ้าน
เผื่อฉุกเฉินเดือดร้อนรำคาญ จะได้อาศัยผ่อนหนักให้เป็นเบา

๑๙๓

◎ สินใดบ่ชอบได้ มาเรือน
อยู่แต่เจ็ดเดือนเตือน ค่ำเช้า
ครั้นนานย่อมเลือนเปือน ปนอยู่
มักชักของเก่าเหย้า มอดม้วยหมดโครง ฯ

คำแปลศัพท์

สินใด - ทรัพย์สิ่งของอันใด

บ่ชอบ - ไม่ถูกต้อง, เป็นของผิดกฎหมาย

ได้มาเรือน - ได้มาไว้ในบ้าน

เลือนเปือน - จำไม่ได้ว่าของใครเป็นของใคร

ของเก่าเหย้า - สิ่งของที่มีอยู่เดิมภายในบ้าน

มอดม้วย - ฉิบหาย, ร่อยหรอ

หมดโครง - หมดเหลือแต่โครง, หมดจนถึงที่สุด

ถอดความ

ทรัพย์สินที่ได้มาโดยมิชอบไม่สุจริต
แม้ถือครองกรรมสิทธิ์ชั่ว ๖-๗ เดือนจงระวังให้ดี
ถ้าอยู่นานไปกว่านี้ให้ปะปนกับสมบัติเก่า
มันก็มักจะพาเค้าเอาของเดิมให้ฉิบหายวายป่วงไปด้วย

๑๙๔

◎ ตมเกิดแต่น้ำแล่น เป็นกระสาย
น้ำก็ล้างเลนหาย ซากไซร้
บาปเกิดใช่แต่กาย เพราะจิต ก่อนนา
อันจักล้างบาปได้ เพราะน้ำใจเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ตม - ดินเปียกที่เหนียวกว่าเลน

เป็นกระสาย - เป็นส่วนผสม

เลน - ดินเปียกเหลวจนปั้นไม่ได้

หายซาก - ไม่เหลือให้เห็น

เกิดใช่แต่กาย - ไม่ได้เกิดจากร่างกาย

เพราะจิตก่อนนา - แต่เกิดจากจิตใจเป็นอันดับแรก

น้ำใจเอง - ล้างที่ใจตนเอง

ถอดความ

โคลนตมเกิดแต่น้ำนั่นแหละพัดพามาสะสม
จะล้างโคลนตมให้สะอาดก็ต้องใช้น้ำนั่นแหละล้าง
อันความชั่วที่ค้างอยู่ในจิตก็เกิดเพราะใจใช่ร่างกาย
จะล้างความชั่วให้เหือดหายก็ต้องใช้น้ำใจนั่นแหละล้าง

๑๙๕

◎ อายครูไซร้ถ่อยรู้ วิชา
อายแก่ราชาคลา ยศแท้
อายแก่ภรรยาหา บุตรแต่ ไหนนา
อายกับทำบุญแล้ สุขนั้นฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

อายครู - ไม่กล้าสู้หน้าครูอาจารย์, ไม่กล้าไต่ถาม ความรู้จากครู

ถ่อยรู้ - ไม่รู้

วิชา - ความรู้

อายแก่ราชา - ไม่เข้าเฝ้าใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครอง หรือผู้บังคับบัญชา

คลายศ - เสื่อมยศ, ไม่ได้ยศ, ไม่ได้เลื่อนยศ

อายกับทำบุญ - อายที่จะทำบุญหรือทำคุณความดี

ถอดความ

อายครูหรือจะได้ความรู้วิทยาศิลป์
อายเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินหรือจะได้ยศศักดิ์
อายภรรยาที่รักหรือจะมีบุตรมาเกิด
อายการทำบุญทานอันประเสริฐหรือจะมีสุขสบายใจ

๑๙๖

◎ หน้าแช่มชื่นช้อยเช่น บัวบาน
ถ้อยฉ่ำคำเฉื่อยหวาน ซาบไส้
หัวใจดั่งดาบผลาญ ชนม์ชีพ
เขาเหล่านี้กล่าวไว้ ว่าผู้ทรชน ฯ

คำแปลศัพท์

แช่มชื่น - มีสีหน้าแจ่มใสเบิกบาน

ช้อย - งาม

บัวบาน - ดอกบัวที่กำลังบาน

ถ้อย - คำพูดจา

ซาบไส้ - ซึมซาบเข้าไปถึงข้างใน

ผลาญชนม์ชีพ - ทำลายชีวิต

ผู้ทรชน - คนชั่วร้าย

ถอดความ

ใบหน้ายิ้มแย้มแช่มชื่นอย่างกับบัวบาน
ถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานจับเข้าไปถึงดวงจิต
แต่หัวใจมียาพิษดั่งคมดาบคอยเชือดเฉือน
คนเช่นนี้ท่านเตือนให้รู้ว่านั่นคือทรชน

๑๙๗

◎ หลีกเกวียนให้หลีกห้า ศอกหมาย
ม้าหลีกสิบศอกกราย อย่าใกล้
ช้างยี่สิบศอกคลาย คลาคลาด
เห็นทุรชนหลีกให้ ห่างพันลับตา ฯ

คำแปลศัพท์

หมาย - เป็นเกณฑ์, เป็นกำหนด

กราย - เดินอย่างมีท่าที

ช้างยี่สิบศอก - หลีกช้างให้หลีกไกล ๒๐ ศอก

คลายคลาคลาด - จึงจะพ้น, จึงจะแคล้วคลาด, ค่อย ๆ หลีกไปไม่ให้พบ

ทุรชน - คนเลว, คนไม่ดี

ถอดความ

จะหลีกจะหลบเกวียนให้ห่างสักห้าศอกก็พอว่า
หลีกม้าสักสิบศอกก็พอไว้วาง
หลีกช้างแค่ยี่สิบศอก ก็พอปลอดภัย
แต่หลีกคนพาลจัญไร ต้องอย่าให้พบเห็นเป็นดีที่สุด

๑๙๘

◎ พาชีขี่คล่องคล้อย ควรคลา
โคคู่ควรไถนา ชอบใช้
บนชานชาติวิฬาร์ ควรอยู่
สุนัขเนาแต่ใต้ ต่ำเหย้าเรือนควร ฯ

คำแปลศัพท์

พาชี - ม้า

คล้อย - เคลื่อนขับออกไปไกล

ควรคลา - ควรขี่ไป

ชาน - พื้นที่นอกชายคา ในที่นี้หมายเอาบนเรือนทั้งหมด

วิฬาร์ - แมว

เนา - อยู่

ใต้ต่ำเหย้าเรือ - ใต้ถุนบ้าน

ควร - จึงสมควร

ถอดความ

ม้าที่ฝึกไว้คล่องแคล่ว จึงควรขี่
วัวที่ฝึกไว้ดี จึงควรใช้ไถนา
วิสัยแมวเลี้ยงไว้บนเคหา จึงจะถูกหลัก
แต่สัญชาติสุนัข ต้องเลี้ยงไว้ใต้ถุนเรือน

๑๙๙

◎ กระบือหนึ่งห้ามอย่า ควรครอง
เมียมิ่งอย่ามีสอง สี่ได้
โคสามอย่าควรปอง เป็นเหตุ
เรือนอยู่สี่ห้องให้ เดือดร้อนรำคาญ ฯ

คำแปลศัพท์

กระบือ - ควาย

อย่าควรครอง - ไม่สมควรจะมี

เป็นเหตุ - ทำให้มีเหตุ, มีเรื่องเดือดร้อน, เป็นเหตุให้เดือดร้อน

เรือนอยู่สี่ห้อง - บ้านเรือนที่อยู่ มีห้อง ๔ ห้อง, ขนาดของเรือนที่เรียกกันว่า "เรือนสี่ห้อง" ถือกันว่าเป็นเรือนต้องห้าม

ถอดความ

ต่อไปนี้คือจำนวนที่ต้องห้ามมิให้มี คือ ควาย ๑ ตัว
เมีย ๒ คน แต่ ๔ คนมีได้
วัว ๓ ตัว เรือน ๔ ห้อง
ขืนมีเข้าจะเป็นเหตุให้เดือดร้อน

๒๐๐

◎ มีเรือค้าขี่ห้า ลำนอ ห้ามแฮ
สุนัขหกอย่าพึงพอ จิตเลี้ยง
แมวเจ็ดเร่งเร็วขอ มาใส่ อีกนา
ช้างแปดม้าเก้าเหยี้ยง อย่างห้ามเพรงมา ฯ

คำแปลศัพท์

เรือค้า - เรือที่ใช้ทำมาหากินในทางซื้อขาย

พอจิตเลี้ยง - พอใจเลี้ยงไว้

เหยี้ยงอย่างห้าม - (เหยี้ยง=เยี่ยง) แบบอย่างที่ให้เว้นกระ

เพรงมา - แต่ก่อนมา, แต่เก่ามา, แต่โบราณนานมา

ถอดความ

เรือสำหรับค้าขาย ๕ ลำ
หมา ๖ ตัว อย่าเลี้ยง
แมว ๗ ตัว ควรหามาเพิ่ม
ช้าง ๘ เชือก ม้า ๙ ตัว เป็นจำนวนที่ต้องห้ามมาแต่โบราณ

๒๐๑

◎ มีเงินให้ท่านกู้ ไปนา
ศิลปศาสตร์ฤๅศึกษา เล่าไว้
มีเมียอยู่เคหา ไกลย่าน
สามลักษณะนี้ใกล้ แกล่แม้นไป่มี ฯ

คำแปลศัพท์

ท่าน - คนอื่น

ศิลปศาสตร์ - วิชาต่าง ๆ ซึ่งอาจรวมทั้งวิชาทางเทคนิคหรือทางอาชีพ

ฤๅศึกษา - ไม่ศึกษา, ไม่ได้ศึกษา

เล่าไว้ - เล่าเรียนไว้

ไกลย่าน - ไกลจากถิ่นที่ตนอยู่

แกล่ - ใกล้, เกือบ

ถอดความ

มีเงิน แต่ให้คนอื่นเขากู้ ๑
มีความรู้ แต่ (อยู่ในตำรา) จำไม่ได้ ๑
มีเมีย แต่อยู่ไกลกันคนละบ้าน ๑
สามประการนี้ ท่านว่าถึงมีก็เหมือนไม่มี

๒๐๒

◎ สบพบคนเคลิ้มอย่า เจรจา
ลาภอยู่ไกลอย่าหา ใครได้
มีลูกโฉดปัญญา ยากจิต ตนนา
เมียมิตรร้ายอย่าใกล้ อยู่เพี้ยงขันที ฯ

คำแปลศัพท์

สบ - พบ, ปะ

คนเคลิ้ม - คนบ้า, คนเสียสติ

ลาภ - ของที่ควรมีควรได้, ทรัพย์สินเงินทอง

โฉดปัญญา - โง่เขลาเบาปัญญา, ปัญญาอ่อน

ยากจิตตน - ลำบากใจตัวเอง

เพี้ยง - เท่า, เสมอ, เหมือน

ขันที - ชายที่ถูกตอน

ถอดความ

พบคนใบ้บ้า อย่าพูดจาด้วย
ผลประโยชน์ไกลมืออย่าฉกฉวยคิดอยากได้
มีลูกโง่จะทุกข์ใจเพราะเลี้ยงตัวไม่รอด
มีเมียเลวเพื่อนร้ายตลอด อยู่เป็นโสดไปดีกว่า

๒๐๓

◎ ไร้สิ่งสินอับแล้ว ปัญญา
อีกญาติวงศ์พงศา ปใกล้
คนรักย่อมโรยรา รสรัก กันแฮ
พบแทบทางทำใบ้ เบี่ยงหน้าเมินหนี ฯ

คำแปลศัพท์

ไร้ - ขัดสนหรือไม่มี

สิ่ง - ของต่าง ๆ, วัตถุต่าง ๆ

สิน - ทรัพย์, เงินทอง

อัน - จน, สิ้น

พบแทบทาง - เดินสวนทางพบเข้า

ทำใบ้ - ไม่พูดจา, ไม่ทักทาย

ถอดความ

ยามยากจนไร้สินทรัพย์อับปัญญา
ญาติพี่น้องเขาก็เมินหน้าไม่เข้าใกล้
คนรักก็หมดเยื่อใยสิ้นรสรัก
เดินสวนทางยังไม่ทัก ทำเหมือนเป็นคนใบ้เมินหน้าหนี

๒๐๔

◎ อย่าเรียนเพียรคิดค้น ขุดของ
อย่าตริตรึกนึกปอง บ่อนเหล้น
อย่าเรียนเวทมนตร์ลอง สาวสวาท
แปรธาตุหนึ่งพึงเว้น สี่นี้เบียนตน ฯ

คำแปลศัพท์

ขุดของ - ขุดค้นหาสมบัติใต้ดิน, ค้นหาขุมทรัพย์ลายแทง

ตริตรึก - นึกคิด, ครุ่นคิด

นึกปอง - นึกปรารถนา

บ่อนเหล้น (-เล่น) - แหล่งเป็นที่ชุมนุมเพื่อเล่นการพนันชนิดต่าง ๆ

เวทมนตร์ - คำศักดิ์สิทธิ์ที่บริกรรมแล้วให้สำเร็จความประสงค์

ลองสาวสวาท - ทดลองวิชาทำเสน่ห์ให้หญิงหลงรัก

แปรธาตุ - ทำให้ธาตุหนึ่งกลายเป็นอีกธาตุหนึ่ง

เบียนตน - เบียดเบียนตัวเอง, ทำร้ายตัวเอง

ถอดความ

อย่าริเรียนเพียรคิดขุดหาลายแทงขุมเงินทอง
อย่าคิดปองหมายเล่นการพนันเพื่อหวังรวย
อย่าเรียนวิชาทำให้สาวสวยหลงเสน่ห์เล่ห์สวาท
อย่าเล่นแร่แปรธาตุ-ทั้งสี่ประการนี้จะทำให้ตนเดือดร้อน

๒๐๕

◎ รักมิตรสุภาพไซร้ สมรมิตร
รักเผ่าพงศาสนิท ซื่อไซร้
รักหญิงอย่าพึงคิด สินอ่อย เอานา
รักสัตย์ศีลจักได้ สุขแท้ทางสวรรค์ ฯ

คำแปลศัพท์

มิตร - เพื่อนรักคุ้นเคย

สุภาพ - เรียบร้อย, อ่อนโยน

สมรมิตร - เป็นที่รักของเพื่อน

สินอ่อยเอา - ให้สิ่งของหรือเงินทองคราวละเล็กละน้อย เป็นเหยื่อล่อเอา

รักสัตย์ศีล - เป็นคนมีความซื่อสัตย์ มีศีลมีธรรม

ถอดความ

รักเพื่อน จงสุภาพอย่าหยาบคาย สมานน้ำใจเพื่อน
รักญาติพี่น้อง อย่าบิดเบือน จงซื่อสัตย์
รักผู้หญิง อย่าคิดผูกมัดด้วยเอาเงินทองเข้าล่อหลอก
รักศีลธรรมย่อมบ่งบอก ว่าจะได้พบทางสุขทางสวรรค์

๒๐๖

◎ รักทรัพย์อย่ายิ่งด้วย วิชา
สว่างอื่นเท่าสุริยา ห่อนได้
ไฟใดยิ่งราคา เพลิงราค ฤๅพ่อ
รักอื่นหมื่นแสนไซร้ อย่าสู้รักธรรม ฯ

คำแปลศัพท์

วิชา	- วิชาความรู้
สุริยา	- พระอาทิตย์
ราคา	- ความกำหนัด
เพลิงราค	- ไฟราคะ, ความเร่าร้อนอันเกิดจากความกำหนัด
อย่าสู้	- ไม่สู้, ไม่เกิน
รักธรรม	- รักในศีลในธรรม

ถอดความ

รักทรัพย์สมบัติก็อย่าให้เกินรักวิชาความรู้
แสงสว่างอื่นใดหรือจะสู้แสงตะวัน (คือปัญญา)
ไฟร้อนสารพันหรือจะเท่าไฟราคกิเลส
รักอื่นหมื่นแสนก็อย่าให้วิเศษไปกว่ารักศีลธรรม

๒๐๗

◎ มีมิตรจงรอบรู้ รักสนิท
ดุจอุทรเดียวชิด ชอบหน้า
ความขำเงื่อนงำปิด ปัดเป่า
ท่านว่ามิตรนี้อ้า เอกล้ำเหลือดี ฯ

คำแปลศัพท์

รักสนิท - รักอย่างใกล้ชิด, แนบชิด

อุทรเดียว - อยู่ในท้องเดียวกันมา

ความขำ - สิ่งหรือเรื่องราวที่ไม่ควรเปิดเผย, ความลับ

เงื่อนงำ - เรื่องราวหรือข้อความที่ควรปกปิด

ปัดเป่า - ทำให้หายไป, ทำให้หมดเรื่องร้าย

เอก - เป็นหนึ่ง, เป็นยอด

ถอดความ

จะมีเพื่อนควรรู้ลักษณะของเพื่อนที่ดีคือรักสนิทสนมกลมเกลียว
เหมือนพี่น้องท้องเดียวคลานตามกันมา
มีความลับอุตส่าห์ช่วยปิดงำ มีทุกข์กระหน่ำก็ช่วยปัดเป่า
ท่านว่าเพื่อนดังกล่าวนี้คือเพื่อนดีชั้นยอด

๒๐๘

◎ เมียท่านพิศพ่างเพี้ยง มารดา
ทรัพย์ท่านคืออิฐผา กระเบื้อง
รักสัตว์อื่นอาตมา เทียมเท่า กันแฮ
ตรองดั่งนี้จักเปลื้อง ปลดพ้นสงสาร ฯ

คำแปลศัพท์

เมียท่าน - เมียคนอื่น

พิศ - ดู

พ่างเพี้ยง - เป็นเสมือน, เป็นเพียง

มารดา - แม่

ทรัพย์ท่าน - สิ่งของหรือเงินทองของคนอื่น

สัตว์อื่น - ผู้อื่น, สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

อาตมา - ตัวเอง

ตรอง - คิดได้, นึกได้

เปลื้องปลด - หลุด

สงสาร - การเวียนว่ายตายเกิด

ถอดความ

ภรรยาผู้อื่น เห็นเสมือนมารดาของตน
ทรัพย์สมบัติผู้อื่น เห็นเป็นก้อนอิฐก้อนหินดินกระเบื้อง
รักผู้อื่นให้เท่าเทียมกับที่รักตัวเอง
เห็นประจักษ์ใจดั่งนี้ จะพ้นเวียนตายเวียนเกิด

๒๐๙

◎ คนใดใจส่างสิ้น	ความอาย
ความสัตย์เสื่อมกระจาย	จากแท้
มานะเจ็บอายหาย	หมดเนตร
สิ่งสี่มีพร้อมแล้	เล่ห์เพี้ยงเดียรฉานฯ

คำแปลศัพท์

ส่างสิ้น - หมดสิ้น

ความสัตย์ - ความซื่อ, ความตรง, ความเที่ยงแท้

เสื่อมกระจาย - สูญหาย

มานะ - ความถือตัว, ความหยิ่งในศักดิ์ศรีของตัว, ความมุ่งมั่นที่จะทำ

เจ็บอาย - การรู้จักเจ็บรู้จักอาย เมื่อถูกดูหมิ่น

เนตร - ตา

เล่ห์เพี้ยง - เปรียบเสมือน, เปรียบเทียบได้กับ

เดียรจาน - สัตว์

ถอดความ

ผู้ใด สิ้นความละอายใจ ๑

ไร้สัจจะ ๑

หมดมานะพยายาม ๑ สูญเสียความรู้สึกเจ็บอาย ๑

มีพร้อมทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้นั้นเท่ากับสัตว์เดรัจฉาน

๒๑๐

◎ คนใดมีสัตย์ทั้ง	มานะ
ความเจ็บยังไป่ละ	หนึ่งบ้าง
ความอายบ่สละ	จากจิต
แม้ตกต่ำไร้ร้าง	ห่อนผู้ดูแคลน ฯ

คำแปลศัพท์

สัตย์ - ซื่อตรง, จริงใจ, พูดจริงทำจริง

มานะ - ความถือตัว, ความหยิ่งในศักดิ์ศรีของตัว, ความมุ่งมั่นที่จะทำ

ความเจ็บ - ความรู้จักเจ็บเมื่อถูกดูหมิ่น

ความอาย - ความรู้จักอายเมื่อถูกดูหมิ่น

ตกต่ำ - ตกทุกข์ได้ยาก

ไร้ - ขัดสน

ร้าง - ปราศจากทรัพย์สิน

ผู้ดูแคลน - ผู้ดูถูกเหยียดหยาม

ถอดความ

ผู้ใด มีสัจจะ ๑ มีมานะพยายาม ๑
มีความเจ็บร้อนอยู่ในส่วนลึก ๑
มีความรู้สึกละอายใจ ๑
ผู้นั้น แม้จะตกระกำลำบาก ก็ไม่ควรที่ใครจะดูแคลน

๒๑๑

◎ คนใดฟังอรรถแล้ว บ่ขวาย- ขวนนา
บ่ตริตรึกนึกหมาย มั่นไว้
บ่ถามไต่อุบาย เติมต่อ
ปราชญ์ว่าผู้นั้นไซร้ ใช่เชื้อเมธา ฯ

คำแปลศัพท์

อรรถ - เนื้อความ, สิ่งที่เป็นประโยชน์

ขวายขวน - หมั่นเสาะแสวงหาเพิ่มเติมโดยไม่ยอมอยู่นิ่ง

ถามไต่ - สอบถาม

อุบาย - วิธีการอันแยบคาย

ใช่เชื้อ - ไม่ใช่เชื้อสาย หรือเผ่าพันธุ์

เมธา - นักปราชญ์, ผู้มีปัญญารอบรู้

ถอดความ

ผู้ใดไม่เอาใจใส่สดับตรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ๑
ฟังแล้วไม่รู้จักคิดให้เข้าใจถ่องแท้ ๑
ไม่รู้จักไต่ถามข้อสงสัยให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้น ๑
(ไม่รู้จักจดจำบันทึกความรู้ไว้ ๑) ผู้รู้ท่านว่า ผู้นั้นหาใช่ผู้จะเป็นนักปราชญ์ได้ไม่

๒๑๒

◎ คนใดทรงสัตย์สร้าง ศีลา
ไป่เคียดขึ้งหึงสา สัตว์ไซร้
น้ำจิตคิดกรุณา เนืองนิจ
คนดั่งนี้จัดได้ ชื่อเชื้อปรีชา ฯ

คำแปลศัพท์

ทรงสัตย์ - มีความซื่อสัตย์

สร้างศีลา - ถือศีล, รักษาศีล

เคียด - เคือง, โกรธ

ขึ้ง - แค้น, เคือง, โกรธ

หึงสาสัตว์ - เบียดเบียนสัตว์

น้ำจิต - นิสัยใจคอ

กรุณา - สงสาร

ชื่อเชื้อปรีชา - ได้ชื่อว่าเป็นเชื้อสายนักปราชญ์

ถอดความ

ผู้ใดมีสัตย์มีศีลสมบูรณ์ดี
ไม่โกรธเกลียดคิดย่ำยีเบียดเบียนใคร ๆ
มีน้ำใจกรุณาอยู่เป็นนิจ
ผู้นั้นนับว่าเป็นบัณฑิตผู้มีปัญญา

๒๑๓

◎ คนใดละพ่อทั้ง มารดา
อันทุพพลชรา- ภาพแล้ว
ขับไล่ไป่มีปรา- นีเนตร
คนดั่งนี้ฤๅแคล้ว คลาดพ้นภยันต์ ฯ

คำแปลศัพท์

ละ - ทอดทิ้ง

ทุพพล - มีกำลังน้อย, อ่อนแอ

ชราภาพ - ความแก่ด้วยอายุ, ความชำรุดทรุดโทรม

ปรานีเนตร - ความเอ็นดูสงสารอยู่ในสายตา

แคล้วคลาด - รอดไป, พ้นไป

ภยันต์ - อันตราย (อ่านว่า ไพ - ยัน)

ถอดความ

ผู้ใดทิ้งพ่อทิ้งแม่
เมื่อยามที่ท่านเฒ่าแก่ชราทุพพลภาพ
หรือใจบาปขับไล่ไม่ปรานี
ผู้นั้นมีหรือจะรอดพ้นภัยในนรก

๒๑๔

◎ คนใดเอมโอชด้วย เจรจา
เห็นแก่เฒ่าพฤฒา ถ่อมไหว้
สรรเสริญทั่วโลกา มนุษย์ นี้นา
ปรโลกพู้นจักได้ สู่ฟ้าเมืองแมน
(ในปรโลกจักได้ สู่ฟ้าเมืองสวรรค์) ฯ

คำแปลศัพท์

เอมโอช - อ่อนหวาน, อ่อนน้อม

เจรจา - การพูด **เห็น** - พบ, ปะ

แก่ - คนแก่, คนมีอายุมาก **เฒ่า** - ผู้เฒ่าชรา

พฤฒา - ผู้เจริญด้วยอายุ, ผู้เจริญด้วยคุณความดี, ผู้มีชาติตระกูลสูง

ถ่อมไหว้ - นบนอบ, กราบไหว้

โลกามนุษย์ - โลกมนุษย์, ชาตินี้

ปรโลก - โลกหน้า, ชาติหน้า

พู้น - นู้น, โน้น

สู่ฟ้าเมืองแมน - สู่เมืองฟ้าเมืองสวรรค์

ถอดความ

คนที่มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน
เห็นผู้เฒ่าผู้แก่เกิดมานานก็ถ่อมตัวลงนับถือ
สังคมมนุษย์นี้ย่อมจะเลื่องลือสรรเสริญ
แม้ล่วงลับไปแล้วก็ยังจะเพลิดเพลินในเมืองสวรรค์

๒๑๕

◎ คนใดด่าโคตรเค้า ตระกูล
ถือว่าตนทรัพย์มูน มั่งขั้ง
ดูหมิ่นหมู่ประยูร พงศ์เผ่า
เป็นที่ติเตียนทั้ง ทั่วท้องโลกา ฯ

คำแปลศัพท์

โคตร - วงศ์ตระกูล, เผ่าพันธุ์

เค้า - ต้น, เหง้า

มูน - พอกพูน

มั่งขั้ง (-คั่ง) - มีทรัพย์มากมาย, มีทรัพย์ล้นเหลือ

หมู่ประยูร - หมู่ญาติ, หมู่เชื้อสาย

พงศ์เผ่า - ญาติพี่น้องในวงศ์ตระกูล

ถอดความ

ผู้ใดก่นด่าติเตียนตระกูลของตนเอง
ถือว่าตัวเก่งมีทรัพย์สมบัติมหาศาล
ดูหมิ่นญาติวงศ์วานว่าต่ำทราม
ผู้นั้นย่อมจะถูกประณามไปทั่วทุกสังคม

๒๑๖

◎ ชายใดเร่คบค้า นารี
เสพสุรายินดี บ่อนเหล้น
นกไก่สกาตี มือต่อ พนันนา
คนดั่งนี้ฤๅเว้น จากเบื้องฉิบหาย ฯ

คำแปลศัพท์

เร่คบค้า - ไปมาหาสู่, ติดพัน

นารี - ผู้หญิง

เสพสุรา - ดื่มเหล้า, ติดเหล้า

ยินดี - ชื่นชอบ, หลงใหล

บ่อนเหล้น (-เล่น) - สถานที่ชุมนุมเพื่อเล่นการพนัน

นกไก่ - เล่นการพนันเกี่ยวกับตีนกตีไก่

สกา - เครื่องเล่นการพนันอย่างหนึ่งใช้ลูกบาศก์ทอด แล้วเดินตัวสกาตามแต้มลูกบาศก์

ฤๅเว้น - ย่อมไม่พ้น

เบื้อง - ทาง

ถอดความ

ชายใดเป็นนักเลงคบค้าหญิงสำส่อน
ร่ำสุราพากันเข้าบ่อนเล่นโปถั่ว
ตีไก่ตีนกมั่วสกาสารพัดการพนันขันต่อ
ชายนั้นมีเครื่องส่อว่าจะไม่พ้นความฉิบหาย

๒๑๗

◎ คนใดถ่อยจากรู้ วิชา
หญิงรูปร้ายกิริยา โฉดด้วย
บรรพชิตบ่รักษา ศีลขาด
สามสิ่งนี้ชื่อม้วย ชีพสิ้นสุดสกล ฯ

คำแปลศัพท์

ถ่อย - ชั่ว , เลว , ทราม, เสื่อม, ไม่มี

วิชา - ความรู้ที่ได้ด้วยการเล่าเรียนหรือฝึกฝน

รูปร้าย - รูปร่างไม่สวย, รูปร่างขี้เหร่

กิริยา - ความประพฤติ, มารยาท

โฉด - ไม่ดี, ไม่งาม

บรรพชิต - นักบวช, พระ

ศีลขาด - เสียศีล, ย่ำยีพระธรรมวินัย

ชื่อม้วยชีพ - ได้ชื่อว่าตายไปแล้ว, ถือว่าตายไปแล้ว

สกล - ทั่วไป, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น

ถอดความ

ชายรูปชั่ว ซ้ำปราศจากวิชา
หญิงรูปทรามทั้งกิริยาวาจาก็โฉดเฉา
นักบวชมัวเมาไม่รักษาศีล
สามจำพวกนี้ชื่อว่าสิ้นสุดชีวิตแล้วในโลกนี้

๒๑๘

◎ คนร้ายมักชอบร้าย ราคี
สอนสั่งสิ่งความดี บได้
ดุจเกลือทอดนที ศูนย์เปล่า
เสพที่ชั่วเชือนไซร้ ทราบแจ้งใจมัน ฯ

คำแปลศัพท์

ร้าย - ชั่ว, เลว

ราคี - มัวหมอง, เศร้าหมอง

ทอดนที - ทิ้งลงในแม่น้ำ

ศูนย์เปล่า - เสียเวลาเปล่า

เสพที่ชั่ว - ชอบของชั่วของผิด

เชือน - เถลไถล

ถอดความ

คนชั่วย่อมจะชอบสิ่งที่ชั่วช้า
จะยกเอาความดีมีค่าขึ้นสั่งสอนไม่เป็นผล
เหมือนเทเกลือลงในสายชลไม่ทำให้น้ำเค็มขึ้นมาได้
คบกับเรื่องชั่ว ๆ ละก็ชอบใจ ซาบซึ้งสิ่งเลว ๆ

๒๑๙

◎ สอนคนหีนชาติช้า	โฉดเฉา
ฝนตกเจิมจอมเขา	หลั่งหลุ้ม
คนดีสั่งสอนเอา	โอวาท
กลกะละออมน้ำอุ้ม	อิ่มได้โดยใจ ฯ

คำแปลศัพท์

หีนชาติ - เลวชาติ, ชาติชั่ว

ช้า - ชั่วช้า, ต่ำช้า

โฉดเฉา - โง่เขลาเบาปัญญา

เจิม - รด, ราด

จอมเขา - ยอดเขา, ยอดดอย

หลั่งหลุ้ม (-ลุ่ม) - ไหลลงไปหมด, ไหลลงสู่ที่ต่ำ

โอวาท - คำสั่งสอน

กล - เหมือน, เปรียบเหมือน

กะละออม - หม้อน้ำ

น้ำอุ้ม - บรรจุน้ำ

อิ่มได้โดยใจ - ทำให้เต็มได้ตามใจปรารถนา

ถอดความ

สั่งสอนคนสันดานชั่วช้าโฉดเขลา
เหมือนฝนตกบนยอดเขาน้ำไม่ขังหลั่งไหลลงที่ราบ
สั่งสอนคนดีเขาก็รับทราบเชื่อถ้อยฟังคำ
เสมือนหม้อน้ำเอาน้ำใส่ก็ขังน้ำไว้ได้ดังเจตนา

๒๒๐

◎ เผ่าพาลพวกไป่รู้	คุณคน
มันย่อมหาเหตุผล	ขุดได้
สมบัติสี่สากล	โกยกอบ ให้แฮ
ฤๅอาจยังมันให้	เกิดแย้มยินดี ฯ

คำแปลศัพท์

เผ่าพาล - เหล่ากอคนชั่ว คนเลว

คุณ - ความดี, ประโยชน์

ขุดไค้ - ขุดคุ้ย, แคะไค้

สมบัติ - ข้าวของ, ทรัพย์สินเงินทอง

สี่สากล - สี่ทวีป, สี่โลก (ตามคติโบราณ)

ถอดความ

คนพาลเป็นพวกที่ไม่รู้จักบุญคุณคน
มันย่อมจะหาเหตุผลมาลบล้างและค่อนว่าได้สารพัด
แม้จะยกสมบัติให้มันหมดทั้งสี่ทวีปมหาศาล
ก็ไม่อาจจะทำให้พวกเผ่าพาลพอใจยินดีได้เลย

๒๒๑

◎ ได้สินทรัพย์เพื่อค้า ขนหงส์
เลี้ยงชีพช้ายืนยง อยู่แล้ว
ภายหลังโลภไป่ตรง ใจต่อ
ถอนทั่วตัวหงส์แคล้ว คลาดสิ้นเสื่อมทอง ฯ

คำแปลศัพท์

เพื่อค้า - เพราะขาย

ช้ายืนยง - อยู่ได้นมนาน

ไม่ตรงใจต่อ - ไม่ซื่อตรง, ใจไม่ซื่อตรงต่อกัน

ถอนทั่วตัวหงส์ - ถอนขนหงส์ออกทั้งตัว

แคล้วคลาด - พลาด, หมดโอกาส

ทอง - ทองคำ

ถอดความ

ได้ทรัพย์สินมาเพราะขายขนหงส์ทองทีละอัน
ใช้เลี้ยงชีวิตมาทุกวันเป็นเวลาช้านาน
ภายหลังเกิดความโลภในสันดานใจไม่ซื่อตรง
ถอนขนหมดทั้งตัวหงส์ เลยอดได้ทองคำ

๒๒๒

◎ แม่น้ำคุ้งคดเคี้ยว ควรจร
เหล็กคดทำเคียวรอน ไร่เข้า
ไม้กระทดกระทำทอน ทุกที่ กงนา
คนคดดั่งคูถเหน้า บ่ต้องการงาน ฯ

คำแปลศัพท์

คุ้ง - ยาว, อ้อม, นาน

ควรจร - ควรเดิน, ควรไป

เคียว - เครื่องมือเกี่ยวข้าวและหญ้าเป็นต้น ทำด้วยเหล็กรูปโค้งมีคม

รอน - เกี่ยว, ตัด

ไร่เข้า - ไร่ข้าว, นาข้าว

ไม้กระทด - ไม้คด

ทอน - ตัดให้สั้น

กง - วง, ส่วนรอบของล้อรถหรือเกวียน

คนคด - คนไม่ซื่อสัตย์สุจริต

คูถเหน้า (-เน่า) - ขี้เน่าเหม็น

บ่ต้อง - ไม่เหมาะ, ไม่ควร, ไม่ต้องการ

ถอดความ

แม่น้ำคดยังควรเป็นที่เรือแพอาศัยไปมา
เหล็กคดทำเป็นเคียวเกี่ยวข้าวในไร่นาก็ย่อมได้
ไม้คดก็ยังพอใช้ตัดต่อประกอบเข้าเป็นกงเกวียน
แต่คนคดเหมือนขี้น่าคลื่นเหียน ใช้ทำประโยชน์อะไรไม่ได้เลย

๒๒๓

◎ ปราชญ์ใดเรืองรู้ยิ่ง	วิทยา
กล่าวมธุรสธรรมา	ห่อนพลั้ง
น้ำจิตอสัตยา	ยลยาก
คือดั่งดวงแก้วตั้ง	แต่งไว้เรือนโจร ฯ

คำแปลศัพท์

วิทยา - ความรู้

กล่าวมธุรสธรรมา - กล่าวสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ใดไพเราะ

ห่อนพลั้ง - ไม่ผิดพลาด

น้ำจิต - จิตใจ

อสัตยา - ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริต

ยลยาก - มองเห็นได้ยาก, รู้ได้ยาก

ถอดความ

ผู้ที่เป็นนักปราชญ์ฉลาดรู้วิทยาการทั้งหมด
อธิบายธรรมถูกทุกบทล้วนไพเราะเพราะพริ้ง
แต่น้ำใจไร้สัตย์จริง ใคร ๆ จะอ่านออกได้ยาก
ก็เหมือนดวงแก้วราคามาก แต่อยู่ในเรือนมหาโจร

๒๒๔

◎ ไป่ถามปราชญ์บ่พร้อง พาที
เปรียบดั่งเภรีตี จึ่งครื้น
คนพาลพวกอวดดี จักกล่าว
ถามบ่ถามมันฟื้น เฟื่องถ้อยเกินถาม ฯ

คำแปลศัพท์

พร้อง - บอก, พูด

พาที - พูดจาปราศรัย

เภรี - กลอง

จึ่ง - จึง

ครื้น - กึกก้อง, สนั่น

ถามบ่ถาม - ใครจะถามหรือไม่ถาม

ฟื้นเฟื่องถ้อย - พูดจาโขมงโฉงเฉง

ถอดความ

นักปราชญ์แท้เมื่อไม่ถูกถาม ท่านก็ไม่อวดรู้
เหมือนกลองดี เมื่อตีดูจึงกระหึ่มครื้มไป
แต่คนพาลพวกจัญไรมักคอยจ้องแต่จะอวดดี
จะถามหรือไม่ถามมันก็ล้วนไม่เข้าที เที่ยวพูดพล่ามนอกเรื่องนอกราว

๒๒๕

◎ ร่วมรักนักปราชญ์เชื้อ	ชาตรี
เราผิดชอบชั่วดี	ท่านแจ้ง
เอาเยี่ยงอย่างอย่ามี	จิตโกรธ
ปรากฏกลท่านแกล้ง	แนะให้ขุมทอง ฯ

คำแปลศัพท์

ร่วมรักนักปราชญ์ - คบหาท่านผู้รู้, ชอบพอท่านผู้รู้

เชื้อชาตรี - ผู้มีศิลปะวิชาอาคม

ท่านแจ้ง - ผู้รู้ท่านบอกกล่าวแนะนำให้

ปรากฏกล - ย่อมเป็นเหมือน

แกล้ง - ตั้งใจทำ, จงใจทำ

ขุมทอง - ขุมทรัพย์, ทรัพย์สมบัติที่ฝังไว้หรือมีอยู่ในดิน

ถอดความ

ร่วมสมาคมคบหากับผู้มีปัญญาเป็นบัณฑิต
เราจะทำถูกหรือทำผิด ท่านก็สั่งสอนแนะนำ
ควรเอาเยี่ยงอย่างจดจำ อย่ามีน้ำจิตคิดโกรธ
นั่นแหละเหมือนท่านมาโปรด ชี้ให้เราพบขุมทอง

๒๒๖

◎ น้ำบ่มีจิตรู้	ไหลจร
ไม้คดเขาทำศร	ซื่อได้
บัณฑิตทราบสุนทร	โอวาท
สอนสั่งอาตมะให้	อ่อนด้วยใจเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ไหลจร - ไหลไป

ซื่อ - ตรง

สุนทรโอวาท - คำสั่งสอนที่ดีงาม

อาตมะ - ตัวเอง

ใจเอง - ใจตัวเอง

ถอดความ

แม่น้ำไม่มีจิตใจ ยังรู้จักไหลไปมา
ไม้คด ๆ ไม่มีค่า ยังเอามาดัดทำเป็นลูกธนู
คนฉลาดมาพินิจดูถึงหลักความจริงดังนี้
ก็อาจสอนตนให้เป็นคนดี ได้ด้วยจิตใจของตัวเอง

๒๒๗

◎ อย่าคบคนหมู่ร้าย ทรชน
คบแต่บัณฑิตคน ปราชญ์แปล้
วันคืนรวดเร็วดล บุญเร่ง ทำนา
เห็นอนิจนั้นแล้ ล่วงพ้นสงสาร ฯ

คำแปลศัพท์

คนหมู่ร้าย - คนไม่ดี

ทรชน - คนชั่วร้าย

แปล้ - เต็มที่, เพียบ

ดล - เป็นไป, หมุนไป, ถึง

บุญเร่งทำ - ให้เร่งทำคุณงามความดี

อนิจ - ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน

สงสาร - การเวียนว่ายตายเกิด

ถอดความ

อย่าคบหมู่ทรชนคนชั่วช้า
จงคบหาบัณฑิตนักปราชญ์
วันคืนล่วงไปเร็วอย่าประมาท เร่งทำบุญกุศล
พิจารณาเห็นอนิจจังจึงจะพ้นจากวัฏสงสาร

๒๒๘

◎ พึงอวยโอวาทไว้ ในตน ก่อนนา
จึงสั่งสอนสาธุชน ทั่วหล้า
แต่แรกเร่งผจญ จิตอาต- มาแฮ
สัตว์อื่นหมื่นแสนอ้า อาจแท้ทรมาน ฯ

คำแปลศัพท์

อวย - ให้

สาธุชน - คนดี

เร่งผจญ - เร่งฝึก, เร่งปราบ

จิตอาตมา - ใจตัวเอง

สัตว์อื่น - ผู้อื่น

ทรมาน - ฝึกฝน, ปราบ

ถอดความ

พึงสอนตัวเองให้ได้ก่อน
จึงค่อยไปสั่งสอนคนอื่นเขา
เอาชนะใจของเราให้ได้
จะเอาชัยกับอีกหมื่นแสนคนก็ไม่ยาก

๒๒๙

◎ ช่างหม้อตีหม้อใช่ ตีฉาน แตกนา
ตีแต่งเอางามงาน ชอบใช้
ดุจศิษย์กับอาจารย์ ตีสั่ง สอนแฮ
ตีใช่ตีจักให้ สู่ห้องอบาย ฯ

คำแปลศัพท์

ช่างหม้อ - คนปั้นหม้อดิน

ฉานแตก - ให้แตกกระจาย

ตีใช่ตี - ถึงตีก็ไม่ได้ดีเพื่อ--

ห้องอบาย - สถานที่ไม่มีความเจริญ มีนรก เป็นต้น, ความเสื่อมเสียหาย

ถอดความ

ช่างหม้อดีหม้อใช่ว่าจะให้แดกเป็นผุยผง
แต่ตีแต่งให้ได้รูปทรงเหมาะที่จะใช้
เหมือนครูบาอาจารย์ลงไม้สั่งสอนศิษย์
ท่านก็มิได้คิดจะตีให้ศิษย์เลว (แต่จะให้ได้ดี)

๒๓๐

◎ คุณแม่หนาหนักเพี้ยง พสุธา
คุณบิดรดุจอา- กาศกว้าง
คุณพี่พ่างศิขรา เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง อาจสู้สาคร ฯ

คำแปลศัพท์

คุณ - ความดี, คุณค่า

เพี้ยง - เพียง, เหมือน, เสมอ

พสุธา - แผ่นดิน

บิดร - พ่อ

พ่าง - เทียบ, เทียม

ศิขรา - ภูเขา

เมรุมาศ - ชื่อภูเขากลางจักรวาล, เขาพระสุเมรุ

สาคร - ทะเล, มหาสมุทร

ถอดความ

พระคุณของแม่ มีประมาณดังว่าพื้นพสุธา
พระคุณของพ่อ มีราคาประดุจเวิ้งนภากาศ
พระคุณของพี่ เหมือนเมรุมาศภูเขาใหญ่
พระคุณของครู เปรียบได้กับห้วงมหาสาคร

๒๓๑

◎ เมื่อร้อนน้ำท่านให้ เย็นใจ
เมื่อเยือกเย็นได้ไฟ อุ่นเนื้อ
เมื่อทุกข์ท่านแก้ไข ชูช่วย
เมื่อยากจนท่านเกื้อ ก่อให้ทุนทำ ฯ

คำแปลศัพท์

น้ำท่านให้ - ท่านให้น้ำ

เย็นใจ - ช่วยให้เย็นใจ

เยือกเย็น - หนาวเย็น

อุ่นเนื้อ - อบอุ่นร่างกาย

เกื้อก่อ - อุดหนุน

ทุนทำ - ทุนสำหรับทำมาหากิน

ถอดความ

(พ่อแม่ พี่ และครู ท่านมีคุณดังกล่าวมาก็เพราะ)
ยามร้อน ท่านให้น้ำที่เย็นฉ่ำชื่นใจ
ยามหนาว ท่านก็ให้ไฟพอผิงให้อุ่นกาย
ยามทุกข์ ท่านไม่ดูดาย ช่วยแก้ไขช่วยอุปถัมภ์
ยามจน ท่านก็ไม่ใจดำ ให้ทุนรอนไปทำมาหากิน

๒๓๒

◎ เย็นงาพฤกษ์มิ่งไม้	สุขสบาย
เย็นญาติทุกข์สำราย	กว่าไม้
เย็นครูยิ่งพันฉาย	กษัตริย์ยิ่ง ครูนา
เย็นร่มพระเจ้าให้	ร่มฟ้าดินบน ฯ

คำแปลศัพท์

เย็น - หายร้อน, ไม่ร้อน, ความสบายใจเพราะได้ร่มเงาเป็นต้น

เงาพฤกษ์ - ร่มไม้

ทุกข์สำราย - ทุกข์ผ่อนคลาย, ทุกข์หายไป

พันฉาย - ร่มเงาตั้งพันอย่าง, "ผู้มีเงาพันหนึ่ง" ต้นไม้ (?)

พระเจ้า - พระพุทธเจ้า

ร่มฟ้าดินบน - ร่มเย็นไปทั้งโลก

ถอดความ

ร่มเงาไม้ เย็นสบายเพราะได้อากาศ
ร่มเงาญาติ เย็นกว่าร่มไม้มหาศาล
ร่มเงาครูบาอาจารย์เย็นกว่าญาติ ร่มเงากษัตริย์เย็นกว่าครู
ร่มเงาธรรมพระสัพพัญญู เย็นตลอดทั้งฟ้าดิน

๒๓๓

◎ ทองกวาวหงอนไก่เส้ง สดสี
งามแต่กลิ่นฤๅมี หนึ่งน้อย
นักเรียนบอกบาลี ลบหลู่ ธรรมนา
งามผาดผลเท่าก้อย กอบนั้นฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

ทองกวาว - ดอกต้นทองกวาว (ดอกสีแดง) หรือดอกต้นทองธรรมชาติ

หงอนไก่ - ดอกต้นหงอนไก่

เส้ง - ดอกต้นเส้ง (พืชล้มลุกชนิดหนึ่งเปลือกใช้ทำปอ)

สดสี - มีสีสวยสดงดงาม

ฤๅมีหนึ่งน้อย - ไม่มีแม้แต่นิดเดียว

บอกบาลี - สั่งสอนธรรมวินัย (บางฉบับเป็น **นอก**บาลี แปลว่า นอกธรรมนอกวินัย)

ลบหลู่ธรรม - ไม่เคารพธรรมวินัย, ละเมิดศีลธรรม

งามผาด - ดูเผิน ๆ ก็เห็นว่างามดี, งามแต่เพียงภายนอก

เท่าก้อยกอบ - มีขนาดเท่ากับใช้นิ้วก้อยหยิบหรือถือขึ้น

ถอดความ

ทองกวาว หงอนไก่ เส้ง ดอกก็ดูงามสดสวย
แต่จะมีกลิ่นหอมระรวยสักนิดหนึ่งก็หาไม่
นักเรียนบอกธรรมบอกวินัยลบหลู่ธรรมะ
จะงามสง่าสักชั่วขณะเพียงเท่านิ้วก้อยนั้นหรือจะมี

๒๓๔

◎ หอมกลิ่นดอกไม้ที่ นับถือ
หอมแต่ตามลมฤๅ กลับย้อน
หอมแห่งกลิ่นกล่าวคือ ศีลสัตย์ นี้นา
หอมสุดหอมสะท้อน ทั่วใกล้ไกลถึง ฯ

คำแปลศัพท์

ที่นับถือ	- เป็นที่ยอมรับ, เป็นที่ชื่นชม, เป็นที่ชื่นชอบ
ฤๅกลับย้อน	- ไม่ย้อนทวนกลับ
ศีล	- ความประพฤติดีประพฤติชอบทางกายวาจา
สัตย์	- ความซื่อสัตย์สุจริต
สะท้อนทั่ว	- แผ่กระจายไปทั่ว ทั้งทวนลมและตามลมทุกทิศทาง

ถอดความ

กลิ่นหอมแห่งดอกไม้ที่ถือว่าหอมที่สุดชวนชม
จะหอมก็หอมแต่ตามลม จะหอมหวนทวนลมนั้นไม่ได้
กลิ่นแห่งศีลและสัตย์นั้นไซร้เป็นสุดยอด
ทั้งตามลมและทวนลมหอมตลอด ทั้งใกล้ไกลก็หอมไปถึง

๒๓๕

◎ ทำบุญบุญแต่งให้ เห็นผล
คือดั่งเงาตามตน ติดแท้
ผู้ทำสิ่งอกุศล กรรมติด ตามนา
ดุจจักรเกวียนเวียนแล้ ไล่ต้อนตีนโค ฯ

คำแปลศัพท์

บุญ - ความดี, คุณความดี, สิ่งดีมีประโยชน์

เห็นผล - พบแต่ความเจริญงอกงาม, พบแต่สิ่งที่ดีงาม

อกุศล - ความชั่ว, ความเลว, ความไม่ดีไม่งามทั้งหลาย

กรรม - ผลของการกระทำ

จักรเกวียน - ล้อของเกวียน

เวียน - หมุน

ถอดความ

ทำบุญ บุญก็จะติดตามมาตกแต่งให้เห็นผล
เหมือนกับเงาตามตนเบาสบาย
ทำอกุศลสิ่งร้าย บาปกรรมก็จะตามติดตน
เหมือนล้อเกวียนเวียนวนตามรอยตีนโค

๒๓๖

◎ ใจบุญบุญนักรู้	เร็วทำ
ใจบาปทำบาปกรรม	ง่ายแท้
ใจบุญก่อบาปลำ-	บากยาก จิตนา
ใจบาปทำบุญแล้	ยิ่งนั้นแสนทวี ฯ

คำแปลศัพท์

ใจบุญ - คนที่มีจิตใจใฝ่ทางดี

บุญนักรู้เร็วทำ - ทำความดีได้ง่ายและรวดเร็ว

ใจบาป - คนมีจิตใจใฝ่ทางชั่วเลวทราม

บาปกรรม - ความชั่ว, ความไม่ดี

ก่อบาป - ทำความชั่ว

ยิ่งนั้นแสนทวี - ยากยิ่งกว่านั้นแสนเท่า

ถอดความ

ใจบุญ ทำบุญได้ง่าย
ใจบาป ก็ทำบาปได้ง่าย
ใจบาป ทำบุญได้ยากกว่านั้น
ใจบุญ ทำบาปได้ยาก

๒๓๗

◎ ใจเบาใจห้ามยาก ใจฉันท์
ใจเกิดเวราฉกรรจ์ กาจแท้
ใจใดคิดผ่อนผัน ชอบใส่ ตัวนา
ใจดั่งนี้ยิ่งแล้ เลิศให้สุขเกษม ฯ

คำแปลศัพท์

ใจเบา - ไม่ยั้งคิด, เชื่อง่าย, ใจกลับกลอก

ใจห้ามยาก - ใจดื้อรั้น, ดื้อดึง

ใจฉันท์ - ใจชอบในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ใจเกิดเวรา - ใจที่เต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาท

ฉกรรจ์กาจแท้ - เหี้ยมหาญ, ดุร้าย

คิดผ่อนผัน - คิดแสวงหา, ขวนขวาย

ชอบ - ความดี, คุณความดี, สิ่งมีประโยชน์, บุญ

ถอดความ

ธรรมชาติของจิตมักหลุกหลิกรวดเร็ว ห้ามยาก มักหมกมุ่นกับอารมณ์ที่ชอบที่รัก
ยามโกรธก็มักจะร้ายกาจอาฆาตจองเวร
ถ้าฝึกใจให้อ่อนเอนฝักใฝ่ในทางคุณธรรมความดี
ใจเช่นนี้จะประเสริฐก่อให้เกิดสุขเกษม

๒๓๘

◎ ศาสตร์ใดจะล้ำเท่า ธรรมาน
ทรัพย์สิ่งใดไกรทาน ที่ให้
รักใดจักปูนปาน รักสัจ ศีลนา
สุขสิ่งใดจักได้ สุขเพี้ยงนฤพาน ฯ

คำแปลศัพท์

ศาสตร์ - ระบบวิชาความรู้

ล้ำ - ยิ่ง,ประเสริฐ

ธรรมาน - ธรรมะ, มีธรรมะ

ไกร - ยิ่ง, ใหญ่, เกิน

ทาน - การให้, สิ่งที่ให้

รักสัจศีล - รักความซื่อสัตย์สุจริต, รักความดีงาม ความถูกต้อง ชอบธรรม

ปูนปาน - เทียบเท่า, เทียบเทียม

เพี้ยง - เพียง, เท่า, เสมอ, เหมือน

นฤพาน (นิพพาน) - ความดับกิเลสและกองทุกข์

ถอดความ

วิชาอันใดหรือจะมาเลิศล้ำเท่ากับธรรมะ
ทรัพย์อันใดหรือจะมาชนะทานคือการให้
ความรักอันใดหรือจะมาสู้รักศีลรักสัตย์
สุขอันใดหรือจะดีศรีสวัสดิ์เท่ากับสุขคือพระนิพพาน

๒๓๙

◎ พันเย็นพันเดือดร้อน โรคา
พ้นจากทุกขเวทนา โศกเศร้า
พ้นตายแก่เกิดมา ในโลก
สุขดั่งนี้พระเจ้า ว่าเนื้อนฤพาน ฯ

คำแปลศัพท์

พ้น - ไม่มี, หลุด

เย็น - ความหนาว

ทุกขเวทนา - ความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ, ความรู้สึกเจ็บปวดทรมาน

พระเจ้า - พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อนฤพาน - ตัวพระนิพพาน, ความหมายแท้ ๆ ของนิพพาน

ถอดความ

พ้นจากเย็น พ้นจากร้อน พ้นจากโรคภัยพาธา
พ้นจากทุกขเวทนา พ้นจากโศกเศร้าทั้งหลาย
พ้นจากเกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายอยู่ในโลกีย์
ลักษณะที่มีแต่สุขดั่งนี้แหละพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า พระนิพพาน

๒๔๐

◎ มูลบาปคือโลภล้น แสวงหา
สรรพรสเป็นมูลพา พยาธิไซร้
มูลทุกข์เกิดเพราะรา- คะเกลศ
มูลนิพพานนั้นได้ เพราะด้วยสัจจา ฯ

คำแปลศัพท์

มูล - รากเหง้า, ต้นเหตุ, สาเหตุ

บาป - ความชั่ว, ความเศร้าหมอง

โลภ - ความอยากได้ไม่รู้จักพอ

สรรพรส - ของกินรสชาติมีประการต่าง ๆ

พยาธิ (-ยาด) - ความเจ็บไข้, ตัวพยาธิชนิดต่าง ๆ

ทุกข์ - ความเดือดร้อน, ความยากลำบาก

ราคะ - ความเร่าร้อนกำหนัด

เกลศ - กิเลส, สิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมอง

นิพพาน - ความดับกิเลสและกองทุกข์

สัจจา - ความตั้งใจมุ่งมั่น, ความจริงใจ, ความซื่อสัตย์

ถอดความ

ความโลภเอาไม่เลือก เป็นรากเหง้าของความชั่วช้าสามานย์
รสอร่อยแห่งอาหาร เป็นรากเหง้าของความป่วยไข้
ราคะกิเลสนั้นไซร้ เป็นรากเหง้าแห่งทุกข์ในชีวิต
ศีลสัจสุจริต เป็นรากเหง้าแห่งพระนิพพาน

๒๔๑

◎ น่านน้ำฤๅห่อนกล้ำ กลืนชล เองแฮ
พฤกษชาติห่อนหวงผล เสพส้อง
จอมเมฆไป่หวงฝน ภักษ์เสพ เสียนา
ปราชญ์ห่อนหวงทรัพย์ป้อง เปิดให้เป็นทาน ฯ

คำแปลศัพท์

น่านน้ำ - พื้นที่ทางน้ำ, ห้วงน้ำ, ทะเล

กล้ำกลืน - กิน, ดื่มกิน

ชล - น้ำ

พฤกษชาติ - ต้นไม้

เสพส้อง - กิน, รุมกิน

จอมเมฆ - เมฆใหญ่, เมฆมาก, หมู่เมฆ

ภักษ์เสพ - กินเป็นอาหาร

ถอดความ

แม่น้ำ ย่อมไม่หวงน้ำเอาไว้กินเอง
ต้นไม้ ย่อมไม่หวงผลเอาไว้กินเอง
เมฆ ย่อมไม่หวงฝนเอาไว้กินเอง
บัณฑิต ย่อมไม่หวงทรัพย์เอาไว้กินเอง หากแต่เอาออกทำทาน

๒๔๒

◎ อุบลอุบัติเบื้อง เปือกตม
แก้วเกิดแต่ผานิยม ชอบใช้
ช้างเผือกเกิดในพนม ไพรพฤกษ์
ปราชญ์ประยูรยากไร้ ทั่วหน้านับถือ ฯ

คำแปลศัพท์

อุบล - ดอกบัว

อุบัติ - เกิดขึ้น

เบื้อง - ภายใต้

เปือกตม - โคลน, เลนตมที่ละเอียด

ผา - หิน

พนม - ภูเขา

ไพรพฤกษ์ - ป่าไม้

ประยูรยากไร้ - ตระกูลยากจน, วงศ์ตระกูลขัดสน

ทั่วหน้า - คนทั่วไป

ถอดความ

ดอกบัวเกิดในโคลนตม
ดวงแก้วเกิดในหินผา
ช้างเผือกเกิดในพงไพร
(ของมีค่าเหล่านี้เกิดจากสิ่งที่ต่ำต้อย แต่คนก็นิยมชมชอบ)
เช่นเดียวกับบัณฑิต แม้จะเกิดในตระกูลต้อยต่ำ คนทั่วไปก็ย่อมเคารพนับถือ

๒๔๓

◎ รู้ดีดุรงคด้วย รณแรง รวดแฮ
รู้ว่าโคงานแขง เมื่อใช้
โดนมเกษียรแสดง ดีเมื่อ รูดนา
รู้ว่าปราชญ์เปรื่องไซร้ เมื่อถ้อยคำแถลง ฯ

คำแปลศัพท์

ดุรงค - ม้า (อ่านว่า ดุ-รง-คะ)

รณ - การรบ, สนามรบ

แรง - แข็งแรง, มีกำลัง

รวด - เร็ว, ไว

โคงาน - โคเลี้ยงไว้ใช้งาน เช่น เทียมเกวียน, ไถนา เป็นต้น

แขง - แข็ง, แข็งแรง, มีกำลังมาก

เกษียร - น้ำนม

เมื่อรูด - เมื่อรีดน้ำนม

เปรื่อง - เชี่ยวชาญ, แตกฉาน

เมื่อถ้อยคำแถลง - เมื่อพูดหรืออธิบายความ

ถอดความ

จะรู้ว่าม้าดี ก็เมื่อขับขี่รบรวดเร็วเรี่ยวแรง
จะรู้ว่าโคมีกำลังเข้มแข็ง ก็ต่อเมื่อใช้งานหนัก
จะรู้ว่าแม่โคสมบูรณ์ประจักษ์ ก็เมื่อรีดน้ำนม
จะรู้ว่าเป็นปราชญ์แหลมคม ก็ต่อเมื่อได้ฟังถ้อยคำเจรจา

๒๔๔

◎ นกแสกสกุณโทษเค้า กู่กา
ทิ้งทูดอูฐอีกลา ล่อร้อง
เสียงประทุษฐภาษา หีนโหด
ฟังบ่เพราะหูพร้อง ดุจถ้อยทรชน ฯ

คำแปลศัพท์

นกแสก - นกชนิดหนึ่ง หากินกลางคืน

สกุณโทษ - นกชั่วร้าย, นกอัปมงคล

เค้า - นกเค้าแมว, นกฮูก (เค้ากู่= นกเค้าแมวชนิดหนึ่ง?)

ทิ้งทูด - นกชนิดหนึ่งในจำพวกนกทืดทือ

ลา - สัตว์ชนิดหนึ่งมีลักษณะคลายม้า แต่มีหูยาวปลายหางเป็นพู่

ล่อ - สัตว์ผสม แม่เป็นลา พ่อเป็นม้า

ประทุษฐ - ชั่ว, ร้าย, น่ารำคาญ, ไม่ไพเราะ, ไม่น่าฟัง, น่ากลัว

หีน - เลว, ทราม, ต่ำช้า

โหด - ชั่ว, ร้าย

พร้อง - ร้อง, ร้องอย่างไพเราะ

ถอดความ

นกแสก นกเค้าแมว กา เป็นพวกนกร้าย
นกทิ้งทูด อูฐ ลา และล่อ เมื่อส่งเสียงร้อง
เสียงนั้นเป็นเสียงมีโทษ โหด เลวทราม
ฟังไม่ไพเราะหู เปรียบดูก็เหมือนถ้อยคำของพวกทรชน

๒๔๕

◎ แขกเต้าดุเหว่าแก้ว	โกญจา
หงส์วิหคมยุรา	ร่ำร้อง
เฉกนรชาติวาจา	เอมโอช
ฟังเสนาะเพราะพร้อง	มฤธุถ้อยวาที ฯ

คำแปลศัพท์

แขกเต้า	- นกแก้วชนิดหนึ่ง บางทีเรียก แก้วแขก		
ดุเหว่า	- นกดุเหว่าหรือกาเหว่า		
แก้ว	- นกแก้วชนิดอื่น ๆ เว้นนกแขกเต้า		
โกญจา	- นกกระเรียน		
หงส์	- นกในนิยาย ถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง มีเสียงไพเราะ		
วิหค	- นกทั่วไป (ในที่นี้หมายเอานกที่มีเสียงดี)		
มยุรา	- นกยูง	**เฉก**	- เหมือน
นรชาติ	- มนุษย์, บุคคล, คน		
วาจาเอมโอช	- พูดจาไพเราะ	**พร้อง**	- ร้อง, พูด
มฤธุ	- นุ่มนวล, ไพเราะ, อ่อนหวาน		
วาที	- การพูดจา, การกล่าว		

ถอดความ

นกแขกเต้า นกดุเหว่า นกแก้ว นกกระเรียน
หงส์ นกยูง เหล่านี้เมื่อยามขันร้องเสียงไพเราะทุกที
เหมือนถ้อยคำของคนดีที่ดูดดื่มหัวใจ
ฟังเสนาะเสียนี่กระไร เพราะเป็นคำพูดดีมีความอ่อนหวาน

๒๔๖

◎ สกุณกากระเหว่าไซร้ เหมือนกัน
ไข่ต่อไข่สำคัญ เท่าแท้
ออกลูกจึ่งแปรผัน ตามเพศ
กากระเหว่านั้นแล้ ทั่วผู้เล็งเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

สกุณ - นก

กา - นกกา หรืออีกา

กระเหว่า - นกดุเหว่าหรือกาเหว่า

ไข่ต่อไข่ - เอาไข่มาเทียบกัน

ตามเพศ - ตามชนิด, ตามประเภท, ตามเผ่าพันธุ์

ถอดความ

กากับดุเหว่า มีเค้าที่คล้ายกัน
คือไข่ของมันเหมือนกันแท้ๆ
ต่อฟักเป็นตัวจึงแปรแปลกไปตามสัญชาติ
จะเป็นกาหรือดุเหว่าก็สามารถจะเห็นกันได้ทุกคน

๒๔๗

◎ นกแร้งแรงร่อนได้ พอเพียง ปีกนา
บินบ่สูงแข่งเคียง ครุฑได้
แม่น้ำนทีเรียง รายทั่ว ทวีปแฮ
ลึกเท่าลึกนั้นไซร้ สุดสู้สาคร ฯ

คำแปลศัพท์

นกแร้ง - นกชนิดหนึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในจำพวกเหยี่ยว-แร้ง ปีกกว้าง หางสั้น หัวเล็ก ลำคอไม่มีขน กินซากสัตว์

ครุฑ - พญานกที่เป็นพาหนะของพระนารายณ์ ถือว่าบินได้สูงที่สุด เร็วที่สุด

นที - แม่น้ำ, สายน้ำ

ทวีป - แผ่นดิน

สาคร - ทะเล

ถอดความ

นกแร้งมีแรงบินไปได้เท่ากำลังปีกของมัน
จะบินให้สูงเทียมทันพญาครุฑนั้นไม่ได้
แม่น้ำทุก ๆ สายที่รินไหลอยู่ในโลกนี้
แม้จะลึกเท่าไร ๆ ก็ดี ก็ไม่เท่าท้องทะเล

๒๔๘

◎ ควรแสวงสี่สิ่งแท้ มณีรัตน์
พึงจักจำเริญสวัสดิ์ แว่นแก้ว
ความรู้มิตรเมียสัจ เข้าเปลือก มีนา
อย่าเสียใจได้แล้ว เท่านี้ฤๅแคลน ฯ

คำแปลศัพท์

มณีรัตน์ - แก้วมณี

จำเริญ - เจริญ, รุ่งเรือง, ก้าวหน้า

สวัสดิ์ - โชคดี, อยู่ดีมีสุข

แว่นแก้ว - ผุดผ่องดังแก้ว

มิตร - เพื่อน

สัจ - ที่ซื่อสัตย์สุจริต

เข้าเปลือก - ข้าวเปลือก

ฤๅแคลน - ไม่ขาดแคลนขัดสน

ถอดความ

สิ่งที่เป็นดังแก้วมณี ๔ ประการควรแสวงหา
จะพาให้ชีวิตประสบสุขสวัสดี
คือวิชาความรู้ ๑ เพื่อน ๑ เมีย ๑ ข้าวเปลือก (=ทรัพย์สิน) ๑
หาได้ดังนี้แล้ว จะไม่ต้องเสียใจ และไม่มีใครดูหมิ่น
(และไม่มีอันใดที่ขาดแคลน)

๒๔๙

◎ วิชาควรรักรู้	ฤๅขาด
อย่าหมิ่นศิลปศาสตร์	ว่าน้อย
รู้จริงสิ่งเดียวอาจ	มีมั่ง
เลี้ยงชีพช้าอยู่ร้อย	ชั่วลื้อหลานเหลน ฯ

คำแปลศัพท์

วิชา - ความรู้

ควรรักรู้ - ควรใส่ใจเรียนรู้

ฤๅขาด - อย่าให้ขาด, อย่าได้ขาด

ศิลปศาสตร์ - วิชาการต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่วิชาทางเทคนิคหรือทางอาชีพ, ตำราว่าด้วยวิชาความรู้เกี่ยวกับฝีมือ

มีมั่ง - มั่งมี, ร่ำรวย

ลื้อ (ลื่อ) - ลูกของเหลน

ถอดความ

ควรมีใจรักแสวงหาความรู้อยู่เป็นอาจิณ
รู้แล้วอย่าดูหมิ่นว่าเรื่องที่รู้นั้นเล็กน้อยด้อยค่า
ถ้าเชี่ยวชาญในวิชาจริง ๆ แม้สิ่งเดียวก็อาจจะมั่งมีได้
ใช้เลี้ยงชีวิตอยู่ไปถึงร้อยชั่วคน จนชั่วลูกชั่วหลาน

๒๕๐

◎ พายเถิดพ่ออย่ารั้ง รอพาย
จวนตระวันจักสาย ส่องฟ้า
ของสดสิ่งควรขาย จักขาด ค่าแฮ
ตรหลาดเลิกแล้วอ้า บ่นอื้นเอาใคร ฯ

คำแปลศัพท์

พ่อ - เป็นคำที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้ชายที่มีอายุน้อยกว่าด้วยความสนิทสนม

ตระวัน - ตะวัน, ดวงอาทิตย์

ตรหลาด - ตลาด (อ่านว่า ตระ-หลาด)

บ่น - บ่นว่า, ต่อว่า

อื้น - พูด, บอก, กล่าว,

ถอดความ

พ่อเอย รีบพายเข้าเถิด อย่ามัวรั้งรอพาย
นี่ก็จวนเวลาจะสาย ตะวันขึ้นมาส่องฟ้า
ของสด ๆ ที่ควรจะขายค้า เดี๋ยวจะได้ราคาไม่ดี
ตลาดเลิกเสียแล้วทีนี้จะไปร้องอุทธรณ์เอากับใคร

๒๕๑

◎ เรียนศิลป์แสวงทรัพย์ด้อม เดินไศล
สามสิ่งอย่าเร็วไว ชอบช้า
เสพกามหนึ่งคือใจ มักโกรธ
สองประการนี้ถ้า ผ่อนน้อยเป็นคุณ ฯ

คำแปลศัพท์

เรียนศิลป์ - เรียนรู้การฝีมือ, เรียนรู้งานฝีมือการช่าง, เรียนวิชา

แสวงทรัพย์ - เสาะหาทรัพย์สินเงินทอง, การสร้างตัวสร้างฐานะ

ด้อมเดิน - อาการเดินที่มีลักษณะก้ม ๆ เงย ๆ

ไศล - ภูเขา

ชอบช้า - ควรเป็นไปอย่างช้า ๆ

เสพกาม - ร่วมเพศ, ร่วมประเวณี

ใจมักโกรธ - ความโมโหฉุนเฉียว

ผ่อนน้อย - มีให้น้อยลง

ถอดความ

เรียนวิชา ๑ หาทรัพย์สิน ๑ ปีนภูเขา ๑
สามประการนี้อย่าเร่งเร้า ค่อย ๆ ทำไปช้า ๆ
เสพกามรส ๑ อดใจโกรธ ๑
สองประการนี้ถ้ามีน้อย ๆ จะเป็นคุณ

๒๕๒

◎ มักได้ให้คิดได้	สองสถาน
ได้ชั่วนี้ได้กาล	ชั่วหน้า
ให้ได้สะดวกดาล	โดยชอบ
ได้ดั่งนี้เอกอ้า	อิ่มน้ำใจตน ฯ

คำแปลศัพท์

มักได้ - เห็นแก่ได้, ถ้าอยากจะได้

ชั่วนี้ - ปัจจุบัน

ชั่วหน้า - อนาคต

ดาล - เกิดขึ้น, เป็นขึ้น, มีขึ้น

โดยชอบ - โดยความถูกต้อง ชอบธรรม

เอก - ล้ำเลิศ

อิ่มน้ำใจ - ทำให้อิ่มอกอิ่มใจ, ทำให้สบายใจอิ่มเอมใจ

ถอดความ

อยากได้อันใด ให้คิดไว้ ๒ สถาน
คือได้ประโยชน์ในปัจจุบันกาล ๑ ได้ประโยชน์ในอนาคตกาล ๑
แล้วเร่งประกอบกิจให้ได้มาโดยสะดวกและชอบธรรม
ได้ดั่งนี้จึงนับว่าเลิศล้ำ ทั้งตนเองก็อิ่มใจ

๒๕๓

◎ ทรัพย์มีสี่ส่วนไซร้ ปูนปัน
ภาคหนึ่งพึงเกียดกัน เก็บไว้
สองส่วนเบ็ดเสร็จสรรพ์ การกิจ ใช้นา
ยังอีกส่วนควรให้ จ่ายเลี้ยงตัวตน ฯ

คำแปลศัพท์

ทรัพย์มี - มีทรัพย์สิน เงินทอง

ปูนปัน - แบ่งปัน , แจกปัน

ภาคหนึ่ง - ส่วนหนึ่ง

เกียดกัน - แยกออก, แบ่งออก

เบ็ดเสร็จ - รวมเข้าด้วยกัน

สรรพ์ - ทั้งหลายทั้งปวง

การกิจใช้ - เป็นค่าใช้จ่ายในการงาน, เป็นค่าใช้จ่ายในเชิงธุรกิจ

ถอดความ

อันว่าทรัพย์ที่มีหรือที่หามาได้นั้นควรแบ่งเป็น ๔ ส่วน
หนึ่งส่วน กันไว้เป็นเงินเก็บ ใช้ในยามจำเป็น
สองส่วน ใช้ในการประกอบกิจการงาน (เช่นลงทุนเป็นต้น)
อีกหนึ่งส่วน เป็นค่าใช้จ่ายในการกินอยู่

๒๕๔

◎ เยาวรูปเหน้าหนุ่มเนื้อ ในวงศ์ ตระกูลแฮ
แม้นราศวิทยาทรง เสื่อมเศร้า
ทองกวาวดอกดาษดง แดงป่า
เสียกลิ่นรินรสเร้า ดั่งนี้ใครชม ฯ

คำแปลศัพท์

เยาวรูป	- อ่อนวัย
เหน้าหนุ่ม	- รุ่น, หนุ่ม, สาว
ราศ	- ปราศจาก, ไม่มี (ตัดมาจาก นิราศ)
วิทยา	- ความรู้
ทรง	- มี, จำ, มีไว้
ทองกวาว	- ต้นทองกวาว
ดาษ	- เกลื่อนกลาด, มากมาย
แดงป่า	- แดงไปหมดทั้งป่า
เสียกลิ่น	- ไม่มีกลิ่น
รินรสเร้า	- หอมหวน

ถอดความ

แม้จะเป็นหนุ่มสาวรูปสวยงามเกิดในตระกูลผู้ดี
แต่ถ้าวิชาความรู้ไม่มี ก็เสื่อมเสียไร้ค่า
เหมือนทองกวาวในราวป่าดอกแดงสะพรั่งสวยสด
แต่ไร้สิ้นทั้งกลิ่นและรส จะมีใครเล่านิยมชม

๒๕๕

◎ *มักคร้านฤๅรอบรู้ วิทยา
ศิลปศาสตร์เสื่อมสินหา ไป่ได้
ไร้ทรัพย์อับผู้มา เป็นเพื่อน
เว้นจากมิตรนั้นไซร้ สุขร้างแรมโรย ฯ

คำแปลศัพท์

มักคร้าน - เกียจคร้าน, เฉื่อยชา

วิทยา - ความรู้

ศิลปศาสตร์เสื่อม - ไม่มีวิชาความรู้

สิน - ทรัพย์สินเงินทอง

อับ - ไม่มี, จน

มิตร - เพื่อน

สุขร้าง - ความสุขสบายหมดไป

แรมโรย - ห่างโหย (โหย=อ่อนกำลัง, อ่อนใจ ครวญถึง, ร่ำร้อง)

ถอดความ

เกียจคร้าน ก็หาวิชาความรู้ไม่ได้
ไร้วิชา ก็หาทรัพย์ไม่ได้
ไร้ทรัพย์ ก็หาเพื่อนไม่ได้
ไร้เพื่อน ก็หาความสุขไม่ได้

---

*คล้ายบทที่ ๔๓๔

๒๕๖

◎ คุ้นเคยคนคบค้า มานาน
คดแต่เข้าแกงจาน ส่งให้
มีรสรสใดปาน เพราะรัก นั้นนา
ขมขื่นกลืนคล่องได้ ยิ่งชิ้นปลาดี ฯ

คำแปลศัพท์

คบค้า - ไปมาหาสู่เข้าเป็นพวกเดียวกัน

คด - ตัก

เข้า - ข้าว

ขมขื่น - ไม่อร่อย

กลืนคล่องได้ - กลืนกินได้อร่อย

ยิ่งชิ้นปลาดี - ยิ่งกว่ากินเนื้อปลาชนิดดี

ถอดความ

คนที่คบค้าคุ้นเคยสนิทสนมกันมานาน
เพียงข้าวกับแกงใส่จานหยิบยื่นให้
ก็แสนอร่อย เพราะรสอะไรหรือจะเทียบรสรัก
แม้จะไม่ถูกปากนัก ก็กลืนได้คล่องคอยิ่งกว่าอาหารอันโอชา

๒๕๗

◎ คราวดีมีเพื่อนพ้อง	พรูตาม
ยืนนั่งไต่ตอมถาม	ถี่ถ้อย
คราวทุกข์ฉุกเฉินความ	มีโทษ
เพื่อนเล่นเจรจาน้อย	หนึ่งนั้นฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

คราวดี - เมื่อโชคดี มีสุข

ถี่ถ้อย - พูดคุยซักถามไม่ขาดปาก

คราวทุกข์ - เมื่อตกทุกข์ได้ยาก

ฉุกเฉินความ - มีเหตุคดีความปัจจุบันทันด่วน

มีโทษ - มีความผิดพลาด

ถอดความ

ยามอยู่ดีศรีสุข มีเพื่อนร่วมสนุกอยู่ล้นหลาม
จะอยู่ที่ไหนก็ไปตาม ชวนเจรจาไม่หยุดปาก
แต่พอตกทุกข์ได้ยาก เดือดร้อนมีโทษผิด
จะหาคนมาเป็นมิตร แม้พูดด้วยสักหน่อยหนึ่งก็ไม่มี

๒๕๘

◎ คนใดเดิมแม้นว่า เวรกับ ตนนา
หลายคาบแค้นเคี่ยวขับ คิดร้าย
ภายหลังมาตรมันกลับ เป็นมิตร ก็ดี
จงประหยัดอย่าหง้าย ค่ำเช้าคอยเชิง ฯ

คำแปลศัพท์

เวรกับตน - มีความพยาบาทหรือคิดปองร้ายกับตัวเรา

หลายคาบ - หลายครั้ง, หลายคราว

มาตร - แม้ว่า

ประหยัด - ระมัดระวัง

อย่าหง่าย (-ง่าย) - อย่าดูเบา, อย่าประมาท, อย่านอนใจ

คอยเชิง - คอยดูท่าที

ถอดความ

คนที่เป็นศัตรูคู่เวรกันมาแต่ก่อน
เคยคิดร้ายให้เดือดร้อนขับเคี่ยวกันมาหลายครั้ง
ถ้าแม้นภายหลังกลับมาทำตีสนิทเป็นเพื่อนเกลอ
จงระวังอย่าพลั้งเผลอ คอยดูชั้นเชิงเอาไว้ให้ดี

๒๕๙

◎ น้ำเหม็นมล้างสิ่งเหน้า ไฉนหยุด
มล้างอุทกบริสุทธิ์ เสื่อมร้าย
คนเวรต่อเวรประทุษฐ์ ทวีโทษ
เอาอเวรระงับหง้าย อาจสิ้นศูนย์เวร ฯ

คำแปลศัพท์

น้ำเหม็น - น้ำเน่า, น้ำเสีย

มล้าง - ล้าง, ทำให้หมดสิ้นไป

สิ่งเหน้า (-เน่า) - ของเน่า, ของเสีย

อุทก - น้ำ

บริสุทธิ์ - สะอาด

เสื่อมร้าย - หายเน่า, หายเหม็น

คนเวรต่อเวร - คนที่ผูกอาฆาตพยาบาทต่อกัน

ประทุษฐ์ - ทำร้าย,ทำผิด, ทำชั่ว, เบียดเบียน

ทวีโทษ - เพิ่มความผิด, เพิ่มความรุนแรง

อเวร - ความไม่มีเวร, ความไม่จองเวร,การไม่ผูกเวร

หง้าย - ง่าย

สิ้นศูนย์เวร - หมดเวรต่อกัน, ไม่มีเวรต่อกัน

ถอดความ

น้ำเน่าล้างของเน่า ไฉนเล่าจะหายเหม็น
ต่อเอาน้ำดีล้างจึงจะได้เห็นว่าหายสกปรก
จะล้างแค้นในอกด้วยการสร้างรอยแค้นก็ยิ่งไปกันใหญ่
แต่ล้างด้วยให้อภัย นั่นแหละจะหายแค้นหมดเวรกรรม

๒๖๐

◎ ซ่อนเงื่อนงำน้ำขุ่น	ขังใน
ภายนอกทำแจ่มใส	สดหน้า
ดุจหินบ่เห็นไฟ	ฝังอยู่
ต่อประหารจึ่งจ้า	จับไหม้เป็นจุณ ฯ

คำแปลศัพท์

เงื่อนงำ - เรื่องราวหรือข้อความที่ซ่อนอยู่ไม่เปิดเผย

น้ำขุ่น - ความขุ่นข้องหมองใจ

ขังใน - เก็บไว้ภายในใจ, ซ่อนไว้ข้างใน

สดหน้า - ใบหน้าสดชื่น

หิน - ก้อนหิน (ในที่นี้หมายถึงหินสำหรับดีกับเหล็กเพื่อให้เกิดประกายไฟ)

ประหาร - ตี, กระทบ (เอาเหล็กตีหิน)

จ้า - ลุกเป็นไฟ

จุณ - ผุยผง

ถอดความ

น้ำขุ่นอยู่ข้างใน ไม่พอใจอะไรเก็บไว้ในอกอย่าแสดงออก
น้ำใสอยู่ข้างนอกทำสีหน้าท่าทางให้ยิ้มแย้มแจ่มใส
เหมือนก้อนหินที่มองไม่เห็นไฟอันซ่อนอยู่ในเนื้อศิลา
ต่อเอาเหล็กตีเข้าไม่ช้าก็เกิดเป็นไฟเผาอะไรก็ไหมได้หมด

๒๖๑

◎ จักทำโทษแก่ผู้ ผิดฉกรรจ์
ใจจุ่งเมตตามัน มากไว้
ให้คิดจิตสำคัญ เขาโหด
ความคิดน้อยจึ่งได้ อยู่เงื้อมมือตน ฯ

คำแปลศัพท์

ผู้ผิดฉกรรจ์ - ผู้มีโทษหนัก, ผู้ทำผิดร้ายแรง

จุ่ง - จง

เมตตา - รักและเอ็นดู

โหด - โง่เขลาเบาปัญญา

เงื้อมมือ - อำนาจที่ครอบงำไม่ให้หลุดพ้นไปได้

ถอดความ

เป็นผู้ใหญ่ก่อนจะลงโทษผู้น้อยที่ทำผิด
ควรมีเมตตาจิตให้มากเข้าไว้
จงเห็นใจว่าเขายังโง่เขลา
ความคิดก็ยังเบา จึงต้องมาให้เราปกครองดูแล

๒๖๒

◎ ตัดต้นก่นรากแล้ว ปลูกแปลง
หนามหั่นห่อนไว้แขนง หน่อเนื้อ
เพลิงพิษนิดหนึ่งแรง เรืองโรจน์
ดับแต่ดุ้นไว้เชื้อ นิ่งช้าเพลิงโพลง ฯ

คำแปลศัพท์

ก่นราก - ขุดราก

หั่น - ตัดให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย

แขนง - กิ่งเล็กกิ่งน้อย

เพลิงพิษ - ไฟ

เรืองโรจน์ - สว่างโพลง

ดุ้น - ท่อน

ไว้เชื้อ - เหลือเชื้อเพลิงไว้

เพลิงโพลง - ไฟลุก

ถอดความ

อันว่าหนามนั้นเมื่อตัดต้นก่นรากจนได้ปลูกไม้อื่นลงแล้ว จงขุดรากแก้วขึ้นมาหั่นให้เหี้ยนอย่าไว้หน่อแขนงหนาม เหมือนไฟนิดหนึ่งก็อาจจะลามลุกแรงขึ้นได้ทุกเมื่อ ดับแล้วถ้ายังเหลือเชื้อไม่ช้าไฟก็จะลุกโพลง

๒๖๓

◎ ขว้างพิษบ่คว่างพัน พันแขน ตนนา
ไปสบพบรังแตน แหย่เย้า
ร่ายมนตร์ปลุกเสือแสน องอาจ
ไม้ซั่นรันสิ่งเหน้า แน่ต้องตนเอง ฯ

คำแปลศัพท์

พิษ - งูพิษ

ขว้าง - ซัด, สลัด (**คว่าง** = ขว้าง)

สบ - เจอ, ปะ

แหย่เย้า - เย้าแหย่ = ทำให้เกิดความรำคาญ

ร่ายมนตร์ - ท่องคาถา

ซั่น - สั้น

รัน - ตี, ทุบ

สิ่งเหน้า - ของเน่า, ของเหม็น (ในที่นี้หมายถึงอุจจาระ)

ต้องตนเอง - กลับมาถูกตนหรือทำร้ายตน

ถอดความ

ขว้างงูพิษไปไม่พ้นกลับมาพันแขน
พบรังแตนเอาไม้เข้าไปแหย่
เสือนอนนิ่งแน่ร่ายมนตร์ปลุกให้ฟื้น
เอาไม้สั้นเขี่ยคูถขึ้น เหล่านี้เดือดร้อนแก่ตัวเอง

๒๖๔

◎ ลูกเมียเหมือนผ้าโอ่	อัตรา
ขาดฉีกชั่วแล้วหา	ใหม่ได้
พี่น้องเฉกเช่นขา	แขนติด ตนแฮ
ขาดประจาคจักให้	ต่อเข้าฤๅคืน ฯ

คำแปลศัพท์

โอ่ - งาม, แต่งให้งาม

อัตรา - เป็นประจำ, เป็นนิจ

ชั่ว - เก่า, เสีย

เฉกเช่น - เหมือนกับ

ขาดประจาค - ขาดจากกันไป, ขาดหลุดไป (**ประจาค**=สละ,ให้

ฤๅคืน - ไม่ติดคงคืนเหมือนเดิม

ถอดความ

ลูกเมียเปรียบเหมือนเสื้อผ้าสำหรับแต่งตัว
จะเก่าหรือขาดไม่ต้องกลัว พอหาใหม่ได้
แต่ญาติพี่น้องเปรียบไปเหมือนกับแขนขาติดร่างกาย
แม้นขาดแล้วหรือจะหมายมาต่อเข้าให้ติดเหมือนเดิม

๒๖๕

◎ มีบุตรบ่ได้ดั่ง ตีนมือ
คุณแห่งไม้เท้าถือ เลิศแท้
ทางเมื้อเผื่อพบคือ สิงห์สัตว์ ก็ดี
ไม้ประเสริฐเลิศแล้ อาจคุ้มกันภัย ฯ

คำแปลศัพท์

บุตร - ลูกชายหญิง

ดั่งตีนมือ - ดังใจ, ดังความปรารถนา, ดังความต้องการ

คุณ - ประโยชน์, ความดี

เลิศแท้ - ดีจริง, ดีกว่า

ทางเมื้อ - ทางเดิน, ทางไปมา

สิงห์สัตว์ - สัตว์ร้าย

ถอดความ

มีลูกหัวดื้อไม่ได้ดังใจ
เทียบกับไม้เท้าที่ถือไว้ ยังจะดีกว่า
ยามเดินทางไปมาพบสัตว์ร้าย
ไม้ดี ๆ ใช้ปัดป่ายช่วยป้องกันตัวได้ตั้งหลายอย่าง

๒๖๖

◎ ธรรมดาผลม่วงไม้	ตระการ
เมื่ออ่อนรสเผือดพาน	ยากเคี้ยว
ครั้นสุกรสสวายหวาน	เอมโอช
หมากม่วงนั้นฤๅเปรี้ยว	เปรียบด้วยหมากขาม ฯ

คำแปลศัพท์

ผลม่วงไม้ - ผลมะม่วง

ตระการ - งาม, หลากหลาย

รสเผือด - รสไม่อร่อย

พาน - ออกจะ, ค่อนข้าง

ยากเคี้ยว - เคี้ยวกินยาก

สวาย - มะม่วง

หมากม่วง - มะม่วง

หมากขาม - มะขาม

ถอดความ

ธรรมดามะม่วงอันออกดอกดกผลงาม
ยามผลยังอ่อนย่อมฝาดเปรี้ยวเคี้ยวลงคอได้ยาก
แต่ครั้นสุกมากรสย่อมหวานอร่อย
มะม่วงสุกย่อมเปรี้ยวน้อยไม่เหมือนมะขามสุกย่อมเปรี้ยวมาก

๒๖๗

◎ บุรุษสุดไร้รัก เมียงาม ชอบฤๅ
ไร้เพื่อนไปไกลคาม เขตบ้าน
มือเปล่าสู่สงคราม ยงยุทธ ไฉนนา
รู้ไป่ทันแก่ก้าน กล่าวถ้อยกลางสนาม ฯ

คำแปลศัพท์

สุดไร้ - ไม่มีสมบัติ, ไร้ทรัพย์

คาม - บ้าน, หมู่บ้าน

สงคราม - การรบกัน

ยงยุทธ - ต่อสู้

แก่ก้าน - ชำนิชำนาญ

กลางสนาม - กลางที่ชุมนุมชน

ถอดความ

ผัวไร้ทรัพย์ เมียจะรักอยู่ได้อย่างไร
คนไร้เพื่อน จะไปไกลบ้านได้อย่างไร
มือเปล่า จะทำศึกสงครามได้อย่างไร
ไม่มีความรู้ จะแถลงความต่อหน้าสาธารณชนได้อย่างไร
(-จะออกไปพูดจาต่อหน้าคนได้อย่างไร)

๒๖๘

◎ โยธาทิ้งศาสตร์สู้ สงคราม ชอบฤๅ
ปราชญ์มละคัมภีร์ความ อย่าพร้อง
เดินหนเพื่อนบ่ตาม อย่าไต่ ทางแฮ
พาณิชเสียพวกพ้อง ต่างด้าวเดินไฉน ฯ

คำแปลศัพท์

โยธา	- นักรบ, ทหาร, พลรบ
ศาสตร์	- อาวุธ
มละ	- ละทิ้ง, ทอดทิ้ง
คัมภีร์	- ตำรับตำรา, หนังสือ
พร้อง	- พูด, สอน, อธิบาย
เดินหน	- เดินทาง
เพื่อนบ่ตาม	- ไม่มีเพื่อนร่วมทาง
ไต่ทาง	- เดินทาง
ต่างด้าว	- ต่างถิ่น, ต่างประเทศ

ถอดความ

ทหารทิ้งอาวุธเสียแล้ว ควรหรือจะทำสงคราม
นักปราชญ์ทิ้งคัมภีร์เสียแล้ว ควรหรือจะอรรถาธิบายธรรม
เดินทางไกลทิ้งเพื่อนร่วมทางเสียแล้ว ควรหรือจะไป
พ่อค้าทิ้งพวกพ้องเสียแล้ว ควรหรือจะไปค้าถึงต่างเมือง

๒๖๙

◎ รักเจ้าจงรักให้ เป็นยุติ- ธรรมนา
ท่านเคียดอย่าควรประทุษฐ์ เท่าเผ้า
จงมีภักดีดุจ โสนัข นั้นนา
มันบ่จืดจากเจ้า จิตนั้นคงตรง ฯ

คำแปลศัพท์

เจ้า - ผู้เป็นใหญ่, ผู้บังคับบัญชา, หัวหน้า

ยุติธรรม - เที่ยงแท้, มั่นคง, เที่ยงธรรม

เคียด - เคือง, โกรธ

ประทุษฐ์ - ทำร้าย, เบียดเบียน

เท่าเผ้า - เท่าเส้นผม

ภักดี - ความจงรัก, ความเลื่อมใสยิ่ง

โสนัข - สุนัข

ถอดความ

รักเจ้านาย ควรรักให้ถูกธรรมถูกทาง
แม้ท่านจะโกรธก็อย่าระคางคิดแก้แค้นเท่าเส้นผม
จงมีความภักดีนิยมประดุจดังว่าสุนัข
ที่มันมีจิตจงรักไม่จืดจางจากเจ้าของ

๒๗๐

◎ อาสาเจ้าต่อต้าน ตัวตาย
ข้นรับอาสานาย หย่อนนั้น
อาสาศึกแม่ยาย อย่าย่อ ท้อนา
สามสิ่งแท้ถือหมั้น ชั่วฟ้าดินชม ฯ

คำแปลศัพท์

อาสา - สมัครใจรับใช้

เจ้า - ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน

ต่อต้าน - ต่อสู้

หย่อน - น้อยกว่า

ศึกแม่ยาย - งานของแม่ภรรยา, ธุระของแม่ภรรยา

หมั้น - มั่น = แน่, แน่นอน, แม่น

ถอดความ

อาสาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน จงยอมทั้งสิ้นแม้ตัวตาย
รับอาสานายจะทำให้น้อยกว่านั้นหน่อยก็นับว่าดี
แต่อาสาแม่ยายต้องทำเต็มที่อย่าย่อท้อ
ทั้งสามอาสานี้แหละหนอถ้าทำให้จริงได้จะชมกันไปชั่วฟ้าดิน

๒๗๑

◎ อาสาศึกสู้ไป่	เสร็จงาน
ตนจักตายเอาอาน	ปิดไว้
จึงนับว่าเป็นทหาร	หายาก
ฉลองพระคุณเจ้าให้	ท่านเลี้ยงบำรุง ฯ

คำแปลศัพท์

ศึกสู้ - ต่อสู้ข้าศึก

อาน - เครื่องรองนั่งบนหลังสัตว์พาหนะ หรือยานพาหนะ

ฉลอง - ทดแทน

พระคุณเจ้า - คุณความดีของผู้เป็นใหญ่, บุญคุณของผู้เป็นใหญ่

ถอดความ

ทหารอาสาออกศึก หากยังมิเสร็จศึก
แม้ตัวจะตายก็สู้ยอมเอาเครื่องศึกคลุมศพไว้
คือยอดทหารที่หาได้ยาก
สนองคุณแผ่นดินได้ดั่งนี้ จึงควรให้คนในแผ่นดินบำรุงเลี้ยง

๒๗๒

◎ เจ้านายใช้ชุบเลี้ยง คนขาม
สินทรัพย์เมียมิ่งงาม ง่ายได้
บ่าวไพร่พรั่งพรูตาม ไหลหลั่ง มานา
สมบัติบุญส่งให้ แปลกหน้าตาเดิม ฯ

คำแปลศัพท์

เจ้านาย - ผู้บังคับบัญชา

ใช้ชุบเลี้ยง - ให้รับใช้ใกล้ชิด และ บำรุงเลี้ยงให้มีฐานะดีขึ้น

คนขาม - คนคร้าม, คนเกรง

ง่ายได้ - หาได้ง่าย

สมบัติ - ความถึงพร้อม ได้แก่ ทรัพย์สิน เงินทอง เป็นต้น

แปลกหน้าตาเดิม - เปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่เดิม

ถอดความ

ถ้าเจ้านายชุบเลี้ยงคอยเรียกใช้คนทั่วไปก็เกรงขาม
จะหาทรัพย์หรือเมียงามก็หาได้ง่าย
ทั้งบริวารหญิงชายก็พรูพรั่งหลั่งไหลมาหา
เพราะทรัพย์เป็นตัววาสนาส่งให้มีหน้ามีตาขึ้นไปจากเดิม

๒๗๓

◎ หมั่นลอดสอดสืบถ้อย เวรี
ไป่ชอบท่าทำดี นิ่งไว้
คาบใดชอบเชิงที หาญหัก
ต่อยดั่งต่อยหม้อให้ แตกด้วยศิลา ฯ

คำแปลศัพท์

ลอด - เล็ดลอด, แอบซ่อน

สอดสืบ - แอบเข้าไปตรวจตราเสาะหา หรือสืบหา

ถ้อย - คำพูด

เวรี - ศัตรู, คนจองเวรกัน

คาบ - ครั้ง, คราว

ชอบเชิงที - ได้จังหวะ, ได้ที, ได้โอกาส

หาญหัก - เข้ากระทำให้แตกหัก

ต่อย - ทุบ, ตี

ศิลา - หิน

ถอดความ

ควรสอดส่องเรื่องราวและความลับของศัตรูไว้ให้ดี
ถ้ายังไม่เห็นทางได้ทีจงทำเป็นนิ่งสงบไว้
ต่อเมื่อใดเห็นเป็นโอกาส จึงค่อยพิฆาตให้แตกหัก
เหมือนเอาหินหนักทุบหม้อดินเสียทีเดียว

๒๗๔

◎ ยศศักดิ์จักเกิดด้วย บุญทำ
ภัยเกิดเพื่อผลกรรม ก่อนให้
ติเตียนแลจองจำ กรรมก่อน เองนา
ใครจักเว้นแวะได้ ทั่วท้องโลกา ฯ

คำแปลศัพท์

ยศ - ความยกย่องนับถือเกียรติของตน, เกียรติคุณ, ความยิ่งใหญ่

ศักดิ์ - อำนาจ, ความสามารถ, กำลัง, ฐานะ

บุญทำ - คุณความดีให้ผล

เพื่อ - เพราะ

ผลกรรมก่อนให้ - ความชั่วที่เคยทำไว้ให้ผล

ติเตียน - ถูกตำหนิ, ถูกนินทาว่าร้าย

จองจำ - ถูกจำคุก, ติดตะราง

เว้นแวะ - หนีพ้น, ยกเว้น

ถอดความ

ได้ยศได้ศักดิ์เพราะบุญที่ทำไว้
ภัยพินาศเกิดได้ก็เพราะผลแห่งกรรม
ถูกติเตียนและจองจำก็เพราะกรรมแต่ปางก่อน
ใครเลยจะหลบซ่อนให้พ้นกรรมได้ในโลกา

๒๗๕

◎ กฤตยามนตร์เคราะห์ให้ เห็นผล
ทำสิ่งใดลุดล สิ่งนั้น
ครั้นบุญแห่งบุคคล จักถ่อย แล้วนา
มนตร์กฤตยานั้นซั้น เสื่อมสิ้นทุกวัน ฯ

คำแปลศัพท์

กฤตยามนตร์ - การใช้เวทมนตร์, เสน่ห์, อาถรรพณ์

เคราะห์ - สิ่งที่นำผลมาให้โดยมิได้คาดหมาย นิยมใช้ในทางไม่ดี

ลุ - ถึง, สำเร็จ

ดล - บันดาล

ถ่อย - น้อยลง, ลดลง, เสื่อมลง

ซั้น - รีบ , เร็ว

ถอดความ

เมื่อโชคเคราะห์เหมาะประดังมนตราอาคมขลังก็เห็นผล
จะเสกทำอันใดก็บันดาลดลให้สำเร็จทุกอย่าง
แต่ครั้นบุญนั้นมาเบาบางอับวาสนา
ทั้งอาคมหรือมนตราก็เสื่อมฤทธิ์ลงไปทุกวัน

๒๗๖

◎ เชื้อไพร่บุญปลุกขึ้น เป็นนาย
พาลบุตรรู้มลักหลาย เลิศผู้
โหดไร้พร่ำขวนขวาย ทรัพย์มั่ง มีแฮ
สามเหล่านี้พึงรู้ อย่าได้ดูเบา ฯ

คำแปลศัพท์

เชื้อไพร่ - เชื้อสายคนธรรมดาสามัญ, คนเกิดในตระกูลต่ำต้อย

บุญปลุกขึ้น - บุญอุดหนุนค้ำชู

พาลบุตร - ลูกของคนชั่วคนเลว, ลูกคนโง่เขลา

รู้มลัก - มีความรู้มาก

เลิศผู้ - เป็นผู้ล้ำเลิศ

โหดไร้ - ยากจนไร้ญาติขาดมิตร

พร่ำขวนขวาย - มีความขยันหมั่นเพียร

ดูเบา - ดูถูกดูหมิ่น, เห็นเป็นเล็กน้อย, เห็นไม่เป็นสำคัญ

ถอดความ

ลูกไพร่อาจมีบุญหนุนเปลี่ยนฐานะขึ้นเป็นนาย
ลูกคนโง่อาจมีความรู้มากหลายจนเป็นนักปราชญ์
คนไร้ทรัพย์อาจจะสามารถขยันทำกินจนเป็นเศรษฐี
คนทั้งสามจำพวกนี้ จึงไม่ควรที่จะลบหลู่ดูแคลน

๒๗๗

◎ ก้านบัวบอกลึกตื้น	ชลธาร
มารยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โฉดฉลาดเพราะคำขาน	ควรทราบ
*หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรื้อ	บอกร้ายแสลงดิน ฯ

คำแปลศัพท์

ชลธาร - ลำน้ำ, ลำคลอง, หนอง, บึง

มารยาท - กิริยาวาจา

ส่อสันดาน - บ่งบอกถึงอุปนิสัยใจคอ

ชาติเชื้อ - ผู้ที่ร่วมเผ่าพันธุ์เดียวกัน

โฉด - โง่, เซอะ

คำขาน - คำพูด

เรื้อ - รก

บอกร้ายแสลงดิน - บอกถึงความที่ดินไม่ดี ขาดน้ำ ปุ๋ย และความชุ่มชื้น

ถอดความ

ความยาวของก้านบัวบอกให้รู้ความลึกตื้นของน้ำ
กิริยามารยาทเป็นเครื่องนำให้รู้จักวงศ์ตระกูลที่อบรมมา
ถ้อยคำที่เจรจาบอกให้รู้ว่าโง่หรือฉลาด
ถ้าหญ้าเหี่ยวแห้งแดงดาษบอกให้รู้ว่าดินตรงนั้นไม่ดี

---

*ถ้าเป็น **หญ้าหย่อม** จะถูกฉันทลักษณ์ดีกว่า

๒๗๘

◎ ทรัพย์มากหากถ่อยแท้ วาจา
ชนไป่ชอบหูตา ติดต้อง
น้อยทรัพย์อับยศถา ทรามรูป
แต่เพราะถ้อยคำพร้อง เพริศสิ้นทั้งมวล ฯ

คำแปลศัพท์

ถ่อยแท้วาจา - คำพูดจาชั่วช้า ไม่เพราะเสนาะโสด

ชน - คนทั่วไป

อับยศถา - ไร้ยศถาบรรดาศักดิ์ (ถ้าเขียน **อัปยศ-**แปลว่ายศน้อย, ยศต่ำ)

ทรามรูป - รูปร่างไม่หล่อเหลา

เพราะ - ไพเราะ

ถ้อยคำพร้อง - ถ้อยคำที่พูด

เพริศ - งาม, ดียิ่ง

สิ้นทั้งมวล - หมดทุกอย่าง

ถอดความ

ถึงจะมีทรัพย์มาก หากพูดจาหยาบช้า
คนเขาก็ไม่ชอบหน้าไม่ปรารถนาจะเข้าใกล้
ถึงจะต่ำต้อยยากไร้ทั้งรูปร่างก็แสนทราม
แต่ถ้ามีวาจางามก็นับว่าเลิศหมดทุกประการ

๒๗๙

◎ มีสินทรัพย์น้อยหลั่ง ไหลริน
คือบ่อน้อยนรกิน อาบได้
ทรัพย์มากหมู่ทมิฬ มีมั่ง ก็ดี
คือสมุทรฤๅให้ ห่วยอ้างอาศัย ฯ

คำแปลศัพท์

บ่อ - ช่องลึกลงไปในดินหรือในหินใช้เป็นที่ขังน้ำ เป็นต้น

นร - คน

หมู่ทมิฬ - หมู่คนผู้ดุร้าย โหดเหี้ยม

สมุทร - ทะเล

ห่วย - ผู้คนทั่วไป

ถอดความ

ถึงจะมีทรัพย์น้อย แต่มีน้ำใจให้เผื่อแผ่
เหมือนน้ำบ่อน้อยมีประโยชน์แน่ผู้คนอาบกินได้
ถึงทรัพย์มากหากไร้น้ำใจไม่มีเจือจาน
เหมือนน้ำทะเลมหาศาล แต่อาศัยกินดื่มไม่ได้เลย

๒๘๐

◎ แม้โฉมเฉิดเฉกไท้ เทพา
อีกอิสริยยศถา กอปรด้วย
บุรุษถ่อยทุษฐวา- จาพากย์
นับว่าผู้นั้นม้วย หมดสิ้นสิ่งงาม ฯ

คำแปลศัพท์

โฉมเฉิด - รูปร่างหรือทรวดทรงงามเด่น

ไท้ - ผู้เป็นใหญ่, พระราชา

เทพา - เทวดา

อิสริยยศถา - ยศอันยิ่งใหญ่

กอปรด้วย - ประกอบด้วย

บุรุษถ่อย - คนชั่วช้า

ทุษฐวาจา - คำพูดไม่เพราะ, คำพูดชั่วช้าสามานย์

พากย์ - คำพูด, คำกล่าว

ม้วย - ไร้คุณค่า เหมือนตายแล้ว, เหมือนซากศพ

ถอดความ

แม้จะมีรูปงามราวกับเทพยดา
ทั้งยศศักดิ์อัครฐาน์ก็สูงส่ง
แต่ถ้าเป็นคนถ่อยทะนงวาจาหยาบช้า
ก็นับว่าหมดสง่าไม่มีอะไรที่จะเป็นความงาม

๒๘๑

◎ แม้ตนตัวเล็กเพี้ยง ผุยผง
ไกลนับโยชน์ดอนดง อยู่นั้น
คั่งคับทรัพย์สินพงศ์ พันธุ์ถ่อย ก็ดี
สุดขอบฟ้าเขียวขั้น ทั่วแท้เล็งเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

เพี้ยงผุยผง - เหมือนผงธุลีหรือฝุ่น

โยชน์ - ระยะทางไกลประมาณ ๔๐๐ เส้น หรือ ๑๖ กิโลเมตร

ขั้น - กั้น = คั่น

ทั่วแท้เล็งเห็น - ผู้คนทั่วไปย่อมรู้เห็น

ถอดความ

แม้จะเป็นคนตัวเล็กเพียงธุลีผุยผง
อยู่กลางดงไกลแสนไกล
ทั้งตระกูลก็ต่ำจัญไร แต่มีทรัพย์สิน
แม้อยู่สุดขอบฟ้าขอบดิน ก็ย่อมจะมีคนมองเห็น

๒๘๒

◎ แม้ตนโตเติบเพี้ยง เขาเขิน
สูงเจ็ดลำตาลเกิน กึ่งฟ้า
ไร้ทรัพย์ดับเผอิญ แลเล็ก ลงแฮ
ดั่งปลวกเตี้ยต่ำช้า ชวดผู้เล็งเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

ตนโต - ตัวใหญ่โต

เขาเขิน - ภูเขาสูง

แลเล็กลง - มองดูเหมือนเล็กลง

ดังปลวก - เหมือนจอมปลวก

ชวด - ไม่มี

ถอดความ

แม้จะเป็นคนตัวโตปานภูผา
สูงเกินครึ่งท้องฟ้าหรือเท่าตาลต่อกันเจ็ดต้น
แต่ถ้าไร้ทรัพย์อับจนก็ดูเหมือนคนตัวน้อย
ดั่งปลวกเตี้ยต่ำต้อย ใครเล่าจะแลเห็น

๒๘๓

◎ ตนน้อยแลใฝ่ให้	เกินศักดิ์
ว่าตระกูลใหญ่นัก	แทบไท้
คือแมลงเม่ามันมัก	บินวู่-วามนา
โถมถาบฉาบเพลิงไหม้	มอดม้วยตัวเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ตนน้อย - ตัวเองมีทรัพย์สินน้อย, มียศน้อย, เป็นผู้น้อย, ตระกูลต่ำต้อย

แทบไท้ - เกือบจะเท่าผู้เป็นใหญ่หรือพระเจ้าแผ่นดิน

แมลงเม่า - แมลงชนิดหนึ่ง คือ ปลวกในระยะมีปีกบิน

ถอดความ

เป็นคนต่ำมาทำใฝ่สูงให้เกินศักดิ์
หลงว่าตนมีบุญหนักตระกูลสูงเสมอเจ้า
ก็คงจะเหมือนแมลงเม่าที่บินจู่วู่วาม
โถมเข้ากองไฟไหม้ลามแล้วก็มอดม้วยในเปลวเพลิง

๒๘๔

◎ ดักขลาแล้วไป่ขึ้น	คอยขลา
เบ็ดบ่เกี่ยวเหยื่อรา	ล่อไว้
ไปสอดสบเสือมา	หมายก่ง ได้ฤๅ
ปลาต่อผุดโผล่งใกล้	เกี่ยวทิ้งฤๅทัน ฯ

คำแปลศัพท์

ขลา - เสือ

รา - ตก, หย่อน, วาง

ไปสอด - ไปล่าสัตว์, ไปซุ่มดักสัตว์

สบ - พบ, ปะ

หมายก่ง - หมายใจที่จะก่งไกที่เครื่องมือดักเสือ

ผุด - โผล่ขึ้นเหนือน้ำ

โพล่ง - พรวด, อย่างรวดเร็ว

ถอดความ

ดักเสือแต่ไม่ขึ้นไกไว้พร้อมเสร็จ
ลงเบ็ดแต่ไม่เกี่ยวเหยื่อให้เรียบร้อย
ครั้นซุ่มคอยเห็นเสือมาหรือจะก่งไกได้ทันการณ์
เห็นปลาผุดแล้วจะลนลานเกี่ยวเหยื่อทิ้งได้ทันหรือ

๒๘๕

◎ อย่าเอื้อมเด็ดดอกฟ้า มาถนอม
สูงสุดมือมักตรอม อกไข้
เด็ดแต่ดอกพะยอม ยามยาก ชมนา
สูงก็สอยด้วยไม้ อาจเอื้อมเอาถึง ฯ

คำแปลศัพท์

ดอกฟ้า - หญิงที่มีฐานะสูงศักดิ์กว่าชายที่หมายปอง

ตรอมอกไข้ - ไม่สมหวัง, อกหัก, เสียใจ

ดอกพะยอม - หญิงที่มีฐานะต่ำต้อยพอ ๆ กับชาย
(พะยอม = ต้นไม้ขนาดใหญ่ดอกสีขาวกลิ่นหอม)

เด็ด - หมายปอง

ถอดความ

อย่าบังอาจเอื้อมเด็ดดอกฟ้ามาเชยชื่น
เพราะสูงเกินมือจะหยิบยื่นมักจะต้องตรม
จะเด็ดก็เด็ดดอกพะยอมพอดอมดมในยามยาก
ถึงจะสูงก็ไม่สูงมากพออาศัยไม้สอยเอาได้ถึง

๒๘๖

◎ เจียมใดจักเท่าด้วย เจียมตัว
รู้เท่าท่านทำกลัว ซ่อนไว้
อย่ามึนมืดเมามัว โมหะ
สูงนักมักเหมือนไม้ หักด้วยลมแรง ฯ

คำแปลศัพท์

เจียมตัว - รู้จักประมาณตัว

รู้เท่าท่าน - รู้เสมอท่าน, รู้ทันท่าน

ทำกลัวซ่อนไว้ - สงบเสงี่ยมนอบน้อมไว้

มึน - ไม่พอใจ, โกรธน้อย ๆ

เมามัว - หลงละเลิง

โมหะ - ความหลง, ความโง่เขลา

ถอดความ

เจียมอะไรหรือจะดีเท่ากับเจียมตัว
ถึงจะรู้เท่าทันจงทำเป็นกลัวซ่อนอารมณ์ไว้
อย่าหลงใหลมึนมัวคิดจะสู้เพราะโมหะ
ทำกล้าสูงนักมักเหมือนไม้ปะทะหักด้วยแรงลม

๒๘๗

◎ ถึงจนทนสู้กัด กินเกลือ
อย่าเที่ยวแลเนื้อเถือ พวกพ้อง
อดอยากเยี่ยงอย่างเสือ สงวนศักดิ์
โซก็เสาะใส่ท้อง จับเนื้อกินเอง ฯ

คำแปลศัพท์

แล่เนื้อเถือพวกพ้อง - รบกวนหรือเบียดเบียนญาติมิตร

สงวนศักดิ์ - ถนอมรักษาศักดิ์ศรี, ไว้ศักดิ์ศรี

โซ - หิว

เสาะ - แสวงหา

ถอดความ

ถึงจะยากจนก็จงสู้กัดฟันทนกินก้อนเกลือ
อย่าเที่ยวไถเถือเบียดเบียนพวกพ้องและวงศ์ญาติ
ถึงจะอดก็องอาจไว้ศักดิ์เหมือนอย่างเสือ
ยามหิวก็ไล่จับเนื้อกินเองไม่อวดเบ่งแย่งใครกิน

๒๘๘

◎ ไกรสรแสบท้องแทบ	เสียชี- วิตแฮ
บ่ภักษ์ผลไม้มี	ป่ากว้าง
ไกรสรซูบอินทรีย์	สมเพช ก็ดี
*บ่ภักษ์รสเนื้อช้าง	ดั่งนี้ธรรมดา ฯ

คำแปลศัพท์

ไกรสร - สิงโต, ราชสีห์

แสบท้อง - หิว

บ่ภักษ์ - ไม่กิน

ซูบ - ผอม

อินทรีย์ - ร่างกาย

สมเพช - น่าสงสาร

ถอดความ

พญาราชสีห์แม้จะหิวจนแสบไส้
ย่อมไม่กินพืชพันธุ์ผลไม้แม้จะมีอยู่ล้นป่า
ถึงจะน่าสมเพชเวทนาเพราะโทรมซูบรูปร่าง
ก็ยังมุ่งที่จะล้มช้างเป็นภักษาหารนี่เป็นธรรมดา

---

*ถ้าเป็น **ย่อมภักษ์** จะได้ความสนิทกว่า

๒๘๙

◎ ใบบัวฝนตกน้ำ ขาดขัง
ลูกข่างวางบนหลัง มิ่งม้า
เสาหลักปักอยู่ยัง กองแกลบ นาพ่อ
คนบ่แม่นถ้อยอ้า พูดแล้วโอนเอน ฯ

คำแปลศัพท์

ขาดขัง - ไม่ขัง, ไม่ติดอยู่

ลูกข่าง - ของเล่นอย่างหนึ่ง เป็นลูกกลม มีเดือย ใช้ปั่นให้หมุนด้วยมือหรือเชือก

มิ่งม้า - ม้าชั้นดี

บ่แม่นถ้อย - ไม่จำคำพูด, พูดแล้วลืมคำ, ไม่รักษาคำพูด

โอนเอน - ไม่มั่นคง, ไม่แน่นอน

ถอดความ

ฝนตกน้ำขังกลอกกลิ้งอยู่บนใบบัว
ลูกช่างไหวระรัววางบนหลังม้าโขยกโยน
เสาหลักปักเอนโอนอยู่บนกองแกลบ
คนไร้สัตย์วาจามักจะแฉลบพูดไม่อยู่กับร่องกับรอย

๒๙๐

◎ กล่าวภัยในน้ำแก่ มังกร
แสดงพิลึกดงดอน อวดช้าง
เอาพร้าวใส่เรือคอน ขายพวก สวนแฮ
ยกศัพท์แปลอรรถอ้าง อวดผู้เพียรเรียน ฯ

คำแปลศัพท์

กล่าวภัย - บอกสิ่งที่น่ากลัว

มังกร - สัตว์ในนิยายจีน รูปร่างคล้ายงู มีตีนมีเขา

พิลึก - แปลกประหลาด

พร้าว - มะพร้าว

คอน - บรรทุก, นำไป

ยกศัพท์ - แปลยกทีละศัพท์, ยกคำศัพท์ธรรมะขึ้นมาพูด

แปลอรรถ - แปลเอาความ, แปลความหมาย

ผู้เพียรเรียน - ผู้ที่ร่ำเรียนมามาก, ผู้มีความรู้

ถอดความ

ยกภัยในน่านน้ำขึ้นมากล่าวให้มังกรกลัว
เอาความน่าแสยงของป่าขึ้นมายั่วให้ช้างสยดสยอง
ขนมะพร้าวลงเรือเข้าไปตามคลองเพื่อขายให้พวกสวนมะพร้าว
ยกศัพท์อรรถธรรมแปลขึ้นมาแก้กล่าวอวดนักปราชญ์ผู้คงแก่เรียน

๒๙๑

◎ เอาน้ำขู่จระเข้ ขันเหลือ
เอาป่าไปข่มเสือ ขู่คู้
เอาหมากแล่นลงเรือ ไปจ่าย สวนแฮ
เอากาพย์โคลงกระทู้ เที่ยวอ้างอวดกระวี ฯ

คำแปลศัพท์

ขันเหลือ - น่าหัวเราะที่สุด

ขู่คู้ - ทำทีท่าขู่ให้กลัว

จ่าย - จำหน่าย, ขาย

กาพย์โคลงกระทู้ - ข้อความอันเป็นเค้าเงื่อนนำหน้าบทกลอน โดยแต่งเป็นกาพย์หรือโคลง, บทกลอน

กระวี - กวี, นักปราชญ์ในการแต่งบทกลอน

ถอดความ

เอาน้ำขู่จระเข้ช่างเหลือจะขัน
เอาภัยในป่าสารพันข่มขู่เสือ
เอาหมากผลไม้ลงเรือไปขายพวกชาวสวน
เอากาพย์กลอนสำนวนเที่ยวอวดรู้แก่หมู่กวี

๒๙๒

◎ กล่าวจริงบ่พริ้งเพราะ	โสตสดับ
เอาเท็จปนคนนับ	เนตรหน้า
ไม้เหลี่ยมเยี่ยงอย่างกลับ	ตัวยาก
กลมกล่อมสิบอ้อมอ้า	อาจกลิ้งพลันทัน ฯ

คำแปลศัพท์

กล่าวจริง - พูดจริง, พูดเรื่องจริง, พูดความจริง

พริ้งเพราะ - เพราะพริ้ง, ไพเราะ, ไพเราะงดงาม, ไพเราะน่าฟัง

โสต - หู

สดับ - ฟัง

นับเนตรหน้า - นับหน้าถือตา

กลับตัวยาก - กลิ้งไปยาก

กลมกล่อม - กลมสนิท, กลมเกลี้ยง

สิบอ้อม - สิบคนโอบรอบ

ถอดความ

พูดความจริงล้วน ๆ ไม่ชวนให้อยากฟัง
เอาเท็จปนเข้าไปมั่งกลับมีคนนับหน้าถือตา
เหมือนไม้เหลี่ยมจะกลิ้งไปมามันก็ยาก
แต่ถ้าไม้กลมใหญ่เท่าไรก็ไม่ลำบาก กลิ้งไปกลิ้งมาได้รวดเร็ว

๒๙๓

◎ ท่ามกลางกล่าวถ้อยแต่ พอควร
เห็นท่านสรวลอย่าสรวล ตอบเต้า
ใช้คำแต่น้ำนวล นฤโทษ
เห็นท่านเศร้าทำเศร้า โศกหน้าตาตาม ฯ

คำแปลศัพท์

ท่ามกลาง - อยู่ในที่ชุมนุมชน

ท่าน - ผู้อื่น

สรวล - หัวเราะ, ร่าเริง

ตอบเต้า - ตอบกลับไป

น้ำนวล - สุภาพ, อ่อนหวาน, นิ่มนวล

นฤโทษ - ไม่มีโทษ, ไม่มีตำหนิ

ถอดความ

อยู่กับเจ้านายต่อหน้าคนจงรู้จักประมาณตนในการพูดจา
ท่านสรวลเสเฮฮาอย่าพลอยผสมตีเสมอ
จะเจรจาอย่าพลั้งเผลอใช้ถ้อยคำให้สมควร
เห็นท่านเศร้าอย่ามัวสำรวล จงร่วมเศร้ากับเจ้านาย

๒๙๔

◎ เล่าเดื่อมีดอกให้ พึงฟัง
เล่าว่ากาขาวยัง เชื่อได้
ริ้นเทียมเท่าเขาหวัง ฟังเถิด นะพ่อ
เล่าว่าหญิงจริงไซร้ อย่าได้ควรฟัง ฯ

คำแปลศัพท์

เล่า - พูดถึง, กล่าวถึง

เดื่อ - ต้นมะเดื่อ

กาขาว - อีกาสีขาว

ริ้นเทียมเท่าเขา - ตัวริ้นใหญ่โตเท่าภูเขา (**ริ้น** คือแมลงขนาดเล็กคล้ายแมลงหวี่ แต่กัดเจ็บเหมือนยุง)

หญิงจริง - ผู้หญิงมีความจริงใจ, ผู้หญิงเป็นคนจริง, ผู้หญิงรักเดียวใจเดียว

ถอดความ

เขาว่ามะเดื่อออกดอก ยังพอฟังได้
หรือว่ากาขาวมีที่ไหน ก็ยังน่าเชื่อ
หรือจะบอกว่าริ้นไรใหญ่เหลือเท่าภูเขาก็อาจจะมี
แต่ถ้าจะว่าน้ำใจสตรีมีความจริง นี่อย่าได้เชื่อเลย

๒๙๕

◎ อย่าขุดขอดท่านด้วย วาจา
อย่าถากท่านด้วยตา ติค้อน
ฟังคำกล่าวมฤษา โสตหนึ่ง นะพ่อ
หยิบบ่ศัพท์กลับย้อน โทษให้กับตน ฯ

คำแปลศัพท์

ขุด - ขุดคุ้ย, นำเอาเรื่องเก่ามาพูด, พูดเหยียดหยาม

ขอด - ขอดค่อน, พูดแคะไค้ ในเรื่องที่ไม่ดี, พูดให้อายหรือเจ็บใจ

ท่าน - คนอื่น

วาจา - คำพูด

ถากท่านด้วยตา - แสดงอาการเหยียดหยามด้วยสายตา

มฤษา - มุสา, ไม่จริง, เท็จ

โสตหนึ่ง - หูข้างหนึ่ง, ครึ่งหนึ่ง, ฟังหูไว้หู

หยิบบ่ศัพท์ - ฟังไม่ได้ศัพท์, ฟังยังไม่ได้ความ

โทษ - ความผิด

ถอดความ

อย่าขอดค่อนใครด้วยปาก
อย่าถางถากใครด้วยสายตา
ฟังคำพูดมุสา จงฟังหูไว้หู
ฟังไม่ได้ศัพท์ไม่ทันจับขึ้นมาดู จะเกิดโทษย้อนกลับมาหาตัว

๒๙๖

◎ อย่าชักน้ำน่านเข้า คลองคู
อย่าแนะเศิกศัตรู สู่เหย้า
ไฟในอย่าเถิดชู นำออก
ไฟนอกอย่านำเข้า หม่นไหม้มัวหมอง ฯ

คำแปลศัพท์

ชัก - นำ

น้ำน่าน - พื้นที่ทางน้ำ, เขตทางน้ำ, น้ำ

อย่าแนะ - อย่าชักนำ

เศิก - ข้าศึก

ศัตรู - ข้าศึก, ผู้จองเวรกัน, ผู้คิดร้ายต่อกัน

เหย้า - บ้าน, บ้านเมือง

ไฟใน - เรื่องเลวร้ายภายในบ้าน , เรื่องส่วนตัวของคนในครอบครัว

ไฟนอก - เรื่องเหลวไหลภายนอกบ้าน, เรื่องส่วนตัวของคนอื่น

ถอดความ

อย่าชักน้ำเข้าคูคลองที่ลุ่มลึก (เพราะที่ลุ่มน้ำท่วมง่าย)
อย่าชักศึกศัตรูเข้ามาสู่บ้านเมืองของตัว
ไฟในคือเรื่องในครอบครัวอย่าเอาไปพูดนอกบ้าน
ไฟนอกคือเรื่องไร้แก่นสารข้างนอกอย่าเอามาพูดบอกในครอบครัว จะพาให้หมองมัวเดือดร้อนใจ

๒๙๗

◎ โลภทรัพย์ครองห่อนได้ โดยถวิล
คนมักมังสากิน บาปสู้
มักเมาเล่าฤๅยิน- ดีสัจ ศีลนา
คนมักมากเล่นชู้ ห่อนรู้กลัวอาย ฯ

คำแปลศัพท์

โลภ - อยากได้ไม่รู้จักพอ

ครอง - ปกครองตัวเอง, ควบคุมตนเอง

โดยถวิล - ตามใจต้องการ, ตามใจคิดคำนึง

มัก - ชอบ

มังสา - เนื้อ

บาปสู้ - ไม่เกรงกลัวต่อบาป, สู้ยอมทำบาป

เมาเล่า (-เหล้า) - เมาสุรา (อีกนัยหนึ่ง **มักเมาเล่า** = ฝ่ายคนขี้เมานั้นเล่า)

สัจศีล - ศีลธรรม

มักมากเล่นชู้ - หมกมุ่นมัวเมาเรื่องเพศ

ถอดความ

คนละโมบในทรัพย์หรือจะครองตัวให้เป็นคนดีได้ดังใจหวัง
คนกินเนื้อหรือจะฟังไม่ทำบาปหยาบช้า
คนเมาเหล้าเมายาหรือจะมีศีลมีสัตย์
คนมักมากในกามกำหนัด หรือจะรู้จักกลัวอาย

๒๙๘

◎ เกิดตระกูลมูนมากทั้ง เงินทอง
ทรัพย์ท่านนึกตรึกปอง ใคร่ได้
ทรัพย์ตนไป่ครอบครอง แจกจ่าย เสียแฮ
จักฉิบหายวายไร้ เร่งไร้เร็วพลัน ฯ

คำแปลศัพท์

เกิดตระกูล - เกิดในตระกูล, ถือกำเนิดมาในตระกูล

มูนมาก - มั่งคั่ง, มั่งมี

ทรัพย์ท่าน - ทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่น

ครอบครอง - ดูแลรักษา

วาย - ค่อยสิ้นไป, หมดสิ้นไม่เหลือหลอ, วอดวาย

ไร้ - ขัดสน, ไม่มี

ถอดความ

เกิดในตระกูลผู้ดีทั้งมั่งมีทรัพย์สมบัติ
แต่ยังละโมบจัดอยากได้ของชาวบ้านเขา
ทรัพย์ของตัวกลับดูเบาไม่ดูแล ปล่อยให้เรี่ยราด
ท่านว่าไม่นานจะพินาศวอดวายหมดทุกสิ่งอัน

๒๙๙

◎ ขันขนขุยฆ่าไม้ หนามมี
คิดพ่างผลกทลี ฆ่ากล้วย
ลูกม้าฆ่าชนนี ลาเกิด ตนนา
ลาภฆ่าคนโลภม้วย ดุจไม้มีหนาม ฯ

คำแปลศัพท์

ขัน - น่าหัวเราะ

ขนขุย - ดอกและเมล็ด

ไม้หนามมี - ไม้มีหนาม = ไม้ไผ่

พ่าง - เพียง, เหมือน

กทลี - กล้วย

ชนนีลา - แม่ลา, ลาที่เป็นแม่

ลาภ - ทรัพย์สินเงินทองที่ได้มา, ผลประโยชน์

คนโลภ - คนที่ได้ไม่รู้จักพอ

ถอดความ

น่าขันที่ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่
หรือจะคิดไปก็เหมือนผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย
ลูกม้าอัสดรอีกด้วยที่เกิดมาฆ่าแม่ของมัน
ผลประโยชน์อเนกอนันต์ก็ฆ่าคนโลภมากให้มอดม้วยเหมือนที่กล่าวมา

๓๐๐

◎ เบิกทรัพย์วันละบาทซื้อ มังสา
นายหนึ่งเลี้ยงพยัคฆา ไป่อ้วน
สองสามสี่นายมา กำกับ กันแฮ
บังทรัพย์สี่ส่วนถ้วน บาทสิ้นเสือตาย ฯ

คำแปลศัพท์

มังสา - เนื้อ

พยัคฆา - เสือ

กำกับ - ดูแล, ควบคุมให้เป็นไปตามระเบียบ

บัง - เบียดบัง, ยักยอกเอาไว้เป็นประโยชน์ของตัว

ถอดความ

เจ้าหน้าที่เบิกเงินวันละบาทเอามาซื้อเนื้อ
อยู่คนเดียวเลี้ยงเสือ เสือไม่อ้วนพี
จึงส่งคนที่สอง-สาม-สี่ ตามกันมากำกับ
เลยเบียดบังทรัพย์หมดทั้งบาท คือ ๔ สลึง
เสือก็ถึงแก่ความตาย

๓๐๑

◎ กาน้ำดำดิ่งดัน เอาปลา
กาบกคิดใคร่หา เสพบ้าง
ลองดำส่ำมัจฉา ชลชาติ
สวะปะคอค้าง ครึ่งน้ำจำตาย ฯ

คำแปลศัพท์

กาน้ำ - นกชนิดหนึ่งตัวดำคล้ายกา แต่คอยาวกว่าหากินในน้ำ

กาบก - อีกา

เสพ - กิน

ส่ำ - หมู่, เหล่า

ชลชาติ - สัตว์น้ำ

สวะ - สิ่งต่างๆ ที่ลอยเป็นแพอยู่ในน้ำ

ปะคอ - พันคอ

จำตาย - จำต้องตาย, จำใจต้องตาย, ตายด้วยความจำใจ

ถอดความ

กาน้ำดำน้ำหาปลาเอามากินได้
กาบกใคร่จะหาปลาเอามากินบ้าง
จึงโผผางลงน้ำดำหาปลา
ถูกกอสวะพันคอคาอยู่กลางน้ำจำต้องตาย

๓๐๒

◎ หยกหยกนกได้ไม่ พอแกง
กินบ่เกิดเป็นแรง เรี่ยวได้
หง่อยหง่อยค่อยจัดแจง ตามติด ไปนา
พร้าเหน็บเก็บได้ใช้ เชือดชิ้นกินพอ ฯ

คำแปลศัพท์

หยกหยก - ทำอย่างรีบร้อน, ทำอย่างเร่งรีบ

เรี่ยว - แรง, กำลัง

หง่อยหง่อย - เชื่องช้า, ไม่ฉับไว

พร้าเหน็บ - มีดขนาดใหญ่ปลายแหลมคล้ายมีดตอกด้ามสั้นและตรง

ชิ้น - เนื้อของสัตว์ที่ตามล่า

ถอดความ

เที่ยวรีบร้อนหายิงนกได้นกไม่พอแกง
กินไม่อิ่มจึงไม่มีแรงทำอะไรได้
สู้ซุ่มซ่อนค่อย ๆ ติดตามไปจะดีกว่า
จับได้ใช้พร้าที่เหน็บไปเชือดแกงกินได้อิ่มท้อง

๓๐๓

◎ คนมีมักเหี่ยวแห้ง หวงแหน
กินอยู่สู้ขาดแคลน พร่องท้อง
คนกากยากไร้แกน โกยกอบ กินแฮ
เป็นวิบัติขัดข้อง คิดแล้วหลากเหลือ ฯ

คำแปลศัพท์

คนมี - คนมั่งมีเงินทอง

เหี่ยวแห้ง - ผอมโซ, อด ๆ อยาก ๆ

หวงแหน - ตระหนี่ถี่เหนียว

พร่องท้อง - ไม่อิ่มท้อง

คนกาก - คนเหลือเดน, คนขัดสน

ยากไร้ - ยากจนไร้ทรัพย์สิน

แกน - ขัดสน

วิบัติ - ความคลาดเคลื่อน, ความวิปริต

หลาก - ประหลาด

ถอดความ

คนมั่งมีมักตระหนี่เหนียวปล่อยตัวให้ลำบาก
จะกินอยู่ก็เหมือนกับอดอยากไม่ค่อยอิ่มท้อง
แต่คนขัดสนเงินทองกลับกินอยู่หรูหรา
ดู ๆ ก็ขัดหูขัดตาช่างวิปริต คิดแล้วก็น่าอัศจรรย์ใจ

๓๐๔

◎ ไม้ตรงคดชอบใช้ โดยปอง
เศษเล็กเลื่อยเขียงรอง ตั่งได้
โดยต่ำแต่สะเก็ดกอง สุมใส่ เพลิงนา
กายบ่ต้องการใช้ ชั่วแท้ถมดิน ฯ

คำแปลศัพท์

ไม้ตรงคด - ไม้ตรง ไม้คด

ชอบใช้ - สามารถนำไปใช้

โดยปอง - ตามใจปรารถนา

เศษเล็ก - ส่วนที่เหลือใช้จากงานใหญ่

เขียง - ไม้รองรับการสับหั่น, ชิ้นไม้สำหรับรอง หนุนขาของโต๊ะตู้ เป็นต้น

ตั่ง - ที่สำหรับนั่ง ไม่มีพนัก อาจมีขาหรือไม่มีขาก็ได้

สะเก็ด - เศษเล็กเศษน้อย, ชิ้นย่อย ๆ ของไม้

ถอดความ

ไม้ไม่ว่าตรงหรือคดก็ใช้ประโยชน์ได้ดังประสงค์
เช่นเลื่อยให้เล็กลงเป็นเขียงหรือรองขาเตียงก็สำเร็จ
ชั้นที่สุดแม้แต่สะเก็ดก็เป็นเชื้อไฟได้
แต่ร่างกายตายแล้วไม่รู้จะใช้ทำอะไร มีแต่จะถมจมดิน

๓๐๕

◎ รูปชายหญิงทั่วท้อง ธาตรี
เป็นภักษ์แก่เดือนปี สุดสิ้น
อัฐิถมทั่วปถพี รายเรี่ย
ประเทศเท่าปีกริ้น ร่างพ้นฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

รูปชายหญิง - ร่างกายคนเรา

ธาตรี - แผ่นดิน, โลก

ภักษ์ - อาหาร

อัฐิ - กระดูก

ปถพี - แผ่นดิน

ประเทศ - สถานที่, ผืนดิน

เท่าปีกริ้น - ขนาดเล็กเท่าปีกตัวริ้น (**ปีกริ้น** อาจเพี้ยนมาจาก **กระผีกริ้น**)

ร่างพ้นฤๅมี - สถานที่ซึ่งซากศพไม่ทับถมย่อมไม่มี

ถอดความ

ร่างกายชายหญิงทั่วทั้งโลกหล้า
เป็นอาหารของวันเวลาถูกเดือนปีกัดกินจนหมดสิ้น
กระดูกทับถมทั่วแผ่นดินกระดอนกระเด็น
ที่เท่าปีกริ้นอันจะว่างเว้นไม่มีร่างฝังอยู่เป็นอันไม่มี

๓๐๖

◎ เวฬุลัดหน่อขึ้น	ลำหลาย
สาหัสตัดแทงปลาย	หน่อน้อย
ลำใหญ่รุ่นรอนราย	ฤๅว่าง เว้นแฮ
ดั่งแก่หนุ่มเด็กจ้อย	จักพ้นตายไฉน ฯ

คำแปลศัพท์

เวฬุ - ไม้ไผ่

ลัด - แตก, ผลิ

สาหัส - ร้ายแรง, รุนแรง, แข็งแรง

หน่อน้อย - หน่อเล็ก ๆ, ต้นอ่อนเล็ก ๆ

รอน - ทำให้หมดไป

ราย - ไม่ขาดระยะ

แก่ - คนแก่, คนมีอายุ

หนุ่ม - คนหนุ่ม คนสาว

เด็กจ้อย - เด็กน้อย, เด็กทารก

ถอดความ

กอไผ่ใบระบัดเกิดหน่อเป็นลำขึ้นหลากหลาย
หน่อน้อย ๆ ค่อย ๆ โผล่ปลายขึ้นจากดินอย่างเข้มแข็ง
ลำรุ่น ๆ ที่แข็งแรงก็ไล่ลำใหญ่ ๆ ขึ้นไปไม่มีเว้นว่าง
ดั่งคนแก่หนุ่มสาวสำอางและเด็กน้อย ค่อย ๆ ตายตามกันไปไม่มีใครหนีพ้น

๓๐๗

◎ โคควายวายชีพได้ เขาหนัง
เป็นสิ่งเป็นอันยัง อยู่ไซร้
คนเด็ดดับศูนย์สั่ง- ขารร่าง
เป็นชื่อเป็นเสียงได้ แต่ร้ายกับดี ฯ

คำแปลศัพท์

วายชีพ - ตาย

เป็นสิ่งเป็นอัน - เป็นชิ้นเป็นอัน, เป็นสิ่งของ

เด็ด - ขาด, ตาย

สังขาร - ร่างกาย, ชีวิต

เป็นชื่อเป็นเสียง - เป็นสิ่งที่คนภายหลังพูดถึงเอ่ยอ้างถึง

ร้าย - ความชั่ว, ความเลว

ดี - ความดี, คุณประโยชน์

ถอดความ

วัวควายเมื่อตายแล้วยังมีเขามีหนัง
เป็นสิ่งที่เหลืออยู่ในภายหลังให้เห็นได้
คนเราเมื่อตายไปร่างกายก็สูญหมด
สิ่งที่ยังเหลือปรากฏคือความชั่วและความดี

๓๐๘

◎ ร่างกายมนุษย์นี้ไป่ เป็นการ
คำกล่าวเป็นแก่นสาร เลิศแล้ว
เลื่องภาชื่อเชิดนาน ดีชั่ว
โอ้ร่างตายแล้วแคล้ว คลาดสิ้นเสร็จศูนย์ ฯ

คำแปลศัพท์

เป็นการ - เป็นประโยชน์, มีประโยชน์

คำกล่าว - คำพูด

เลื่องภา - เลื่องลือ = รู้กันกระฉ่อนทั่วไป

แคล้วคลาด - พ้นไป, หมดไป

ถอดความ

ร่างกายมนุษย์นี้จะเอาดีทางใด ๆ ก็ไม่เป็นการ
มีแต่คำพูดที่เป็นแก่นสารแสนประเสริฐ
เขาจะเลื่องลือชูชื่อเชิดก็ตรงดีกับชั่ว
ส่วนเนื้อตัวตายแล้วก็ไร้ค่าไม่เหลืออะไร

๓๐๙

◎ ฝนแล้งรุกขชาติเศร้า โศกสลด
ฝนชุ่มเชยใบสด ส่างเศร้า
ไม้ล้มเพื่อลมกรด ตรงฟัด
ตายแต่ยังหนุ่มเหน้า แน่แท้กรรมหลัง ฯ

คำแปลศัพท์

รุกขชาติ - ต้นไม้, พืชพันธุ์ไม้ทั่วไป

ส่างเศร้า - หายเหี่ยว, หายเฉา

เพื่อลมกรด - เพราะกระแสลมแรงจัด

ตรงฟัด - พัดกระหน่ำอย่างแรง

หนุ่มเหน้า - นุ่มแน่น , เป็นหนุ่มเป็นสาวรุ่น

กรรมหลัง - ผลของความชั่วความเลวที่เคยทำไว้

ถอดความ

เมื่อฝนแล้งพืชพันธุ์ไม้ก็สลดหดเหี่ยว
พอฝนลงชุ่มชอุ่มเขียวจึงค่อยฟื้นคืนต้น
อันต้นไม้จะหักล้มก็เพราะแรงลมบนกระหน่ำพัดอย่างเกรี้ยวกราด
เหมือนคนที่ตายแต่สาวหนุ่มน่าอนาถ ก็เพราะแรงกรรมแต่ปางหลัง

๓๑๐

◎ พฤกษ์ใดสล้างลูก เหลือหลาย
ฝูงวิหคกลุ้มกราย แกล่ใกล้
ยามผลหล่นกระจาย กำจัด
นกบ่มาจับไม้ ที่ต้นสักตัว ฯ

คำแปลศัพท์

พฤกษ์ - ต้นไม้

สล้าง - ตั้งอยู่สูงเด่น เป็นหมู่เป็นพวก

วิหค - นก

กลุ้ม - ชุลมุน, ขวักไขว่

กราย - เข้าไปใกล้

แกล่ - ใกล้, เกือบ

กระจาย - เรี่ยราย

กำจัด - หมดสิ้นไป, ทำให้สิ้นไป

ถอดความ

อันต้นไม้ที่ผลสุกสล้างเหลือจะดก
ย่อมจะมีฝูงนกมารุมจับกันอยู่จอแจ
แต่พอผลร่วงวายกระจายแปรปลิดไปจนหมด
ก็ไม่มีนกมาปรากฏที่ต้นไม้นั้นแต่สักตัว

๓๑๑

◎ นกเพลินพึ่งพุ่มไม้ ใบบัง
ปลาย่อมยินดียัง น่านกว้าง
จระเข้คิดแสวงวัง เย็นชื่น
น้ำจิตคนบ่ร้าง ร่มเกล้าโพธิ์ทอง ฯ

คำแปลศัพท์

เพลิน - ร่าเริง, สนุกสบาย

พึ่ง - อาศัย, พักพิง

น่านกว้าง - น้ำกว้าง, น่านน้ำที่กว้าง

วัง - ห้วงน้ำลึก

บ่ร้าง - ไม่จืดจาง, ไม่หมด

ร่มเกล้าโพธิ์ทอง - ร่มแห่งโพธิ์ทองให้ความร่มเย็นเศียรเกล้า, ผู้ป้องกันความเดือดร้อน

ถอดความ

ธรรมดานกย่อมหมายพึ่งพุ่มไม้ใบหนา
หมู่มัจฉาย่อมยินดีอยู่ในน่านน้ำ
จระเข้ย่อมหาอยู่ประจำตามวังน้ำเย็นชื่น
น้ำใจไพร่ฟ้าก็ไม่เป็นอื่น ย่อมหมายพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

๓๑๒

◎ หนูครวญใคร่พ้นจั่น จำไกล
นกก็เหนื่อยหน่ายใจ จากแร้ว
มัจฉาชาติกลัวภัย เพียรหน่าย แหแฮ
คนผิดคิดใคร่แคล้ว คลาดพ้นเขาขัง ฯ

คำแปลศัพท์

ครวญ	- ร้องรำพัน, ครุ่นคิด
ใคร่	- อยาก, ต้องการ
จั่น	- เครื่องดักสัตว์มีรูปคล้ายกรง
จำ	- ขัง
แร้ว	- เครื่องดักสัตว์มีบ่วงติดปลายไม้เอาโคนไม้ปักไว้ที่ดิน
มัจฉาชาติ	- ปลา
เพียรหน่าย	- พยายามหนี
แห	- เครื่องจับปลาถักเป็นตาข่าย
คนผิด	- คนทำผิด, คนทำชั่ว
เขาขัง	- การจองจำของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

ถอดความ

หนูติดจั่นก็คิดอยากพ้นไปให้แสนไกล
นกติดแร้วก็เหนื่อยใจอยากจะหลุดบ่วงบินหนีหาย
ปลาติดแหก็กลัวตายดิ้นหาทางให้พ้นทุกข์
คนทำผิดติดคุกอยากจะพ้นจากที่คุมขัง

๓๑๓

◎ พฤกษ์ผลต้นดกเบื้อง ปลายวาย
อ้อยกัดต้นสืบปลาย สุดพ้น
การกิจคิดสบาย ภายภาค หน้านา
ดั่งกัดปลายสืบต้น รสอ้อยเอมใจ ฯ

คำแปลศัพท์

พฤกษ์ผล - ต้นไม้มีผล

ต้น - ตอนแรก, ระยะแรก

เบื้องปลาย - ตอนหลัง, ระยะหลัง

วาย - ไม่ค่อยมีผล, มีผลน้อย

กัด - กิน, ขบเคี้ยว

ต้นสืบปลาย - จากโคนลำไปหาปลายลำ

การกิจ - การงานที่ทำ

เอมใจ - หวานชื่นใจ

ถอดความ

ต้นไม้ที่ผลดกตอนต้น ลงท้ายก็วาย
(คนคิดแต่อิ่มสบายในวันนี้ วันหน้าจะอด)
เหมือนเคี้ยวอ้อยอร่อยรสจากโคนไปหาปลายลงท้ายก็จืดจาง
แต่ถ้าทำงานเหนื่อยทุกอย่างวันนี้จะสบายในวันหน้าโน้น
เหมือนเคี้ยวอ้อยข้างปลายไปหาโคนจะได้รสหวานของอ้อยอร่อยใจ

๓๑๔

◎ ป่าป่งดงไซร้ใคร่	ยินดี
บ้านถิ่นทิ้งทอดหนี	เริดร้าง
สัตว์ไพรใคร่เปรมปรีดิ์	นคเรศ
เป็นพิกลยลอ้าง	ดั่งนี้ดูฉงน ฯ

คำแปลศัพท์

ป่ง - ป่า หรือดินมีรสเค็ม

ดง - ป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น

ใคร่ - ต้องการ, ปรารถนา, ใฝ่

บ้านถิ่น - บ้านที่อยู่อาศัย, ถิ่นที่เป็นบ้านผู้คน

เริดร้าง - รกร้าง, ว่างเปล่า, ไม่มีใครอยู่, จากหรือพรากไป

ไพร - ป่า

เปรมปรีดิ์ - ยินดี, ชมชอบ

นคเรศ - เมือง

พิกล - ผิดปกติ, แปลกประหลาด

ยล - ดู

ถอดความ

สัตว์เมืองยินดีในป่าดงพงไพร
ทิ้งบ้านร้างห่างไกลเข้าไปอยู่ในป่าดง
ข้างสัตว์ป่าพากันหลงมาปลื้มเปรมใจอยู่ในเมือง
เหตุพิกลนี้ย่อมเป็นเครื่องบอกว่าวิปริต คิดดูก็ควรพิศวง

๓๑๕

◎ มีศิลปศาสตร์รู้ ใดใด ก็ดี
บุญบ่ทำไว้ใน ชาติกี้
ได้สมสิ่งพึงใจ จักเสพ
สมบัติย่อมหลีกลี้ เพิ่มผู้มีบุญ ฯ

คำแปลศัพท์

ศิลปศาสตร์ - วิชาความรู้เกี่ยวกับฝีมือ, วิชาความรู้ทั่วไป

ชาติกี้ - ชาติก่อน, ชาติที่เพิ่งผ่านมา, ในอดีตกาล

เสพ - กิน, ใช้สอย, เสวยผล

หลีกลี้ - หลบหนี, หนีหาย

เพิ่มผู้มีบุญ - ไปอยู่กับผู้มีบุญ

ถอดความ

มีวิชาความรู้หลักแหลมสักเพียงใด
ถ้าไม่เคยทำบุญไว้แต่ปางก่อนหรือบัดเดี๋ยวนี้
ครั้นได้สมบัติที่น่ายินดีอยากจะกินจะใช้
สมบัติกลับวิบัติไปกลายเป็นของคนอื่นที่เขามีบุญ

๓๑๖

◎ ดวงเดือนดาวบ่ห้อม เห็นงาม ฤๅพ่อ
หงส์บ่มีหมู่ตาม แวดล้อม
สาครขาดคลื่นทราม โสภาคย์
ราชจากขุนหอกห้อม แห่แล้วฤๅงาม ฯ

คำแปลศัพท์

ห้อม - แวดล้อม, ห้อมล้อม

หงส์ - นกในนิยาย ถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง

สาคร - ทะเล, มหาสมุทร

ทราม - หมด, เสื่อม

โสภาคย์ - งดงาม

ราช - พระราชา, พระเจ้าแผ่นดิน

จาก - ไม่มี, ปราศจาก

ขุนหอก - ทหารราชองครักษ์, ขุนพล

ห้อมแห่ - แห่ห้อม = แวดล้อมไป

ถอดความ

ดวงเดือนไม่มีหมู่ดาวล้อมก็ไม่เด่นตระการ
พญาหงส์ไม่มีบริวารก็ไม่โสภา
ทะเลไม่มีคลื่นโครมโถมถาก็ไม่น่าดู
กษัตริย์ไม่มีขุนพลเคียงคู่ก็ไม่สง่างาม

๓๑๗

◎ ฤๅษีโสภาคย์ด้วย ซูบทรง
สัตว์สี่เท้างามยง ใหญ่อ้วน
บุรุษรอบรู้คง งามเพื่อ รู้แฮ
หญิงจักงามล้นล้วน เลิศด้วยสามี ฯ

คำแปลศัพท์

ฤๅษี - นักบวช, พระภิกษุ-สามเณร, ชีไพร

โสภาคย์ - งาม

ซูบทรง - ร่างกายผ่ายผอม

งามยง - งามอร่ามเรือง, งามอย่างแข็งแรง

บุรุษ - ผู้ชาย

เพื่อรู้ - เพราะความรู้

ถอดความ

ฤๅษีจะงามสมก็เพราะซูบผอม
สัตว์สี่เท้าจะงามพร้อมก็เพราะอ้วนพี
บุรุษจะงามดีก็เพราะรอบรู้วิชา
สตรีจะงามเลิศโสภาก็เพราะได้สามีดี

๓๑๘

◎ สูงสารสี่เท้าย่าง เหยียบยัน
บางคาบเชี่ยวไปพลัน พลวกพลั้ง
นักรู้ร่ำเรียนธรรม์ ถึงมาก ก็ดี
กล่าวดั่งน้ำผลั้งผลั้ง พลาดถ้อยทางความ ฯ

คำแปลศัพท์

สาร - ช้างใหญ่

บางคาบ - บางครั้ง, บางที

เชี่ยวไป - รีบไป, รีบเร่งเกินไป

พลัน - ทันที

พลวกพลั้ง - พลาดพลั้ง

นักรู้ - ผู้รู้

ผลั้งผลั้ง (พลั่ง) - ไหลออกมาไม่ขาดสาย

พลาดถ้อย - พูดผิด

ถอดความ

ช้างสารสูงใหญ่ใช้สี่เท้าก้าวเหยียบยัน
บางครั้งเดินด่วนพลันอาจจะพลั้งพลาด
เหมือนนักปราชญ์รู้อรรถรู้ธรรมเป็นอันมาก
พูดดั่งน้ำไหลคล่องปากก็อาจพลาดพลั้งออกไปนอกทาง

๓๑๙

◎ เรือนเหย้าตนอยู่นั้น อย่าหมอง
เรือนชะตาแผ่นทอง วาดไว้
เรือนผมอย่ายุ่งหยอง หวีหย่ง ไว้นา
สามประการนี้ให้ หมั่นสู้สงวนงาม ฯ

คำแปลศัพท์

เหย้า - เรือน, บ้าน

หมอง - สกปรกรกรุงรัง, ไม่สะอาด

เรือนชะตา - ตารางสำหรับเขียนรูปราศีที่บอกดาวพระเคราะห์เดินถึงราศีนั้น ในเวลาเกิดของคน

แผ่นทอง - แผ่นทองคำสำหรับใช้จารึกข้อความหรือดวงชะตาเป็นต้น

เรือนผม - ทรวดทรงผม

หยอง - ยุ่งเหยิงเป็นกระเชิง, หยิกยุ่งรุงรัง

หวีหย่ง - หวีให้สูง, หวีให้เรียบร้อย

สงวนงาม - ถนอมรักษาความงาม

ถอดความ

เรือนที่อยู่อาศัยระวังอย่าให้สกปรก
เรือนชะตาอย่าให้ตกหมั่นวาดไว้ในแผ่นทอง
เรือนผมอย่าให้ยุ่งหยองหวีไว้ให้เรียบร้อย
ทั้งสามเรือนนี้จงคอยสงวนให้งามอยู่เสมอ

๓๒๐

◎ ฆ่าควายหมายแล่ล้ม	ตัวแพง
กลัวแต่เสียเครื่องแกง	ห่อนได้
เฉกเช่นจักจัดแจง	การใหญ่ เหย้าแฮ
เกรงแต่จักหมดไม้	ห่อนได้เรือนงาม ฯ

คำแปลศัพท์

แล่ - เอามีดเฉือน

ล้ม - ฆ่า

ตัวแพง - ตัวที่มีราคามาก

เครื่องแกง - สิ่งที่ใช้ในการปรุงแกง มีพริก กะปิ หอมกระเทียม เป็นต้น

เฉกเช่น - เหมือนกับ

เหย้า - บ้าน, เรือน

ไม้ - สิ่งที่งอกขึ้นจากดิน มีราก มีลำต้น มีกิ่ง ก้านและใบ เนื้อของมันใช้ทำสิ่งของต่างๆ เช่น ปลูกบ้านเรือนเป็นต้น

เรือนงาม - บ้านสวย

ถอดความ

จะฆ่าควายราคาแพงหมายแล่เนื้อเพื่อลิ้มรส
แต่มัวเสียดายว่าเครื่องแกงจะหมดย่อมไม่ได้การ
เหมือนคนคิดจะปลูกบ้านหลังใหญ่ ๆ
แต่กลัวจะหมดเปลืองไม้ก็เลยไม่ได้บ้านหลังงาม

๓๒๑

◎ ไปเรือนท่านไซร้อย่า เนานาน
พูดแต่พอควรการ กลับเหย้า
ริร่ำเรียนการงาน เรือนอาต- มานา
ยากเท่ายากอย่าเศร้า เสื่อมสิ้นความเพียร ฯ

คำแปลศัพท์

เนา - อยู่

เรือนอาตมา - บ้านตนเอง

ยากเท่ายาก - ถึงจะยากสักเพียงใด

ถอดความ

ไปธุระบ้านใครอย่าอยู่นาน
พูดกันแต่พอให้เสร็จงานแล้วรีบกลับ
การงานในบ้านตัวเองเร่งหยิบจับขึ้นมาทำร่ำเรียนดูให้รู้
ถึงจะหนักยากเท่าไรใจต้องสู้อย่าเสื่อมถอยความเพียร

๓๒๒

◎ สิกขาบทยิ่งล้ำ	คัมภีร์
เป็นพิษแก่อลัชชี	โฉดแท้
คุณธรรม์สิ่งสรรพ์ดี	ในโลก
เป็นพิษแก่พาลแล้	ห่อนได้สดับจำ ฯ

คำแปลศัพท์

สิกขาบท - ข้อศีล, ข้อวินัย, ข้อห้าม

คัมภีร์ - หนังสือตำราที่สำคัญทางศาสนา โดยปริยายหมายถึงหลักคำสอน

เป็นพิษ - เป็นสิ่งที่น่ากลัว, เป็นสิ่งที่น่าเกลียด, น่าเบื่อหน่าย, เป็นของแสลง

อลัชชี - นักบวชนอกจารีต, นักบวชเลว, นักบวชที่ไม่มียางอาย

โฉด - ชั่ว, เลว

คุณธรรม์ - คุณความดี

สิ่งสรรพ์ดี - สิ่งดีงามทั้งปวง

สดับจำ - ฟังและจดจำ

ถอดความ

สิกขาบทคือศีลในพระวินัยธรรมคัมภีร์
เป็นเครื่องแสลงใจภิกษุอลัชชีผู้ไม่ละอายบาปหยาบช้า
คุณธรรมความดีนานาอันมีอยู่ในโลกนี้
เป็นเครื่องแสลงใจพวกพาลกาลีมันไม่ยอมรับรู้รับฟัง

๓๒๓

◎ เชียรโรคเป็นพิษด้วย อาหาร
หญิงดรุณอันธพาล หนุ่มเหน้า
เป็นพิษแก่พฤฒิการ บุรุษ
ฤๅกล่อมกลมกันเข้า ดุจน้ำกับเปรียง ฯ

คำแปลศัพท์

เชียรโรค - โรคชรา, โรคของคนแก่, คนชรา

เป็นพิษ - เป็นของมีโทษ, เป็นของแสลง

หญิงดรุณ - หญิงวัยรุ่น, หญิงสาว

อันธพาล - ไร้เดียงสา, ไม่รู้ประสีประสา

หนุ่มเหน้า - กำลังสาว, กำลังหนุ่ม

พฤฒิการบุรุษ - ชายแก่

กล่อมกลม - เข้ากันได้, เหมาะสมกัน, พอดีกัน

เปรียง - น้ำมัน

ถอดความ

อาหารมักจะแสลงสำหรับคนเจ็บป่วย
หญิงแรกรุ่นสาวสวย
มักจะแสลงสำหรับชายเฒ่า
ยากที่จะกลมกลืนกันเข้า เหมือนน้ำกับน้ำมัน

๓๒๔

◎ อาหารเป็นที่ตั้ง	เกิดแรง
ปลูกพืชผักฟักแฟง	พึ่งน้ำ
แว่นกล้องสองสำแดง	อาโลก
แม่ย่อมเป็นที่ล้ำ	เลิศเลี้ยงบุตรตน ฯ

คำแปลศัพท์

เป็นที่ตั้ง - เป็นแหล่ง, เป็นเหตุให้เกิด

แรง - กำลัง

แว่นกล้อง - แว่นหรือกล้องสำหรับส่องมอง

สำแดง - แสดง, ทำให้เห็นปรากฏ

อาโลก - แสงสว่าง, การดู, การเห็น

ถอดความ

กำลังเรี่ยวแรงจะเกิดมีได้ก็ต้องพึ่งอาหาร
จะปลูกพืชผักให้งามตระการก็ต้องพึ่งน้ำท่า
จะใช้แว่นส่องกล้องให้เห็นชัดถนัดตาก็ต้องพึ่งแสงสว่าง
แม่นั้นจะประเสริฐเลิศทุกอย่างก็เพราะเป็นที่พึ่งให้แก่ลูกของตน

๓๒๕

◎ อาหารเยียหยิบให้ กากิน ก่อนนา
คีบ่ดีดาลถวิล ลอบรู้
ครั้นแผ่นภพภูมินทร์ ยินโศลก สารนา
แบ่งกึ่งเมืองให้ผู้ กล่าวเกลี้ยงบูชา ฯ

คำแปลศัพท์

เยีย - ดี, อร่อย

ดีบ่ดี - จะเป็นของดีหรือเป็นของเสีย

ดาล - เป็นไป, ทำให้เป็นไป

ลอบรู้ - แอบรู้, แอบสังเกตเห็น

แผ่นภพภูมินทร์ - พระเจ้าแผ่นดิน

ยิน - ได้ฟัง, ได้สดับ

โศลกสาร - ถ้อยความอันมีประโยชน์หรือมีค่าในรูปคำประพันธ์

กึ่งเมือง - เมืองกึ่งหนึ่ง, ครึ่งหนึ่งของเมือง

กล่าวเกลี้ยง - กล่าวได้ไพเราะ, กล่าวให้รู้ให้เข้าใจชัดเจน

บูชา - ตอบแทนคุณ, บูชาคุณ

ถอดความ

"จะกินข้าวลองปั้นข้าวโยนให้กากินก่อน
จะเป็นของดีหรือมีพิษให้เดือดร้อนก็จะเป็นที่สังเกตรู้ได้"
พระราชาได้สดับนัยแห่งคำกลอนที่กล่าวนี้
(ได้ทรงทำตาม จึงรอดพระชนมชีพจากการถูกลอบวางยาพิษ)
ทรงแบ่งเมืองกึ่งหนึ่งอุทิศบูชาผู้ที่กล่าวคำมีค่าเตือนพระทัย

๓๒๖

◎ ล่อปลาเหยื่อชอบน้ำ ใจปลา
ล่อท่วยโรคด้วยยา ยื่นให้
ล่อคชพวกพังพา เดินปก ไปแฮ
ล่อชาติเชื้อไพร่ได้ แต่ด้วยของกิน ฯ

คำแปลศัพท์

ชอบน้ำใจปลา - ถูกใจปลา, ปลาชอบ

ท่วยโรค - โรคทั้งหลาย, โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

คช - ช้างตัวผู้

พัง - ช้างตัวเมีย

เดินปกไป - เดินเบียดชิดกันไป

ชาติเชื้อไพร่ - คนยากจน, คนสามัญทั่วไป, คนที่อยู่ในปก-ครองของนาย

ถอดความ

จะล่อปลาก็ต้องใช้เหยื่อจึงจะถูกใจและได้กินปลา
จะรู้ว่าเป็นโรคก็ต้องใช้ยาเป็นเครื่องล่อ
จะล่อช้างพลายก็ต้องใช้ช้างพังเข้าต่อจึงจะพาเดินไปได้
จะล่อบริวารบ่าวไพรไม่มีอะไรดีกว่าให้ของกิน

๓๒๗

◎ มีม้าบ่ขี่ให้	อาจิณ พยศแฮ
ปืนไป่ยิงมลทิน	ท่วมกล้อง
ข้าไทบ่ใช้ชิน	มันมัก หน่ายนา
เมียไม่หมั่นร่วมห้อง	มักร้ายราคี ฯ

คำแปลศัพท์

อาจิณ - เป็นประจำ, บ่อย ๆ, เนือง ๆ

พยศ - แสดงอาการดื้อ

มลทิน - สนิม

กล้อง - ลำกล้องปืน

ข้าไท - คนรับใช้ที่ไม่ใช่ทาส

บ่ใช้ชิน - ไม่ใช้งานบ่อย ๆ

มักหน่าย - ชอบเฉื่อยชา, ทำให้เกียจคร้าน

ร่วมห้อง - ร่วมเพศ, ร่วมประเวณี, ร่วมรักตามวิสัยผัวเมีย

ราคี - มัวหมองในเรื่องเพศ, มีเรื่องเสียหายในทางเพศ มักใช้แก่หญิง

ถอดความ

มีม้าไม่หมั่นขี่มักจะพยศไม่ยอมวิ่ง
มีปืนไม่หมั่นยิงสนิมจะขึ้นท่วมลำกล้อง
มีข้าไทไม่หมั่นใช้ให้คล่องมันมักหน่ายหนีหน้า
เมียรักไม่หมั่นร่วมรสเสน่หามักนอกใจเป็นราคี

๓๒๘

◎ มีเรือรั่ววิดน้ำ ฤาวาย
มีเจ่งตาบอดพลาย ก่อมก้อ
มีโคกระบือควาย ปละเปลี่ยว
มีแต่เกวียนขาดล้อ ลากใช้ปางใด ฯ

คำแปลศัพท์

เจ่ง - ช้าง

พลาย - ช้างตัวผู้

ก่อมก้อ - ค่อม, เตี๋ย

ปละเปลี่ยว - คึกคะนองจนเอาไว้ไม่อยู่

ปางใด - เมื่อใด, เมื่อไรกันเล่า

ถอดความ

มีเรือรั่วที่ต้องวิดน้ำอยู่ไม่วาย
มีช้างพลายตาบอดซ้ำค่อมเตี้ย
มีโคถึกคึกไปเสียทั้งควายเปลี่ยว
มีเกวียนแต่ไม่มีล้อแม้แต่ข้างเดียว
-เหล่านี้จะใช้ประโยชน์ได้อย่างไรกัน

๓๒๙

◎ สารซับมันร้ายขี่ ขาดขอ
โคกระบือขาดปอ ป่านร้อย
เรือค้าขาดสมอ จักทอด ไฉนนา
ข้าทาสขาดนายน้อย หนึ่งปล้อนไปมา ฯ

คำแปลศัพท์

สารซับมัน - ช้างตกมัน

ร้าย - ดุร้าย

ขอ - ขอช้าง = ขอเหล็กมีด้ามสำหรับสับบังคับช้าง

ปอป่าน - เชือก

สมอ - ของหนักที่ล่ามโซ่หรือเชือกอยู่กับเรือ เวลาจอดเรือ ใช้ทอดลงไปในน้ำให้เกาะดินเพื่อไม่ให้เรือเคลื่อนไปที่อื่น

ทอด - จอดเรือ

ข้าทาส - บ่าวไพร่, คนรับใช้, ลูกจ้าง, ผู้ใต้บังคับบัญชา

ปล้อน - หลบหลีก, หลีกเลี่ยง

ถอดความ

มีช้างตกมันดุร้ายไม่มีขอสับ
วัวควายไม่ได้จับเอาเชือกสนตะพายร้อยผูกคอ
เรือสินค้าไม่มีสมอหรือจะจอดทอดได้
ข้าทาสไม่มีนายกำกับไว้ก็มักหลบเลี่ยงไปมา

๓๓๐

◎ แคะไค้ไปแค่นค้น ตีนงู
แขวะควักดีที่หนู ยากได้
ริและแกะก้ามปู หาเลือด
แสวงสัตย์ยามยุทธ์ไซร้ สี่นี้สุดแสวง ฯ

คำแปลศัพท์

แคะไค้ - ซอกแซกหา

แค่น - ฝืน, คะยั้นคะยอ, ขืน

ค้น - เสาะหา, แสวงหา

แขวะ - เอาสิ่งมีคมแหวะคว้านให้กว้าง

ดี - อวัยวะภายในของคนและสัตว์ที่บรรจุน้ำข้นสีเขียวซึ่งมีรสขม ว่ากันว่าหนูไม่มีดีที่ว่านี้

ริ - คิดอ่าน

และ - แล่, เถือสิ่งที่ยังเหลือติดอยู่กับสิ่งอื่น

ยามยุทธ์ - เวลามีการต่อสู้, เวลามีศึกสงคราม

ถอดความ

พยายามแคะไค้จะให้เห็นตีนงู ๑
จับหนูมาแขวะควักจะให้เจอดี ๑
แกะก้ามปูดูเป็นถ้วนถี่จะหาโลหิต ๑
แสวงความสัตย์สุจริตในยามสงคราม ๑
ทั้ง ๔ ประการนี้ท่านห้ามว่าหาเท่าไรก็ไม่พบ

๓๓๑

◎ จักเจียนจอมปลวกเตี้ย เติมภู- เขาแฮ
ดีแต่แล่เนื้อหนู เพิ่มช้าง
เบียนเบียดเจียดพิษงู เพิ่มพิษ นาคนา
อุตริรองน้ำค้าง ใส่น้ำสาคร ฯ

คำแปลศัพท์

เจียน - ตัด, เฉือน

เบียนเบียด - เบียดเบียน = รบกวน, ทำให้เดือดร้อน

สาคร - ทะเล

เจียด - แบ่งปันแต่น้อย, ขอแบ่งปันบ้าง

อุตริ - นอกคอก, นอกทาง, นอกรีต, ทำอย่างที่คนทั่วไปเขาไม่ทำกัน

ถอดความ

ขุดจอมปลวกเตี้ยเอาไปต่อเติมยอดเขายอดดอย
เอาเนื้อหนูตัวน้อยไปเพิ่มเนื้อช้าง
รีดพิษงูแงะง้างไปเพิ่มพิษพญานาค
รองน้ำค้างกลางฟ้าฟากเอาไปใส่มหาสาคร
-เหล่านี้เป็นเรื่องอุตริวิปริต

๓๓๒

◎ จนไก่ใช้เป็ดแข้น ขันขาน

นอกรีตมีดแทนขวาน ถากไม้

เคี้ยวอ้อต่างอ้อยหวาน เป็นรส ฤๅพ่อ

ขาดขัดดอกไม้ใช้ ดอกหญ้ายามจน ฯ

คำแปลศัพท์

แข้น - บังคับ, ขืน, ฝืน = แค่น

นอกรีต - ทำไม่ถูกต้อง, ทำผิดจารีตประเพณี

อ้อ - ไม้อ้อ เป็นไม้ล้มลุกขึ้นเป็นกอในที่ชื้นแฉะ ลำต้นแข็งเป็นปล้อง ข้างในกลวง

ขาดขัด - ไม่มี, ไม่ใคร่จะมี

ดอกหญ้า - ดอกของต้นหญ้า ถือว่ามีฐานะต่ำกว่าดอกไม้ทั่วไป

ถอดความ

ไม่มีไก่ใช้เป็ดคอยขันขาน

ไม่มีขวานก็ต้องใช้มีดถากไม้ไปก่อน

ไม่มีอ้อยลำอ่อนก็เคี้ยวต้นอ้อพอเป็นรส

ไม่มีดอกไม้ทั้งหมด ก็ขอให้ได้ใช้ดอกหญ้า

สิ่งเหล่านี้ท่านว่าจำต้องใช้ในยามจน

๓๓๓

◎ น้ำอ้อยหรือจักป้อง ปากมด
เกลียงอ่อนห่อนโคลด ละไว้
นารีรูปช้อยชด แซะเฉียด ชายนา
ใครจักนิ่งดูได้ ห่อนเว้นตัวตน ฯ

คำแปลศัพท์

ป้อง - กัน, กั้น, กันไว้

เกลียง - หญ้า

นารี - ผู้หญิงสาว

รูปช้อยชด - รูปร่างงดงาม

แซะ - กระแซะ, ขยับกระทบเข้าไป, เลียบเคียงเข้าไป

เฉียด - เข้าใกล้, อยู่ใกล้, ใกล้ชิด

ถอดความ

น้ำอ้อยน้ำตาลหรือจะป้องกันให้พ้นปากมด
หญ้าอ่อนโคหรือจะอดไม่อยากเคี้ยว
เหมือนสาวงามอยู่กลมเกลียวใกล้ชิดชาย
ใครจะนั่งนิ่งดูดาย มีแต่จะรีบคว้าไว้ไม่เว้นคน

๓๓๔

◎ โคแก่กัดหญ้าอ่อน กินใบ อ่อนนา
*แม่หญิงยินดีใน หนุ่มน้อย
ฟันหักมักพึงใจ ของอ่อน
บุรุษอายุร้อย รักชู้เมียสาว ฯ

คำแปลศัพท์

แม่หญิง - หญิงมีอายุ, หญิงแก่

ฟันหัก - คนที่ไม่มีฟัน

บุรุษอายุร้อย - ชายแก่

ชู้ - คนรัก, คู่รัก

ถอดความ

โคแก่ชอบกินหญ้าอ่อนใบระบัด
สาวใหญ่มักกำหนัดในหนุ่มน้อย
คนฟันหักเคี้ยวค่อย ๆ ชอบของนุ่ม ๆ
เฒ่าร้อยปียังกระชวยกระชุ่มอยากมีเมียสาว

---

*ถ้าเป็น **หญิงแม่** จะถูกฉันทลักษณ์ดีกว่า

๓๓๕

◎ นารีหรืออิ่มเล้า	โลมชาย
อรรณพนิจฤาวาย	อิ่มน้ำ
ของทิพย์เทพห่อนหาย	เอมอิ่ม
มนุษยสมบัติล้ำ	เลิศท้าวใดลืม ฯ

คำแปลศัพท์

เล้าโลม - การเอาใจของผู้ชาย, การปลอบประโลมจากชาย

อรรณพ - ห้วงน้ำ, ทะเล, มหาสมุทร

นิจ - เสมอ, ประจำ

ของทิพย์ - ของเลิศ, ของประเสริฐ, ของวิเศษ, ของชาวสวรรค์

เทพ - เทวดา

มนุษยสมบัติ - ความสมบูรณ์พูนสุขของมนุษย์, ฐานะอันสูงส่งในหมู่มนุษย์

ท้าว - พระราชา, พระมหากษัตริย์

ถอดความ

สตรีไม่อิ่มคำชมโฉมโลมเล้าของบุรุษ
มหาสมุทรไม่อิ่มอุทกธารา
เทพยดาไม่อิ่มทิพยสมบัติ
พระราชามหากษัตริย์ไม่อิ่มราไชศวรรย์

๓๓๖

◎ เรือแพพึงขี่ข้าม	คงคา
ยาหยูกย่อมรักษา	โรคไข้
อาวุธเหตุให้ปรา-	กฏแก่ ศึกแฮ
มนตร์เวทวิเศษไซร้	ร่ายรู้ฤาลืม ฯ

คำแปลศัพท์

คงคา - แม่น้ำ

ยาหยูก - หยูกยา = ยารักษาโรค

ศึก - ข้าศึก, ศัตรู

ร่ายรู้ - ท่องบ่นจนเจนใจ, เป่าเสกจนขึ้นใจ

ถอดความ

เรือแพใช้ขี่ข้ามน้ำ
หยูกยามีประจำใช้รักษาเมื่อป่วยไข้
สะสมอาวุธไว้เป็นเครื่องบอกว่าจะมีศึกประชิด
เวทมนตร์อันศักดิ์สิทธิ์หมั่นร่ายย่อมไม่ลืม

๓๓๗

◎ ลำลาดดาษด้วยเหล่า บุษบง- กชแฮ
แดนวนาดอนดง ดื่นไม้
หญิงอยู่สงัดคง เป็นเหตุ
สามประการกล่าวไว้ เที่ยงแท้ธรรมดา ฯ

คำแปลศัพท์

ลำลาด - ลำน้ำ, สระน้ำ (อาจเพี้ยนมาจาก **ลำลาบ** = ธารน้ำไหลสายเล็ก ๆ)

ดาษ - เต็ม, เกลื่อนกลาด

บุษบงกช - ดอกบัว

แดนวนา - ถิ่นป่าเขา

ดื่นไม้ - เต็มไปด้วยต้นไม้

อยู่สงัด - อยู่เงียบ ๆ, อยู่คนเดียว

ธรรมดา - เรื่องปกติ, เรื่องที่จะต้องเป็นไปเช่นนั้นอยู่เอง

ถอดความ

มีหนองน้ำลำธาร บัวก็มักสล้างดาษดา
มีป่าดงพงพนา ก็ย่อมแน่นขนัดด้วยหมู่ไม้
มีที่ลี้ลับขึ้นเมื่อไร ผู้หญิงก็มักจะทำชั่ว
สามประการนี้ท่านกล่าวให้รู้กันทั่ว ว่าเป็นดังนี้เป็นธรรมดา

๓๓๘

◎ พราหมณ์พฤฒิเกลียดน้ำย่อม เสียกิจ
เมืองหวั่นปัจจามิตร แกว่นแกล้ว
ชายใดมักให้สิทธิ์ แก่แม่ เรือนนา
สามประการนี้แคล้ว คลาดผู้สรรเสริญ ฯ

คำแปลศัพท์

พราหมณ์พฤฒิ - พราหมณ์เฒ่า, พวกพราหมณ์, พราหมณ์พวกหนึ่งมีหน้าที่ทำพิธีเกี่ยวกับช้างและปัดเสนียดจัญไร เรียกว่า พราหมณ์พฤฒิบาศ

เสียกิจ - เสียการเสียงาน, เสียพิธี

เมือง - เจ้าเมือง, ชาวเมือง, ผู้ปกครองบ้านเมือง

หวั่น - เกรง, กลัว

ปัจจามิตร - ข้าศึก, ศัตรู

แกว่นแกล้ว - เข้มแข็ง, กล้าหาญ

สิทธิ์ - ความเป็นใหญ่, อำนาจเด็ดขาด

แม่เรือน - ภรรยา

แคล้วคลาด - ไม่มี, ปราศจาก

ถอดความ

พราหมณ์เกลียดน้ำทำให้เสียพิธีพราหมณ์
(เพราะพราหมณ์ต้องใช้น้ำในการทำพิธี)
เมืองหวาดหวั่นสงคราม เพราะไม่มีคนกล้า
สามีกลัวภรรยา ยกสิทธิ์ขาดให้แก่เมีย
สามประการนี้เสื่อมเสียไม่มีใครสรรเสริญ

๓๓๙

◎ ตื่นนอนหน้าชื่นช้อย บัวบาน
คำกล่าวฉ่ำเฉื่อยหวาน เพราะพร้อง
เมื่อจักสั่งการงาน ดุจโกรธ
สามประการนี้ต้อง ที่ไท้ชุบชู ฯ

คำแปลศัพท์

ชื่นช้อย - สดชื่น, ยิ้มแย้มแจ่มใส

เพราะพร้อง - ไพเราะเพราะพริ้ง

ต้องที่ - เหมาะสมตามที่ควรจะเป็น, ถูกต้องตามแบบอย่าง

ไท้ - ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน

ชุบชู - บำรุงเลี้ยงและยกย่อง

ถอดความ

เมื่อตื่นนอนมีหน้าตาแช่มชื่นดังดอกบัวบาน
เมื่อพูดก็อ่อนหวานไพเราะเสนาะโสต
เมื่อสั่งงานดูเหมือนอย่างกับโกรธด้วยเด็ดขาดขึงขัง
สามประการนี้ เป็นที่ตั้งให้พระราชาทรงชุบเลี้ยง

๓๔๐

◎ หวั่นหวั่นว่าวอยู่ใกล้ ลมกวน
ผมกับหวียียวน หย่งเกล้า
วัดชีชิดบ้านชวน ชีบาป
สามประการนี้เย้า ยั่วแท้ธรรมเนียม ฯ

คำแปลศัพท์

หวั่นหวั่น - ปลิวว่อนไปมา

ลมกวน - ลมพัด

ยียวน - ก่อกวนให้เกิดอารมณ์, ยั่วให้อยากทำ

หย่งเกล้า - ใช้หวีแต่งเรือนผมให้ได้รูปทรงสวยงาม

ชี - นักบวช, พระ

ชิดบ้าน - อยู่ใกล้บ้าน

ชวนชีบาป - ชักนำให้พระเศร้าหมอง หรือผิดวินัย

เย้ายั่ว - ล่อให้เกิดอาการกระทบพัวพันกันระหว่างสองฝ่าย

ธรรมเนียม - ข้อกำหนดว่าจะต้องเป็นไปเช่นนั้นอยู่เอง

.

ถอดความ

ว่าวใกล้ลม ลมก็มักทำให้ว่าวหวั่นไหว
ผมใกล้หวีมักอดไม่ได้ต้องหวีหย่งเกล้าเย้ายวน
วัดใกล้บ้านก็มักจะชวนให้พระเณรประพฤติชั่ว
สามประการนี้เป็นของเย้ายั่วให้พัวพันกันเป็นธรรมดา

๓๔๑

◎ ชาวชเลฉลาดแล่นใช้ นาวา
ชำนิชำนาญปลา ว่ายน้ำ
ชาวดอนขี่ม้าขา เคยควบ กันแฮ
เร็วดั่งลมพัดล้ำ ไล่เนื้อทันแทง ฯ

คำแปลศัพท์

ชเล - ทะเล , แม่น้ำ (คำนี้ถ้ามาจากบาลีสันสกฤต แปลตามตัวว่า "ในน้ำ")

นาวา - เรือ

ชำนิชำนาญปลาว่ายน้ำ - มีความชำนาญคล่องแคล่วทางน้ำ ประดุจปลาว่ายน้ำ อีกนัยหนึ่งอาจตีความได้ว่า มีความรู้เชี่ยวชาญในเรื่องปลาและเรื่องว่ายน้ำ

ชาวดอน - ผู้ที่อยู่บนบก, ผู้ที่อยู่ในแถบป่าเขา

ขา - คุ้นเคยกัน, รู้ท่วงทีกัน (**ขา** ในที่นี้ มีความหมายทำนองเดียวกับคำว่า **ขา** ในสำนวนที่ว่า วัวเคยขาม้าเคยขี่ และคู่ขา)

ถอดความ

ชาวทะเลย่อมฉลาดในการใช้เรือ
ชำนิชำนาญทุกเมื่อเหมือนกับปลาว่ายน้ำ
ชาวดอนก็ย่อมเก่งล้ำในการขับขี่ม้า
อาจควบเร็วดั่งลมกล้าจนไล่แทงเนื้อได้ทัน

๓๔๒

◎ แผ่นดินติณชาติไร้ ฤๅมี
มีพฤกษ์มีปักษี จับไม้
น้ำมีหมู่ปลาลี- ลาหลีก ฤๅพ่อ
มีทาสมีเข้าให้ เพื่อด้วยแรงมัน ฯ

คำแปลศัพท์

ติณชาติ - หญ้า

พฤกษ์ - ต้นไม้

ปักษี - นก

ลีลาหลีก - ว่ายน้ำหนี

เข้า - ข้าว, พืชผล

เพื่อ - เพราะ

ถอดความ

มีพื้นดินอุดมดี มีหรือจะไร้หญ้า
มีต้นไม้ มีหรือนกกาจะไม่มาเกาะก้านกิ่ง
มีน้ำใส ปลาที่ไหนจะวิ่งว่ายหนีไม่อยู่อาศัย
มีข้าคนคอยหว่านไถ มีหรือจะไม่ได้ข้าวที่เกิดจากแรงงาน

๓๔๓

◎ ไป่ถอยทวนส่องไซร้ สุริยา
ไป่ถดถอยเจรจา ลั่นแล้ว
ไปคืนอีกคืออา- ยุล่วง
ไป่กลับคืนชีพแคล้ว รอดปิ้มปางตาย ฯ

คำแปลศัพท์

ถอยทวน - หมุนย้อนกลับ

สุริยา - พระอาทิตย์

ถดถอยเจรจา - คืนคำพูด

ลั่นแล้ว - ที่พูดไปแล้ว, ลั่นวาจาออกไปแล้ว

ปิ้ม - เกือบ, จวน, แทบ

ปางตาย - จวนตาย, เวลาที่ตาย

ถอดความ

ตะวันขึ้นส่องฟ้า มีแต่เดินหน้าไม่ถอยหลัง
ลั่นวาจาแล้วต้องจริงจังพูดแล้วไม่คืนคำ
อายุล่วงเลยไปกี่ฉนำไม่คืนกลับเป็นหนุ่มสาวได้ใหม่
ชีวิตเมื่อแตกดับลับไปไม่กลับรอดฟื้นคืนมา

๓๔๔

◎ บางคาบภาณุมาศขึ้น ทางลง ก็ดี
บางคาบเมรุบ่ตรง อ่อนแอ้
ไฟยมดับเย็นบง- กชงอก ผานา
ยืนสัตย์สาธุชนแท้ ห่อนเพี้ยนสักปาง ฯ

คำแปลศัพท์

บางคาบ - บางครั้ง

ภาณุมาศ - พระอาทิตย์

ทางลง - ทางทิศตะวันตก

เมรุ - ภูเขาใหญ่, ภูเขาพระสุเมรุ

อ่อนแอ้ - โอนเอนไปมา

ไฟยม - ไฟนรก, ไฟของท้าวพญายมในนรก

บงกช - ดอกบัว

งอกผา - เกิดขึ้นที่ก้อนหิน

ยืนสัตย์ - ยึดมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์ซื่อตรง

สาธุชน - คนดี

ห่อนเพี้ยน - ไม่ผิดเพี้ยน, ไม่คลาดเคลื่อน

สักปาง - แม้แต่ครั้งเดียว

ถอดความ

บางคราวดวงอาทิตย์อาจจะขึ้นทางทิศตะวันตกบ้างก็ได้
บางสมัยเขาพระสุเมรุอาจเอียงเอนเขยื้อนขยับ
หรือไฟนรกอาจมีวันดับ และดอกบัวอาจจะงอกขึ้นที่ยอดดอย
แต่คำสัตย์ของคนดีย่อมอยู่กับร่องรอยไม่มีวันผิดเพี้ยนไปได้เลย

๓๔๕

◎ ยอข้ายอเมื่อแล้ว	การกิจ
ยอยกครูยอสนิท	ซึ่งหน้า
ยอญาติประยูรมิตร	เมื่อลับ หลังแฮ
คนหยิ่งแบกยศบ้า	อย่ายั้งยอควร ฯ

คำแปลศัพท์

ยอ - ยกย่อง, สรรเสริญ, กล่าวคำเพื่อเชิดชูหรือเพื่อให้ชอบใจ

ข้า - บ่าวไพร่, คนรับใช้

แล้วการกิจ - เมื่อเสร็จงาน

ยก - ยกย่อง

ซึ่งหน้า - ต่อหน้า

ประยูร - ญาติพี่น้อง

คนหยิ่ง - คนเย่อหยิ่ง

แบกยศบ้า - บ้ายศบ้าอำนาจ

ยั้ง - หยุด, รั้งรอ, รีรอ

ยอควร - ยอให้เหมาะแก่เรื่อง

ถอดความ

คนรับใช้ ควรชมเมื่อเสร็จงาน
ครูอาจารย์ ควรชมเมื่ออยู่ต่อหน้า
ญาติมิตรสนิทเสน่หา ควรชมเมื่อลับหลัง
แต่คนบ้ายศอย่ารอรั้งชมได้ทุกที่ทุกเวลา

๓๔๖

◎ กลยอกันยากล้ำ เหลือใจ
ยอค่อยหย่อยยอใคร ห่อนรู้
ยอย่อมเกิดลาภใน ตนอาต- มานา
ชอบเนตรชอบหน้าผู้ เพื่อรู้ยอคน ฯ

คำแปลศัพท์

กลยอ - วิธีหรืออุบายในการยอ

หย่อย - เรื่อย ๆ , บ่อย ๆ, ทีละน้อย

เกิดลาภ - เกิดผลดี, มีแต่ผลได้

ตนอาตมา - ตนเอง

ชอบเนตรชอบหน้าผู้ - เป็นที่ถูกตาต้องใจคนอื่น

เพื่อ - เพราะ

ถอดความ

เล่ห์กลในการยกยอปอปั้นจะป้องกันนั้นยาก
ยอบ่อย ๆ ค่อย ๆ มาก เจ้าตัวก็มักจะไม่รู้
เกิดผลประโยชน์นั้นมากอยู่แก่คนผู้ยอ
ทั้งชวนชักให้ชอบพอ ก็เพราะรู้จักยอให้ถูกคน

๓๔๗

◎ จักเข้าหาบ้ายศ ยอตาม
คนโลภคำนัลงาม ง่ายแท้
คนมักนักเลงกาม การเสน่ห์ ยอนา
เข้าสู่หมู่ปราชญ์แปล้ ชอบถ้อยทางธรรม ฯ

คำแปลศัพท์

บ้ายศ - คนเมายศ, เมาอำนาจ

ยอตาม - ยกยอให้ถูกใจ, ยกยอและตามใจ

คนโลภ - คนอยากได้ไม่รู้จักพอ, คนมักมาก

คำนัลงาม - ให้ของที่ต้องใจ (คำนัล = **กำนัล** ให้ของกันด้วยความนับถือ)

นักเลงกาม - ฝักใฝ่ในเรื่องเพศ

การเสน่ห์ - เรื่องรักเรื่องใคร่, วิธีทำให้คนรัก

แปล้ - เต็มที่, มาก, แท้

ถ้อยทางธรรม - คำพูดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือศีลธรรม

ถอดความ

เข้าหาคนบ้ายศ จงยกยอเข้าไว้ให้มาก
เข้าหาคนโลภ อย่าลืมของฝากมีติดมือแล้วก็ง่าย
เข้าหาคนเจ้าชู้ชอบฉุยฉาย จงหมั่นชมว่าเจ้าเสน่ห์
เข้าหาบัณฑิตอย่าหันเหควรสนทนาธรรมจึงจะถูกทาง

๓๔๘

◎ คนใดใจหมั้นเล่ห์	เหล็กจาร
จำจดสิ่งสามาญ	มั่นไซร้
อุตส่าห์พยาบาล	บ่ละ ลืมนา
จักเสร็จสมประโยชน์ได้	ที่แท้โดยเพียร ฯ

คำแปลศัพท์

หมั้น - มั่น = มั่นคง, หนักแน่น

เล่ห์ - คล้าย, เปรียบ, เช่น, เหมือน

เหล็กจาร - เหล็กแหลมสำหรับเขียนลงบนใบลาน หรือแผ่นทอง

สามาญ - สามัญ = เรื่องทั่ว ๆ ไป, ปกติ, ธรรมดา

อุตส่าห์ - อุตสาหะ, บากบั่น, ขยัน

พยาบาล - ดูแล, เอื้อเฟื้อ, เอาใจใส่

บ่ละลืม - ไม่ทิ้งไม่ลืม

สมประโยชน์ - สมตามต้องการ, สมกับที่อยากได้

โดยเพียร - โดยความพยายาม

ถอดความ

คนที่ใจมุ่งมั่นไม่ลืมเลือนเหมือนเหล็กจารที่จารลงไปแล้วไม่เลือนหาย
เรียนรู้วิชาการได้มากหลายจดจำได้มั่นคงไม่หลงใหล
อุตส่าห์หมั่นฝึกฝนจนเจนใจไม่ละเลย
จักประสบสุขเสบยสำเร็จประโยชน์ทุกอย่างได้ด้วยความพยายาม

๓๔๙

◎ หัวล้านไป่รู้มัก มองกระจก
ผอมฝิ่นไป่อยากยก ถอดเสื้อ
ผมยานไป่เปิดอก ออกที่ ประชุมนา
คนบาปไป่เอื้อเฟื้อ สดับถ้อยคำกวี ฯ

คำแปลศัพท์

ไป่รู้มัก - ไม่ชอบ

ผอมฝิ่น - คนผอมเหมือนคนสูบฝิ่น, คนผอมเพราะฝิ่น

นมยาน - นมคล้อยลงหรือห้อยลงต่ำกว่าระดับที่ควร, นมไม่สวย

ที่ประชุม - กลางชุมนุมชน, ต่อหน้าคนมาก ๆ

คนบาป - คนชั่ว, คนเลว

เอื้อเฟื้อ - สนใจไยดี

สดับ - ฟัง

ถ้อยคำกวี - คำพูดของท่านผู้รู้

ถอดความ

คนหัวล้านไม่อยากส่องกระจกยกขึ้นดูเงา
คนผ่ายผอมเพราะฝิ่นเผาไม่อยากถอดเสื้อผ้า
คนนมยานก็ย่อมไม่กล้าเปิดอกออกอวดใคร
คนชั่วย่อมไม่เอาใจใส่ที่จะรับฟังคำสั่งสอน

๓๕๐

◎ ใครใดและอยู่เหย้า เคหฐาน
เว้นสุภาษิตสาร สวัสดิ์ล้ำ
เจรจาบ่เป็นการ ศูนย์เปล่า
คือดั่งปากเว้นกล้ำ แกล่เหมี้ยงหมากพลู ฯ

คำแปลศัพท์

เหย้า - บ้าน, เรือน

เคหฐาน - เคหสถาน = บ้านเรือน

สุภาษิตสาร - คำพูดที่เป็นคติมีสารประโยชน์

สวัสดิ์ - ความเจริญรุ่งเรือง

ศูนย์เปล่า - ว่างเปล่า

คือดั่ง - เหมือนดัง

กล้ำ - ทำให้เข้ากัน, กลืนกัน

แกล่ - ใกล้, เกือบ

เหมี้ยง - เมี่ยง = ของกินที่ใช้ใบไม้ห่อกิน มีหลายชนิด

หมากพลู - ของเคี้ยวกินประกอบด้วย หมาก พลู และปูนแดง

ถอดความ

คนที่เป็นชาวบ้านอยู่ครองเรือน
แต่แชเชือนไม่รู้สุภาษิตอันสอนทางสวัสดี
จะเจรจาพาทีย่อมไร้สาระไม่เป็นผล
เหมือนปากที่ไม่ได้เคี้ยวหมากพลูดูพิกลไม่สวยสดงดงาม

๓๕๑

◎ เรือนใดย่ำค่ำเข้า	สนธยา
ปราศจากไฟชวาลา	มืดกลุ้ม
เรือนนั้นดั่งมรณา	นฤชีพ
อันตรายจักหุ้ม	ห่อนได้จำเริญ ฯ

คำแปลศัพท์

ย่ำค่ำ - เวลาค่ำ (๑๘ น. เป็นต้นไป)

สนธยา - เวลาโพล้เพล้พลบค่ำ

ชวาลา - ตะเกียง, โคมไฟ

มืดกลุ้ม - มืดมัว, มืดมิด, มืดคลุ้ม

มรณา - ตาย, ร้าง

นฤชีพ - ไม่มีชีวิต, ไม่มีสิ่งมีชีวิต

หุ้ม - ปกคลุม, แวดล้อม

จำเริญ - เจริญรุ่งเรือง

ถอดความ

บ้านเรือนใด เมื่อย่ำค่ำยามสนธยา
ไม่มีแสงไฟสว่างกระจ่างตาอยู่กันมืดมิด
บ้านเรือนนั้นเหมือนไม่มีชีวิตเป็นมรณพินาศ
อันตรายก็จะมารุมกันกลุ้มกลาด หาความเจริญมิได้เลย

๓๕๒

◎ เทศใดดอยไร้รวด อรัญ
เห็นแต่จอมปลวกอัน หนึ่งน้อย
ดุจเมืองไม่มีธรรม์ นักปราชญ์
ชมชื่นแต่แปลร้อย ว่ารู้สุดสูง ฯ

คำแปลศัพท์

เทศ - บ้านเมือง, ประเทศ

ดอย - ภูเขา

รวด - แนว, รอบ

อรัญ - ป่าไม้

แปลร้อย - แปลเอาความโดยยกศัพท์บาลีมาคั่นไว้, รู้งู ๆ ปลา ๆ

ถอดความ

ดินแดนใดไร้ป่าลำเนาภูเขาใหญ่
เพียงจอมปลวกน้อย ก็พอดูได้ว่าโดดเด่น
เหมือนบ้านเมืองที่ว่างเว้นนักปราชญ์ราชบัณฑิต
เพียงแปลศัพท์ได้หน่อย ๆ นิด ๆ ก็ชมว่ารู้สูงลึกซึ้ง

๓๕๓

◎ เป็นคนคิดแล้วจึง เจรจา
อย่ามลนหลับตา แต่ได้
เลือกสรรหมั่นปัญญา ตรองตรึก
สติริรอบให้ ถูกแล้วจึงทำ ฯ

คำแปลศัพท์

เจรจา - พูด

มลน - รีบ, ลนลาน

หลับตา - ไม่ใส่ใจ, ไม่เอาใจใส่, ไม่รับรู้รับทราบ

หมั่นปัญญา - ใช้ปัญญา, ใช้ความรอบรู้

ตรองตรึก - ใคร่ครวญ, พิจารณา

สติ - ความรู้สึกตัว

ริรอบ - คิดอย่างรอบคอบ, ถ้วนถี่

ถอดความ

เกิดเป็นคนคิดให้ดีแล้วจึงค่อยพูดออกไป
อย่าวู่วามตามใจหลับตาพูดส่งเดช
ใช้ปัญญาสังเกตตรึกตรองดูให้จงดี
เอาสติตรวจสอบให้ชอบทีเห็นถูกถ้วนแล้วจึงค่อยทำ

๓๕๔

◎ เป็นคนควรคิดกั้ง กันภัย
ทรัพย์มากหมั่นระไว แวดล้อม
เคลิ้มคลับหลับลืมไหล เป็นเหตุ
รั้วมั่นกั้นห้องห้อม ห่อแก้วเงินทอง ฯ

คำแปลศัพท์

กั้ง - กั้น, ป้องกัน

ระไว - คอยระวัง

แวดล้อม - เฝ้ารักษาอยู่โดยรอบ

เคลิ้มคลับ - เผลอตัว, ลืมตัวไปชั่วขณะ

หลับลืมไหล - หลับสนิท

เป็นเหตุ - เกิดเรื่องไม่ดี

รั้วมั่น - รั้วบ้านแน่นหนามั่นคง

ห้อม - ระวังรักษา

ห่อแก้วเงินทอง - ที่เก็บทรัพย์สมบัติ

ถอดความ

เกิดเป็นคนควรคิดป้องกันภัย
มีสมบัติมากเท่าไรต้องหมั่นระวังรักษา
มัวเคลิ้มหลับไหลไม่เป็นท่าจะเป็นเหตุให้เสียหาย
กั้นรั้วกั้นห้องป้องกันอันตรายให้แก่ทรัพย์สินเงินทอง

๓๕๕

◎ น้อยทรัพย์อย่าก่อล้อ	เลียนความ
ให้นี่อย่าต่อตาม	ตอบเต้า
ผู้ใหญ่ย่อมเกรงขาม	คารวะ
รู้ประจบโลมเล้า	เลือกใช้โดยควร ฯ

คำแปลศัพท์

น้อยทรัพย์ - มีทรัพย์สินเงินทองน้อย

ก่อล้อเลียนความ - หาเรื่องขึ้นโรงขึ้นศาล

ให้นี่ (-หนี้) - ให้คนอื่นกู้ยืมเงินทอง

ต่อตามตอบเต้า - ตามทวงหนี้, เซ้าซี้ทวงคืน

เกรงขาม - คร้าม, เกรงกริ่ง

คารวะ - นับถือ, แสดงความเคารพทางกายและวาจา

ประจบ - พูดหรือทำให้เขารัก

โลมเล้า - เอาใจ, ปลอบ

ถอดความ

เป็นคนจน อย่าดิ้นรนก่อคดีความ
ให้กู้หนี้อย่ารุกทวงถามจนเป็นศัตรูตอบโต้
พบคนใหญ่คนโตควรคารวะกลัวเกรง
รู้จักยกยอล่อไปตามเพลงเลือกใช้ให้ถูกวิธี

๓๕๖

◎ เข้าเถื่อนอย่าหมิ่นพร้า มีไป
เข้าศึกอย่านอนใจ เฉื่อยช้า
อาวุธอย่าวางไกล ขุกค่ำ คืนแฮ
นอนแต่ยามหนึ่งอ้า อาจป้องภัยพาล ฯ

คำแปลศัพท์

เถื่อน - ป่า

หมิ่น - ดูหมิ่น, ดูถูก, ชะล่าใจ

พร้า - มีด

เข้าศึก - เข้าสู้รบ, เข้าสนามรบ

ขุก - ทันที, ปัจจุบันทันด่วน

ภัยพาล - อันตรายจากข้าศึก, อันตรายจากผู้ร้าย

ถอดความ

เข้าป่าอย่าประมาทควรมีมีดพร้าติดมือไป
เข้าสงครามอย่านอนใจมัวเฉื่อยช้าจะเสียหัว
อาวุธอย่าวางไว้ไกลตัวเผื่อเกิดเหตุยามค่ำคืน
นอนเพียงยามเดียวแล้วตื่นจะป้องกันภัยได้ทันการณ์

๓๕๗

◎ ดำชลเชือกยุดหมั้น อย่าคลาย
คุณพระมั่นไม่ตาย ต่อสู้
ลูกขุนมั่นกฎหมาย เป็นแบบ
สินทรัพย์ให้ท่านกู้ ยึดหมั้นเป็นกรม ฯ

คำแปลศัพท์

คำชล	- ดำน้ำ
ยุด	- ฉุด, ดึง, ถือเอาไว้, รั้ง, ผูก
หมั้น	- มั่น = แน่น, แน่นอน, ยึด, ถือ
คุณพระมั่น	- ยึดมั่นในคุณความดี, ยึดมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพระ
ไม่ตายต่อสู้	- ไม่เป็นอันตรายในการต่อสู้, ปลอดภัยในการต่อสู้
ลูกขุน	- ผู้ที่ชี้ผิดชอบในอรรถคดีที่ชำระกัน
กรม	- กรมธรรม์ = สัญญากู้ยืมเงิน ซึ่งทำให้มีผล ทางกฎหมาย (กฎหมายเก่าลักษณะกู้หนี้)

ถอดความ

เมื่อดำน้ำ จับเชือกไว้ให้มั่นอย่าปล่อยมือ
คุณพระถ้าใจมั่นนับถือแม้เข้าต่อสู้ก็จะไม่ตาย
ลูกขุนยึดมั่นในหลักกฎหมาย ย่อมเป็นแบบอย่างที่ดี
ให้ทรัพย์สินเขากู้หนี้ ยึดสารกรมธรรม์ไว้ให้มั่นแล้วไม่มีสูญ

๓๕๘

◎ ดินฝั่งแยกอย่าได้ ยาเยียว
ลมจัดประหยัดเลียว แล่นบ้าง
ไฟแรงแล่งน้ำเดียว ฤๅรด ดับนา
น้ำแก่งแรงเชี่ยวคว้าง อย่ารั้งเรือขวาง ฯ

คำแปลศัพท์

ดินฝั่งแยก - แผ่นดินที่แยกออกจากกันจนกว้าง

ยาเยียว - อุด, ถม

ประหยัด - ระมัดระวัง

เลียว - ไม้ที่ขึงใบเรือ

แล่งน้ำเดียว - น้ำกึ่งทะนาน (๒ แล่งเป็น ๑ ทะนาน), น้ำนิดเดียว

แก่ง - พืดหินหรือโขดหินที่กีดขวางทางน้ำ มักจะมีตามต้นแม่น้ำ

คว้าง - ลอยหรือหมุนอย่างรวดเร็ว อย่างไม่มีจุดหมาย หรือไม่มีที่ยึดเหนี่ยว

รั้งเรือ - ทำให้เรือหันเห

ถอดความ

ดินชายฝั่งพังแยกอย่าไปคิดประสานให้คืนคง
ลมแรงถ้าลดใบลงเรือก็แล่นไปได้
น้ำน้อยจะดับไฟ ไฟหรือจะดับได้ทีเดียว
น้ำไหลแรงเชี่ยว อย่าเอาเรือน้อยเข้าไปขวาง

๓๕๙

◎ เสน่หาอย่าปล่อยสิ้น สุดสัจ
ยั้งยั้งฟังรหัส จึ่งพร้อง
คบนิ่งจึ่งเอาอรรถ อันลับ แสดงนา
คนกากปากเป็นฆ้อง อย่าใกล้กลัวมัน ฯ

คำแปลศัพท์

เสน่หา	- รัก
สุดสัจ	- ความจริงทั้งหมด, เรื่องจริงทั้งหมด, ความจริงทุกอย่าง
ยั้งยั้ง	- ยับยั้ง, ขยัก, เพลา ๆ
รหัส	- ความลับ, เหตุลับ, เรื่องลับ
พร้อง	- พูด, บอก
คนนิ่ง	- คนสงบ, คนไม่พูดพร่ำเพรื่อ
จึ่ง	- จึง
อรรถ	- ข้อความ, เรื่องราว
คนกาก	- คนเหลือเดน, คนไม่ดี, คนโว
ปากเป็นฆ้อง	- พูดจาโฉงเฉงไม่ดูกาลเทศะ, พูดเสียงดังไม่ระวังคำพูด

ถอดความ

ถ้าจะรักอย่าปล่อยใจให้หลงจนลืมสัตย์
จะพูดก็จงรอรั้งฟังให้ชัดแล้วจึงเอื้อนเอ่ย
คนนิ่ง ๆ จึงควรเปิดเผยให้รู้ความลับ
คนต่ำ ๆ ปากพร่ำไม่เป็นศัพท์ อย่าเข้าใกล้กลัวปากมันจะคุยโว

๓๖๐

◎ ที่สุขจักเสพไซร้ ควรถวิล
เมียมิ่งยุอย่ายิน ที่ถ้อย
อยากเข้าคดออกกิน เอมอิ่ม ใจนา
นอนจุ่งนอนแต่น้อย เนิ่นช้าวันตาย ฯ

คำแปลศัพท์

ที่สุข - สถานที่ที่ให้ความสบาย ความสำราญ, สิ่งที่ให้ความสุขความสำราญ

เสพ - ใช้สอย, กิน, บริโภค

ถวิล - คิดใคร่ครวญ, พิจารณา

ยุ - กล่าวชักชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ควร

ยิน - ฟัง

อยากเข้า - หิวข้าว

คดออก - ตักออก

ถอดความ

สถานที่สุขสนุกจะเข้าไป คิดระวังระไวให้ถี่ถ้วน
เมียมาพูดยุเย้ายวนอย่าหลงถ้อยคำทั้งสิ้น
หิวข้าวก็หุงหากินให้อิ่มเอมอุรา
นอนน้อย ๆ จะตายช้า อายุยืนอยู่นานวัน

๓๖๑

◎ อย่าหมิ่นของเล็กนั้น สี่สถาน
เล็กพริกพระกุมาร จีดจ้อย
งูเล็กเท่าสายพาน พิษยิ่ง
ไฟเล็กเท่าหิ่งห้อย อย่าได้ดูแคลน ฯ

คำแปลศัพท์

หมิ่น - ดูถูก, ประเมินค่าต่ำ

พระกุมาร - พระโอรสของพระราชา

จีดจ้อย - ยังเยาว์, ยังเด็ก, ยังเล็ก, ยังอายุน้อย

สายพาน - เส้นด้ายที่คล้องโยงในเครื่องไนหูก

พิษยิ่ง - มีพิษมากมาย

ถอดความ

อย่าประมาทของเล็กน้อย ๔ จำพวก
คือพริกเม็ดเล็ก ๆ ๑ พระราชกุมารที่เป็นเด็กน้อย ๆ ๑
งูตัวเล็ก ๆ เท่าเส้นด้าย แต่พิษร้าย ๑
ไฟถ่านเท่าแสงหิ่งห้อย ๑

สี่อย่างนี้อย่าได้ดูถูกว่าไม่เป็นอันตราย

๓๖๒

◎ จักจับจับให้มั่น	กับตน
อย่าเก็บความเท็จปน	แอบอ้าง
จักคั้นอย่าคืนคน	ดูหมิ่น
ควรที่ง้างจึ่งง้าง	อย่าไง้เมรู ฯ

คำแปลศัพท์

กับตน - อยู่กับตัว, ด้วยตัวเอง

คั้น - บีบ, บังคับ

คืน - คลาย

ง้าง - เหนี่ยวให้อ้าออก

ไง้ - ไค้, งัดไปข้างๆ

เมรู - เขาพระสุเมรุ, ภูเขา

ถอดความ

ถ้าจะจับก็จงจับให้ตัวเองมั่นใจว่าได้ความจริง
อย่าเก็บเอาความเท็จมาอิงแล้วเอาไปแอบอ้าง
ถ้าจะคาดคั้น ก็อย่าปล่อยให้คลายค้างคนเขาจะเยาะเย้ย
ถ้าจะง้างก็ง้างให้พังไปเลย อย่าทำเพียงแงะงัดภูเขาเล่น

๓๖๓

◎ ควรเร็วเร็วรวดได้	จึงดี
การสิ่งใดได้ที	อย่าช้า
ควรคิดจิตอย่ามี	ประมาท
ได้สิบไม่เท่าค้า	ขาดสิ้นทุนเดิม ฯ

คำแปลศัพท์

เร็วรวด - รวดเร็ว, เร็วไว

ประมาท - ขาดสติ, เผลอตัว

ถอดความ

เมื่อถึงที่ควรจะเร็ว ก็ต้องเร็วจึงจะดี
ทำอะไรเมื่อเห็นได้ทีอย่ามัวชักช้า
จงคิดไว้ตลอดเวลาว่าอย่าประมาท อย่าประมาท
ได้กำไรสิบเท่าก็ยังไม่ประหลาดเท่ากับค้าขายแล้วขาดทุนหมดตัว

๓๖๔

◎ การกิจผิดนิ่งไว้ เป็นครู
เมียชั่วอย่าเอาชู เชิดพร้อง
คำผิดวิปริตหู หายซ่อน เสียนา
คบมิตรผิดนั้นต้อง จดไว้ในทรวง ฯ

คำแปลศัพท์

การกิจผิด - ทำงานผิดพลาด

ชูเชิดพร้อง - นำไปพูดเปิดเผยโพนทะนา

คำผิด - คำพูดชั่ว, วาจาชั่ว

วิปริตหู - ไม่ถูกหู, ไม่เพราะหู

จด - จำ, เก็บ

ในทรวง - ในใจ, ข้างใน

ถอดความ

ทำงานผิดพลาด อย่าเผย เก็บไว้เป็นครูสอนตัว
เมียทำผิดทำชั่ว อย่ายกขึ้นเชิดชู
คำพูดผิดระคายหู จงปล่อยวางเสียให้ลับหาย
คบเพื่อนผิดจำไว้จนตาย อย่าลืมว่าเป็นบทเรียน

๓๖๕

◎ ปลูกไม้หมั่นรดน้ำ	จำเริญ
ดักลอบอย่าเหมิดเมิน	หมั่นกู้
เกี้ยวชู้ชอบเพียรเดิน	สารสื่อ
เรียนสิ่งใดใคร่รู้	เร่งให้มีเพียร ฯ

คำแปลศัพท์

ปลูกไม้ - ปลูกต้นไม้, ปลูกพืช

จำเริญ - เจริญเติบโต

ดักลอบ - ใช้ลอบดักปลา (**ลอบ** = เครื่องสานสำหรับดักปลา)

เหมิดเมิน - ขี้เกียจ, หมางเมิน, ทิ้งขว้าง

เกี้ยว - พูดให้รักในเชิงชู้สาว, จีบ

ชู้ - คนรัก, คู่รัก

เดินสารสื่อ - ไปหา, ติดต่อ

ถอดความ

ปลูกต้นไม้ต้องหมั่นรดน้ำจึงจะงอกงาม
ดักลอบต้องพยายามหมั่นกู้ดูปูปลา
อยากได้คู่รักก็ต้องหมั่นไปหาสื่อสารให้รู้ความนัย
จะเรียนรู้สิ่งไร ต้องเร่งพากเพียรให้เต็มแรง

๓๖๖

◎ ปลูกผักปักยอดอ้อย เอาผล
เลี้ยงลูกบ่าวชาวพล เพื่อใช้
แล้วนาอย่านิ่งทน ทำไร่ ด้วยแฮ
เลี้ยงลูกเป็ดไก่ไซร้ อย่าได้เสียรัง ฯ

คำแปลศัพท์

ลูกบ่าว - ลูกของคนใช้

ชาวพล - คนผู้ใช้แรงงาน, กำลังคนที่ใช้งาน

เพื่อใช้ - หวังใช้สอย

แล้วนา - ทำนาเสร็จแล้ว

เสียรัง - เปลืองรัง, ไม่คุ้มกับที่ทำรัง

ถอดความ

ปลูกพืชผักปักยอดอ้อย ก็หวังคอยจะเอาดอกผลต้นลำ
เลี้ยงลูกบ่าวไพรไว้ประจำก็หมายว่าโตขึ้นจะได้ใช้แรงงาน
เสร็จจากทำนาอย่านิ่งอยู่นานทนทำไร่อีกด้วยช่วยให้มีกิน
เลี้ยงลูกเป็ดลูกไก่ก็ให้ได้ตัวได้ไข่ดังถวิล คุ้มกับที่ทำเล้า
ทำรังให้อยู่

๓๖๗

◎ ถึงรู้อย่าอวดให้ คนหวัว
ฟ้าคะนองต้องคร้ามกลัว เกลือกใกล้
ผ่อนพักรักษาตัว ยามภาค - ภูมิแฮ
อย่าเซี่ยมเขาควายให้ เสี่ยวสู้ชนกัน ฯ

คำแปลศัพท์

หวัว - หัวเราะ, เยาะหยัน, หัวเราะเยาะ

คร้าม - เกรง

เกลือก - หาก, ถ้า, แม้

ผ่อนพัก - ระมัดระวัง

ยามภาคภูมิ - คราวที่สุขกายสบายใจ

เซี่ยมเขาควาย - ยุยงปลุกปั่นให้ทะเลาะกัน (**เซี่ยม** = เสี้ยม)

เสี่ยว - เพื่อน, เกลอ

ถอดความ

ถึงจะรู้อะไรก็อย่าอวดรู้ให้คนเขาหมั่นไส้ไปทั่ว
เมื่อฟ้าคะนองควรระวังตัวกลัวไว้บ้างว่าอาจจะผ่าลงใกล้ ๆ
จะสุขกายสบายใจก็พักผ่อนรักษาตัวให้ดี ๆ
คนเขาเป็นมิตรไมตรีอย่าไปยุ่แหย่ให้แตกเป็นศัตรูกัน
(อย่าเสี้ยมเขาควายให้ชนกัน)

๓๖๘

◎ ช้อนปลาหาต้มแต่ เพียงพอ อิ่มนา
อวดฤทธิ์คิดเยียยอ ใหญ่ล้ำ
เชือดไก่กับเป็ดคอ หนิดหนึ่ง
เอามีดฆ่าโคห้ำ หั่นนั้นหนักแรง ฯ

คำแปลศัพท์

ช้อนปลา - จับปลา, ตักเอาปลา

หาต้ม - หามาต้มแกง

เยีย - ทำ, สร้าง

ยอ - เครื่องจับปลา เป็นร่างแหสี่เหลี่ยม มีคันสำหรับยก

หนิดหนึ่ง - เพียงนิดเดียว, (**หนิดหนึ่ง** = นิดหนึ่ง)

ห้ำหั่น - เชือด, ฟาดฟัน

หนักแรง - ใช้แรงเกินความจำเป็น

ถอดความ

จะกินแกงปลา เลือกช้อนหาเพียงต้มแกงกินอิ่มหนึ่งก็พอ
อวดเก่งจะทำยอจับกันยกใหญ่ ก็เกินจำเป็นไป
จะเชือดคอเป็ดคอไก่คอน้อย ๆ ใช้มีดเล่มน้อย
จะใช้มีดฆ่าโคก็มากไปหน่อยหนักแรงโดยไม่จำเป็น

๓๖๙

◎ หลังคาขาดแล้วลุ่ย ตามกัน
ไป่หมั่นแซมนับวัน รั่วร้าง
โคควายค่าคนมัน หนีหลบ ไปนา
บ่ติดตามบนจ้าง ได้แล้วหมดตัว ฯ

คำแปลศัพท์

ลุ่ย - หลุดจากที่

แซม - เอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหน็บแทรกหรือสอดเข้าไป เพื่อทดแทนสิ่งที่ชำรุดให้ดีขึ้น

รั่วร้าง - รั่วมากยิ่งขึ้น, รั่วจนทำให้เสียหาย

ค่าคน - ข้าคน = คนที่อยู่ในปกครอง

บนจ้าง - บนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจ้างวานคนอื่น

ถอดความ

หลังคา(ที่มุงด้วยหญ้าคาหรือแฝกกรองเป็นตับ)
เมื่อเชือกขาดมันก็จะหลุดลุ่ยออกไปเรื่อย ๆ
ถ้ามัวเฉื่อยไม่แซมซ่อมเสียให้ดีก็จะเป็นรูรั่ว
ข้าคนควายวัวมันหลบหายหนีหน้าเริดร้าง
ไม่รีบติดตามมัวแต่บนบานวานจ้าง ได้คืนมาแล้วก็ต้องเสียให้เขาจนหมดตัว

๓๗๐

◎ ไก่ขันยามบอกได้ โดยกาล
น้ำชอบใช้สาธารณ์ ทั่วล้าง
ขวานรู้แต่ถากกระดาน หัวหนัก อยู่นา
เพรียงไพร่ได้แต่จ้าง จ่ายใช้การพล ฯ

คำแปลศัพท์

สาธารณ์ - ทั่ว ๆ ไป

หัวหนัก - ส่วนหัวของขวานมีน้ำหนักมาก

เพรียง - เล็ก ๆ น้อย ๆ, ไม่สลักสำคัญ

ไพร่ - คนรับใช้, คนที่มีหน้าที่ทำการสามัญทั่วไป, คนทั่ว ๆ ไป

การพล - งานที่ต้องใช้กำลังกาย, งานที่ไม่สำคัญ

ถอดความ

ไก่ขันบอกให้รู้โมงยามตามกาลเวลา
น้ำท่าใช้ชำระล้างสิ่งของทั่วไป
ขวานที่มีหัวหนักใช้ถากไม้ให้เรียบเป็นแผ่นกระดาน
พลไพร่เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เหมาะแต่ใช้งาน ที่ต้องใช้แต่กำลังเรี่ยวแรง

๓๗๑

◎ รู้คิดค้าที่ม้วย หมดทุน
รู้รอบเรือนฤๅจุน ขื่อค้าน
หลับตาหน่ายกระสุน อวดแม่น
หมากรุกรู้แปดด้าน ไป่แจ้งตาจน ฯ

คำแปลศัพท์

จุนขื่อค้าน - ค้ำยันขื่อให้ตรงตามปรกติ, ค้ำยันขื่อไม่ให้โย้

หน่ายกระสุน - ยิงลูกกระสุนออกไป (**หน่าย** = จำหน่าย, จ่าย)

ตาจน - ตาอับ, ตาแพ้

ถอดความ

มีความรู้ความคิดทางค้าขายแต่มาตายที่ไม่รู้ว่าจะหมดทุนทรัพย์
รู้รอบเรือนทุกห้องหับ แต่ไม่รู้ว่าถ้าขื่อพังจะค้ำกันทำไหน
ยิงกระสุนได้ว่องไว แต่หลับตายิงอวดแม่น
เดินหมากรุกรู้รอบแล่น แต่ไม่รู้ว่าจะจนที่ตาไหน

๓๗๒

◎ หมูเขาเขามัดไว้ จักหาม
งานใช่งานคานตาม สอดเหล้า
ชู้เขาจักกอดกาม- สังวาส กันนา
สังเวชวางวิ่งเข้า กีดหน้านอนกลาง ฯ

คำแปลศัพท์

คาน - ไม้คาน ใช้สำหรับหาบ

งานใช่งาน - งานที่ไม่ใช่งาน

เหล้า - เล่า (เป็นคำที่ใช้ประกอบข้อความข้างหน้าเพื่อยืนยันให้มีน้ำหนักขึ้น)

ชู้ - คนรัก, คู่รัก

กามสังวาส - ร่วมเพศกัน, สมสู่กัน

สังเวช - น่าสงสารหรือน่าเศร้าสลด

กีดหน้า - ขวางหน้า

ถอดความ

เขามัดหมูของเขาไว้หมายใจว่าจะหาม
ไม่ใช่ธุระจะยุ่มย่ามกลับเอาไม้คานเข้าไปสอด
คู่รักเขาจะกอดจะเสพกามสังวาสกัน
สังเวชคนขวางทางสวรรค์ดันไปนอนกีดอยู่ตรงกลาง

๓๗๓

◎ หนีเสือขึ้นไม้รอด ปากเสือ
พบต่อแตนดุเหลือ ต่อยต้อง
หนีแรดร่ายลงเรือ รอดจาก แรดนา
ปะจระเข้ในท้อง น่านน้ำหนุนเรือ ฯ

คำแปลศัพท์

ขึ้นไม้ - ขึ้นต้นไม้

ต่อแตน - ตัวต่อ และตัวแตน

ร่าย - รีบ, เร่

ท้องน่านน้ำ - แม่น้ำ, ห้วงน้ำ

ถอดความ

หนีเสือขึ้นต้นไม้รอดตายจากปากเสือ
ปะรังต่อแตนช่างดุเหลือมันรุมต่อยปางตาย
หนีแรดร้ายเร่งลงเรือนึกว่าจะรอดชีวิต
จระเข้ว่ายมาติด ๆ หนุนเรือให้ล่มจมตาย

๓๗๔

◎ ทางไกลไปค้าคู่	ตนตาย
อดอยากลำบากกาย	เกิดไข้
อยู่กินถิ่นฐานสบาย	บ่ยาก ใจนา
การกิจคิดแล้วได้	ง่ายแท้ทุกอัน ฯ

คำแปลศัพท์

ทางไกล - หนทางไกล, เดินทางไกล, ไปต่างบ้านต่างเมือง

ไปค้า - ไปเพื่อค้าขาย

คู่ตนตาย - เท่ากับตัวตาย, เสมอเหมือนตัวตาย

อยู่กินถิ่นฐาน - อยู่ทำมาหากินในถิ่นฐานบ้านเกิด

ยากใจ - ยุ่งยากใจ, ลำบากใจ

การกิจ - การงานที่ต้องทำ

ถอดความ

ไปค้าขายเมืองไกลเท่ากับพาตัวไปตาย
เพราะอาจต้องอดอยากลำบากกายทั้งเจ็บไข้ได้ป่วย
อยู่กับบ้านกับถิ่นหากินไปด้วยไม่ยากใจ
จะคิดอ่านทำอะไรก็สำเร็จได้ง่ายทุกสิ่งอัน

๓๗๕

◎ ค้าใดไป่เท่าค้า	คือบุญ
ค้าสัดจองต้องทุน	มากไว้
ค้าความคบลูกขุน	ชวนชอบ
ค้าบ่ค้าใดได้	ยากแท้ธรรมดา ฯ

คำแปลศัพท์

ค้าคือบุญ - ลงทุนทำคุณงามความดี

สัดจอง - เรือ, แพ

ค้าความ - ชอบหาเรื่องขึ้นโรงศาล

ลูกขุน - ผู้ชี้ผิดชอบในอรรถคดีที่ชำระกัน

ชวนชอบ - จูงใจหรือโน้มนำให้พอใจหรือให้รักใคร่

ถอดความ

ทำมาค้าขายอะไรก็ไม่ยิ่งใหญ่เหมือนทำบุญ
จะค้าทางเรือต้องมีทุนให้มากหน่อยจึงจะพอได้กำไร
คิดจะค้าความกับใครก็ควรคบลูกขุนผู้พิพากษา
เป็นพ่อค้าแต่ไม่คิดค้าก็เป็นธรรมดาที่จะต้องยากจน

๓๗๖

◎ พิมเสนมีรสเร้า เสาวคนธ์
ไปเกลือกกลั้วเกลือกล ใช่เชื้อ
เป็นไทยไป่ทำงน งามชาติ ตนนา
คบทาสท่านจักเกื้อ กับหน้าตัวไฉน ฯ

คำแปลศัพท์

พิมเสน - ชื่อเครื่องยาชนิดหนึ่ง ได้จากการบูรที่หุงกับเครื่องยาอื่นๆ เป็นเกล็ดสีขาว

เสาวคนธ์ - มีกลิ่นหอม

เกลือกกลั้ว - ผสม, ปะปน

กล - เคลือบแฝงอยู่

ใช่เชื้อ - ไม่ใช่ของชนิดเดียวกัน

เป็นไทย - เป็นอิสระแก่ตัว

ทำงน - ห่วงใย, ยุ่งใจ

คบ - เข้าเป็นพวกกัน

ทาส - บ่าวไพร่, คนรับใช้

เกื้อ - อุดหนุน, เจือจาน, เอื้อเฟื้อ, ให้ความสำคัญ

ถอดความ

พิมเสนเป็นของดีมีกลิ่นหอมชวนดม
แม้ไปประสมอยู่กับเกลือผิดประเภทกันย่อมไม่คู่ควร
เหมือนตัวเป็นผู้ดีแต่ไม่สงวนศักดิ์ศรีไว้ให้งดงาม
ไปคบกับขี้ข้าเลวทราม ใครเขาจะนับหน้าถือตา

๓๗๗

◎ สัตว์อื่นตื่นเต้นแต่ ควรไกล
กระต่ายตื่นตูมไป สุดหล้า
ช้างม้าตื่นฟืนไฟ ฟัดฟาด หยุดแฮ
คนตื่นข่าวศึกส้า สุดห้ามมันหาย ฯ

คำแปลศัพท์

ตื่น - ตกใจ

ตื่นตูม - ตกใจโดยไม่ได้พิจารณา

ฟัดฟาด - ทำอาการดิ้นรน (อีกนัยหนึ่ง ทำกิริยาตีเพื่อกำราบให้หยุด)

ข่าวศึก - ข่าวการสู้รบ, ข่าวการถูกข้าศึกรุกราน

ส้า - ซ่า = อาการที่ปรากฏแก่ร่างกายเมื่อเวลาขนลุกเป็นต้น, อาการที่พูดจากันแพร่สะพัดไป

ถอดความ

สัตว์อื่นแม้จะตื่นตระหนกก็หนีไปไม่ไกล
แต่กระต่ายตื่นตูมนั้นหนีไปจนลิบหล้า
หรือแม้ช้างม้าตื่นฟืนไฟยังพอยอยุดให้หยุดสงบ
แต่ผู้คนตื่นข่าวศึกสู้รบ นี่มันสุดจะห้ามให้หายอลหม่าน

๓๗๘

◎ หาญห้าวตาวบ่ได้ จวนฟัน
แหลนและทวนไป่ทัน ต่อต้าง
พลคชจรดผัน งาประ งาแฮ
ปืนไป่ทันนั่งง้าง นกจ้องใจเกรง ฯ

คำแปลศัพท์

หาญ - กล้า, เก่ง, บังอาจ

ห้าว - กร้าว, กล้ามุทะลุ

ตาว - ดาบ, มีดยาว,

แหลน - อาวุธใช้แทงทำด้วยเหล็กกลมยาวปลายแหลมมีด้ามยาว

ทวน - อาวุธชนิดหนึ่งคล้ายหอก

ต่อต้าง - ปะทะไว้, ต้านทานไว้

พลคช - หมู่ช้าง

จรด - จด, ถึง, จ่อให้ถึง

งาประงา - งากับงาปะทะกัน คือช้างชนกัน

ง้างนก - ขึ้นที่สับไกปืน

ถอดความ

คนกล้าศึกเข้าปะทะด้านไหน ดาบของข้าศึกก็ไม่ทันจะได้จ้วงฟัน
ทั้งแหลนหลาวง้าวทวนไม่ทันได้ซักออกต่อสู้
ถึงช้างต่อช้างจะเข้าพันตูงาประสานงา
ข้าศึกก็มัวหวาดผวาไม่ทันจะได้ง้างนกเหนี่ยวไกปืน

๓๗๙

◎ รังแกกำปั้นต่อย ตีดิน
ไข่กระทบหินหิน ห่อนลื้น
แมลงเม่าโฉบเพลิงบิน บังอาจ
คนเคอะคิดตื้นตื้น ลูบเหล้นคมตาว ฯ

คำแปลศัพท์

รังแก - แกล้งทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

ลื้น - อ่อนนุ่ม, บวม, เจ็บอาย, เศร้า, สลด

โฉบเพลิงบิน - บินโฉบเปลวไฟ

คนเคอะ - คนโง่

เหล้น - ลองดี = เล่น

คมตาว - คมดาบ

ถอดความ

เอากำปั้นทุบดินหมายจะทำร้าย ดินไม่เป็นไร แต่เจ็บมือตัวเอง
เอาไข่ทุบหิน หินหรือจะเกรง แต่ไข่นั้นแหละจะแตกทำลาย
แมลงเม่ามุ่งหมายจะสู้ไฟด้วยใจบังอาจ ก็พินาศทุกตัว
คนโง่เขลาเมามัว คิดจะเอาชนะบัณฑิต ก็เหมือนคนสิ้นคิด
ลูบคมดาบเล่น

๓๘๐

◎ หนูร้ายแรงโทษแท้ เรือนผลาญ
ลิงถ่อยจัณฑาลราน ป่าไม้
กาโฉดชาติอันธพาล เบียนหมู่ นกนา
พราหมณ์โหดโทษทิ้งให้ เบียดเบื้องนรชน ฯ

คำแปลศัพท์

เรือนผลาญ	- ทำลายบ้านเรือน
ถ่อย	- ชั่ว, เลว , ทราม
จัณฑาล	- ต่ำช้า, ดูร้าย
ราน	- หัก, ทำลาย
โฉด	- โง่, ร้าย
พราหมณ์	- นักบวชในลัทธิพราหมณ์, นักบวชทั่วไป
โทษ	- ความชั่ว, ความไม่ดี
เบียด	- เบียดเบียน, รบกวน
นรชน	- คนทั่วไป, ศาสนิกชน

ถอดความ

หนูเป็นสัตว์ที่เลวในจำพวกอาศัยเรือน เพราะกัดไม้
ลิงดุร้ายทำลายไพรเป็นสัตว์ที่เลวในจำพวกอาศัยป่า
กาเป็นสัตว์ที่เลวในจำพวกที่เบียดเบียนนก
พราหมณ์ลามกเป็นจำพวกที่เลวในบรรดาผู้เบียดเบียนประชาชน

๓๘๑

◎ อารักษ์มีทั่วไม้ รุกขมูล
ที่ศักดิ์สิทธิ์บริบูรณ์ เครื่องเส้น
ที่ไป่ศักดิ์สิทธิ์ศูนย์ สงัดลาภ
ดุจดั่งเสวกเว้น ว่าถ้อยความเมือง ฯ

คำแปลศัพท์

อารักษ์ - เทวดาผู้รักษา

ทั่วไม้ - ต้นไม้ทุกต้น

รุกขมูล - โคนต้นไม้

ศักดิ์สิทธิ์ - มีอิทธิฤทธิ์ขลัง สามารถดลบันดาลให้ได้ดังปรารถนา

เครื่องเส้น (-เซ่น) - ของเซ่นไหว้, ของเครื่องสังเวยบูชา

ศูนย์สงัดลาภ - ไม่มีเครื่องเซ่น

เสวก - ข้าราชการในราชสำนัก ในที่นี้หมายถึง ข้าราชการทั่วไปที่มีตำแหน่งมีอำนาจ (อ่านว่า เส-วก)

ถอดความ

รุกขเทวดาอารักษ์มีอยู่ที่ไม้ทุกต้น
ที่ศักดิ์สิทธิ์เมื่อบานบนเครื่องเซ่นก็บริบูรณ์
ที่ไม่ศักดิ์สิทธิ์ก็เสื่อมสูญหาลาภสักการะไม่มี
เหมือนคนมีตำแหน่งหน้าที่ ใครๆ ก็เข้ามาหา แต่พอหมด
อำนาจวาสนา คนก็หมางเมิน

๓๘๒

◎ นายหนึ่งแรงโกรธร้าย เรียกขาน
นายหนึ่งบ่เจือจาน ทรัพย์บ้าง
นายหนึ่งเมื่อเอางาน บย่อง ยกนา
นายหนึ่งข่มคุณมล้าง สี่นี้เสพไฉน ฯ

คำแปลศัพท์

นายหนึ่ง - เจ้านายจำพวกหนึ่ง

แรงโกรธร้าย - โมโหร้าย, ขี้โกรธ

เมื่อเอางาน - เมื่อใช้ให้ทำงาน

บย่องยก - ไม่ยกย่อง, ไม่ชมเชย

ข่มคุณ - กดความดีความชอบ, ไม่เห็นความดีความชอบ

มล้าง - ทำลาย, ล้าง, ผลาญ

เสพ - คบหา, อยู่ร่วมด้วย

ถอดความ

นายประเภทหนึ่ง ใจคอดุร้าย วาจาหยาบคาย
นายประเภทหนึ่ง แล้งน้ำใจไม่เคยเจือจานสินทรัพย์
นายประเภทหนึ่ง ใช้งานจนเสร็จสรรพไม่เคยยกย่องเชยชม
นายประเภทหนึ่ง มักพูดข่มไม่เห็นความดี
นายทั้ง ๔ ประเภทนี้ ไม่ควรอยู่ด้วย

๓๘๓

◎ ผิวฆ่านางนาฏถ้วน ถึงพัน
ฆ่าพฤฒิพราหมณ์พรตกรรม์ เกือบร้อย
ฆ่าโคอุสุภสรรพ์ แสนโกฏิ ก็ดี
บาปบ่เปรียบปรับถ้อย ท่านให้ลำเอียง ฯ

คำแปลศัพท์

ผิว - ถึงแม้ว่า, แม้นว่า, ถ้าว่า (อ่านว่า ผิวะ)

นางนาฏ - นางละคร, นางฟ้อนรำ, สาวสวย, ผู้หญิงทั่วไป

พฤฒิพราหมณ์ - พราหมณ์จำพวกพฤฒิบาศ, พราหมณ์ทั้งหลาย, นักบวชทั่วไป

พรตกรรม์ - ประพฤติพรต, บำเพ็ญเพียร

โคอุสุภ - โคตัวผู้

สรรพ์ - ทั้งหมด

แสนโกฏิ - ล้านล้านตัว, มากมายมหาศาล

ปรับถ้อยท่านให้ลำเอียง - ตัดสินด้วยความลำเอียง, ตัดสินให้ถูกเป็นผิดหรือผิดเป็นถูก

ถอดความ

ฆ่าสตรีถึงพัน
ฆ่าพราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ถึงร้อย
ฆ่าวัวควายไม่น้อยถึงแสนโกฏิ
ก็ยังไม่มีโทษเท่ากับตัดสินคดีความอย่างลำเอียง

๓๘๔

◎ ทำผิดลึกลับได้	พันวา ก็ดี
ทำชอบเสมอภูผา	เขตขั้น
อย่าคิดจิตสัญญา	หลีกลับ อยู่นา
ผิดชอบที่ทำนั้น	หากให้คนเห็น ฯ

คำแปลศัพท์

ลึกลับ - เร้นลับจนเหลือรู้เหลือเห็น

ภูผา - เขาหิน, ภูเขา

เขตขั้น - ขวางกั้น

จิตสัญญา - สำคัญผิดคิดไปว่า

หลีกลับ - ลับหายไป, ไม่มีใครรู้เห็น

ถอดความ

ทำความชั่วในที่ลี้ลับห่างผู้รู้เห็นไปตั้งพันวา
หรือทำความดียิ่งใหญ่นักหนาปานว่าภูเขา
อย่าคิดว่าการกระทำของเราจะปิดบังซ่อนเร้น
ทั้งชั่วทั้งดีจะต้องมีคนเห็นว่ากรรมอันนี้ใครทำ

๓๘๕

◎ พวกพ้องผิดเท่าช้าง งำเงา
พวกอื่นโทษเท่าเหา หากรู้
โทษตนเท่าภูเขา คิดปิด ไว้แฮ
โทษท่านเท่าก้อยสู้ ส่งให้เห็นสูง ฯ

คำแปลศัพท์

ผิดเท่าช้าง - ทำผิดมากมาย, ทำผิดใหญ่โต

งำเงา - ปิดบัง, ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น

โทษเท่าเหา - ทำผิดเพียงเล็กน้อย (เหา เป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ อยู่ตามเส้นผมบนศีรษะ)

เท่าก้อย - เล็กน้อย, มีเพียงนิดน้อย

ถอดความ

พวกพ้องของตัวทำผิดหนักหนาเปรียบเท่าตัวช้าง ช่วยกันคิดปิดบังร่องรอย
พวกคนอื่นทำผิดนิดหน่อยเท่ากับตัวเหา กลับชี้ชวนกันดูรู้เห็น
ความผิดของตนเท่าภูเขาสูงเด่น คิดปิดบังให้เหลือนิดหน่อย
ความผิดของคนอื่นเท่านิ้วก้อย สิกลับชี้ให้เห็นว่ามากมาย

๓๘๖

◎ โทษตนงำเงื่อนไว้	ห่อนแถลง
โทษท่านเก็บมาแจง	ดุจเบี้ย
ตัวเต่าสี่ตีนแฝง	หัวหนึ่ง ซ่อนนา
หยิบกล่าวแต่โทษเหี้ย	มุขเท้ารุงรัง ฯ

คำแปลศัพท์

งำเงื่อน - ปิดบังซ่อนเร้น

เบี้ย - หอยชนิดหนึ่ง โบราณใช้เป็นวัตถุกลางสำหรับซื้อขายสิ่งของ ใช้เป็นอุปกรณ์ในการเล่นการพนันที่เรียกว่าถั่วโป เวลาเล่นต้องแจงเป็นคะแนนทีละ ๔ เป็นที่มาของสำนวน "แจงสี่เบี้ย"

เหี้ย - สัตว์ชนิดหนึ่งคล้ายจะกวดแต่ใหญ่กว่าหางแบนอย่างหางจระเข้

มุข - ปาก, หน้า หมายรวมส่วนที่เป็นหัวทั้งหมด

ถอดความ

ความผิดของตนไม่เอามาพูดมาแถลง
ความผิดของคนอื่นสิหยิบยกมาแจกแจงเหมือนกับแจงเบี้ย
(ว่ามีเท่านั้นเท่านี้)
ตัวเต่านั้นมีเท้าตั้งสี่กับหัวอีกหนึ่ง แต่ซ่อนไว้ในกระดอง
กลับชี้ให้คนมองไปที่เหี้ยว่ามีทั้งหัวทั้งเท้าดูออกจะรุงรัง

๓๘๗

◎ น้ำใช้ใส่ตุ่มตั้ง เต็มดี
น้ำอบอ่าอินทรีย์ อย่าผร้อง
น้ำปูนใส่เต้ามี อย่าขาด
น้ำจิตอย่าให้ข้อง ขัดน้ำใจใคร ฯ

คำแปลศัพท์

น้ำอบ - น้ำที่อบด้วยควันกำยานหรือเทียนอบ และปรุงด้วยเครื่องหอม, น้ำหอม
อ่า - ประดับ, ลูบไล้
อินทรีย์ - ร่างกาย, เนื้อตัว
อย่าผร้อง (-พร่อง) - อย่าให้ขาด, อย่าให้หมด
น้ำปูน - น้ำผสมปูนขาวหรือปูนแดงสำหรับเคี้ยวกับหมากพลู
เต้า - ภาชนะรูปคล้ายน้ำเต้าสำหรับใส่น้ำปูน
ข้อง - ขุ่นข้องหมองใจ
ขัด - ทำให้คนอื่นไม่พอใจ

ถอดความ

น้ำใช้หมั่นตักตั้งไว้ให้เต็มตุ่ม
น้ำอบชวนให้ชื่นชุ่มใช้เมื่อแต่งตัวนั้นอย่าให้พร่อง
น้ำปูนจงหมั่นรองใส่เต้าไว้อย่าให้แห้ง
น้ำจิตก็อย่าได้แกล้งทำให้ขุ่นขัดน้ำใจใครเขา

๓๘๘

◎ น้ำเงินน้ำนากแม้ มัวแสง
น้ำซ่มต้มน้ำแปลง ผ่องได้
น้ำจิตวิปริตแหนง มัวหม่น
น้ำอื่นเอาลูบไล้ ห่อนล้างใจเคือง ฯ

คำแปลศัพท์

น้ำ - ความมีแสงแวววาว หรือ ความงดงาม

เงิน - โลหธาตุมีลักษณะสีขาว เรียกว่า ธาตุเงิน

นาก - โลหะผสมระหว่าง ทองคำ เงิน และทองแดง มีสีทองปนแดง

น้ำซ่ม (-ส้ม) - น้ำส้ม,น้ำที่มีกรดสำหรับกัดคราบหมองของโลหะให้หลุดได้

น้ำแปลงผ่องได้ - สามารถทำให้ความแวววาว หรือน้ำ (ของเงินและนาก) สดใสได้

วิปริต - แปรปรวน, ผิดปกติ, ผิดแนวทาง

แหนง - หมางเมิน, ระแวง

ถอดความ

อันว่าเงินหรือนากแม้หากจะหมองมัวไปบ้าง
เอาน้ำส้มเข้าซัดขัดล้างก็ยังผุดผ่องขึ้นมาได้
แต่จิตใจที่ขุ่นข้องหมองมัว
เอาน้ำอื่น ๆ มาล้างจนทั่วก็ยังไม่หายระคายเคือง

๓๘๙

◎ ปางไข้ปางขาดเข้า แพงเกียน ละชั่งแฮ
วิบัติบรจองเบียน จักม้วย
ปางต้องปรับไหมเตียน ตนมอด ก็ดี
ปางมิตรได้ทุกข์ด้วย มิตรนั้นไหนเสมอ ฯ

คำแปลศัพท์

ปางไข้ - เมื่อคราวเจ็บไข้ได้ป่วย

ขาดเข้า - ไม่มีข้าว, ข้าวยากหมากแพง

เกียน - เกวียน = มาตราตวงของไทย เท่ากับ ๑๐๐ ถัง

วิบัติ - ความฉิบหาย, ความโชคร้าย

บร - ข้าศึก, ศัตรู

จองเบียน - จ้องหรือคอยทีจะเบียดเบียน ทำร้าย

ม้วย - ตาย

ปรับไหม - ชำระเงินทดแทนความผิด

เตียน - สิ้นเนื้อประดาตัว

ตนมอด - ตัวตาย

ถอดความ

ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ๑ ยามอดอยากขาดแคลนข้าวปลาอาหาร ๑
ยามวิบัติสูญเสีย ๑ ยามถูกศัตรูคุกคามเอาชีวิต ๑
ยามต้องโทษผิดถูกริบทรัพย์ปรับไหม ๑ ยามตาย ๑
ทั้ง ๖ คราวนี้ มิตรใดร่วมทุกข์ด้วยเสมอ มิตรนั้นหาผู้เสมอเหมือนมิได้

๓๙๐

◎ หมาเอยสูเหนื่อยแท้ ทุกวัน
ไปไล่เนื้อไล่ทัน ท่านได้
เจ้ามันแม่นหื้อมัน กินแต่ เข้านา
แมวบ่ทำใดให้ หม่ำเข้ากับปลา ฯ

คำแปลศัพท์

ไล่เนื้อ - ล่าเนื้อ

เจ้ามัน - เจ้าของของมัน (เจ้าของหมา)

แม่น - ใช่, ถูก (เป็นคำภาคอีสาน-พายัพ เมื่อใช้ประกอบคำอื่น ๆ ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง)

หื้อ - ให้

หม่ำ - กิน

เข้า - ข้าว

ถอดความ

หมาเอ๋ยหมา เจ้านั้นเหนื่อยนักหนาทุกวี่ทุกวัน
ถึงเจ้าจะไล่เนื้อได้ทัน เนื้อนั้นก็เป็นของนาย
เจ้าเหนื่อยแทบตาย นายเขาให้เจ้ากินแต่ข้าวเปล่า
แต่แมวนั้นทำอะไรบ้างเล่า ได้กินข้าวกับปลา

๓๙๑

◎ ปูเปี้ยวหัวเปล่าไซร้ ตีนยัง
งูบ่มีตีนตรัง ไต่ไม้
นมไก่บ่มีหวัง เลี้ยงลูก เป็นแฮ
ชายตกเข็ญใจไร้ อย่าได้ดูแคลน ฯ

คำแปลศัพท์

ปูเปี้ยว - ปูทั่ว ๆ ไป

หัวเปล่า - ไม่มีหัว

ตีนยัง - แต่มีเท้า

ตรัง - ติดอยู่

ตกเข็ญใจ - ยากจนค่นแค้น, ตกระกำลำบาก

ไร้ - ไม่มีทรัพย์สินเงินทอง

ถอดความ

ปูไม่มีหัว แต่มีตีนเดินไปได้
งูนั้นมีตีนที่ไหน แต่ขึ้นต้นไม้เหมือนไปบนดิน
ไก่ไม่มีนมให้ลูกกิน แต่เลี้ยงลูกได้หลายครอก
คนสิ้นไร้ไม้ตอก ก็อย่าได้ดูถูกดูแคลน

๓๙๒

◎ อา สาสุดสิ้นเรี่ยว แรงกาย
ภัพ และผลพังหาย โหดเศร้า
เหมือน เพลิงตกสินธุ์สาย ศูนย์ดับ ไปนา
ปูน ต่อขาดขอดเต้า จึ่งรู้คุณปูน ฯ

คำแปลศัพท์

อาสา - สมัครใจเข้าทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ภัพ - ความดี, ความงาม

ผล - ความเจริญ, ประโยชน์ที่ได้

พัง - ถูกทำลาย, ทลาย **โหด** - เลว , ร้าย, ต่ำทราม

เพลิง - ไฟ **สินธุ์สาย** - สายน้ำ

ศูนย์ - หายหมด

ปูน - ของที่ทำจากหินหรือเปลือกหอยเผาให้ไหม้ เป็นผง ประสมกับขมิ้นเป็นสีแดงสำหรับ กินกับหมาก

ขอดเต้า - หมดไปจากเต้า (**เต้า** = ภาชนะสำหรับใส่ปูน)

ถอดความ

อาสารับใช้ทำงานให้จนสุดกำลัง
ผลประโยชน์และความดีไม่มีมั่งสูญหายหมด
เหมือนไฟตกน้ำไม่ปรากฏดับสิ้นสูญ
จะรู้คุณปูนก็ต่อเมื่อปูนแห้งไม่มีติดเต้านั่นแหละกระมัง

๓๙๓

◎ เนื้อ ในไตตับต้ม	แกงยำ
ไม่ ประสบสักคำ	ที่ลิ้น
ได้ ยากลากโครงทำ	เสียเปล่า
กิน แต่เขาเราชิ้น	หนึ่งได้ไป่มี ฯ

คำแปลศัพท์

ประสบ - พบ

ลากโครงทำ - สู้ทนเหน็ดเหนื่อยทำการงาน

ถอดความ

เนื้อและเครื่องในไตตับเอาไปยำทำเป็นต้มแกง
ไม่เคยได้ลิ้มรสให้เกิดแรงแม้แต่สักคำ
ต้องทนลำบากลากซี่โครงทำเหนื่อยเปล่า
ได้กินกันแต่พวกเขา แต่เรานี้ชิ้นหนึ่งก็ไม่เคยได้เจอ

๓๙๔

◎ หนัง เนื้อเถือท่านไว้ รองกาย
ไม่ แบ่งปันชั้นชาย เชือดไว้
ได้ ทุกข์แทบตัวตาย เสียเปล่า
นั่ง แต่ลำแพนไม้ ตอกสู้สานเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ชั้น - แม้แต่, อย่างต่ำ

ชาย - ส่วนริมหรือปลายของสิ่งของ

ลำแพนไม้ตอก - เสื่อที่สานด้วยตอกไม้ไผ่ (**ตอก** = ไม่ไผ่ที่ผ่าให้แตกจากกันเป็นเส้นบาง ๆ สำหรับผูกมัดหรือสานสิ่งต่าง ๆ)

สาน - ใช้เส้นตอกหรือสิ่งเป็นเส้นอื่น ๆ ที่อ่อนตัวได้ ขัดกันคือยกและข่มให้เกิดเป็นลายตามที่ต้องการ

ถอดความ

หนังเนื้อนั้นท่านให้เถือแล้วแผ่ออกปูให้ท่านรองนั่ง
แม้แต่ริม ๆ ก็ไม่แบ่งปันให้กันมั่งท่านเชือดเอาเสียหมดทุกชาย
คนทำสิได้ทุกข์แทบตาย เสียแรงเปล่า
มีแต่ลำแพนผืนเก่าสู้จักตอกสานไว้นั่งเอง

๓๙๕

◎ มือ ซ้ายขวาขาดนิ้ว	ฤๅมี
ด้วน เด็จดูใดดี	หนึ่งน้อย
ได้ ทองเท่าต่อมตี	แหวนประดับ
แหวน จะสอดสวมก้อย	กุดสิ้นใส่ไฉน ฯ

คำแปลศัพท์

เด็จ - ขาด (บางฉบับเป็น **ด้วนเด็ด** แปลว่า ด้วนเหมือนถูกเด็ด, ด้วนแน่ ๆ)

ดูใดดี - ดูไม่มีอะไรดี

ต่อม - ตุ่มเล็ก ๆ, เม็ดเล็ก ๆ, เล็ก ๆ น้อย ๆ

ตี - ใช้อุปกรณ์ทำตามวิธีการเพื่อให้ทองแผ่เป็นแผ่น หรือเป็นรูปร่างต่าง ๆ

ถอดความ

มือขาดหมดทั้งซ้ายขวาหานิ้วไม่มี
ดูมันช่างด้วนเสียจนหมดดีไม่เหลือนิ้วไว้แม้แต่น้อย
ได้ทองมานิดหน่อยเอาไปทำเป็นแหวน
ครั้นจะสวมสิให้แสนแค้น มันกุดไปหมดสิ้นจะเอานิ้วที่ไหนมาใส่

๓๙๖

◎ ตา มัวมืดคู่เข้า คูหา
บอด บ่ทราบสุริยา ย่ำฆ้อง
ได้ สมสิ่งเสริมตา จักใส่
แว่น แต่หยิบจ้องจ้อง จับแล้วเวียนวาง ฯ

คำแปลศัพท์

คู่	- เหมือน, ประดุจ
คูหา	- ถ้ำ
สุริยา	- พระอาทิตย์
ย่ำฆ้อง	- ตีฆ้องถี่ๆ หลายครั้งเพื่อบอกเวลา
สิ่งเสริมตา	- แว่นตา
แว่น	- แว่นตา
จ้องจ้อง	- มอง ๆ
จับแล้วเวียนวาง	- จับ ๆ วาง ๆ

ถอดความ

ตาบอดดูมัวมืดเหมือนอย่างกับเข้าถ้ำ
จะย่ำรุ่งหรือย่ำค่ำก็ไม่ทราบไม่เห็นแสงตะวัน
ได้แว่นมาหนึ่งอันอยากจะใส่ให้เห็นใส ๆ กับเขาบ้าง
ได้แต่จดจ้องจับแล้วก็วาง จับแล้วก็วาง ไม่รู้จะสวมไว้ดูอะไร

๓๙๗

◎ หัว หูดูชั่วช้า ไฉไล
ล้าน เลื่อมแลเงาใส เกือบแก้ว
ได้ ส่องกระจกใจ เจียนขาด
หวี แต่จับจ้องแล้ว ลูบโอ้อายเอง ฯ

คำแปลศัพท์

ชั่วช้าไฉไล - ไม่งดงาม, ไม่น่ารัก

เกือบแก้ว - เกือบเหมือนลูกแก้ว

ถอดความ

ดูหัวนี่มันช่างชั่วช้า หาความงามมิได้
ช่างล้านเลื่อมเป็นเงาใสเกือบจะเหมือนลูกแก้ว
ส่องกระจกทีไรใจแป้วเจียนจะขาด
ได้หวีมาก็น่าอนาถเอามือลูบหัวแล้วก็อายตัวเอง (ไม่รู้จะหวีอะไร)

๓๙๘

◎ รูป ชั่วแต่ชอบแล้ว ใดปาน
รส รักผักว่าหวาน หล่อนต้ม
กลิ่น อบจบดินดาล บ่ดุจ เจ้านา
เสียง ก็จับใจหล้ม โลกแล้วฤๅมี ฯ

คำแปลศัพท์

รูปชั่ว - รูปไม่สวย, ไม่หล่อ

กลิ่นอบ - กลิ่นน้ำอบ น้ำหอม

จบดินดาล - หมดทั้งโลก

หล้มโลก (ล่ม-) - โลกแตกสลายไป, หมดทั้งโลก

ถอดความ

รูปไม่งาม แต่ถ้าใจรัก ก็ว่าสวยไม่มีใครเท่า
รสรักนั้นเล่าแม้น้ำต้มผักก็ยังว่าหวาน
กลิ่นหอมอบตระหลบจักรวาลก็สู้กลิ่นกายของหล่อนไม่ได้
เสียงก็แสนเสนาะจับใจ จนหมดสิ้นดินฟ้าหาอย่างนี้ไม่เจอ

๓๙๙

◎ น้ำ ฝนหม่นเมฆตั้ง ตกตะบึง
ไหล หลั่งถั่งชรทึง ท่วมเหย้า
ไฟ ติดนิดหนึ่งพึง จักก่อ
ดับ ระทมถ่านเถ้า หิ่งห้อยไป่มี ฯ

คำแปลศัพท์

ตะบึง - ไม่หยุดหย่อน, มาก

ถั่ง - ไหลอย่างเท, ไป, ถึง

ชรทึง - แม่น้ำ (อ่านว่า ชระ-ทึง พจนานุกรมว่าศัพท์นี้ใช้ว่า จทึง ฉทึง ชทึง หรือ สรทึง ก็มี แต่ในโคลงโลกนิติบางฉบับ ตรงนี้เป็น **ชลทึง** ก็มี **ชลถึง** ก็มี)

เหย้า - บ้าน, เรือน

พึงจักก่อ - เพิ่งจะเริ่มก่อไฟ

เถ้า - เท่า = เพียง, ขนาด

ถอดความ

น้ำฝนหล่นจากฟ้า หมู่เมฆทะมึนพาให้ตกไม่ยอมหยุด
น้ำก็ไหลเร็วรุดท่วมถึงเรือนชานชุ่มชื้น
เพิ่งจะก่อไฟฟืนขึ้นมาเพียงนิดหน่อย
แม้ไฟถ่านเท่าหิ่งห้อยก็ดับหมด แสนจะระทดระทมใจ

๔๐๐

◎ รู้หลบ พบเศิกเสี้ยน กลัวไกล
เป็นปีก ป้องกันภัย ผ่อนช้า
รู้หลีก เล็ดลอดไป สุดเนตร
เป็นหาง ไกลกล่าวกล้า ต่อด้วยดัสกร ฯ

คำแปลศัพท์

เศิกเสี้ยน - เสี้ยนศึก = ข้าศึกหรือศัตรู ที่จะก่อการร้าย

กลัวไกล - ที่น่ากลัวไปเสียให้ไกล

สุดเนตร - สุดตา, หายไปจากสายตา

ดัสกร - ข้าศึก

ถอดความ

แม้จะต้องพบศึกศัตรูถ้ารู้จักหลบเสียก่อนแต่ไกล
ก็จะเป็นเสมือนปีกป้องกันภัย ผ่อนให้มาถึงช้า ๆ
แล้วถ้ารู้จักหลีกเล็ดลอดให้พ้นหน้าสุดสายเนตร
ก็จะเป็นเสมือนหางระวังเหตุให้ใจกล้าคิดการต่อกรกับศัตรู

๔๐๑

◎ *ช้างสาร หกศอกไซร้ เสียงา
งูเห่า กลายเป็นปลา อย่าต้อง
ข้าเก่า เกิดแต่ตา ตนปู่ ก็ดี
เมียรัก อยู่ร่วมห้อง อย่าไว้วางใจ ฯ

คำแปลศัพท์

ช้างสารหกศอก - ช้างใหญ่สูงหกศอก
เสียงา - งาหัก
กลายเป็นปลา - ทำเชื่องช้า, ไม่ดุร้าย มีลักษณะเหมือนปลาช่อน (หัวงูเห่ากับหัวปลาช่อนมีลักษณะคล้ายกัน)
อย่าต้อง - อย่าแตะต้อง, อย่าจับต้อง
ข้าเก่า - คนใช้ดั้งเดิม
เกิดแต่ตาตนปู่ - ที่มีมาตั้งแต่ปู่ตาของตน

ถอดความ

ช้างสารสูงหกศอก แม้ว่างาจะหักหาย
งูเห่าแม้จะกลายคล้ายปลาช่อนอย่าช้อนจับ
ข้าเก่าแม้ว่าเคยขอรับ ๆ มาแต่ครั้งปู่ย่า
เมียรักนอนร่วมเคหา เหล่านี้อย่าไว้วางใจ

---

*ดูบทที่ ๑๖๓

๔๐๒

◎ เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี- วาอาตม์
หายาก ฝากผีไข้ ยากแท้จักหา ฯ

คำแปลศัพท์

แหนงหนี - ตีตัวออกห่าง, รังเกียจ

ถ่ายแทน - ตายแทน, สับเปลี่ยน

ชีวาอาตม์ - ชีวิตตัวเรา

ฝากผีไข้ - ยึดเป็นที่พึ่งจนวันตาย (ฝากผี = เมื่อตายให้ช่วยปลงศพ ฝากไข้ = เมื่อเจ็บป่วยให้ช่วยรักษา)

ถอดความ

เพื่อนกินพอทรัพย์ของเพื่อหมดสิ้นแล้วก็เมินหน้าหน่ายหนี
เพื่อนเช่นนี้หาง่ายมีอยู่มากมายหลายหมื่น
เพื่อนตายคือเพื่อนที่หยัดยืนยอมตายแทนกันได้
และฝากผีฝากไข้กันได้ เพื่อนเช่นนี้หายากนักหนา

๔๐๓

◎ ไป่เห็นน้ำ หน้าด่วน ชวนกัน
ตัดกระบอก แบ่งปัน ส่วนไซร้
ไป่เห็นรอก อวดขัน มือแม่น
ขึ้นน่าไม้ ไว้ให้ หย่อนแท้เสียสาย ฯ

คำแปลศัพท์

หน้า - อยู่ตรงหน้า หรืออยู่ไกลออกไปข้างหน้า

กระบอก - ไม้ไผ่ที่ตัดเป็นปล้อง ๆ (สำหรับใส่น้ำ)

รอก - กระรอก

อวดขัน - อวดแข่งขัน

น่าไม้ - หน้าไม้ = เครื่องยิงสัตว์ มีคัน ทำเป็นราง ยิงด้วยลูกธนู

หย่อนแท้เสียสาย - สายหน้าไม้หย่อน ใช้การไม่ได้

ถอดความ

(เดินทางไกล) ยังไม่ทันเห็นเลยว่าข้างหน้ามีน้ำ
ก็ชวนกันตัดกระบอกแบ่งปันไว้เตรียมใส่น้ำ
(เที่ยวยิงสัตว์) ยังไม่ทันเห็นตัวกระรอก ก็อวดเก่งว่าฝีมือแม่น
เตรียมขึ้นหน้าไม้ไว้ล่วงหน้า ทำให้สายหย่อนเสียเปล่า ๆ

๔๐๔

◎ ชายเฉกเท้าหน้าคช เคียงความ เทียบแฮ
หญิงเล่ห์เชิงหลังตาม* คลาดคล้อย
การกิจคิดงามตาม* สุดแต่ ผัวนา
เมียมิ่งเหมือนด้ายร้อย สอดเคล้าตามเข็ม ฯ

คำแปลศัพท์

เฉก - เหมือน

คช - ช้าง

เล่ห์ - เปรียบ, เหมือน

เชิงหลัง - เท้าหลัง

ตามคลาดคล้อย - ตามไปด้วยกัน (**ยาม**คลาดคล้อย=เมื่อเวลาเดินไปมา)

ถอดความ

ท่านเปรียบความไว้ว่าผู้ชายนั้นเหมือนช้างเท้าหน้า
ผู้หญิงท่านอุปมาเป็นช้างเท้าหลังคอยตั้งหลักเดินตาม
คิดทำการอะไรข้างไหนจะงามนั้นสุดแต่สามี
ข้างภรรยามีหน้าที่คอยตามช่วย เหมือนเส้นด้าย
สีสวยคอยสอดร้อยตามรอยรูเข็ม

---

*มีคำว่า **ตาม** รับสัมผัสซ้ำกัน คำแรกจะเป็น **ยาม** กระมัง

๔๐๕

◎ เมียใดใจดุร้าย ริษยา
กินเติบใช้เชิงตา เฉิดช้อย
มักเที่ยวสู่คฤหา แห่งท่าน นะพ่อ
แม้ว่ามีบุตรร้อย หนึ่งไซร้มละเสีย ฯ

คำแปลศัพท์

ริษยา - ความไม่อยากให้คนอื่นได้ดี หรือนิสัยที่เห็นคนอื่นได้ดีทนอยู่ไม่ได้

กินเติบ - ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย

ใช้เชิงตา - ชอบเล่นหูเล่นตา

เฉิดช้อย - แต่งกิริยาให้ดูงดงาม

คฤหา - บ้าน, เรือน

มละ - หย่า, ละ, ทิ้ง

ถอดความ

เมียใด นิสัยใจคอดุร้าย จิตใจริษยาอาฆาต
จะกินจะใช้ก็เรี่ยราดสุรุ่ยสุร่ายชอบเล่นหูเล่นตากับชายอื่น
มักระริกระรี้หน้าระรื่นไปเที่ยวคุยอยู่บ้านนั้นบ้านนี้
เมียนั้นท่านว่าแม้จะมีลูกได้ตั้งร้อยก็ควรทิ้งเสียเถิด

๔๐๖

◎ ปุยนุ่นเบาชั่งเพี้ยง	ทำเนา นะพ่อ
คนที่เบาความเบา	กว่านั้น
หนักหินมั่นคงเขา	ควรนับ หนักนา
ไป่เท่าหนักแน่นกลั้น	อดถ้อยทรชน ฯ

คำแปลศัพท์

เบาชั่ง - เบาตาชั่ง, มีน้ำหนักน้อย

เพี้ยง - เพียง,พอ

ทำเนา - ช่างเถิด, พอยอมรับได้

เบาความ - หูเบา, เชื่อคนง่าย

หนักหิน - ก้อนหินหนัก

กลั้นอด - อดใจไว้, ระงับใจได้, ยั้งใจ

ถ้อย - คำพูด

ทรชน - คนชั่ว, คนเลว

ถอดความ

เบานุ่นเบาสำลีถึงน้ำหนักจะไม่มีก็ยังพอว่า
แต่คนเบาความท่านว่าเบากว่านุ่นสำลีเป็นไหน ๆ
หนักภูเขาหินสูงใหญ่ ก็ควรนับว่าหนักได้อยู่
แต่ก็ยังไม่สู้น้ำใจหนักแน่นอดกลั้นต่อถ้อยคำของคนพาล

๔๐๗

◎ ลามกประเทศทั้ง ทุรมิตร
อีกตระกูลเผ่าชิด ชั่วร้าย
ภรรยาทาสทุรจิต จำพวก นี้พ่อ
ควรบุทคลพึงผ้าย ผ่อนลี้หลีกหนี ฯ

คำแปลศัพท์

ลามก - หยาบช้าเลวทราม, สกปรก, ไม่ดี

ประเทศ - ที่อยู่อาศัย, บ้านเมือง

ทุรมิตร - มีเพื่อนชั่วเพื่อนไม่ดี

เผ่า - เหล่ากอ, ญาติวงศา

ชิด - ใกล้ชิด

ทุรจิต - มีจิตใจหยาบช้า, โหดร้าย

บุทคล - บุคคล, คนทั่วไป

ผ้าย - เคลื่อนจากที่, ย้ายออกจากที่

ผ่อน - ค่อย ๆ คิดอ่าน

ลี้ - ซ่อนเร้น, หลบ

ถอดความ

ถิ่นชั่ว ๑ เพื่อนชั่ว ๑
ตระกูลชั่ว ๑ ญาติชั่ว ๑
เมียชั่ว ๑ คนรับใช้ชั่ว ๑
ทั้ง ๖ จำพวกนี้ ควรหาทางหลีกหนีไปเสียให้ไกล

๔๐๘

◎ นกรอดหลุดบ่วงแร้ว ราวสาม คาบนา
ชีหลีกหลายอาราม เร่เร้น
สตรีเตร่จิตตาม ชายสี่ สามแฮ
อย่าประมาทใช่เหล้น มากด้วยมายา ฯ

คำแปลศัพท์

แร้ว - เครื่องสำหรับดักสัตว์ มีบ่วงติดกับปลายไม้ เอาโคนปักไว้ที่ดิน

ชี - นักบวช, พระ

หลีก - ออกจากที่เดิม

อาราม - วัด

เร่ - เที่ยวไปไม่ประจำ, เตร่, ร่อนเร่

เร้น - หลบให้ลับตาคนหรือให้พ้นจากผู้คน

สตรี - ผู้หญิง (อ่านว่า สัต-ตรี)

เตร่จิต - สนใจ, ส่งใจ, ปล่อยใจให้หลงรัก

ใช่เหล้น (-เล่น) - ไม่ใช่ธรรมดา, ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย

มายา - มารยา, เล่ห์กล, เล่ห์เหลี่ยม

ถอดความ

นกติดบ่วงหลุดรอดไปได้ถึงสามหน
พระภิกษุชุกชนร่อนเร่ย้ายมาหลายวัด
สตรีมักกำหนัดรู้รสมาแล้วสามสี่ชาย
สามพวกนี้มีมายามากหลาย อย่าประมาท

๔๐๙

◎ ทวยใดมิตรล่อล้าง หลายที แล้วพ่อ
ขืนจักก่อไมตรี เสพส้อง
ผู้นั้นนับว่ามี ชนม์ชีพ ไฉนนา
เหมือนแม่อัสดรท้อง แก่ใกล้ความตาย ฯ

คำแปลศัพท์

ทวย - หมู่, เหล่า, พวก, ผู้

มิตรล่อล้าง - เพื่อนใช้อุบายทำลายล้างผลาญ

ไมตรี - ความเป็นเพื่อน, ความหวังดีต่อกัน

เสพส้อง - คบหา

ชนม์ชีพ - ชีวิต

อัสดร - ม้าดี (แม่ของม้าอัสดรนั้น เมื่อท้องแก่แล้ว ลูกหาได้คลอดเหมือนสัตว์ทั่วไปไม่ แต่จะถีบท้องแม่ออกมาทำให้แม่ต้องตาย)

ถอดความ

ผู้ใดถูกเพื่อนหักหลังลอบทำลายล้างมาหลายครั้ง
ยังหวังจะผูกมิตรคิดคบหากันอีกต่อไป
ผู้นั้นไฉนจะนับว่ามีชีวิตถาวร
เหมือนแม่ม้าอัสดรท้องแก่ ใกล้จะถึงความตาย
(เพราะลูกม้าอัสดร เมื่อถึงกำหนดคลอดจะถีบทะลุท้องแม่ออกมา)

๔๑๐

◎ อ่อนหวานมานมิตรล้น เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอกราย เกลื่อนใกล้
ดุจดวงศศิฉาย ดาวดาษ ประดับนา
สุริยส่องดาราไร้ เมื่อร้อนแรงแสง ฯ

คำแปลศัพท์

อ่อนหวาน - อ่อนโยน, สุภาพเรียบร้อย

มาน - มี

หยาบ - พูดจาและกิริยาหยาบคาย

เกลอ - เพื่อนสนิท

กรายเกลื่อนใกล้ - เข้าใกล้, เข้าหา, ใกล้ชิดสนิทสนม

ดวงศศิ - ดวงจันทร์

ฉาย - ส่องแสง

ดาษ - มากมาย

สุริย - ดวงอาทิตย์ (อ่านออกเสียง **ยะ** เล็กน้อย)

ดารา - ดาว

ถอดความ

คนเรียบร้อยอ่อนหวานย่อมมีบริวารมิตรสหายมาก
หยาบคายสำรากไม่มีใครอยากเป็นเพื่อนใกล้ชิด
เหมือนจันทร์เพ็ญเย็นสนิทมีหมู่ดาวล้อมประดับ
แต่ตะวันร้อนแรงแสงระยับไร้ดารามาแวดล้อมรายเรียง

๔๑๑

◎ นักบวชบ่มักน้อย พินาศ ศีลนา
กษัตริย์สันโดษขาด ที่ไท้
งามเมืองแม่อายอาตม์ อับทรัพย์ สินแฮ
หญิงเผ่าเว้นอายไซร้ สุดร้ายฤๅงาม ฯ

คำแปลศัพท์

มักน้อย - ปรารถนาน้อย, ไม่อยากได้อะไรมาก

พินาศศีล - ศีลขาด, ไม่มีศีล

กษัตริย์ - พระราชา, ผู้ปกครอง

สันโดษ - โดดเดี่ยว, มักน้อย

ที่ไท้ - ฐานะความเป็นใหญ่

งามเมือง - หญิงโสเภณี

อายอาตม์ - ขี้อาย, อายตนเอง, ไม่กล้าเอาตัวออกค้า

อับ - ไม่มี

หญิงเผ่า - ผู้หญิงมีชาติมีตระกูล, หญิงลูกผู้ดีมีตระกูล

ถอดความ

นักบวชถ้ามักมากก็เสียศีลาจารวัตร
เผ่ากษัตริย์ถ้ามักน้อยราชสมบัติก็เสื่อมหาย
โสเภณีถ้าเหนียมอายก็ไร้ทรัพย์อับเงินตรา
กุลสตรีถ้าไม่มีธรรมจริยาก็เลวทรามไม่งามเลย

๔๑๒

◎ ทรมานมิตรด้วยไป่ พูดกับ เขานา
ผจญหมู่โจรจำขับ เฆี่ยนไซร้
ดัดเมียไป่มอบทรัพย์ สมบัติ ให้แฮ
ร้อนราคจริตให้ โภชน์น้อยพึงภุญช์ ฯ

คำแปลศัพท์

ทรมาน - ทำให้ลดทิฐิมานะ, กำราบให้ยอม

ผจญ - ต่อสู้, เอาชนะ

จำ - ขัง

ขับ - บังคับ, เคี่ยวเข็ญ

ดัดเมีย - แก้นิสัยเมีย

ร้อนราคจริต - เกิดความกำหนัด, อยากสมสู่

โภชน์ - อาหาร

ภุญช์ - รับประทาน, กิน

ถอดความ

ทรมานเพื่อน ด้วยการไม่พูดจาทักทาย
ทรมานโจรผู้ร้าย ด้วยการคุมขังเฆี่ยนดี
ทรมานเมียไม่รักดี ด้วยการไม่ให้ทรัพย์สมบัติ
ทรมานราคะกำหนัด ด้วยการกินอาหารน้อย

๔๑๓

◎ เรือนไร้บุตรสืบชั้น	ทรัพย์มอด หมดแฮ
บ่อบ่มีฝนขอด	ค่นน้ำ
พฤกษชาติปราศจากยอด	ยืนอยู่ ไฉนนา
ปากไป่มีสัจซ้ำ	เสื่อมสิ้นแก่นสาร ฯ

คำแปลศัพท์

สืบ - สืบสกุล

ซั้น - นั้น, รีบ, เร็ว, ถี่, ติด ๆ กัน

ขอดค่นน้ำ (-ข้น-) - มีน้ำเหลืออยู่น้อย, น้ำน้อย, น้ำแห้ง

พฤกษชาติ - ต้นไม้

ปาก - คำพูด

แก่นสาร - คุณประโยชน์, สิ่งที่ยั่งยืนถาวร

ถอดความ

บ้านที่ไร้บุตรสืบตระกูล ทรัพย์ก็จะสูญหมด
บ่อที่ไม่มีฝนตกรด น้ำก็จะแห้งขอด
ต้นไม้ที่ปราศจากยอด ต้นก็ไม่อาจฝืนยืนหยัด
วาจาที่ไร้สัตย์ ก็ไม่มีแก่นสาร

๔๑๔

◎ เทศใดภัยพ้องพาธ พาลสรรพ์ สัตว์นา
สัปปุรุษสีหราชผัน อื่นย้าย
กาโฉดทุรชนฉกรรจ์ กาจจิต นี้พ่อ
มันมักสู่เทศร้าย อยู่ได้โดยวิสัย ฯ

คำแปลศัพท์

เทศ	- ถิ่น, ที่อยู่, ประเทศ
พาธ	- ความเบียดเบียน, ความทุกข์ยาก
สรรพ์สัตว์	- สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
สัปปุรุษ	- คนผู้รักความสงบ, คนดี
สีหราช	- พญาสิงโต, ราชสีห์
กาโฉด	- นกกาดุร้าย
ทุรชน	- คนชั่ว
กาจจิต	- ใจคอโหดเหี้ยมอำมหิต
วิสัย	- ลักษณะที่เป็นอยู่, พื้นเพตามปกติของสิ่งนั้นๆ คนนั้น ๆ

ถอดความ

ดินแดนใดเป็นแดนดินถิ่นร้ายมีพาลภัยเบียดเบียน
อันว่าคนดีและสีหราชย่อมหันเหียนย้ายออกจากถิ่นนั้น
แต่กาชั่วกับทรชนใจฉกรรจ์น้ำจิตร้ายกาจ
มันกลับชอบความพินาศไปอยู่ในถิ่นเช่นนั้นได้ตามวิสัยเลว

๔๑๕

◎ เห็นภัยใหญ่แต่ช้า	จักถึง ตนแฮ
ปราชญ์ย่อมผันผ่อนพึง	หลบลี้
ภัยใดด่วนโดนตรึง	ตราติด ตัวนา
ใจปราชญ์ปราศแสยงชี้	เช่นหล้าแลไศล ฯ

คำแปลศัพท์

แต่ช้า - ยังอีกนาน

ผันผ่อน - ค่อยคิดอ่านเปลี่ยนแปลง

หลบลี้ - หลีกเลี่ยง, หลีกหนี

โดน - กระทบ, กระแทก, ถูก

ตรึงตรา - ติดแน่น

ปราศแสยง - ไม่มีความหวาดหวั่น

หล้า - แผ่นดิน, พื้นดิน

ไศล - เขาหิน (อ่านว่า **สะ-ไหล** แต่ตามหลักภาษาต้องอ่านว่า **ไส-ละ**)

ถอดความ

เห็นมหันตภัยใกล้จะมาถึงตัว
บัณฑิตย่อมไม่เมามัว คิดผันผ่อนหลีกหลบ
แต่แม้จะต้องประสบกับภัยเฉพาะหน้าขึ้นโดยด่วน
น้ำใจก็ไม่ปั่นป่วนหวาดไหว เปรียบได้กับแผ่นดินและขุนเขา

๔๑๖

◎ เมืองใดไร้ราชทั้ง	ปราชญ์สดับ ก็ดี
อีกตระกูลมีทรัพย์	สิ่งให้
หนึ่งไร้นทีกับ	ขุนแพทย์
ภัยมากเมืองนั้นไซร้	ท่านห้ามอย่าเนา ฯ

คำแปลศัพท์

ราช - พระเจ้าแผ่นดิน, ผู้ปกครอง

ปราชญ์สดับ - ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ให้ฟัง

นที - แม่น้ำ

ขุนแพทย์ - หมอผู้ชำนาญในการรักษาโรค

เนา - อยู่, อาศัยอยู่

ถอดความ

เมืองใด ไร้เจ้าเมือง ๑ ไร้นักปราชญ์ราชบัณฑิต ๑
ไร้ตระกูลเศรษฐี ๑
ไร้แหล่งน้ำ ๑ ไร้หมอแพทย์ ๑
เมืองนั้นมีภัยมาก ท่านห้ามมิให้อาศัยอยู่

๔๑๗

◎ แม่เหมือนข้าศึกทั้ง	บิดร ด้วยแฮ
เหตุบ่สอนบุตรสอน	เมื่อน้อย
ครั้นใหญ่ไป่งามอร	ออกที่ ประชุมนา
เยียเยี่ยงยางเจ่าจ้อย	จับหมั้วหมู่หงส์ ฯ

คำแปลศัพท์

บิดร	- พ่อ	**เมื่อน้อย**	- เมื่อยังเด็ก
อร	- สวย	**เยีย**	- ทำ
เยี่ยง	- เหมือน		
ยาง	- นกกินปลาจำพวกหนึ่ง ปากแหลม ขายาว เรียกกันว่า นกยางหรือนกกระยาง		
เจ่าจ้อย	- จับหรือเกาะอยู่อย่างหงอยเหงา, ซอมซ่อ (อีกนัยหนึ่ง **เจ่า** เป็นชนิดของนกยาง คือ **ยางเจ่า** ทำนองเดียวกับ **ยางกรอก ยางโทน** ส่วน **จ้อย** แสดงขนาดของนกคือ ตัวเล็ก)		
หมั้ว	- มั่ว = ปะปน		

ถอดความ

บิดามารดานั้นจะเป็นเสมือนข้าศึกศัตรูของบุตร
ถ้าไม่ปลูกฝังสั่งสอนให้บริสุทธิ์มาแต่เล็กแต่น้อย
ครั้นเติบใหญ่จะกล่าวถ้อยหรือออกที่ประชุมก็ไม่สง่างามดังผู้อื่นเขา
ทำเหมือนนกยางจับเจ่าอยู่กลางฝูงหงส์

๔๑๘

◎ หมากพลูปูนไป่บ้าย บราง รสนา
แกงบ่เจือเกลือจาง จืดกล้ำ
ไร้ทรัพย์สิ่งสำอาง จักโอ่ งามฤๅ
ใช่ปราชญ์ปริศนาล้ำ ลึกแก้ฤๅงาม ฯ

คำแปลศัพท์

บ้าย - ป้าย, ทา

บรางรส - ไม่มีรส (อ่านว่า บอ-ราง-)

กล้ำ - ทำให้เข้ากัน, กลืนกัน

โอ่ - สะสวย, งดงาม

ปริศนา - สิ่งหรือถ้อยคำที่ผูกขึ้นเป็นเงื่อนงำเพื่อให้แก้ให้ทาย

ถอดความ

กินหมากไม่มีปูนป้ายพลู ก็ไม่รู้ถึงรสอร่อย
แกงไม่ใส่เกลือสักหน่อยก็จืดไม่เป็นรส
คนไร้ทรัพย์แม้แต่งตัวให้สวยสดก็ดูไม่งาม
ไม่ใช่นักปราชญ์เข้าไปกล่าวแก้กลความ หรือจะถูกถ้วนควรฟัง

๔๑๙

◎ ชุมนุมฤดูสี่ไซร้	สรัทกาล ใหญ่นา
เมียที่งามเป็นประธาน	ทั่วหน้า
บุตรชายเชษฐกุมาร	นับใหญ่ ยิ่งแฮ
ล้ำโลกสี่ทิศอ้า	เอกเบื้องอุดร ฯ

คำแปลศัพท์

ชุมนุมฤดูสี่ - ในบรรดาฤดูทั้ง ๔ ฤดู

สรัทกาล - ฤดูใบไม้ร่วง, ฤดูสารท

เชษฐกุมาร - ลูกชายคนหัวปี, ลูกชายคนโต

ล้ำ - ในบรรดา (เป็นคำเก่า ใช้อ้างถึงจำนวนรวมเพื่อจะพูดถึงสิ่งเดียวในจำนวนรวมนั้น เช่น **ล้ำโลกสี่ทิศ** แปลว่าในบรรดาทิศทั้ง ๔ ในโลก ทิศอุดรถือว่าเป็นทิศเอก)

เอก - เป็นหนึ่ง, เป็นใหญ่

อุดร - ทิศเหนือ

ถอดความ

บรรดาฤดูทั้ง ๔ ฤดูสารทนับว่าสำคัญ
เมียที่งามเฉิดฉันควรเป็นใหญ่กว่าเมียทั้งหลาย
ลูกคนโตที่เป็นชายควรเป็นประธานแห่งบุตร
บรรดาทิศทั้ง ๔ ที่ดีที่สุดคือทิศอุดร

๔๒๐

◎ บุตรใดครุ่นครุ่นสร้าง กองกรรม
ชื่อว่ามารดาทำ เที่ยงพร้อง
ส่ำศิษย์บ่เกรงยำ เยียบาป
โดยโลกย์โวหารร้อง เรียกแท้ครูทำ ฯ

คำแปลศัพท์

ครุ่นครุ่น - บ่อย ๆ, ร่ำไป

เที่ยงพร้อง - แน่นอน, พูดถูกอย่างแน่นอน

ส่ำศิษย์ - เหล่าลูกศิษย์

เกรงยำ - ยำเกรง, เกรงด้วยความเคารพนับถือ

เยียบาป - ทำบาป, ทำชั่ว

โลกย์ - ของชาวโลก

โวหาร - ถ้อยคำ, สำนวน

ถอดความ

บุตรที่คิดแต่จะทำบาปหยาบช้า
ท่านว่ามารดาเป็นผู้กระทำให้เป็นไป
ถ้าลูกศิษย์เฉไฉไม่เกรงกรรมทำแต่ชั่ว
ชาวโลกเขาก็บอกกันทั่วว่านั่นแหละครูเป็นคนทำ

๔๒๑

◎ มักเมาหมดสัจถ้อย เจรจา
แรงโลภละอายหา ห่อนได้
มักเนื้อหน่ายกรุณา เป็นเที่ยง
บรรพชิตหญิงอยู่ใกล้ แกล่สิ้นศีลแสวงฯ

คำแปลศัพท์

หมดสัจถ้อยเจรจา - หาความจริงในคำพูดไม่ได้

แรงโลภ - มีความอยากได้อย่างรุนแรง

มักเนื้อ - ชอบเนื้อสัตว์

หน่ายกรุณา - ขาดความสงสาร

บรรพชิต - นักบวช

แกล่ - ใกล้

สิ้นศีลแสวง - หมดความใฝ่ใจที่จะรักษาศีล

ถอดความ

ขี้เหล้าเมายา หรือจะเจรจาเป็นสัจจะ
ขี้โลภขี้ตะกละหรือจะรู้จักละอายใจ
ชอบกินเนื้อหน้าไหนจะมีกรุณาแท้จริง
นักบวชอยู่ใกล้ผู้หญิง หรือจะรักษาศีลไว้ได้นาน

๔๒๒

◎ คนยากอยากภักษ์เคี้ยว ของแพง
คนโรคบำราศแรง ร่านปล้ำ
คนโฉดอวดสำแดง ธรรมเทศ- นานา
สามเหล่าเขานี้ก้ำ กึ่งบ้ากลกัน ฯ

คำแปลศัพท์

คนยาก - คนไม่มีทรัพย์สิน

ภักษ์ - อาหาร, กิน

คนโรค - คนป่วย, คนเป็นโรค

บำราศแรง - ไม่มีเรี่ยวแรง, ปราศจากเรี่ยวแรง

ร่าน - รีบ, ด่วน, อยาก

ปล้ำ - ต่อสู้กันในเชิงมวย

คนโฉด - คนโง่เขลา

ธรรมเทศนา - ชี้แจงหรืออบรมสั่งสอนศีลธรรม

ก้ำกึ่งบ้า - บ้าพอ ๆ กัน , ครึ่งดีครึ่งบ้า, พอ ๆ กับคนบ้า

กลกัน - เช่นเดียวกัน, เหมือนกัน

ถอดความ

คนยากจน อยากจะกินของแพง
คนป่วยไม่มีแรง อยากจะเล่นมวยปล้ำ
คนโฉดเขลาเบาความ อยากจะแสดงธรรมกถา
สามจำพวกนี้จะเทียบกับคนบ้า ก็พอ ๆ กัน

๔๒๓

◎ รักบุตรสิไป่ให้ พากเพียร
ปราศจากวิทยาเรียน เริ่มร้าง
พ่อเหมือนศัตรูเบียน บุตรอีก เล่านา
แม่ดั่งไพรีล้าง ลูกให้เสียสกนธ์ ฯ

คำแปลศัพท์

สิไป่ให้ - แล้วไม่ให้, แต่ไม่ให้

พากเพียร - พยายามขวนขวาย

วิทยา - วิชาความรู้

เริ่มร้าง - ลงมือแล้วก็เลิกไป, ไม่ได้คิดจะลงมือทำ

เบียน - ทำให้เดือดร้อน

ไพรี - ข้าศึก, ผู้มีเวรกัน

สกนธ์ - ส่วนของร่างกาย, ร่างกาย, ตัว

ถอดความ

รักลูกผิด ๆ ไม่คิดจะให้ลูกลงทุนลงแรง
จึงวิชาความรู้ก็ไม่มีจะสำแดง ทำอะไรก็ไม่เป็น
ท่านว่าพ่อก่อกรรมทำเข็ญเป็นศัตรูเบียดเบียนลูกของตัว
ข้างแม่ก็ชั่วท่านว่าเป็นข้าศึกล้างผลาญลูกให้เสียคน

๔๒๔

◎ เมียดีดุจทาสรู้ การเรือน รอบแฮ
อายแก่สามีเหมือน ดั่งน้อง
เป็นที่ปรึกษาเตือน ดัดดุจ มดายนา
ยามเมื่อผัวเคืองข้อง อดกลั้นกลัวเกรง ฯ

คำแปลศัพท์

ดุจทาส - ควรเป็นเหมือนผู้รับใช้ที่ซื่อสัตย์

รู้การเรือนรอบ - รู้ทุกสิ่งทุกอย่างเรื่องการบ้านการเรือน

ดั่งน้อง - เหมือนน้องสาว

เตือน - ว่ากล่าวตักเตือนให้สติ

ดัด - ดัดนิสัย, แก้ไขให้ดี

มดาย - แม่

ถอดความ

เมียดีวางตัวดังคนรับใช้ งานบ้านการเรือนสิ่งไรทำได้ทุกประการ
มีความละอายในสันดาน เคารพรักเหมือนเป็นน้องของสามี
ยามมีปัญหาเป็นที่ปรึกษาที่ดี แนะนำแก้ไขให้ประดุจมารดา
ยามสามีขุ่นเคืองขึ้นมา เธอก็อดกลั้นได้ด้วยความกลัวเกรง

๔๒๕

๏ โสนัขสุนัขพ้อง	พบกัน
มันย่อมแสยะยิงฟัน	ปากแห้
เฉกเช่นหมู่พาลผัน	พะพวก พาลนา
ร้ายต่อร้ายร่าแต้	ต่างกล้าอวดแข็ง ฯ

คำแปลศัพท์

โสนัขสุนัข - บรรดาหมา ๆ, หมากับหมา

พ้อง - ประสบ

ปากแห้ - ส่งเสียงคำรามแห้ ๆ

ผันพะ - พบปะ, ประจันหน้ากัน

ร่า - เปิดเต็มที่

แต้ - ป้อ, แสดงอาการคึกคักฮึกเหิม

ถอดความ

ธรรมดาหมากับหมา ยังไม่เคยเห็นหน้ามาพบกัน
มันย่อมแยกเขี้ยวยิงฟันคำรามใส่
เหมือนคนพาลจัญไรไปพบพวกคนพาล
ร้ายต่อร้ายเข้าล้างผลาญอวดเก่งอวดกล้าใส่กันอยู่โครมคราม

๔๒๖

◎ คับอกออมอยู่ได้	โดยหวัง
คับแคบเคียงคนชัง	อยู่ช้ำ
คับจิตเจ็บประนัง	เนายาก ยิ่งแฮ
แค้นคับเข็ญใจล้ำ	เร่งร้อนฤๅเสบย ฯ

คำแปลศัพท์

ออม - อดทน, ระงับใจ

โดยหวัง - ยังมีหวังว่าจะสบายใจได้บ้าง (?)

เคียงคนชัง - อยู่ใกล้คนที่ไม่ชอบกัน

อยู่ช้ำ - อยู่ด้วยความระทมใจ, อยู่ด้วยความอึดอัดใจ

ประนัง - รวม

เนา - อยู่

แค้นคับ - ลำบาก, ยากไร้, ฝืดเคือง

เร่งร้อน - เดือดร้อนยิ่งขึ้น

เสบย - สบาย, สุขสบาย

ถอดความ

คับอกคือไม่ถูกใจ พออดใจได้โดยคิดว่าคงจะดีขึ้นสักวัน
คับแคบคืออยู่ในที่จำกัดกับคนที่เกลียดกัน ก็มีแต่ช้ำใจขุ่นเคือง
คับจิตคือมีเรื่องเจ็บใจรุมกันเข้ามาหลายเรื่อง อยู่ที่ไหนก็ไม่ทน
คับแค้นคือแสนจะยากจนมีแต่ร้อนทรัพย์ อยู่ไหนก็ไม่สบาย

๔๒๗

◎ อย่าปองสิ่งแก้วไป่	ควรปอง
เขาบ่ตรึกอย่าตรอง	ตริบ้า
เร่งคิดคิดแต่ของ	ควรคิด นะพ่อ
การที่ศูนย์เปล่าอ้า	อย่าได้ควรปอง ฯ

คำแปลศัพท์

แก้ว - สิ่งที่มีค่า

ตรึก - คิด, นึก

ตรองตริ - คิดทบทวน, ใคร่ครวญ

ศูนย์เปล่า - ไม่มีประโยชน์, ไร้สาระ

ถอดความ

อย่าหมายปองสิ่งมีค่าที่เกินวาสนาของตนเอง
เรื่องที่เขาไม่คิดกันก็อย่าไปคร่ำเคร่งคิดไปเหมือนคนบ้า
ถ้าจะคิดก็ควรคิดค้นคว้าในเรื่องที่ควรคิดพอได้เค้า
ทำอะไรสูญเปล่าอย่ามัวไปหวังปองให้คืนมา

๔๒๘

◎ ผจญคนมีศักดิ์ด้วย	หมอบกราน
ผจญท่วยทรพลทาน	แจกให้
เสมออาตม์จักทรมาน	ชอบอด ออมแฮ
ผจญหมู่ข้าศึกไซร้	ล่อเลี้ยวลวงประหาร ฯ

คำแปลศัพท์

ผจญ - ต่อสู้, เอาชนะ, ทำให้ยอมแพ้

มีศักดิ์ - มีอำนาจ, เป็นใหญ่

หมอบกราน - เคารพนบนอบ

ท่วย - หมู่, เหล่า

ทรพล - ผู้มีกำลังน้อย, คนพิกลพิการ, คนยากคนจน

เสมออาตม์ - คนที่เสมอกันกับตน

ทรมาน - ทำให้ละพยศหรือลดทิฐิมานะลง

อดออม - อดทน, ข่มใจ

ล่อเลี้ยว - ใช้อุบายชักนำ

ลวงประหาร - หลอกไปฆ่าเสีย, ใช้เล่ห์เหลี่ยมทำให้เสียหาย

ถอดความ

เอาชนะคนมียศมีศักดิ์ ด้วยการยกย่องกราบไหว้
เอาชนะคนเข็ญใจ ด้วยการเอื้อเฟื้อเจือจาน
เอาชนะคนเสมอกัน ด้วยการประนีประนอมออมน้ำจิต
เอาชนะหมู่ปัจจามิตร ด้วยกลศึกสังหาร

๔๒๙

◎ โลภรู้เรียนมากสิ้น ศิลปศาสตร์
ยามจักปองไป่อาจ กล่าวได้
ผู้นี้นับว่าปราชญ์ ฦๅชื่อ ไฉนนา
กล่าวบ่ฉานเฉกใบ้ บอกข้อความฝัน ฯ

คำแปลศัพท์

โลภรู้ - อยากได้ความรู้, เรียนด้วยความโลภวิชา

ศิลปศาสตร์ - วิชาการแขนงต่าง ๆ

ยามจักปอง - คราวที่ต้องการ

ฦๅชื่อ - ลือชื่อ, มีชื่อเสียงเลื่องลือ

กล่าวบ่ฉาน - พูดจาไม่ฉะฉานคล่องแคล่ว, ตอบไม่ชัดเจน

เฉกใบ้ - เหมือนคนใบ้

ถอดความ

ขยันเรียนรู้ไปทุกเรื่องจนปราดเปรื่องในวิชา
แต่พอใครอยากรู้ขึ้นมา ถามเข้าก็ตอบไม่ได้
คนเช่นนี้ไฉนจะนับว่าเป็นนักปราชญ์ลือนาม
ตอบอะไรก็ไม่ได้ความ เหมือนกับคนใบ้บอกฝัน

๔๓๐

◎ คนพาลพวกหนึ่งน้ำ	ใจหาญ
รู้ว่าตนเป็นพาล	กระด้าง
พวกนี้วัจนาจารย์	จัดใช่ พาลพ่อ
นับว่าปราชญ์ได้บ้าง	เพื่อรู้สึกสกนธ์ ฯ

คำแปลศัพท์

หาญ - กล้า, เก่ง

วัจนาจารย์ - ท่านผู้รู้ (**วัจน + อาจารย์** = อาจารย์ผู้กล่าว)

จัดใช่ - นับว่าไม่ใช่

เพื่อ - เพราะ

สกนธ์ - ตัวเอง

ถอดความ

คนโง่ประเภทหนึ่ง เป็นคนที่กล้ายอมรับความจริง
รู้ตัวเองอย่างยิ่งว่าตัวยังโง่ที่อ ๆ
พวกนี้ท่านไม่ขี้หน้าตราชื่อว่าเป็นคนโง่เขลา
พอนับว่าเป็นคนฉลาดได้เลา ๆ เพราะรู้สึกตัวเอง

๔๓๑

◎ ใครรักย่อมว่าเพี้ยง พงศ์พันธุ์
ใครชอบชิดชมฉัน เพื่อนไร้
ใครเลี้ยงรักษาครรภ์ คือแม่ ตนนา
ใครดับดำฤษณ์ได้ ชื่อชู้เมียสม ฯ

คำแปลศัพท์

เพี้ยง - เพียง, เสมอ, เหมือน

พงศ์พันธุ์ - ญาติพี่น้อง

ชอบชิดชม - ใกล้ชิดสนิทสนม

ฉัน - เหมือน, เช่น, อย่าง

เพื่อนไร้ - เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมยาก

ดับ - ทำให้หาย, บำบัด

ดำฤษณ์ - ความใคร่, ความปรารถนา (อ่านว่า ดำ-ริด มาจากภาษาสันสกฤตว่า **ตฺฤษฺณา** หรือ บาลีว่า **ตณฺหา**)

ชู้เมียสม - เสมอเหมือนเมียที่รัก

ถอดความ

ใครรักเรา นับได้ว่าเป็นญาติ
ใครสนิทสนมไปมาไม่ขาด นับว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์
ใครเลี้ยงรักษาให้มีความสุข ชื่อว่าเป็นมารดา
ใครช่วยดับราคะตัณหา ได้ชื่อว่าเป็นเมีย

๔๓๒

◎ คบปราชญ์เปรียบเสพอ้อย เอมใจ
กินแต่ปล้องปลายไป ตราบต้น
คบคนโหดหื่นไหล เหลวจืด จางแฮ
แหนงหนึ่งอ้อยกัดร้น แต่ต้นตลอดปลาย ฯ

คำแปลศัพท์

เสพอ้อย - กินอ้อย

เอมใจ - หวานชื่นใจ

แต่ปล้องปลายไปตราบต้น - ตั้งแต่ปลายลำอ้อยไปจนถึงโคน

คนโหด - คนชั่ว, คนร้าย

หื่น - มีความอยากอย่างแรงกล้า, อย่างยิ่ง

ไหลเหลว - เหลวไหล, ไม่มีดี, ไม่มีสาระ

แหนงหนึ่งอ้อย - เหมือนหนึ่งต้นอ้อย

กัดร้น - กัดกินอย่างเร่งรุด

ถอดความ

คบหาสมาคมกับบัณฑิตเหมือนกินอ้อยอร่อยรส
กัดตั้งแต่ปลายจนหมดไปหาโคนลำ
คบหาสมาคมกับคนเลวระยำ ความดีมีแต่จะจางหาย
เหมือนกินอ้อยตั้งแต่โคนไปหาปลายมีแต่จะจืดไปทุกที

๔๓๓

◎ เมตตาเตือนจิตให้ คนหวัง พึ่งนา
แรงเคียดคนหน่ายชัง ทั่วหน้า
ทานเป็นยอดยายัง เกียรติยศ ยิ่งแฮ
ตระหนี่กลกำพร้า พรากผู้สมาคม ฯ

คำแปลศัพท์

เมตตา - ความรักและเอ็นดู, ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นมีสุข

แรงเคียด - กำลังแห่งความโกรธ, แรงแห่งความโหดร้าย

คนหน่ายชัง - คนเบื่อหน่ายเกลียดชัง

ทาน - การให้, ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ตระหนี่ - หวงไม่อยากให้อะไรใคร

กลกำพร้า - เหมือนคนกำพร้า, เหมือนคนไร้ญาติขาดมิตร

พรากผู้สมาคม - ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย

ถอดความ

มีเมตตากรุณาในน้ำจิต ผู้คนก็คิดมาหวังพึ่งพิง
ถ้ามีแต่โหดร้ายแรงยิ่ง คนก็หน่ายหนีชิงชัง
การแบ่งปันเป็นยอดยากำลัง ให้เกิดเกียรติยศยิ่งใหญ่
คนตระหนี่ก็เหมือนคนยากไร้ ไม่มีใครคบค้าสมาคม

๔๓๔

◎ *มักคร้านฤๅรอบรู้ วิทยา
ความรู้ถ่อยสินหา ไป่ได้
ไร้ทรัพย์อับผู้มา เป็นเพื่อน
ญาติมิตรไป่มีไซร้ สุขร้างแรมโรย ฯ

คำแปลศัพท์

มักคร้าน - เกียจคร้าน, ขี้เกียจ

วิทยา - วิชาการต่าง ๆ

ถ่อย - ไม่มี, ต่ำทราม

สิน - เงินทอง, ข้าวของ, ทรัพย์สมบัติ

อับ - ไม่มี, ขาด

สุขร้างแรมโรย - หมดความสุขสนุกสนาน

ถอดความ

เกียจคร้าน ก็หาวิชาความรู้ไม่ได้
ไร้วิชา ก็หาทรัพย์ไม่ได้
ไร้ทรัพย์ ก็หาเพื่อนไม่ได้
ไร้เพื่อน ก็หาความสุขไม่ได้

---

*คล้ายบทที่ ๒๕๕

๔๓๕

◎ *มณฑกทำเทียบท้าว สีหะ
แมวว่ากูพยัคฆะ คาบเนื้อ
นกกระจอกมีมานะ ว่ายิ่ง ครุฑนา
เข็ญใจมีข้าเกื้อ หยิ่งหยิ้งแสนทวี ฯ

คำแปลศัพท์

มณฑก - กบ

ท้าวสีหะ - พญาสิงโต, ราชสีห์

พยัคฆะ - เสือโคร่ง

มานะ - ความถือตัว

ครุฑ - พญานกที่เป็นพาหนะของพระนารายณ์

เข็ญใจ - คนยากจนข้นแค้น

ข้า - คนใช้

เกื้อ - อุดหนุน, รับใช้

หยิ้ง (ยิ่ง) - เกินกว่า

ถอดความ

กบมันทำท่าจะเป็นราชสีห์
แมวก็ทำทีจะเป็นพยัคฆ์ร้ายคะนอง
นกกระจอกผยองว่ากูมีฤทธิ์กว่าพญาครุฑ
คนจนที่สุดเผอิญมั่งมีมักจะหยิ่งผยองกว่านั้นอีกหลายเท่า

---

*คล้ายบทที่ ๖๐

ประวัติผู้ถอดความ

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย

เกิด ๒๐ มิถุนายน ๒๔๘๘ ตำบลป่าไก่
อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

วุฒิการศึกษา

- ๒๔๙๙ ประถมศึกษาปีที่ ๔
  (โรงเรียนวัดหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ)
- ๒๕๐๖ นักธรรมชั้นเอก
- ๒๕๑๕ เปรียญธรรม ๙ ประโยค
  (วัดมหาธาตุ ราชบุรี)
- ๒๕๓๐ รัฐศาสตรบัณฑิต (มสธ.)

การทำงาน

- ๒๕๑๗ - ๒๕๒๐ นักวิชาการ มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา
- ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔ นักภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
- ๒๕๒๔ - ปัจจุบัน อนุศาสนาจารย์ กองทัพเรือ

บ้าน ๓/๒ วัดเขาเหลือ ซอย ๑ ถนนเขางู ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี ๗๐๐๐๐ โทรศัพท์ (๐๓๒) ๓๒๑๘๖๑

ที่ทำงาน กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๔๔๑๐๘๘๗ , ๔๗๕๓๖๑๒

"โคลงโลกนิติฉบับถอดความนี้ มีคววามมุ่งหมายจะให้
เป็นคู่มือของนักเรียนนักศึกษาที่ต้องเรียนโคลงโลกนิติ
รวมทั้งผู้สนใจโดยทั่วไปด้วย นอกจากมีตัวบทโคลงโลกนิติ
และคำถอดความแล้ว ยังได้จัดทำคำแปลศัพท์ไว้ด้วย
เพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในการศึกษาทำความเข้าใจ"

นาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย

โคลงโลกนิติ ฉบับถอดความ